Türkiye'de ilerici akımlar

ant

Yıldız Sertel

YILDIZ SERTEL

TÜRKİYE'DE İLERİCİ AKIMLAR

ANT

ANT YAYINLARI 20

Türkiye'de Yayın Hakkı :
ANT YAYINLARI

İlk Yayını :
ANT YAYINLARI
Haziran 1969, İstanbul

Kapak
İNCİ ÖZGÜDEN

Dizgi :
YÖNET MATBAASI

Baskı
AHMET SARI MATBAASI

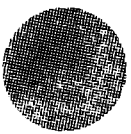
Cilt :
ŞEHİR MÜCELLİTHANESİ

Yıldız Sertel

TÜRKİYE'DE İLERİCİ AKIMLAR

Ve Kalkınma Davamız

ANT YAYINLARI
Cağaloğlu, Başmusahip Sok. 10/12 - İSTANBUL

Önsöz

Türkiye'nin yarım yüzyıla yaklaşan kısa tarihi içinde sosyal - ekonomik kalkınma meselesi etrafında birçok teoriler ortaya atıldı. İlk önce Kemalistler, «iktisadi devletçilik» sistemiyle kalkınma denemesi yaptılar. İkinci dünya harbinden sonra «Liberal Devletçilik» akımı gelişti. 1960 hükümet değişiminden sonra ise, ezilen yığınların yararlarını savunmaya çalışan değişik ilerici akımlar belirdi. Bu, Türkiye'nin sosyal hayatında önemli bir yeniliktir. Çünkü, ilk defa olarak bağımsız fikir hareketleri gelişme olanağı bulmuşlardır. Önceleri, ilericiler ile gericilerin kavgası daha ziyade milli burjuvaziden değişik aydın gurupları arasında olurdu. Şimdi ise, yönetici sınıfların dışında bağımsız bir kamuoyunun teşekkül ettiği ve özellikle sosyal - ekonomik meseleleri ele alan ilerici akımların bünda önemli bir rol oynadığı görülüyor.

Bu akımlarla birlikte ortaya bir çok sorunlar da çıkmıştır Memleketin bugünkü kurallarına uygun en iyi kalkınma yolu hangisidir? Demokratik, ilerici bir rejimin kurulmasında burjuvazinin değişik zümrelerine ve işçi sınıfına düşen rol nedir? Türkiye'nin gelişme seviyesi nedir? Demokratik reformlar hangi kuvvetler tarafından gerçekleştirilebilir, v.s. Basında bu konulara çok geniş yer verilmektedir. Türkiye'nin bir numaralı meselesi haline gelen kalkınma davasına çeşitli yönlerden çözümyolu aranmaktadır.

Bu konularla ilgilenen değişik ilerici akımları ele alırken de bazı soruları cevaplandırmak gereğini gördük. Bu akımlar Türkiye'nin kalkınma davasına hangi yönlerden yanaşıyorlar? Türkiye'nin sosyo - ekonomik kurallarına uygun kalkınma yolunu göstermek bakımından ne dereceye kadar başarıya ulaşıyorlar? Önlerinde duran ödevler nelerdir? İşte bu eserde, Türkiye'nin kalkınması etrafındaki sosyo - ekonomik akımları bilimsel bir gözle inceliyerek yukardaki ana soruları cevaplandırmağa çalıştım.

Kaydetmek gerekir ki, mevzuun fazla aktüel olması bazı zorluklar doğurmuştur. Bir kere, bu eserde, her ne kadar Türkiye'nin kalkınması etrafındaki ilerici sosyo - ekonomik cereyanlar 1923'ten itibaren ele alınmışsa da, 1960'a kadar olan fikir hareketleri daha ziyade bir zemin hazırlamak için verilmiştir. Kitabın esas konusu bu tarihten sonraki cereyanlardır. Bunlar ise henüz gelişme halindedir. Bu cereyanlardan bazıları hâlâ Türkiye'nin kalkınma yolunu araştırma prosesi içindedirler, henüz nihai bir sonuca varmamışlardır. Değişik cereyanlara bağlı fikir adamları görüşlerini ancak dağınık makaleler halinde yayınlamakta, bazan tezatlı fikirler ileri sürmektedirler. Değişik aydın gurupları arasında kesin fikir ayrılıkları, bölünmeler, yeniden birleşmeler adeta fikir hayatında bir buhran denecek şekli almıştır.

Ayrıca Türkiye'nin sosyo - ekonomik gelişme prosesi öyle bir safhadadır ki, bazı konularda daha derin tahlillere gitmeden tam sarih sonuçlara varmak zordur.

Bu şartlarda bütün meseleleri açık sonuçlara vardırmayı doğru bulmadım. Ancak durumu açıklamak ve tahlil etmekle yetindim ve bazı ihtimaller ileri sürdüm. Şüphe yok ki, böyle bir eserde Türkiye'nin çok taraflı ve karışık sosyal - ekonomik gelişme problemiyle ilgili bütün meseleleri cevaplandırmağa imkan yoktu. Böyle bir hedef de gütmedim, ancak memleketteki yeni ilerici sosyal - ekonomik cereyanların mahiyetini açıklamağa ve bunları bilimsel gözle değerlendirmeğe gayret ettim. Bu arada bugün Türkiye'nin bilginler arasında tartışma konusu olan bazı sosyal - ekonomik, siyasi meselelerine, sosyo - ekonomik fikir haraketlerine zemin teşkil eden objektif gelişmelere de biraz ışık tutabildimse bu da faydadan uzak değildir.

1967

Bölüm Bir

1 Türkiye'nin Sosyo-Ekonomik Kalkınma Davası ve Kemalist Devrim

Türkiye'nin kalkınması, yüzyıldan fazla bir zamandan beri çözüm bekleyen bir sorundur. Bu dava Osmanlı İmparatorluğu'nun, kapitalizmin ve modern tekniğin gelişmesi yüzünden batı ile rekabet edememesi ve geri kalmış bir ülke durumuna düşmesiyle başlar. İmparatorluk, 19 uncu yüzyılın başından beri dağılmağa başlamış, batıda gelişen kapitalist devletlere borçlanmış, mali - ekonomik bağımsızlığını adım adım yitirmişti. Bu durumun meydana gelmesiyle beraber bir kalkınma, «ıslahat» meselesi ortaya çıkmıştı. «Tanzimat» adı verilen kalkınma hamlesi, Meşrutiyet devriminden sonra yapılan ıslahat denemeleri, Osmanlı İmparatorluğu'nu zorla ayakta tutmak için atılmış adımlardı. Fakat, geri kalmış ekonomiyi kalkındırmak, ekonomik bağımlılığı ortadan kaldıracak bir düzen kurmak meselesi, ancak 1923'te, Cumhuriyet kurulduktan sonra radikal olarak ele alındı.

Türk Milli Kurtuluş hareketi Birinci Dünya Sa-

vaşı'ndan ve Sovyet Sosyalist Devriminden sonra yer alıyordu. Dünya emperyalizmi dünya savaşından nisbeten sarsılmıştı. Fakat gene de kuvvetini koruyor, saldırganlık ve yayılma siyasetinden vazgeçmiyordu. Ekim Devrimi'nin başarısı ise dünya tarihinde yeni bir devir açmıştı. Dünyanın ilk sosyalist devleti kurulmuştu. Bu olay, kapitalizme ağır bir darbe indirmiş, dünya işçi sınıfının ve milli kurtuluş savaşı yapan halkların önüne yeni bir perspektiv açılmış, bu savaşları destekleyen bir devlet kurulmuştu. Bu şartlarda yer alan Türk milli kurtuluş devrimi, yarı sömürge bir memleketin siyasi, ekonomik bağımsızlığına kavuşma denemesi olarak diğer geri kalmış memleketler için de önemli bir örnekti. Halk yığınlarının içinden doğan bu harekete milli burjuvazi önderlik ediyordu. Devrimin önderleri Türkiye'nin özel kurallarına uygun, «yeni bir kalkınma teorisi» ortaya atmak iddiasındaydılar. «İktisadi Devletçilik» adı verilen bu teorinin doğuş şartlarını, ana prensiplerini ve sonuçlarını aşağıda inceleyeceğiz.

Bu incelemeye geçmeden şu kadarını söylemekle yetinelim Kemalist devletçilik sistemi, Türkiye ekonomisinin belli ölçüde gelişmesine hizmet etti. Buna rağmen, kalkınma meselesi bugün de çözülmemiş bir dava olarak ortada durmaktadır. Aydınlarımız hâlâ Türkiye'nin çıkmazına bir çare aramakta, değişen iç ve dış kurallara da bakarak, «Yeni Devletçilik», «Türk Sosyalizmi» v.s. gibi görüşlerle ortaya çıkmaktadırlar. Bu görüşleri inceleyebilmek için, önce Cumhuriyetin kuruluşundan beri yer alan ekonomik gelişmeye, yeni teorilerin doğmasına basamak hazırlayan sosyal - ekonomik kurallara ve devrimden beri ekonomik gelişme teorilerinin gelişmesine bir göz atmak gerektir.

■ Cumhuriyetin Kuruluşu Döneminde Ekonomik Koşullar

Milli Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, 1923'te kurulan cumhuriyetin imparatorluktan aldığı miras, geri kalmış bir tarım ülkesiydi. Birbirini kovalayan serüven harplerinden yıpranmış, parçalanmış olan Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşı'ndan tamamen yıpranmış bir halde çıkmıştı. Ekonomisi, maliyesi tamamen emperyalistlerin eline düşmüştü. Bu devletlere olan borçları onu bağımlı duruma sokmuş, verdiği imtiyazlarla emperyalistlerin bir pazarı ve ham madde kaynağı haline gelmişti.

Milli Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ise, artık ekonomik buhran son haddine varmış, bir çok sanayi kolları yıkılmış veya ezilmişti. Geri kalan sanayiin de önemli bir kısmı yabancıların elindeydi. Sanayiin sermayesi, mühendis ve teknisiyenleri yabancıydı. Bankacılık, ulaştırma ve dış ticaret hemen de tamamen yabancıların ve onlara bağlı kompradorların elindeydi.

Sanayi — Cumhuriyet idaresinin imparatorluktan miras aldığı sanayi umumiyetle manüfaktura seviyesindeydi. Sanayi işçileri, loncaların devamı olan el zanaatları guruplarında toplanmışlardı. Başlıca sanayi kolları tarım sanayii, dokuma, dericilik, seramik gibi hafif sanayi idi. Bu sanayi ufak işletmeler halinde çalışıyordu. 1913'te, yani Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, Türkiye'de, bir yılda en az 750 gündelik veren ve en az 1000 lira değeri olan, 269 sanayi müessesesi vardı. İstatistiklere göre bu sanayide çalışan işçi ve ustaların sayısı 16.309'du. Bu işçilerin % 45'i dokuma sanayiinde, % 25'i tarım sanayiinde, % 10'u ise dericilikte çalışıyordu. *

* Neş'et Halil — «Büyük Meclis ve İnkılap», Ankara, 1933, s. 41.

Savaşın başlangıcında sanayiin bu durumu, Dünya Savaşı'ndan ve kurtuluş savaşından sonra, harp sanayii hariç, daha da kötüleşmişti. 1923'te ekonomik durumu anlatan Türk yazarı Neş'et Halil şöyle diyor : «Memlekette, bir kaç fabrika müstesna olmak üzere, milli denebilecek ve milli ihtiyacı karşılayacak tek bir sanat yoktu. Yabancı ülkelerden gelen mallara direnebilecek pek az el tezgahı kalmıştı». * Halıcılık sanayii tamamen yok olmuştu. Mevcut sanayiin büyük bir kısmı da Reji v.s. gibi yabancı şirketlerin elindeydi. Böylece genel olarak Türk sanayicisi, yabancı sermayenin rekabeti altında ezilen küçük müstahsil durumundaydı.

Ticaret — Cumhuriyetten önce ve devrimin ilk günlerinde iç ticaretin bir kısmı ve dış ticaretin hemen de hepsi büyük şehirlerde toplanmış olan komprador burjuvazinin elindeydi. Emperyalistlerin bir pazarı haline getirilmiş olan ülkede, bu şehir ve özellikle İstanbul komprador burjuvazisi yabancı sermayenin bir vasıtası olarak çalışıyordu. Kapitülasyonlar'la ** yabancı mallara kapılar açıldığı için, dış ticaret dengesindeki açık derindi. 1923'te Türkiye'nin dışardan aldığı malların değeri 144.788.000 T.L., dışarıya sattığı malların değeri ise 84.651.000 T.L. idi.*** Dengede Türkiye'nin aleyhine 60.137.481 T.L. açık vardı. Önemli bir kısım yiyecek ve hemen de bütün giyecek maddeleri dışardan geliyordu. Bir tarım ülkesi olan Türkiye kendi yiyecek ihtiyacını karşılayacak durumda dahi değildi.

---

* Neş'et Halil — «Büyük Meclis ve inkılap».

Osmanlı Sultanları tarafından emperyalistlere verilen «Kapitülasyonlar»la yabancılara Türk kanunlarına uymadan ticaret yapmak, sanayi kurmak hakkı tanınmıştı. Yabancılardan vergi alınmıyor, yabancılar işledikleri suçlar için Türk mahkemelerinde muhakeme edilmiyorlardı. Kapitülasyonlar 1923'te Lozan Muahedesiyle kaldırıldı.

«Küçük İstatistik Yıllığı» İstatistik Umum Müdürlüğü Ankara, 1934, s. 247.

Ülkenin yabancı sermayenin nüfuz bölgesi haline gelmiş olması, Cumhuriyet idaresinin sırtına da bir çok yükler yüklemişti. Osmanlı Devleti saltanat masraflarını ve dış ödeme açığını karşılamak için emperyalist devletlere borçlanma siyaseti gütmüştü. Düyunu Umumiye * ile devletin mali ve iktisadi hayatını yabancı devletlerin kontrolu altına koymuştu. Bütün bunların sonucunda Osmanlı devleti, Cumhuriyet idaresine 86 milyon altın lira borç bırakmıştı. Bundan başka bütün demiryolları yabancı şirketlerin elindeydi.

Ulaştırma işlerinin bozukluğu da ticaretin ve ekonominin gelişmesi önünde bir engeldi. Türkiye Cumhuriyeti, 1923'te, toprakları üzerinde ancak 4,018 kilometre demiryolu buldu. Bunun % 67,5'u Alman kumpanyalarının, % 98'i Fransız kumpanyalarının, % 12,7'si İngiliz kumpanyalarının elindeydi.** Anadolu'nun batısıyla doğusu, kuzeyiyle güneyi birbirinden kopuk bir haldeydi. Deniz ulaştırması da gelişmemiş durumdaydı. 1922'de devlete ve hususi şirketlere ait ticaret gemilerinin global tonajı ancak 22.000 tondu.***

Tarım - Nüfusun yaklaşık olarak % 70-75'ini**** meydana getiren köylü yığınlar, Osmanlı İmparatorluğu'nda hüküm süren sömürme şartlarından ve

---

* «Düyunu Umumiye» - 1881'de emperyalist devletler Abdülhamid'e, Düyunu Umumiye yani «Genel Borçlar» idaresini kurdurdular. Bu idareyle beraber Osmanlı Bankası ve diğer yabancı bankalar Osmanlı devletinin maliyesini ve bu yolla ekonomisinin kilit noktalarını kontrolleri altına almıştılar.

Orhon Conker «Redressement Economique de la Turquie Nouvelle» s. 119.

*** Ibid.

**** 1927 sayımlarına göre, tarımla uğraşonların genel nüfusa oranı % 67 idi. (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü 1928 İst. yıllığı s. 82 - 89). Daha yeni rakkamlar bu oranın % 80'e kadar çıktığını gösteriyor. Tarımla uğraşanların hepsi emekçi köylüler olmadığına göre, devrimin boşında emeği sömürülen köylü yığınların nüfusun % 70 - 75'ini tuttuğu tahmin edilebilir. Tarih kitapları da bu tarihlerde nüfusun % 70'inin köylü olduğunu yazmaktadır.

harplerden perişan çıkmışlardı. İmparatorluk devrinde köylü, «Aşar» * denilen, ayniyat (mal) olarak ödenen vergilerle mültezime, köy ve kasaba murabahacısına, büyük toprak sahibine ve ağaya bağlıydı. Üretimini sürdürebilmek için, ağaya bağlı olan ufak köylü, köy, nahiye, kasaba murabahacılarından fahiş fiyatlarla borç almak zorunda kalırdı. Bu suretle bir tarafta sermaye ve alacağa dayanan bir mütegallibe zümresi türemiş, bir tarafta da köylünün bir kısmı borçlanmış ve toprağını satarak topraksızlaşmıştı. Böylece büyük toprak az ellerde toplandı. Ağa ve eşrafın nüfuz alanı genişledi. Özellikle doğu illerinde ağalar feodal üretim ilişkilerini sürdürüyordu. Buralarda 100 - 150 köye, ev ve insanlarıyla sahip olan ağalar vardı. Bu şartlarda köylü işlediği toprağa değil, kendi evine ve emeğine bile sahip değildi. Anadolu'nun önemli bir kısmında küçük, zati (natürel) üretim biçimi devam ediyordu. Kendine yetecek kadar toprağı olmayan yüzbinlerle köylü, yarıcı, maraba, ortakçı olarak büyük toprak sahiplerine, köy zenginlerine bağlıydı. Bu köylüler, toprak sahibinin toprağını işler, bu işte bazan kendi üretim araçlarını da kullanır ve buna karşılık ürünün ancak ufak bir kısmını alırlardı.

Kurtuluş Savaşı ve dış harpler böylece sömürülmekte olan köylünün durumunu büsbütün kötüleştirmişti. Kurtuluş Savaşı sonunda bir çok Anadolu köyleri yıkık, perişan haldeydi. Köylünün elinde tohum, hayvan, çiftçubuk kalmamıştı. Toprak davası, tarımsal üretimi yeniden canlandırıp düzene

---

* Aşar - vergisiyle, köylü her nevi toprak gelirinin % 10'unu devlete vermek zorundaydı. Bu miktar sonra % 12,5'a çıkarıldı. Devlet bu vergi hakkını açık arttırmayla mültezim denilen aracılara satardı. Onlar da vergiyi köylülerden bir çok eziyetlerle toplar, borcunu ödeyemiyenin toprağını alırlardı. Aşar vergisi genel bütçe gelirinin % 40'ını tutardı.

koymak sorunu, Ankara hükümetinin önünde duran en çetin işlerden biriydi. Zira, bu sorun sadece halkın yiyecek ve sanayiin ham madde ihtiyacını karşılamak için tarım üretimini arttırmaktan ibaret değildi. Aynı zamanda, köylüyü yarı-feodallerin, köy zenginlerinin sömürüsünden kurtarmak, onun yaşayış seviyesini, alım kabiliyetini yükseltmek, emeğini serbestleştirmek gerekirdi. Ancak böylece kurulacak sanayie bir iç pazar ve serbest el emeği sağlanabilecekti. Yeni kurulacak fabrikalara işçi bulunabilmesi için feodal üretim ilişkilerinin kalkması, köylünün toprağına ve emeğine sahip olması gerekiyordu. Kısacası tarımda reform, sınai kalkınmanın kaçınılmaz bir parçasıydı.

■ Cumhuriyetin Kuruluş Döneminde Sınıf Bünyesi ve Devrimin Önünde Duran Ödevler

Sınıf Bünyesi — Bütün yarı sömürge ülkelerde olduğu gibi, o zamanki Türkiye'de de en kuvvetli sınıflar toprak ağaları, köy ve şehir burjuvazisiydi.

Burjuvazi'nin en kuvvetli zümrelerinden biri, ticaret burjuvazisinin yabancı sermayeye aracılık eden kısmıydı. Batı Anadolu'nun İstanbul, İzmir gibi şehirlerinde yabancı sermayeyle ortaklaşa çalışan tüccarlar büyük servet sahibi olmuşlardı. Ayrıca, özellikle İstanbul'da istifçilikten, ihtikardan halkın açlığı bahasına büyük servetler yapan harp zenginleri vardı. Fakat yabancı sermaye gibi, bu ellerde biriken para da, en çok kâr getiren ticaret alanlarına yatırılıyordu. Yerli sanayi, geliştirilmek şöyle dursun, eziliyordu. Ağır sanayi hiç yoktu. Mali sermaye

hemen tamamıyla yabancıların elinde olduğu için, yerli bir mali burjuvazi de yoktu.

İstanbul komprador burjuvazisinin karşısında, Anadolu milli burjuvazisi vardı. Bu zümrenin temel direğini emperyalistlerin rekabeti karşısında ezilen sanayi burjuvazisi teşkil ediyordu. Yukarda da belirtildiği gibi, bu sanayi henüz manüfaktura seviyesindeydi. Milli sanayici, küçük müessese sahibi, el zanaatkarı, çok defa hem üretim hem de ticaret yapan esnaftı. Modern sanayi burjuvazisi henüz doğmağa başlamıştı.

Milli burjuvazinin önemli bir kolu da aydınlardı. Bu zümre, kurtuluş harbinin hazırlanışında olduğu gibi, cumhuriyet ilan edildikten sonra da tutulacak yolun tayininde öncü rolü oynadı. Tabii ki, milli burjuvazi mevcut sosyal bünyenin, sınıf dengesinin ve dünya koşullarının çerçevesi içinde hareket etmek zorundaydı. Milli sanayi burjuvazisinin zayıf olduğu bir çok gelişmemiş ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de küçük burjuva aydınlarını temsil eden subaylar emperyalistlere karşı yapılan kurtuluş savaşına öncülük ettiler. Devrimin teorisini, ideolojik önderliğini yapmak da ilerici fikir adamlarına düştü.

Cumhuriyetin ilk günlerinde aydınları iki ana guruba ayırmak mümkündü. Bunlardan bir kısmı hâlâ meşrutiyetten kalan fikir akımlarının, Pan-islamizmin, Pan-Türkizmin tesiri altındaydılar. Bazıları Türkiye'nin yabancı sermaye yardımı olmadan kalkınamıyacağına inanıyordu. Bunlardan ilk sözü geçenlerden bazıları hilafeti ve saltanatı, ötekiler ise Amerikan mandacılığını savunuyorlardı. Aydınların bu gerici bölümü Saray aristokrasisine, klerikallere, emperyalistlere hizmet ediyordu. Aydınların ilerici kolu ise Mustafa Kemal'in etrafında toplanmış olan

devrimcilerdi. Bunlar arasında subaylar, memurlar, ilim adamları, yazarlar v.s. vardı. Bu zümre emperyalizme karşı çok bilinçli bir savaş yapıyor, hilafete, saltanata ve bu müesseseleri savunan gerici akımlara şiddetle karşı koyuyordu. İlerici aydınlar, emperyalizmin pençesinden henüz kurtulmuş olan Türkiye'ye, ekonomik ve siyasal bağımsızlığını garanti altına alacak bir kalkınma yolu arıyorlardı. Bunlardan bazılarının, Sovyet Sosyalist Devriminin tesiri altında, sosyalizme yaklaşan fikirleri de vardı. Aydınların bu ileri kolu, emperyalizme karşı mücadelede kader beraberliğinden ötürü yeni kurulmuş olan Sovyet idaresine karşı tabii bir yakınlık duyuyordu.

İşçi sınıfı — Sanayiin geri durumunun tabii bir sonucu olarak, işçi sınıfı da gelişmemişti. 1921'de Türkiye'de 76.216 işçi vardı. 1923'de çalışan fabrikaların sayısı ancak 386 idi. *

Bunlar ufak işletmeler halinde çalışıyorlardı. Büyük kapitalist işletmeler yoktu. Bu sebepten işçi temerküzü de azdı. Modern proleterya daha teessüs etmemişti... İşçi sınıfı, milli kurtuluş hareketindeki teşkilatlı faaliyetine rağmen, henüz siyasal hayatta etkili bir rol oynayabilecek duruma gelmemişti.

Nüfusun büyük çoğunluğunu teşkil eden köylüler ise, yukarda belirtildiği gibi, ağa ve eşrafa bağlı, bilinçsiz, teşkilatsız yığınlar halindeydiler. Bu sebepten milli kurtuluş hareketine katılmış olmanın ve yer yer yaptıkları toprak mücadelelerinin meyvasını toplamak olanağından yoksundular.

Yarı feodal **toprak ağaları** ve büyük toprak sahibi **kasaba eşrafı,** bir taraftan şeyhleri ve din adamlarını kullanarak, bir taraftan da maddi güçlerine ve

* Tarih, Türkiye Cumhuriyeti, T. T. T. C. tarafından hazırlanmıştır. 1934, İstanbul Devlet Matbaası, Cilt IV, s. 297.

Osmanlı Devleti'ne dayanarak büyük bir kuvvet haline gelmişlerdi. Bunlar yıkılan rejimin idareci sınıfı durumundaydılar. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra da nüfuzunu ve gücünü kaybetmeyen bu sınıf, Büyük Millet Meclisi'ne girmeğe ve devrime önderlik eden milli burjuvazinin müttefiki olmağa muvaffak oldu. Ve daha o günden gerici kuvvetlerin desteği olarak, Türkiye'nin sosyal, tarihi gelişmesini engelleyen geriletici bir rol oynadı.

Anti-emperyalist mücadelede geniş halk yığınlarına dayanan milli burjuvazi, devrimden sonra da halkın değişik sınıf ve zümrelerinden destek buldu. Devrimci ruh halk yığınlarına yayıldı. Ne var ki eski düzeni korumak isteyen toprak aristokrasisine, klerikallere, kompradorlara ve emperyalist nüfuzuna karşı savaş henüz bitmemişti.

Devrimin önünde duran ödevler — Büyük kitlenin köylü olduğu ve savaşın kapitalizme karşı değil de, Orta Çağ kalıntılarına karşı yapıldığı geri kalmış bağımlı ülkelerde veya sömürgelerde, devrim teorisini uygulamak çok zor ve özel bir iştir. Çünkü, kapitalizmin eşit olmıyan gelişimi çeşitli tiplerde kapitalizme, kapitalizmin değişik olgunluk seviyesinde bulunduğu rejimlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu sebepten de dünyada devrimler zaman ve nitelik bakımından ayrı proseslerin bir terkibidir : Bazı memleketler tam proleter devrimi seviyesinde, bazıları burjuva demokratik devrimi seviyesindedirler ki, bu, sonradan proleter devrimine dönüşür. Bazıları ise milli kurtuluş savaşları yapmak seviyesindedirler.

Türkiye, bu dönemde, milli kurtuluş savaşını yapmış, emperyalizme karşı savaşının ilk aşamasını atlamıştı. Ne var ki daha henüz ekonomik bünyesin-

de ve siyasal üst yapısında Orta Çağ ilişkilerinden kurtulamamış bir ülke idi. Bilimsel sosyalizmin klasiklerinde, sanayiin ancak temellerine sahip olan veya hatta sanayii oldukça gelişmiş, fakat sosyalizmi kurmak için yetersiz bulunduğu ülkelerde; feodal, yarı-feodal ilişkilerin sürüp gittiği sömürge, yarı-sömürge ülkelerde; ana sanayiin, ticaretin, bankaların ve başlıca ulaştırma araçlarının emperyalistlerin elinde bulunduğu şartlarda ana dava şöyle tarif edilmektedir : «Bir taraftan feodalizme ve kapitalizm öncesi sömürme şekillerine karşı savaşmak ve sistematik olarak tarımsal - köylü devrimini hazırlamak, diğer taraftan ise milli bağımsızlık için yabancı emperyalizme karşı savaşmak».

İşte devrimin ilk devresinde Türkiye'de bu şartlar hüküm sürüyordu ve Türk devrimcilerinin önünde duran ana ödev feodalizmin kalıntılarını ortadan kaldırmak, ekonomik, siyasal, mali, bütün sahalarda milli bağımsızlığı sağlamaktı.

■ Kemalistlerin Seçtiği Kalkınma Yolu

Devrimden sonra Kemalistlerin Türkiye'yi kalkındırmak için seçtikleri yolu ve aldıkları tedbirleri iki safhaya ayırmak gerektir. Birinci safha 1923'ten 1929 dünya buhranına kadar sürer. Bu safhada sanayiin geliştirilmesinde milli burjuvazinin rolüne önem verilmiş, devlet ona yardımcı rol oynamıştır. İkinci safhada ise, doğrudan doğruya devlet sermayesiyle, devlet eliyle kalkınma yoluna geçilmiş, devletin özel teşebbüs üzerindeki kontrolü arttırılmıştır. Bu safhada «iktisadi devletçilik» adı verilen kalkın-

ma prensibi yeni bir aşamaya ulaşmış ve teorik temellere dayandırılmıştır. Şimdi, geri kalmış bir ülkenin kalkınma sistemi olarak ilk defa Türk milli burjuvazisi tarafından ortaya atılmış olan «devletçilik» teorisini ve bunun uygulanmasını bütün safhalarıyla gözden geçirip, değerlendirmeğe çalışalım.

Mustafa Kemal milli mücadele sırasında ve özellikle 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde yaptığı konuşmada, Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomi politikası etrafında bazı temel prensipler ileri sürdü. En başta milli bağımsızlığın korunması için, iktisadi egemenliğin sağlanması gerekti. Bunun için de gerek tarım, gerekse sanayi alanlarında hamleler yapmak gerekiyordu. Mustafa Kemal, «Memleketimiz, ziraat memleketidir... Bu itibarla en büyük kuvveti ve kudreti bu sahada gösterebilir ve bu sahada mühim müsabaka meydanlarına atılabiliriz. Fakat aynızamanda sanatımızı da tezyid ve tevsi etmek (çoğaltmak ve yaymak) mecburiyetindeyiz. Eğer sanat hususunda gene müsamahakar olursak, o halde sanayide yine haricin haraçgüzarı oluruz, (dış ülkeler tarafından soyuluruz)»* diyordu.

Bu devrede Türkiye'nin, hızlı kalkınmaya yetecek mali kaynakları ve teknik araçları olmaması, dış yardıma çok büyük bir ihtiyaç doğuruyordu. Mustafa Kemal, memleketin bağımsızlığını tehlikeye koyacak her çeşit yardıma şiddetle karşı gelmişti. 1927'de verdiği büyük nutukta Amerikan mandacılarına çattığı gibi, daha İzmir İktisat Kongresi'nde yaptığı konuşmada dış yardımın hangi şartlarla alınabileceğini tespit etmişti : «Çok say ve sermayeye

---

* Mustafa Kemal — İzmir İktisat Kongresi Açış Nutku «Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, T. B. M. M.'de, C. H. P. Kurultaylarında (1919 - 1938)», Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1952, Cilt II, s. 110 - 111.

ihtiyacımız vardır. Binaenaleyh kanunlarımıza riayetkar olmak şartıyla, ecnebi sermayelerine lazım gelen teminatı vermeğe hazırız. Ve şayanı arzudur ki, ecnebi sermayesi, bizim sanayiimize, servetimize inzimam etsin (eklensin). Bizim için ve onlar için faydalı neticeler versin; **fakat eskisi gibi değil... Artık her medeni devlet gibi, millet gibi, yeni Türkiye dahi buna muvafakat edemez (razı olamaz). Burasını esir ülkesi yaptıramaz.»** *

Mustafa Kemal, Türkiye'nin barış yoluyla kalkınacağını, yani Osmanlı Sultanlarının fütuhat siyasetinden vazgeçip, memleketin ekonomisini kuvvetlendirmek suretiyle çağdaş medeniyet seviyesine yükseleceğini söylüyordu : «Yani Türkiye devleti temellerini süngü ile değil, **süngünün dahi istinad ettiği iktisadiyatla kuracaktır,»**** diyordu. Onca, Türkiye'nin mevcut sınırları korunmalı ve Türkiye kendi gücüne dayanarak bu sınırlar içinde kalkınmalıydı.

Mustafa Kemal aynı zamanda bir toprak reformu yapılmasından ve köylüye toprak dağıtılmasından yana idi : «Çiftçiye toprak vermek de hükümetin her vakit yapması gereken bir iştir. Çalışan Türk köylüsüne işleyebileceği kadar toprak sağlamak, ülkenin üretimini zenginleştirecek başlıca çarelerdendir,»*** diyordu.

İzmir İktisat Kongresi toplandığı sıralarda devletçilik teorisi henüz ham bir fikir halindeydi. Bu kongrede bir «İktisadi devrim» hareketinin başladığı açıklandı. Bu hareket 4 esasa dayanıyordu :

1. — Üreticinin korunması,

---

* Ibid. s. 109.

** Mustafa Kemal — 1923'te İzmit'te İstanbul gazetecilerine hitabı. «Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri» Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Cilt 2, s. 56, İstanbul, 1945

*** Mustafa Kemal - T.B.M.M.'nin İkinci Toplam Yılını Açış Nutku, Mart 1921, «Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri», Cilt I. s. 347.

2. — İhracat ticaretinin korunması,
3. — Milli sanayiin ve işçinin korunması,
4. — Demiryollarının geliştirilmesi.

Milli sanayiin kalkınması için özel tedbirler alınacaktı. Özel teşebbüsün gelişmesine özellikle önem veriliyordu. **Devlet, ancak hususi sermayenin kuramıyacağı iri müesseselerin kurulması için yatırım yapacaktı.** Sanayii teşvik kanunları, özellikle gümrük tarife kanunları, milli sanayiin gelişmesi için kuvvetlendirilecekti. Kara ve deniz ulaştırmalarında yerli mallar en az ücretle taşınacak, sanayicilere devlet kanallarından kredi sağlanacaktı. Bundan başka sanayi öğretimi kuvvetlendirilecek, sanayi mühendisleri yetiştirilecekti.

Fakat, Mustafa Kemal'in önceden vermiş olduğu demeçlere rağmen, kongrede toprak reformunun sözü edilmedi. Çünkü, bazı bilim adamlarımızın da belirttiği gibi, mülkiyet hakkına dokunulması, toprağın dağıtılması fikri Meclis'teki toprak ağalarının, toprak sahiplerinin mukavemetine uğramıştı.

■ Devletçilik Siyasetinin İlk Döneminde Elde Edilen Sonuçlar

1923 ile 1929 arasındaki dönemde, genel olarak, ekonominin, özel olarak, sanayiin gelişmesini sağlıyacak bir çok tedbirler alındı. 1925'te aşar kaldırıldı. Köylü ürününün bir kısmını ayniyat vergisi olarak ödemekten kurtuldu, nakdi vergilere bağlandı. Bu tedbir köye para ekonomisinin girmesine ve zati ekonominin yavaş yavaş zayıflamasına yol açtı ve Kapitalizmin gelişmesine hizmet etti. Fakat günün

en önemli sorunlarından biri olan toprak sorununu çözecek esaslı bir tedbir henüz ufuklarda görünmüyordu.

1913 «Teşviki Sanayi» Kanunu, 1927'de son şeklini aldı. Bu kanunla sanayi müesseselerinin kurulacağı toprağın 10 hektarı (belediyeye ait olmak şartıyla) bedava veriliyordu. Sanayi müesseseleri, bina, arazi, kâr, muamele vergilerinden, pul resminden ve diğer bazı vergilerden muaf tutuluyorlardı. Ayrıca, özel sanayici bir çok maddeleri memlekete gümrüksüz sokabiliyor, müessesesinin kurulması için gereken maddeler yurt içinde % 30 iskontoyla taşınıyor, devlet bu müesseselere bir çok maddeleri ucuza satıyordu. Devlet müesseseleri, belediyeler v.s. özel işletmelerin mallarını satın almağa teşvik ediliyordu. Bu müesseselerde yalnız müdür ve muhasebeci yabancı olabilirdi, bütün öteki çalışanlar Türk uyruğu olmalıydı. *

Görüldüğü gibi, bu kanunla milli sanayiin, yerli sanayicinin bir an önce gelişmesi hedefi güdülüyordu. Ne var ki henüz emeklemekte olan yerli sanayi bu imtiyazlardan dahi gereği gibi yararlanamıyordu. 1927 istatistiklerine göre, o tarihlerde Türkiye'deki sanayi müesseselerinin % 90,81'i 1-5 işçi çalıştıran ufak müesseselerdi. 56,245 sanayi müessesesinin içinde 50'den fazla işçi çalıştıran ancak 321 müessese vardı. ** Sanayicilerin elinde hızlı gelişmeyi sağlıyacak sermaye birikimi yoktu.

1925'te, Türk Sanayi ve Maden Bankası kuruldu. Bu banka sadece kredi vermekle kalmıyacak, aynı zamanda değişik sanayi kolları arasında denge

---

* Orhon Conker — «Redressement Economique de la Turquie Nouvelle» s. 139 - 143. Bu kanun 1942'den beri yürürlükte değildir.

1930 Istatistik Yıllığı, s. 187, Başvekalet Istatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1931.

sağlıyacaktı. Bundan başka 1924'te kurulan Emlak - Eytam Bankası da özel sanayii destekliyordu. 1929'-dan sonra ise, bankalar kurarak devlet sermayesiyle sanayii kalkındırma hamlesi başladı.

Kemalistlerin dış ticaretine hakim olan prensip, «Türk malım alanın, malını satın almaktı». İhracat sanayii geliştirilecek, ihracat arttırılacak, böylece döviz tasarruf edilecekti. Ticaretten biriken sermaye sanayi alanına akacak ve kalkınma böyle olacaktı.

Fakat 1923 ile 1929 arasında bu prensibi uygulamak kabil olmadı. Çünkü, Lozan Antlaşması 1929'a kadar gümrük duvarları konmasına müsaade etmiyordu. Bu sebepten bu devrede tüccarlar, yabancı mallarına gümrük **konmadan acele ve bol ithalat** yaptılar. Aynı zamanda 1929'da artık dünyada buhran başladı. Dünya piyasalarında özellikle Türkiye'-nin ihraç edebileceği tarım ürünlerinin fiyatları düştü. Böylece Türk ekonomisinin Kemalistlerin düşündüğü gibi bir gelişme yapmasına olanak kalmadı. 1929'da ticaret dengesinde büyük açıklar önlenemedi. Bu tarihte dış ticaret açığı 101 milyon T.L., dış ödeme açığı ise 81 milyon Türk Lirası idi.* Türk parasının düşük değerinin ödeme dengesinin bozulmasında rolü vardı. Piyasada altın fiyatı 1926'da 809 kuruştan 1929'da 874 kuruşa çıkmıştı.

■ Burjuvazinin İçindeki Çarpışmalar (Liberalizm - Devletçilik Tartışması)

Burjuvazinin içinde bölünme belirtileri de bu buhran yıllarında başladı. «Liberalizm» ve «Devlet-

* T.C.H.P.'nin 10. Yıllığı 1923 - 1933, s. 97. A. 1934,

çilik» sistemleri etrafında bugün hâlâ devam eden tartışma daha o vakit başlamıştı.

Bu tartışmaların iki yanı vardı: Bir tarafta burjuva aydınlarının, devletçilikle kurulan burjuva diktatoryasına karşı, demokratik haklar için yaptığı savaş; bir tarafta da tüccarların ve diğer özel teşebbüsçülerin, devletçiliğin ekonomiye koyduğu kayıtlara karşı gelmesi...

Fransız devriminin, «özgürlük, adalet, eşitlik» fikirlerinin etkisi altında yetişmiş aydınlar, daha meşrutiyette başlamış olan özgürlük savaşına devam ediyorlardı. Türkiye'de burjuva demokratik devriminin ilk adımları atılmıştı, laik bir cumhuriyet kurulmuş, fakat daha hâlâ burjuva demokrasisinde kabul edilen insan hakları Türk vatandaşlarına tanınmamıştı. Söz ve fikir özgürlüğü, örgütlenme, sendika kurma özgürlüğü yoktu. Demokratik kuvvetlerin gelişmesine olanak verilmiyordu. Demokratik hak ve özgürlükleri savunan aydınlar bu istibdat eğilimine karşı savaş açmışlardı.

Fakat asıl kavga bir kısım ticaret burjuvazisiyle, Kemalist devletçiler arasındaydı. Bu milli burjuvazinin iki ayrı elemanı arasında bir çarpışmaydı. Burada şuna işaret etmek gerekir ki, her yerde olduğu gibi, Türkiye'de de burjuvazi yekpare bir sınıf değildi. Komprador burjuvazi, milli burjuvazi gibi, aralarında zaman zaman çıkar çarpışmaları olan zümrelere bölünmüştü. Türk milli burjuvazisini somut olarak ele aldığımız vakit, bu milli burjuvazinin de yekpare olmadığı görülür. Milli burjuvazinin bir zümresini, başta Mustafa Kemal olmak üzere, milli kurtuluş hareketini idare eden subaylar, memurlar, kemalizmin teorisini yapan aydınlar teşkil ediyordu. Bu burjuva aydınlarının hareket noktası, sübjektiv

olarak, «milli çıkarlar»dı. Bunlar Anadolu ticaret ve sanayi burjuvazisinin (özel teşebbüsün) gelişmesini, yabancı egemenliğinden kurtulmanın temeli, milli çıkarların icabı olarak görüyorlardı. Milli burjuvazinin öteki kolu ise gelişmekte olan ticaret ve sanayi burjuvazisinin bir kısmıydı. Bunlar sadece azami kâr ve kişisel çıkar hesabıyla hareket ediyorlardı. Cumhuriyetin kuruluşundan 27 Mayıs hareketine kadar milli burjuvazinin bu iki kanadı arasında çarpışmalar olduğu görülmektedir. Bu iki zümrenin, bazan birbirlerine çok yaklaştıkları; fakat kişisel çıkar grupları milli çıkarları çiğnemekte fazla ileri gittikleri anda aralarındaki çatışmanın kesinleştiği görülür. 1929'dan sonra başlayan devrede özellikle dış ticaret, tarım ve banka burjuvazisi, hükümetin denk ticaret, denk bütçe ve paranın korunması tutumundan şikayetçiydi. Çünkü bu şartlarda özel teşebbüse geniş krediler açılamıyor, sermaye birikimi olamıyordu. Onlarca, böyle dar çerçeve içerisine alınmış bir ekonomiyle kalkınmaya imkan yoktu. Bazı sanayiciler de, Cumhuriyet Halk Partisi'nin, küçük sanayii koruyan tedbirlerinden şikayetçiydiler. Zira bu tedbirler, büyük özel sanayi tesislerinin kurulmasına engel oluyordu. Yabancı sermayeyle çıkarları birleşenler ise, «devlet kontrolleri altında bir ekonominin ve yabancı sermayeye çıkarılan güçlüklerin,.. ekonomide bir durgunluk yarattığı» * fikrindeydiler. Bu zümrenin başında eski başbakanlardan Celal Bayar ve Siirt Milletvekili Mahmut Bey vardı. Bunlar İsmet Paşa'nın «devletçilik» tezine karşı, liberalizmi savunmak için İş Bankası'nın sermayesiyle «Tan» Gazetesi'ni kurmuşlardı.

* **Kemal Karpat — «Turkey's Politics, The Transition to a Multi Party System», Princeton, 1959, s. 64.**

Burjuvazinin içinde devletçiliğe karşı kızgınlığın artması, nihayet 1930'da «liberal ekonomi» prensibine dayanan siyasi bir partinin kurulmasına da yol açtı. «Serbest Cumhuriyet Fırkası» adını alan bu parti, Fethi Okyar'ın başkanlığında ve Meclis'te C.H.P.'nin devletçilik politikasına karşı gelen milletvekillerinin katılmasıyla kuruldu. Bu parti cumhuriyetçilik, halkçılık, laiklik, esaslarında C.H.P. ile beraberdi. Yalnız «liberalizm» meselesinde ondan ayrılıyordu. Sanayiin devlet tarafından kurulmasına karşı idi. Dış ticarette liberal bir siyaset, batıyla daha fazla temas istiyordu. Ekonomide devlet müdahalesinin kaldırılması da baş istekleri arasındaydı.

Kemalist devletçiler, kısa zamanda çok destek bulan bu partinin uzun zaman yaşamasına müsaade etmediler. Ne var ki bu hareket, cumhuriyetin kuruluş devrinde çok zayıf olan Anadolu burjuvazisinin gelişmekte olduğunu ve devletçiliğe karşı başkaldırabilecek duruma geldiğini gösteriyordu. Bu gelişme çeşitli kollardan oluyordu. Bir tarafta tarımda biriken servetler ticaret ve sanayie yatırılıyor, şehirlerde yaşayan ve burjuvalaşan bir toprak beyleri zümresi meydana geliyordu. Bir tarafta da Anadolu'daki küçük sanayi ve ticaret burjuvazisinin üst tabakaları zenginleşerek büyük burjuvazi haline geliyor ve İstanbul komprador burjuvazisinin yerini almağa başlıyordu.

Küçük burjuvazinin gelişmeyen tabakaları, küçük esnaf, tüccar ve memurlar ise henüz devlet himayesine ihtiyaç görüyorlardı Bu tabaka Cumhuriyet Halk Partisi'nin kitlesini veya dayandığı zümreleri teşkil ediyor ve devletçilik siyasetini destekliyordu.

■ 1929'dan Sonra Devletçilik Teorisi

1929'da değişen kurallar ve elde ettikleri sonuçlar, Kemalcileri «devletçilik» teorisine yeni bir yön vermeğe zorladı. Bunun nedenleri kısaca şöyle sıralanabilir :

1. — Bu tarihe kadar uygulanan devletçilik, yukarda da gördüğümüz gibi, beklenen sonuçları vermemişti. Zayıf özel sanayi teşvik yoluyla kalkınamıyor, gerekli sermaye birikimi sağlanamıyordu.

2. — 1928'de Türk hükümeti Osmanlı borçlarını ödemeyi kabul etti. Bu borçların ödenmesi ödeme dengesini büsbütün bozdu ve döviz buhranı yarattı.

3. — Üçüncü ve en önemli neden de dünya buhranıydı. Buhran dünya pazarlarında tahıl ve ham madde fiyatlarını düşürmüş ve böylece Türkiye'nin ihracat geliri de düşmüştü. Aynızamanda, dünya buhranı Kemalistleri kapitalist ekonominin ve özellikle «Laisser-faire» sisteminin çürüklüğüne karşı uyandırmıştı.

Bütün bu koşullar Kemalistleri kalkınmada devlet sermayesine dayanmak, özel teşebbüs üzerinde devlet kontrollerini arttırmak, ekonomiyi planlamak fikrine götürdü. Emperyalistlerin müdahalesini önlemek, tam bağımsızlığı sağlamak için, milli ekonomiyi hızla kalkındırmak gerekiyordu. Bu da ancak devlet eliyle yapılabilecekti. Kemalistler «devletçiliğe» yeni bir düzen vermek yoluna gittiler. 1930'da çıkmağa başlayan «Kadro» Dergisi'nde devletçilik siyaseti teorik esaslara dayandırılıyordu. Bu dergide Şevket Süreyya Aydemir, İsmail Hüsrev Tökin gibi aydınlar, İsmet İnönü, Recep Peker gibi devlet adamları, Kemalizmin kalkınma prensiplerini

belirli bir şekilde ortaya koydular. 1931'de Halk Partisi Kongresi Mustafa Kemal'e yeni yetkiler verdi. Parti programında 6 okla yeni siyasetin ana hatları çizildi. «Devletçilik» bu altı oktan biriydi.

■ Kemalistlerin Kalkınma Prensiplerinin Esasları

Kemalizmin kalkınma teorisi günün sosyal, ekonomik, siyasal kurallarından doğdu. 1923 - 29 arasında geçirilen deneme ve dünya buhranı, Kemalistleri Liberal ekonominin mahzurlarına karşı uyandırmıştı. Şevket Süreyya Aydemir «Suyu Arayan Adam» adlı kitabında, dünya iktisat buhranının Türkiye'de 1923 - 29 arasında yapılan liberal ekonomi denemesini silip süpürdüğünü belirtiyor * ve dünya buhranı sırasında Kemalistlerin düşünce tarzını şöyle anlatıyor : «Sanayi ülkelerinde sınıf kavgalarını, sanayisiz memleketlerde sömürge esaretini doğuran nizam da gene liberal kapitalizmdi. Bu tezatlar şimdi artık meyvasını veriyordu. Bu hengamede Türkiye ve Türkiye'ye benzer memleketler liberal kapitalizmin, artık tenkitçileri değil, ancak mirasçıları olabilirdik»...** Onca liberal demokrasi tarihin en büyük buhranını yaşıyordu ve buhrandan bir çıkar yol ararken, öte taraftan sosyalizm bir inşa denemesine girişmişti. Bundan başka liberal nizamın içinde de totaliter gelişmeler vardı. Her şey liberalizmin bir revizyon zaruretine doğru gidiyordu. Bu nizam ya bir güdümlü kapitalizme, milletler arasında daha anlayışlı bir işbirliğine varacak, ya da

* Şevket Süreyya Aydemir : «Suyu Arayan Adam», s. 501. İstanbul.
** Şevket Süreyya Aydemir : «Suyu Arayan Adam», s. 473. İstanbul.

sosyalizmin karşısında pazarsız kalarak mahvolacaktı... «Biz ve bizim gibi memleketler ise bu arada aktif bir iktisat görüşüne ulaşabilirsek, dünya buhranı belki de bizim lehimize çalışmış olacaktı. Hülasa, batı medeniyetinden ayrılmamak, bilakis ondan faydalanarak, onun seviyesine ulaşmak için, liberal bir inkişaf ümidinin uyuşturucu tesirinden çıkmak»* lazımdı.

Burjuvazisinin bu sıradaki zaafından, emperyalizme karşı kuvvetlenmek ve kapitalizmin buhranlarına düşmeden hızlı kalkınmak isteğinden «Türkiye'nin kendine has kalkınma teorisi» fikri ortaya çıktı. Bu teorinin incelemeğe değer bir çok özellikleri vardı :

1. — Kemalist devletçilik, doğrudan doğruya **emperyalizmin müdahalesine karşı** kurulmuş bir savunma sistemiydi. Kemalistler buna «müdafaa (savunma) ekonomisi» diyorlardı. Savunma ekonomisinden anlaşılan şey, gerek ekonomiyi emperyalist müdahaleden korumak, gerekse milli sınırları emperyalist istilalarına karşı savunmaktı. İdareci sınıf, milli bağımsızlığın sağlam esaslara oturtulması için, ekonomik bakımdan tamamıyla bağımsız olmak gerektiğini görüyordu. Bunun için de milli sanayii yabancı rekabetinden korumak, devlet eliyle kalkındırmak, yabancı şirketlere elkoymak gerekiyordu. Emperyalistlere karşı askeri savunmayı sağlamak için de modern sanayii kurmak lazımdı. «Modern harpler birer malzeme harbi olduğu için, savunmada bir memleketin sanayi kudretinin rolü çok büyüktü..»**

2. — Kemalist devletçiliğin bir hususiyeti de **halkın gücüne dayanarak kalkınma** esasını kabul et-

* ibid. s. 472.
** İsmail Hüsrev Tökin - «Müdafaa Ekonomisi», Ankara 1940, s. 74.

mesiydi. Milli sınırlar içinde fedakarlıklarla, milli tasarrufları arttırarak ve ham madde kaynaklarını işleterek kalkınılacaktı. Bu da esas olarak kendi yağıyla kavrulmak prensibini kabul etmek demekti. Mustafa Kemal'in milli bağımsızlığı tehlikeye koyacak herhangi bir dış yardımı kabul etmekte ne kadar titiz olduğunu yukarda belirtmiştik. Hiç şüphe yok ki, kabul edilen hızlı kalkınma politikasını gerçekleştirmek için geniş sermaye kaynaklarına ve teknik araçlara ihtiyaç vardı.

Bu sebeplerden Kemalistler kendilerine şartsız verilecek dış yardımları kabule hazırdılar. Fakat, gerçek oydu ki, büyük kapitalist devletler devrim Türkiye'sini zaten bir nevi boykot etmişlerdi. Kemalistler «tarafsız kapital» adını verdikleri, bağımsızlığınızı tehlikeye düşürmiyeceğini düşündükleri kapitalist ülkelerin (örneğin Belçika, Çekoslovakya gibi) sınırlı yardımlarından faydalanabiliyorlardı. Sözü geçebilecek tek dış yardım, emperyalistlere karşı durmada tabii müttefikimiz olan Sovyetler Birliği'nden geliyordu. 1932'de Sovyetler Birliği'nin verdiği 8 milyon dolarlık sanayi kredisi ve teknik yardımla Kayseri ve daha sonra Nazilli Kombinaları kuruldu.

Türkiye'ye, çok güç şartlarda kalkınma çabasında olduğu bir sırada yapılan bu yardımın özellikle manevi anlamı çok büyüktü. Zira, Sovyet yardımı, Cumhuriyet Türkiye'sine verilen ilk şartsız yardım oldu. Böylece, öteki devletlere bir örnek, daha doğrusu bir meydan okuma niteliğini taşıyordu. Ancak Sovyet yardımından sonra, Türkiye'yi mali boykota tabi tutan kapitalist devletler birer birer yardım tekliflerinde bulunmak zorunluğunu duydular. Sovyet yardımı Türkiye'nin kalkınma bütçesine de

önemli bir destek oldu. Bu bakımdan maddi önemi de vardı.

Buna rağmen, Sovyetler'in kendi zor şartlarında yaptıkları bu yardım Türkiye'nin büyük kalkınma davasını çözemezdi. Kemalistler, şartlar icabı, kalkınmak için kısmen buna benzer şartsız yardımlara, zararsız gördükleri «tarafsız kapital»e ve, esas itibariyle, iç kaynaklara dayanmak prensibini güttüler.

3. — 1929'dan sonra Kemalist devletçiliğin esas prensiplerinden biri de Liberalizme arka çevirmesi idi. Devlet, artık özel teşebbüsü destekleyerek kalkınma siyasetini bırakıyor, kalkınma işini kendi eline alıyordu. Kadrocular bunu, «Türk devletinin karakterini değiştiren bir inkılap» * diye vasıflandırıyorlar. Zira, devlet artık iktisadi hayata karşı tarafsızlığını bırakıyordu. İktisat siyaseti liberal niteliğini yitiriyordu. ** Başka bir deyişle, Türkiye karma ekonomiyle kalkınmalıydı. Yani özel teşebbüs devletin kontrolü altında olacaktı.

1936'da Mustafa Kemal devletçiliği şöyle tarif ediyordu : «Bizim takib ettiğimiz devletçilik, ferdi mesai ve faaliyeti esas tutmakla beraber, mümkün olduğu kadar az zaman içinde, milleti refaha ve memleketi mamuriyete eriştirmek için milletin umumi ve yüksek menfaatlerinin icab ettirdiği işlere bilhassa iktisadi sahada devleti fiilen alakadar etmektir.»***

Kemalistlerin «Liberalizm»den anladıkları şey, en başta liberal ekonomi, «Laisser Faire», yani serbest rekabet esasına dayanan ekonomi sistemiydi.

---

* İsmail Hüsrev Tökin - «Cumhuriyet Halk Partisinin İktisadi Siyaset Sistemi» s. 9, Ankara 1946.

** Ibid.

*** Prof. Dr. Afet Inan - «Atatürkten Hatıralar» 1956, Ankara, s. 83. Bu tarif, Afet Inan'ın 1937'de çıkan «Medeni Bilgiler» kitabında çıkmış ve Afet Inan'ın belirttiğine göre «tamamen Atatürk'ün tensilbinden geçmiştir».

Fakat Kemalistler için asıl önemli olan şey, dış pazarın kontrolü, yani dışardan mal ve sermaye akımının önlenmesiydi. Bu bakımdan Kemalistlerin anti-liberalizmi aynı zamanda anti - emperyalist bir nitelik taşıyordu. Yoksa burada gelişmiş kapitalist memleketlerde olduğu gibi, fazla kârdan ve fazla sermaye birikiminden, iç pazarın başıboşluğundan doğan bir buhranı önlemek kaygusu yoktu. Kemalistlerin kaygusu, tam tersine sermaye birikimini sağlamaktı. Özel teşebbüsün milli çıkara aykırı olacak eylemlerini önlemek, milli ekonomiyi hızlı gelişmeyi sağlıyacak biçimde ayarlamak, planlamak istiyorlardı. Kemalistler «Liberalizm»den sadece ekonomik bir sistem anlamıyor, bunu ferdin, ekonomide olduğu gibi, siyasal alanda da serbest hareketi fikriyle birleştiriyorlardı. Devlet bir kere, «kazancı mahdut bir çerçeve içerisinde tutarak müstehliki korumalı» * idi. Ne var ki iş bu kadarla da kalmıyordu. Devletin önünde duran bu zor ve büyük işi yapabilmesi için, «liberal devlet tipinin dağınık parti sistemine» ** değil, tek parti sistemine gidilmeliydi. «Her şey uluslaşmışken Parti de uluslaşmalıydı». *** İşçisi, köylüsü, tüccarı, fabrikatörü, memuruyla bütün sınıf ve zümreler tek partide temsil edilmeliydi. İnsan hak ve özgürlükleri toplumun çıkarları çerçevesi içinde toplanmalıydı. Kemalistler, Liberalizmin anarşi olduğunu, kalkınma aşamasında bulunan bir memleketin kurallarına uymadığını ileri sürerek, halka burjuva demokrasisinin tanıdığı hak ve özgürlükleri tanımaktan çekindiler. Tek parti, tek şef sistemine gittiler.****

---

* Recep Peker - «İnkılap Dersleri Notları», Ankara 1936. s. 68.
** Ibid. s. 68 - 69.
*** Ibid
**** Recep Peker - «İnkılap Dersleri Notlarında», Tek şef sisteminin teorisini yapıyor. Bak : s. 63 - 64.

Bu devrede anti - liberalizmin bir yanı da, milli çıkarları, ferdi çıkarların üstünde tutmak kavramının ortaya atılmış olmasıydı. Kemalistlerin prensiplerine göre bir iş, özel teşebbüsün başarabileceği bir iş dahi olsa, eğer memleketin yüksek çıkarlarım ilgilendiriyorsa, doğrudan doğruya devlet tarafından yapılmalıydı. Halk Partisi programında «özel teşebbüslerin hiç bir zaman milli çıkar ölçüsüne yükselmedikleri, daima kendi dar çıkar çerçevesi içinde kaldıkları pek iyi anlaşılmıştır,» * deniyordu.

Öte taraftan, Kemalcilere göre devletçilik ve devlet kontrolleri ile, ferdin hak ve özgürlüklerine dokunulmıyacaktı. Bundan kasıt, özel sermayenin istediği sahaya yatırım yapmakta serbest olmasıydı. Gerek ticarette, gerekse sanayide randımanla çalışabilecek teşebbüsler serbestti. Mustafa Kemal, «Ferdiyet inkişafının mani karşısında kaldığı nokta, devlet faaliyetinin hududunu teşkil eder,»** diyordu.

4. — Kemalizmin teorisini yapan kadroculara göre, Türkiye kapitalizmin çelişmelerine düşmeden kalkınabilmek için bu çelişmelerin gelişmesine imkan vermemeliydi. **Yani sınıf tezatları geliştirilmemeliydi.** Kadrocular, Mustafa Kemal'in, «Sınıfsız imtiyazsız cemiyet» fikrini teorik esaslara dayandırmağa çalıştılar. Mustafa Kemal daha 1923'te şöyle demişti : «Bizim halkımız menfaatleri yekdiğerinden ayrılan sınıflar halinde değil, bilakis mevcudiyetleri ve muhassalayı mesaisi (çalışmalarının sonucu) yekdiğerine lazım olan sınıflardan ibarettir. Bu dakikada samilerim (dinleyicilerim), zanaatkarlardır, tüccarlardır ve ameledir. Bunların hangisi yekdiğerinin

---

* İsmail Hüsrev Tökin «C.H.P. nin İktisadi Siyaset Sistemi», s. 21.
Prof. Dr. Afet İnan - «Atatürkten Hatıralar» Ankara, 1956, s. 83.

muarızı (düşmanı) olabilir». * Bunların hepsinin birbirine ihtiyacı vardır. Hepsi memleketin kalkınması için beraber çalışmalı ve hepsi zengin olmalıdırlar. «Binaenaleyh programdan bahsolunduğu zaman, adeta denebilir ki, bu bütün halk için bir 'Say Misakı Millisidir'». **

Böylece, emperyalizme karşı savaş safhasında hayati bir önem taşıyan milli birlik fikri; kuruluş safhasında cemiyetin objektiv gelişme kanunlarını, sınıf mücadelesini inkar şeklini almıştı. Kadrocular bu görüşün ilmi izahını yapmağa çalıştılar. Şevket Süreyya Aydemir'e göre, memleketin kalkınabilmesi için, «aşırı sınıf mücadelelerinden korunmuş, muvazeneli bir devlet haline gelmesi lazımdı». Yoksa, «Müstemleke veya yarı - müstemlekelikten kurtulunarak elde edilen zaferi, bu defa içtimai tezatların ve sınıf kavgalarının içine düşerek yeni ve öldürücü bir tehlikeye maruz bırakmak,... bir kazanç sayılmazdı.»*** Şevket Süreyya, Kemalistlerin sınıf kavgasını önleyerek kalkınmak istediklerini izah ediyor. Bu da, kapitalizmi yıkmadan onun buhranlarını önlemek arzusundan doğuyordu. Bu bakımdan Kemalistlerin devletçiliği ile, bugün kapitalizmin buhranlarını devlet kontrolleriyle önlemeğe çalışan burjuva iktisatçıları arasında bir yakınlık vardır.**** Fakat aradaki büyük ayrılık şudur ki, o vakit Türkiye'de sınıf çelişmeleri, gelişmiş kapitalist memleketlerde

---

* Mustafa Kemal - İzmir İktisat Kongresini Açış Nutku. «Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri», Cilt II, s. 112.

** Ibid.

*** Şevket Süreyya Aydemir - «Suyu Arayan Adam», s. 498.

**** Burjuva devletleri birinci dünya harbinden beri, ve özellikle 1929-30'lardaki buhran sırasında, ekonomiyi düzene koymak için devlet kontrollerine sapmışlardı. İngiliz iktisatçısı Lord M. Keynes, özellikle, İkinci Dünya Harbi'nden sonra gelişen «Güdümlü Kapitalizm» teorisinin kurucusu sayılır. Keynes, «kapitalizm, ancak ekonomik hayata faal devlet müdahalesiyle ve özellikle üretimin devlet kredileriyle teşvik edilmesiyle, geniş devlet yatırımlarıyla kendini kurtarabilecektir,» der.

olduğu gibi, kesin değildi. Dava kapitalizmin buhranını önlemekten ziyade, buhrana düşmeden geri kalmış bir memleketi hızla kalkındırmaktı. Bunu için de, burjuva aydınları devlet müdahalesiyle sınıf çelişmelerini keskinleştirmeden, ekonomiyi geliştirmek hayaline kapıldılar. Mustafa Kemal'in «sınıflar arasında çıkar birliği» fikri, şimdi açıkça sınıf çelişmelerini önlemek biçiminde konuyordu. Sınıf çelişmeleri devletçilikle önlenecekti, yahut devletçilik sınıf çelişmelerini önlemenin yolu olacaktı. Kadroculara göre, «Devlet - sanayiinin kurulmasıyla işverenle işçiler arasındaki ilişkilerin şekli de değişecektir. Devlet - sanayii, işverenle işçiler arasındaki ilişkilere değil; milletin tümünün ifadesi olan devletle, onun işçi kısmı arasındaki ilişkilere sahne olacaktır.

«Devlet - sanayii milli ekonominin sosyal kuruluşuna sınıfi değil, halkçı bir unsur getirmekle, mevcut sistemin her çeşit sosyal felaketlerden azad, orijinal bir sima almasına sebep olacaktır». *

Kemalistlerin görmedikleri veya görmek istemedikleri nokta, devletin halkçı olmasının, sözle değil, ancak pratik tedbirlerle gerçekleştirilebileceği idi. Halkçı olabilmesi için, devletin ezilen geniş halk yığınlarının elinde olması gerekti. Türkiye'de ise, yukarda da belirtildiği gibi, devrimin önderliği geniş işçi, köylü yığınların değil, milli burjuvazinin elindeydi. İdareci sınıflar milli burjuvazi ve toprak ağalarıydı. Devlet onların elindeydi. Kapitalist bünye içinde, ezen ve ezilen sınıflar arasındaki çelişme inkar edilemiyecek objektif bir gerçekti. Sınıf çelişmelerini kaldırmak, ancak üretim araçlarının sosyal mülkiyet haline gelmesi, devletin işçi - köylü yığın-

* İsmail Hüsrev Tökin - «Beş Senelik Programın Manası» Kadro, 1934, No. 27, s. 23.

ların egemenliğine girmesi ile olabilirdi. Kemalistlerin sübjektiv istekleri ilmi gerçekleri değiştiremezdi.

5. — Kemalistler kurdukları rejimin Sosyalist olmadığım açıkça söylüyorlardı. Mustafa Kemal, «Biz ne demokratlara, ne de sosyalistlere benzemeyiz. Tarzı idaremiz ne demokrat hükümetlerin, ne de sosyalistlerinkine muadildir. Biz kendi kendimize benzemekle müftehiriz» * diyordu. İsmet İnönü ve Recep Peker gibi devlet adamları da, Kemalist Devletçiliğin müllkiyet hakkına, hususi teşebbüse kat'iyen dokunmadığını, sosyalizmden tamamıyla ayrı bir rejim olduğunu belirtiyorlardı.

Bugün bazı Türk aydınları bazan siyasi maksatlarla, bazan da belki değerlendirmede yapılan hatalardan ötürü, Kemalizmin bir nevi sosyalizm olduğunu iddia ediyorlar. Bazılarına göre Mustafa Kemal bir sosyalist devrim yapmak istemiş, fakat gerici zümrelerin direnmesi yüzünden başarıya ulaşamamıştır. Bazıları ise, o vakit sosyalizme gidilmeyişini, burjuvazinin ve şahsen Mustafa Kemal'in gericiliği ile izah ediyorlar.

Bütün bu fikirler tarihin maddeci ve diyalektik anlayışından uzak izahlardır. Türkiye o tarihte doğrudan doğruya sosyalizme gidebilir miydi? Bu sorunun cevabını verebilmek için her şeyden önce toplumun o vakitki gelişme seviyesini, sosyal - ekonomik bünyesini göz önünde bulundurmak gerekir. Yukarda da belirttiğimiz gibi, Türkiye bu devrede yarı - feodal, geri kalmış bir tarım ülkesiydi. İç çelişme ezilen köylü yığınlarla feodalizmin kalıntıları arasında, dış çelişme ise halk yığınlarıyla emperyalistler arasındaydı. Kapitalizm henüz gelişmemiş ol-

* Yakup Kadri Karaosmanoğlu - «Atatürk» s. 70, A. 1961.

duğu için, işçi sınıfı da gerek sayı, gerekse bilinç ve örgüt bakımından zayıftı.

Bilimsel sosyalizmin bazı teorisyenlerine göre sömürge, yarı sömürge veya geri kalmış ülkelerde sosyalizme geçiş, ancak bir seri hazırlık aşamalarından sonra, burjuva demokratik devriminden sosyalist devrime geçiş adı verilen bütün bir devrenin sonucu olarak meydana gelebilir. Birçok hallerde başarılı sosyalist kuruluş ancak, işçi sınıfı hakimiyetinin kurulduğu memleketlerin doğrudan doğruya yardımıyla mümkün olacaktır. Yani geri kalmış, kapitalizmin henüz gelişmemiş bulunduğu bir ülkede hamle yapabilir. Kısa bir sürede sosyalizme geçiş şartlarını hazırlayabilir. Ne var ki bunun için belli şartlar, en başta sosyalizmi gerçekleştiren ülkelerin doğrudan doğruya yardımı gerekir. Bugün, Sovyet Sosyalist Devrimi 50. yılına erişmiştir. Dünyada sosyalist memleketlerin çevresi genişlemiş, emperyalizm yıkılış dönemine girmiştir. Bu koşullarda bir çok geri kalmış memleketin, sosyalist memleketlerin yardımına dayanarak kısa bir süre içinde sosyalizme geçiş şartlarını hazırlama yolunu tuttuklarını görüyoruz : B. A. C., Cezayir gibi. Amma, Türk devrimi yer aldığı sırada tek işçi devleti Sovyetler Birliği'ydi. O da devrimden, uzun süren kanlı çarpışmalardan yeni çıkmış, düşman emperyalist devletlerin saldırısına uğramış, daha henüz kendi ekonomisini düzene koymağa vakit bulamamıştı. Buna bakmıyarak Sovyet Hükümeti Devrim Türkiye'sine yardım elini uzattı. Fakat Sovyetlerin o zaman Türkiye'ye tarihi bir merhale atlatacak kadar geniş yardım yapmaları maddeten mümkün değildi.

Demek ki, Türkiye'nin bu sıralarda kendi kırık dökük ekonomisiyle kapitalizm öncesi koşullardan

birdenbire, sosyalist ekonomiye atlaması için maddi şartlar mevcut değildi. Bundan başka, Türkiye'de işçi sınıfı daha henüz devrimin öncüsü olacak duruma gelmemişti. O vakit ilerici akımlar, işçi sınıfının ideologları, kendilerine destek olabilecek geniş ve kuvvetli bir yığın bulamıyordu. Köylü yığınlar ise daha henüz feodalizm kalıntılarını yıkma savaşına dahi hazır değildi.

Bu sebeplerden, Türkiye'nin o günkü şartlarında birden sosyalist sisteme atlamağa imkan yoktu. Türk burjuvazisinden ancak burjuva demokratik devrimi yapması, sosyalizmin maddi manevi zeminini hazırlamağa doğru gitmesi beklenebilirdi, Türkiye kapitalist olmayan bir yol tutabilirdi.

6. — Kemalizm «sosyalizm» olmadığı gibi, «faşizm» de değildi. Kadrocular, devletin hiçbir zaman ufak bir zümrenin çıkarına hizmet etmiyeceğini, faşizme gidilmiyeceğini belirtiyorlardı. Şevket Süreyya, «Devletçilik inhisarcılık olmadığı gibi, devletin bir takım iş ve sermaye sahipleri hesabına, muayyen bazı işletmeleri işletmesi altına alması demek değildir. Böyle bir müdahale iktisat hayatına ancak **teknik** olur,»* diyordu. Halk Partisinin programında da devletin açık veya kapalı hiç bir çıkara alet edilmiyeceği belirtilmiştir. İsmail Hüsrev, «bu fikir, totaliter nizamlarda olduğu gibi, devletçiliğin mahdut bir zümrenin iktisadi hakimiyet ve iktidarının (mesela Almanya'da iktisat siyasetinin büyük özel teşebbüslerin, kartellerin, özel bankaların aleti olması gibi) vasıtası haline getirilmesini önlemek maksadıyla programda yer almıştır,» diyor. **

Kemalistlerin kurduğu devlet sistemi elbette fa-

* Sevket Süreyya Aydemir - «İnkılap ve Kadro», Ankara 1932,
** İsmail Hüsrev Tökin - «Cumhuriyet Halk Partisinin İktisat Siyaseti», s. 21.

şizm değildi. Zaten o vakit Türkiye'de faşist diktatoryasına dayanak olacak müfrit gerici, monopolcu bir burjuvazi de ortaya çıkmış değildi. Oysa faşizm, kapitalizmin emperyalizm safhasına varmasının ve monopolcu gurupların kurulmasının mahsulüdür. Faşizm, monopolculukla demokrasi arasındaki çelişmeden doğar.

Emperyalizm iç ve dış siyasette demokrasiyi ihlal etmek ister, gericiliğe gider. Bu anlamda emperyalizm demokrasinin, bütün demokrasinin inkarıdır. Avrupa'da faşist devletler, monopolcu grupların burjuva demokrasisine karşı açtığı mücadele sonunda kurulmuştur. Bu memleketlerde gerici monopolcu burjuvazinin ve toprak beylerinin kanlı bir diktatoryası belirmiştir.

Türkiye ise bu devrede henüz kapitalizmi kurmakla meşguldü ve emperyalizm safhasından çok uzaktı. Türk burjuvazisi esas itibariyle milli burjuvaziydi. Devletin yalnız sömürücü sınıflara (burjuvaziye ve toprak ağalarına) dayandığı bir gerçekti. Kemal idaresi, «tek şef, tek parti» sistemiyle, her ne kadar kanlı bir diktatoraya gitmediyse de, demokratik hak ve özgürlükleri bir hayli kısılmıştı, bir burjuva diktatoryası kurmuştu.

Kemalistlere göre bu rejim ne komünizm, ne faşizm ve hatta ne sosyalizm, ne de kapitalizmdi. Onlarca bu, geri kalmış bir memleketin kendi bünyesine has bir kalkınma yoluydu. Aslında ise bu rejim, bugün bir çok geri kalmış ülkede uygulanan biçimde bir devlet kapitalizmi idi. Burjuva diktatoryası altında bir devlet kapitalizmi, geri kalmış bir memleketin kalkınma yolu olarak kullanılıyordu. Gelişmiş burjuva toplumlarında devlet kapitalizminde devletin mali kaynakları özel şirketlerin sermaye

birikimini hızlandırmak için bir araç olarak kullanılır. Büyük kapitalistlerin ve monopolistlerin çıkarına çalışan bir çeşit devlet kontrolü vardır. Ve devlet emekle sermaye arasındaki mücadeleye sermayeden yana olarak karışır.

O vakitler Türkiye'de büyük kapitalistler hemen de yoktu. Devlet kapitalizmi memleketin zenginliğinden değil, tersine zaafından doğdu. Milli kalkınmayı sağlıyacak özel sermaye bulunmaması devlet sermayesiyle kalkınma yolunu açtı. Fakat gene de devlet, hakim sınıfların, yani milli burjuvaziyle eşraf ve ağaların koruyucusu haline geldi. Kredi ve vergi politikalarıyla bu sınıfların elinde sermaye birikimine hizmet etti. Devlet, işçi - köylü yığınlarla toprak ağaları ve kapitalistler arasındaki çelişmeye de karıştı. Bu karışma, sömüren sınıfların, yani toprak ağalarıyla sermayedarların lehine oldu. Bu sebeplerden Türkiye'de kurulan sistem devlet kapitalizmiydi.

Fakat bu, milli burjuvazinin önderliğinde bir devlet kapitalizminin toplumun gelişmesinde ilerici rol oynıyamayacağı, Türk milli burjuvazisinin de ilerici bir rol oynamadığı anlamına gelmez. Bugün, milli bağımsızlıklarına kavuşmuş bir çok geri kalmış memleket, ekonomik gelişmesini hızlandırmak ve milli bağımsızlığını sağlamak işini kapitalist ilişkiler çerçevesi içinde çözmeğe çalışıyor. Buna örnek olarak Hindistan, Endonezya, Birmanya v.s. gösterilebilir. Fakat bu memleketlerde kapitalizmin gelişmesi, Avrupa'daki büyük kapitalist memleketlerdeki gelişmeye benzemez. Batı memleketlerinde kapitalizmin sömürgeleri sömürerek geliştiği malumdur. Oysa geri kalmış Asya memleketlerinde yabancı pazarlar işgal ederek, ucuz ham madde kaynakları bularak kalkınmak olanağı yoktur. Bütün bu memleketlerde

milli sanayi gelişmemiş, sermaye birikimi az olduğu için kalkınmayı devlet yatırımlarıyla sağlamak yoluna gidilmiştir. Bu memleketlerin kalkınma yolu devlet kapitalizmi olmakla beraber, bunu klasik kapitalizmden ayıran bazı özellikler vardır. Buralarda devlet ekonomik hayatta aktif rol oynamaktadır. Milli ekonominin bir bölümü devletin elindedir. Sanayiin, ulaştırmanın, enerji kaynaklarının önemli bir kısmı devletin elindedir. Son yıllarda Sovyet alimleri tarafından kollektif olarak yazılmış olan «Marksizm - Leninizmin Esasları» adlı kitapta, geri kalmış memleketlerin devlet kapitalizmi yoluyla kalkınması sorunu incelenmekte ve şöyle denmektedir : «Genç Asya memleketlerinde ekonomiyi geliştiren devlet kapitalizmi ile, gelişmiş Batı memleketlerindeki devlet monopol kapitalizmi birbirine karıştırılmamalıdır. Bu ikincisi tam anlamıyla tekelcilerin gerici idaresi, devletin monopollere tamamıyla bağlanması demektir. Doğu memleketlerinde ise devlet kapitalizmi bugünkü biçimiyle monopollerin elinde bir araç değildir, bunun tam tersine anti-emperyalist hareket tarafından meydana getirilmiştir, ve objektif olarak hedefi emperyalist monopollerin doğuda yayılmasını önlemektir.

«... Genç Asya devletlerinde devlet kapitalizmi, bu devletlerin ekonomik gelişme seviyeleri geri olduğu bir sırada meydana gelmektedir. Maksat, ekonomik geriliğe mümkün olduğu kadar hızla son vermektir... Bütün bunlardan doğu memleketlerinde devlet kapitalizminin ilerici bir rol oynadığı sonucu çıkarılabilir. Bu tip devlet kapitalizminin (dünyada) yayılmış olması çok manalıdır. Artık milli burjuvazinin idareci çevreleri de özel teşebbüsün genç devlet-

lerin kalkınmasını başaramayacağını kabul etmek zorunda kalmışlardır...» *

Türkiye'nin, devlet kapitalizmini geri kalmış bir ekonomiyi bağımsız olarak kalkındıran yol olarak kullanan ilk devlet olduğu söylenebilir. Hiç şüphe yok ki, o vakit milli burjuvazinin sübjektif hedefi milli ekonomiyi kalkındırmak, geriliğe hızla son vermek ve emperyalistlerin karışmasını önlemekti. Kemalistler özel teşebbüsün bu işi yapamıyacağını da görerek, onu kontrol altına almışlardı. Bu yol, objektif olarak da, emperyalist nüfuzunun zayıflamasına, Türkiye'de kapitalizmin gelişmesine hizmet etmiştir. Bu sebepten Kemalistlerin kalkınma yolu esas itibariyle ilerici bir yoldu.

■ Devletçilik Teorisinin Uygulanması ve Elde Edilen Sonuçlar (1923 - 1939)

Türk ekonomisi, ancak 1929'dan sonra devletçilik siyasetinin yeni bir şekil almasıyla gelişmeğe başladı. Bu tarihten sonra sanayi, daha çok devlet himayesi altında ve devlet eliyle geliştirildi. Bu tarihte çıkan «Gümrük Tarife Kanunu»yla milli sanayi gümrük himayesi altına alındı. Sanayii kalkındırmak için 1931'de kurulan Sümerbank, Etibank, Madencilik Bankası gibi bankalar şeker, dokuma, kağıt v.s. gibi hafif sanayi işletmeleri kurdular. İkinci Cihan Harbi'ne kadar yatırımların % 90'mı devlet yapıyordu. Demiryolları, Denizyolları, liman idaresi

* «Fundamentals of Marxism Leninism», Foreign Languages Publishing House, Moscow. s. 511.

yabancı şirketlerin elinden alınıp, devlet müesseselerine verilmişti. Devlet sermayesiyle maden araştırma ve işletme faaliyeti genişletildi. Demiryolu projelerine özel bir önem verildi. 1923'te 4010 Km. demiryolu varken, bu rakam 1939'da 7324 Km.'ye çıkmıştı. Demiryolu, şose ve liman inşaatı iç ticaretin gelişmesinde bir etken oldu. Tütün, içki v.s. gibi bazı sanayi alanlarında devlet monopolleri kuruldu. Bütün bu faaliyetin sonucunda sanayide ve ticarette belirli bir gelişme oldu.

Sanayide madencilik ve hafif sanayi ön planda geliyordu. 1939'da Türkiye'nin 331 milyon liralık sanayi üretimi vardı. Bunun 52 milyon lirasını ağır sanayi, 279 milyon lirasını hafif sanayi mamulleri tutuyordu. (Yani sanayi üretiminin % 15,5'u ağır, % 84,5'u hafif sanayi üretimi idi.) 1923'ten 1933'e kadar açılan irili ufaklı fabrikaların sayısı 1087 idi. Genel işçi sayısı ise 1921'de 76.216'dan, 1938'de 266.000'e çıkmıştı.* Sanayileşmeyle beraber köyden şehre göçler de çoğaldı. Büyük şehirlerde oturanların sayısı 1927'de 2 milyondan, 1940'da 3 milyona çıktı.

Bütün bunlar İkinci Dünya Savaşı'na kadar ve özellikle 1929'dan sonra, sanayiin geliştiğini, fakat bu gelişmenin sınırlı ve daha çok hafif sanayi alanında olduğunu göstermektedir.

Asıl büyük çapta işleri ele alan devletin yanında, özel sanayi de gelişiyordu. 1933 ila 1941 arasında özel teşebbüsün elindeki müesseselerin sayısı azaldı. Fakat buna karşılık üretimi arttı. 1933'te Teşviki Sanayi Kanunu'ndan faydalanan 1937 işletme varken, 1941'de bu rakam 1052'ye indi. Amma, bu

* Bu rakamlar değişik kaynaklardan alınmıştır. 1930 İstatistik Yıllığı'na göre bu tarihte yalnız sanayide çalışan işçilerin sayısı 148.353 idi. (Yıllık c. 4, s. 190). Lütfi Erişçi'ye göre 1937'de yalnız İş Kanunu'nun şumulüne giren işçilerin sayısı 265.000 idi. «Türkiye İşçi Sınıfının Tarihi», İstanbul 1951, s. 23.

müesseseler 1933'te 154 milyon T.L.'lık üretim yaparken, 1941'de 502 milyon T.L.'lik üretim yapıyorlardı. * Bunun nedeni sanayideki temerküz, küçük müesseselerin yerlerini büyük müesseselere vermeğe başlamış olmasıydı. Özel müteşebbislerin bankalara yatırmış oldukları para miktarı 1924'te 13 milyon T.L.'dan, 1938'de 227 milyon T.L.'na çıkmıştı. ** Bu iki tarih arasında paranın değerinin % 150 düştüğü hesaba da katılsa, gene bu rakamlar servetin belli ellerde birikmeğe başladığını göstermektedir. Anadolu burjuvazisi devlet himayesi altında gelişiyordu. Bu gelişen burjuvazi içinde ticaret burjuvazisi önemli bir yer tutuyordu. Çok yerde, sanayi ve ticaret burjuvazisinin birbirinden ayırdedilmediği, ticarette biriken sermayenin aynı kimseler tarafından her iki alana da yatırıldığı görülüyordu.

TİCARETTE — Dış ticareti geliştirmek, ticaret dengesini sağlamak, Kemalistlerin ana hedeflerinden biriydi.

1929'dan sonra Lozan Antlaşması'na uygun olarak gümrük kontrollerinin uygulanmasına başlandı. Türkiye'nin dış ticareti değişik bir nitelik aldı. Her şeyden önce ödeme dengesini sağlamak, paranın değerini korumak siyaseti güdüldü. İthalat, ancak ve üretimle karşılanabilecek ölçüde yapılıyordu. Dahilde üretilen malların ithal edilmemesine dikkat ediliyor, ancak yurtta üretilemiyen maddelerin serbestçe ithaline müsaade ediliyordu. Görüldüğü gibi bu, dengeli ticaret ve yerli sanayii korumak siyasetiydi.

Bu siyasetin sonuçları da görüldü. 1930'a kadar daima Türkiye'nin aleyhinde olan ticaret dengesi, bu tarihten sonra Türkiye'nin lehine döndü.

---

* İstatistik Yıllığı 1942, s. 296.

** Kemal Karpat - «Turkey's Politics The Transition to a Multi Party System», s. 92.

Aşağıdaki tablo bu durumu açıkça göstermektedir :

TÜRKİYE'NİN İTHALAT VE İHRACATININ DEĞERİ *

(T.L. olarak) 1923 - 1945

Tarih	İthalat	İhracat	İthalat fazlası	İhracat fazlası
1923	144,788,671	84,651,190	60,137,481	—
1929	256,296,379	155,214,071	101,082,308	—
1930	147,550,516	151,454,371	—	3,903,855
1931	126,659,613	127,274,807	—	615,194
1938	149,836,689	144,946,511	4,890,178	—
1939	118,248,934	127,388,997	—	9,140,063
1940	68,922,708	111,446,486	—	42,523,778
1945	126,166,357	218,928,951	—	92,762,594

1936 ila 1939 arasında ve özellikle 1935-36'da Türkiye'nin ticaretinde en önemli yeri Almanya tutuyordu. 1936'da Türkiye ithalatının % 45'ini Almanya'dan yapıyor, ihracatının % 51'i Almanya'ya gidiyordu.** 1939'da Almanyadan sonra Türkiye'nin ticaretinde en önemli yeri tutan memleketler sırayla Amerika, İngiltere, Sovyetler Birliği ve İtalya'ydı.

1938'den itibaren emperyalist memleketlerle kredi yoluyla ticaret yapmakta daha geniş davranıldı. 1938'de Atatürk adına Mecliste konuşan Celal Bayar, Almanya'yla 150 milyon liralık bir kredi anlaşması imzalandığını açıkladı. Fakat bundan bir sonuç çıkmadı. Bu tarihlerde Türkiye'yle ticaret için İngiliz - Alman rekabeti de başlamıştı. İngiltere'den

* Küçük İstatistik Yıllığı (Small Statistical Abstracts) - İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara 1947, s. 247.
İstatistik Yıllığı, Ankara 1942, s. 349.

1937'de 3 milyon sterling borç alındı. 1938'de imzalanan ticaret ve silah anlaşmasıyla 16 milyon İngiliz liralık kredi alındı. Bütün bunlar milli burjuvazide emperyalistlere sokulma eğiliminin başladığını gösteriyordu.

İç ticareti, esnafı ve küçük sanayiciyi geliştirmek için de kredi ve satış kooperatifleri kurulmuş, Halk Bankaları, Halk Sandıkları açılmıştı.

Devlet eliyle demiryollarının, şoselerin yapılması, kara, deniz ulaştırma araçlarının artması, devletin tarım ürünlerinin alım ve satımına yardım etmesi, iç ticaretin gelişmesine de hizmet etmişti. Kasabalarda ve taşra şehirlerinde hem üretici hem tüccar durumunda olan «eşraf» zümresi, veya üretici ile perakende satıcı arasında arabuluculuk yapan tüccar, bazan tefecilik de yapan şehir ve kasaba zenginleri gelişmişlerdi. Bu da çıkarları ile C. Halk Partisi'ne bağlı, oldukça geniş bir orta tabakanın sosyal bünye içinde perçinleşmesine yol açtı. Devletin, Anadolu burjuvazisini desteklemesinin bir şekli de devlet memurlarının kasaba eşrafını ve şehir zenginlerini desteklemesiydi.

TARIMDA — Devlet, tarım politikasıyla, özellikle sanayie ham madde yetiştiren tarım kollarında büyük toprak sahiplerine Ziraat Bankası ve kooperatifler kanalı ile yardım ediyordu. 1929'da kurulan Toprak Mahsulleri Ofisi, ürünün alımını, satımını ayarlıyordu. Buna ek olarak tarım ürünleri için ulaştırma fiyatları indirildi. 1932'de çıkan 2056 numaralı kanunla buğdayın fiyatı korundu. Bu kanun, hükümete, Ziraat Bankası vasıtasıyla, buğdayı kendi tayin ettiği fiyatlarla satın almak yetkisini veriyordu. Bundan maksat buğdayı müstahsilden yüksek fiyatlarla satın almak ve böylece üretimi arttır-

maktı. 1933'te Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü, bir kaç tarım istasyonu ve «Numune Çiftlikleri» kuruldu. Bütün bu tedbirler Türkiye'nin başlıca hububatı olan buğday üretiminin artmasına hizmet etti. Türkiye'nin buğday üretimi 1928'de 1,5 milyon tondan 1935 yılında 2,5 milyon tona kadar çıktı. Fakat buğday fiyatının yüksek oluşu, genel fiyat seviyesinin de yükselmesine, alım kabiliyeti zaten düşük olan halkın hayat seviyesinin düşmesine yol açtı.

Buğday üretiminin artmasıyla, Türkiye, buğday ithal eden bir memleketken, buğday ihraç eden bir memleket haline geldi. (1934'te 87.000 Ton.) Böylece devletçilik siyasetiyle tarımda da bir gelişme sağlanmış oldu.

Tarımda asıl korunan zümreler büyük toprak sahipleri; yarı - feodal ağalar, çiftlik beyleri ve eşraf oldu. Yarı feodal üretim ilişkileri korunduğu gibi, Anadolu'nun önemli bir kısmında küçük üretim biçimi de yaygındı. Buralarda üretim hâlâ Orta Çağ tekniğiyle, en ilkel araçlarla yapılıyordu. 1940'ta nüfusun yaklaşık olarak % 70'i tarımla meşgul olduğu halde memlekette ancak 1066 traktör, 32 motorlü pulluk, 2025 eleme makinası vardı. * Bu araçlar daha çok büyük toprak sahiplerinin ve devlet çiftliklerinin elindeydi. Devlet traktör kullanan çiftçileri koruyordu. «Zirai Donatım Kurumu» büyük çiftçiye makine ve malzeme bakımından yardım ediyordu. Tütün, pamuk gibi tarımın geniş ölçüde yapıldığı alanlarda kapitalist tarım şekli başlamıştı.

Zirai krediler daha çok büyük mülkiyetin hakim olduğu alanlara veriliyordu. Ziraat Bankası'nm idaresi altında kurulan kooperatifler, küçük toprak sa-

* Küçük İstatistik Yıllığı (Small Statistical Abstracts) - Ankara 1947, s. 190.

hiplerine ancak kefaletle kredi açıyordu. Bu da bir aracı zümrenin belirmesine, borcunu ödeyemeyen köylünün toprağını bu aracılık rolü oynayan zengin köylüye veya tefeciye satmasına yol açtı. Böylece, ufak toprak sahiplerinin bazıları ortakçı veya tarım işçisi durumuna düştü. Kooperatifler daha çok üyelerine kredi açtıkları için gene büyük ve zengin toprak sahipleri korunmuş oluyordu. Aşar kaldırıldıktan sonra konan vasıtalı, vasıtasız vergiler de ufak ve fakir köylüleri eziyordu. *

Bir yanda sermaye büyük toprak sahiplerinin elinde birikirken, öte yanda köylünün büyük çoğunluğunu teşkil eden ufak ve fakir köylü borçlanıyor, topraksızlaşıyordu. Kefaletle kredi siyaseti bu sınıfın aleyhine sonuçlar vermişti. Küçük çiftçinin zincirleme kefillikle aldığı borçlar, 1928'de 2 milyon liradan 1931'de 12,700,000 liraya çıkmıştı. 1931'de köylünün ipotekle yaptığı borçlar ise 12,900,000 lira idi. Bu borçların 5,800,000 lirası topraklarını karşılık göstermek suretiyle 500 liraya kadar borçlanmış küçük çiftçilere aitti.**

Kemalcilerin bazı teşebbüslerine rağmen toprak reformu yapılamadı. 1927 ve 1929'da toprağın dağıtılması için birer kanun çıkarılmış, fakat gerçekleştirilmemişti.

1937'de M. Kemal'in teşvikiyle bir toprak reformu tasarısı hazırlandı. Meclis, hükümete, toprak ağalarının toprağını satın almak yetkisini tanıdı. Bu sıralarda Atatürk, «milli ekonominin temeli ziraattir,» diyor, topraksız köylü bırakılmaması, büyük toprak sahiplerinin topraklarının sınırlandırılması

---

* 1943'te ise bu vergilere ek olarak yeni bir konunla, köylü ürününün % 10 - % 27'sini vergi olarak vermeğe zorlandı. Bu, ayniyat olarak alınan vergiyle aşar yeniden dirilmiş oldu.
Tarih IV (Türkiye Cumhuriyeti) s. 289.

fikrini savunuyordu. * «Kadro» Dergisi ise milli devrimin, derebeyliği tasfiye ederek, köle haline getirilmiş iş kuvvetlerini kurtarması gerektiğini yazıyordu. Bu da ancak «derebeyi topraklarının köylüye parasız dağıtılması ve derebeylerinin de tamamıyla yok edilmesi şeklinde olabilirdi.» **

Milli çıkarlar açısından hareket eden Kemalist kadro toprak reformunun, kalkınmak için kaçınılmaz bir şey olduğunu görüyordu. Buna rağmen 1937'de toprak reformu gerçekleştirilemedi. Bunun nedeni, daha ilk gününde milli burjuvazinin müttefiki olarak Meclise girmiş olan ağaların, eşrafın direnmesi idi. 1924 Anayasası da, «Mülkiyete dokunulmaz» kaydıyla, derebeylerin topraklarına el konup, köylüye parasız toprak dağıtılması işini güçleştirmişti. Çünkü, fakir olan devletin toprak bedellerini ödemeğe gücü yetemezdi.

Köylü yığınların bir siyasal kuvvet haline gelememesi, derebeyliğe karşı bilinçli, örgütlü bir savaş yapılmaması, anti - emperyalist devrimi yapan burjuvazinin, bir çok Asya memleketlerinde olduğu gibi, feodalizm kalıntılarına karşı köylü yığınlarla işbirliği kurmasına imkan vermedi. Türk burjuvazisi Ondokuzuncu yüzyılda, Batı Avrupa burjuvazisinin yaptığı gibi, feodal üretim ilişkilerini yıkmak savaşına girişemedi. Feodallerin siyasal dayanağı olan saltanatı kaldırdı, fakat memleketin idaresinde feodalizmin kalıntılarıyla işbirliği yaptı. Zaten yarı - feodal ağalarla, büyük toprak sahiplerinin bir kısmı yavaş yavaş kapitalistleştiler, ve zamanla tarım burjuvazisi haline geldiler. Böylece yarı - feodallerle

---

* M. K. Atatürk - T.B.M.M. Beşinci Dönem Üçüncü Toplanma Yılı'nın Başında, 1 Kasım 1937'de yaptığı konuşma. Bak: Cumhuriyet 30 Ekim 1963.

I. H. Tökin - «Kadro» 1932, No. 12, s. 24, «Şark Vilayetlerinde Derebeylik».

burjuvazi arasında tabii bağlar kuruldu. Mecliste de kuvvetle temsil edilen bu sınıf, eriyip dağılmak şöyle dursun, kuvvetlendi. Milli burjuvazinin ilerici kolunun toprak reformu yapmak gayretlerini sistematik olarak baltaladı.

Kısacası, 1929 ile 1939 arasındaki 10 yıl içinde Türkiye'de kapitalizm belli bir derece gelişti. Sanayide modern kapitalist üretim biçimi yayıldığı gibi, tarımda da kısmen ve bazı yerlerde kapitalistleşme başlamıştı. Devrimin ana hedefi olan yabancı sermayeye karşı milli sanayii koruma alamnda belirli bir başarı elde edilmişti. Kapitalizmin gelişmesiyle beraber sınıf çelişmeleri de arttı. İşçi sayısı çoğaldı ve grev hareketleri yer aldı. Bu durum karşısında hükümet iş kanunu çıkarmak zorunda kaldı. Bu kanunun hedefi işçinin mücadelesini önlemekti. Grev tekrar yasak edildiği gibi, * işçinin teşkilatlanması, savaşması da kayıtlar altına alınıyordu. Tarımda ise zaten derin olan sınıf çelişmeleri, ağaların, beylerin, kasaba zenginlerinin elinde servet birikimi ile, daha da kesinleşti. Hükümetin tarım politikası, orta ve fakir köylünün daha da fakirleşmesi, topraksızlaşması prosesini hızlandırdı. Kapitalizmin gelişmesinin tabii bir sonucu olarak büyük burjuvazi doğmağa, servetler yapan büyük kapitalist toprak sahipleri şehir burjuvazisine daha geniş ölçüde katılmağa başladı. Aynızamanda Anadolu tüccarıyla esnafının da bir kısmı kuvvetleniyor, büyük şehirlere yerleşiyor, yeni gelişen sanayi burjuvazisiyle ortaklıklar kuruyordu. Bütün bu gelişme nüfusun büyük çoğunluğunu teşkil eden köylü ve işçi yığınların sırtından, onların emeğinden biriken fazla değerlerle oluyordu.

Öte taraftan, bu nisbi gelişmeye rağmen, Tür-

* Grev hakkı ilk defa 1909'da Jön Türkler tarafından kaldırılmıştı.

kiye henüz ağır sanayiini kuramamıştı. Büyük kapitalist memleketlere bir ham madde kaynağı, onların mamullerine bir pazar olmaktan henüz tamamıyla çıkmamıştı. Hâlâ gelişmemiş bir tarım memleketi durumundaydı. Bu sebepten, milli ekonomiyi kuvvetlendirerek milli bağımsızlığı kazanmak hedefine ancak kısmen ulaşılmıştı. Emperyalistlerin tekrardan kucağına düşmek tehlikesi tamamıyla ortadan kalkmamıştı. Üstüne üstlük, gelişmekte olan burjuvazinin yabancı sermayeyle işbirliğini kârlı bulması bu tehlikeyi artırıyordu. Böylece, İkinci Dünya Harbi'nin arifesinde, Devrim Türkiyesi bağımsız kalkınma hedeflerini ancak kısmen gerçekleştirmiş bulunuyordu.

Devrimin ilk 20 yılı içinde, sultanlık, yani mutlakiyet kaldırılmış, halife atılmış, laik bir cumhuriyet kurulmuştu. Bunlar Türkiye'nin tarihi gelişme seyri içinde devrimci adımlardı. Bu devrimden sonra, milli bağımsızlığın temeli olabilecek bir sanayiin kurulmasına başlanmıştı. Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu devrindeki yarı - sömürge durumundan kurtulmuştu. Milli burjuvazi, bu alanda ve Türkiye'nin tarihi gelişimi bakımından ilerici bir rol oynamıştı.

Fakat burjuva devrimi tamamlanamamıştı. Toprak reformu yapılmamış, feodalizm kalmtıları ortadan kaldırılmamıştı. Bu da, şiddetle ihtiyacı duyulan «hızlı kalkınma»nın önünde duran büyük bir engeldi. Türk milli kurtuluş devriminin hedefi üretimde feodal ilişkileri kaldırmak değildi. Bu sebepten, emperyalizmin müttefiki olan Sultan atıldı, derebeyliğin temel direği yıkıldı. Fakat, daha cumhuriyetin ilk günlerinde, devrimin öncülüğünü yapan milli burjuvazi, toprak ağalarıyla köylülere karşı bir ortaklık kurdu, veya kurmak zorunda kaldı. Köyde reform yapmadı, vaatlerine rağmen toprak reformunu ger-

çekleştirmedi. Bunda, o günkü sınıf bünyesinin, köylünün dağınık, bilinçsiz bir sınıf olmasının rolü büyüktü.

İşte bütün bu sebeplerden, dış çelişme kısmen çözülebilmiş, fakat iç çelişme yani köylü yığınlarla ağalar ve toprak beyleri arasındaki çelişme çözülememişti. Tersine sınıf çelişmeleri kesinleşmişti.

Halka burjuva demokratik hak ve özgürlüklerin tanınmaması da, devrimin büyük eksiklerinden biriydi. Çünkü bu, işçi ve köylü sınıfların teşkilatlanmasına, demokratik kuvvetlerin gelişmesine engel oldu. Böylece siyasal bünyede gerici ve sömürücü sınıflardan yana bir dengesizlik meydana geldi. Bugün de Türkiye'nin siyasal, ekonomik çıkmazına çözümyolu bulunmasım güçleştiren nedenlerden biri bu dengesizliktir.

İşte bütün bu eksikliklerden ötürü, Türk devrimi, bütün başarılarına rağmen, İkinci Dünya Harbi'nin başına kadar Türkiye'nin kalkınma davasını çözememiş, bu yolda ancak bazı önemli ve olumlu adımlar atmıştı.

2 2. Dünya Harbi Sırasında Ve Sonra Sosyal-Ekonomik Durumunun Özellikleri

Devletçilik siyaseti harp yıllarında da devam etti. Ne var ki harp kuralları, bu siyasetten birçok noktalarda ayrılınmasına yol açtı. Ekonomik kuralların değişmesi ve yeni gelişmeler sonucunda, sınıf bünyesinde de gelişmeler oldu. Türkiye'nin ekonomi politikası yeni bir yön aldı. Şimdi harbin, Türkiye'nin ekonomisine, sosyal bünyesine ve ekonomi - politikasına getirdiği yenilikleri birer birer inceliyelim

1. — Harbin doğurduğu buhran bir yanda enflasyona, öbür yanda da bir takım spekülatörlerin ve harp zenginlerinin belirmesine yol açtı. 500 bin kişilik bir ordunun beslenmesi ve öteki harp masrafları ancak açıktan para basılarak karşılanabildi. Böylece Kemalist devletçiliğin ana prensiplerinden biri olan, «paranın kıymetini koruma siyaseti» bırakıldı. Enflasyon politikasına sapıldı. Tedavüldeki para 1938'de 219 milyon T.L.'dan 1940'ta 433, 1944'te 994 milyon T.L.'na çıktı. *

* Küçük İstatistik Yıllığı (Small Statistical Abstracts), Ankara 1947, s. 454.

Ordunun Türkiye'nin alışık olduğundan çok daha büyük bir hacimde olması, bir yanda üretici kuvvetin azalmasına sebep oldu, usta işçi ve tarım işçisi buhranı yarattı; öte yandan da tüketim maddelerinin, özellikle tarım maddelerinin üretimini düşürdü. Ordunun ihtiyaçlarından ötürü yurt içinde mal dağıtımının aksaması ve 1941 - 42 yıllarında ürünün kötü olması gibi sebepler de bazı tüketim maddelerinde kıtlık yarattı. Bu durum bir takım istifçilerin, spekülatörlerin belirmesine yol açtı. Böylece, elinde oldukça büyük servetler biriken bir «harp zenginleri» zümresi meydana geldi.

Bu durum sermayenin belli bazı ellerde birikmesi prosesini hızlandırdı. Vergi sistemi de büyük zenginlerin elinde servet birikmesine hizmet ediyordu. 1944'te yüksek gelirliler, gelir vergisi verenlerin % 41'ini teşkil ediyordu. Ne var ki verdikleri vergi, vergi mükellefleri tarafından ödenen verginin ancak % 13,8'i idi. Böylece harpte vurgunlar vuran büyük zenginler pek az bir gelir vergisi vererek, kârlarını ellerinde biriktirmeğe, büyük servetler yapmağa imkan buluyorlardı.

Harp yıllarında ticarete konan bazı kısıntılar da bir takım zenginlerin meydana gelmesinde rol oynadı. Ticaret Bakanlığı ihraç mallarının fiyatlarını kontrol ediyordu. % 10 ihracat vergisi alınıyordu. İthalat da, İthalat Birlikleri yoluyla kontrol altına alınmıştı. Tüccar ithal edeceği malın müsaadesini almak ve parasını Merkez Bankası'na yatırmak zorundaydı. Bu ve daha bunun gibi bazı kayıtlar, kontrolla ödevli devlet memurlarının, rüşvet karşılığı bazı tüccarları koruması sonucunu verdi. Böylece büyük tüccarların rüşvetiyle semizlenen bazı yüksek devlet memurları, harp zenginleri zümresine geçtiler. Tica-

ret burjuvazisinin ufak bir zümresi, bu yoldan kendisine imtiyazlı bir durum sağladı. Bunlar ticaret müsaadeleri alarak büyük servetler yaptılar. Devlet kontrollerinin bu şekilde kullanılması, devletçilik hakkında da kötü hükümler verdiriyordu. Çünkü bu, devletin bir yanda özel teşebbüse kontroller koyarken, öte yanda imtiyazlı zümrelerin açıkça koruyucusu haline geldiğini gösteriyordu. Bu yolsuzlukların C.H.P.'nin ileri gelenleri ve hatta İsmet İnönü'ye çok yakın şahıslar tarafından yapılması şiddetle tenkid ediliyordu.

Ticaretin çok kârlı bir hal alması ve özel ellerde büyük servetler birikmesi sonucunda, zengin ticaret müesseselerinin sayısı arttı. Mesela, «İzmir'de harpten önce ancak 9 büyük özel şirket varken, harp içinde bunların sayısı 41'e çıktı.» *. İstifçilik veya ihtikar yapan tüccarın, bazı büyük devlet memurlarının yanında, askeri müteahhitler, devletle yabancı sermaye arasında aracılık yapan tüccar, gelişen bazı sanayi kollarındaki sanayiciler harbin yarattığı büyük zenginler arasında sayılabilir. Tarihçi Hikmet Bayur, B. Millet Meclisi'nde bu durumu şöyle anlatıyor : «Gerçek sayılarını kimse bilmiyor. Fakat 30,000 - 40,000 kadar harp zengini var. Bazıları, henüz milyoner olmamakla beraber, yüzbinlerle liraya sahiptirler... Bu şahısların harcadıkları paranın hesabı yoktur.» **

2. — Hikmet Bayur'un bu sözleri, halk arasında yaygın olan şikayetlerin Meclise kadar geldiğini gösteriyordu. Çünkü, aşağıda da göreceğimiz gibi, harbin getirdiği ekonomik buhran, hayat pahalılığı,

---

* Halil Ahmet - «Köylümüzün Alım Kabiliyeti Hakkında Araştırmalar». Cumhuriyet I, 31, 1946.

B.M.M.T.D. Oturum 7, Cilt 20, s. 119 - 120. Kemal Karpat : Turkey's Politics Transition to A Multi Party System, s. 93.

orta tabakaları ve özellikle işçileri eziyordu. Anadoluda açlık vardı. Bu şartlarda gayrımeşru yollardan ve bazan devlet memurlarının da yardımıyla, yapılan büyük servetler hükümete karşı nefret uyandırıyordu. Ve nihayet 1943'te devlet büyük servetlere vergi koymak zorunluğunu duymuştu. Maksat bir yandan halkın şikayetlerini önlemek, bir yandan da bütçe açığını kapatmak için devlete gelir sağlamaktı. Bu maksatla, 1942'de Saracoğlu Hükümeti «Varlık Vergisi Kanunu»nu Meclise sundu. 1943'te uygulanan bu kanunla, dışardan ithal ettikleri malları yüksek fiyatlarla satan tüccarlara, iş adamlarına, karaborsacılara, muhtekirlere ağır vergi konuyordu. Vergi borçlarını 15 günde ödeyemeyen vergi mükellefleri Anadoluda Aşkale'ye sürgüne gönderilip ağır işlerde çalıştırıldılar. Özellikle ticaret çevrelerinde ve yabancı sermayedarlar arasında büyük tepkiler yapan bu kanun, daha çok emperyalistlerle ticaret yapan azınlıklara uygulandı. Kanunun, keyfi ve sert bir şekilde uygulanması, vatandaşlar arasında milliyet esasına dayanarak ayrılık gayrılık yapılması, özellikle demokratik çevrelerde, şiddetle eleştirildi. Ne var ki «Varlık Vergisi»nin asıl önemli sonucu, harp içinde gelişen ticaret ve kısmen sanayi burjuvazisini büsbütün devletçiliğe karşı çevirmesiydi. 1944'te yürürlükten kaldırılan bu kanun, devlet kontrollerinden şikayetçi olan yeni zenginlerde ve harpte beliren büyük burjuvazide devletçiliğe karşı daha büyük bir kızgınlık ve korku uyandırdı. Çünkü onlarca «devlet, mülkiyete karşı olan görüşlerden ilham aldığı sürece, sermaye siyasal bakımdan güvenlik duyamazdı. Gerek etnik gerekse azınlık guruplarına mensup iş adamları ve sanayiciler bu fikirdeydiler. Mülkiyet düşmanlığı akımım önlemenin tek yolu, hükü-

met üzerinde etkili bir kontrol ve kabilse mülkiyeti ve ferdi hakları garanti altına alacak yeni bir hükümet kurmaktı.» *

3. — Hükümetin harp içinde güttüğü tarım politikası da büyük toprak sahiplerinin ve ağaların hoşuna gitmiyordu. Hükümet harp içinde meydana gelen ekmek kıtlığını önlemek için Milli Korunma Kanunu'nu çıkarmak zorunda kalmıştı. Bu kanunla tahıl fiyatları, hükümet tarafından, yerli piyasa fiyatlarının altında tesbit edildi. Bu tedbir büyük toprak sahipleriyle beraber bütün üretici köylüye zarar verdi. Bundan başka, 1943'te, dolaylı dolaysız vergilere ek olarak, yeniden ayniyat vergisi kondu, yani Aşar geri getirildi. Çünkü bu kanunla köylü ürününün % 10 - 12'sini devlete vermeğe zorlanıyordu. Bu da toprak sahiplerinin sırtına yeni bir yüktü. Ne var ki büyük toprak sahiplerini asıl C.H.P.'ye karşı çeviren tedbir, 1945 toprak reformu kanunu oldu. Bu kanun Mecliste Adnan Menderes, Cavit Oral, Emin Sazak gibi büyük toprak sahiplerinin şiddetli muhalefetine uğradı. Mecliste bir çok değişikliklere uğradığı halde, kanun son şeklinde, devlete 5000 dönümün üstünde topraklara elkoymak yetkisini veriyordu. Mecliste tadilata uğrayan 17 nci madde ise, büyük toprak sahiplerinin hemen de bütün topraklarının kamulaştırılmasına olanak veriyordu.** Böylece, büyük toprak sahipleri de, devletçilik siyasetini kendileri için tehlikeli görmeğe başladılar. C.H.P. içinde bir çok

---

* Kemal Karpat - Turkey's Politics Transition to a Multi Party System. s. 117.

Toprak reformunu hazırlamak için kurulmuş olan geçici Komisyonda bulunan çiftlik beyleri, hukukçuların da yardımıyla, tasarıyı tesirsiz hale getirdiler. Bunun üzerine Başbakan Saracoğlu, tasarıyı kurtarmak amacıyla, meşhur 17. maddeyi hazırladı. Bu madde 150 dönümden yukarı toprakların kamulaştırılabilmesini; ortakçılara, yarıcılara, kiracılara, tarım işçilerine işledikleri toprağın verilmesini olağan kılıyordu. «Toprak sahiplerinin direnişi karşısında bu maddeden vazgeçildi». YÖN, 11 Haziran 1962, s. 28.

toprak sahipleri, toprak ağaları, C.H.P. den ayrılıp, mülkiyet hakkını garanti altına alacak yeni bir parti kurmak isteyenlere katıldılar. Bu, idareci sınıflar içindeki çarpışmaların önemli bir safhasıydı. Çünkü, toprak reformu tasarısının Meclise getirilmesi ve bu reform etrafındaki tartışmalar, milli burjuvazinin «milli çıkarlar» hedefiyle hareket eden kolunun, zayıf durumuna rağmen, çıkarcılara ayak dirediğini gösteriyordu. Bunda, bu zümrenin iktidarda sorumlu durumda bulunmasının da rolü vardı.

4. — Harp içinde güdülen ziraat politikasından köylü yığınlar da şikayetçiydi. Çünkü, köylerden büyük bir müstahsil gücün askere alınması, el emeğine dayanan tarımı oldukça güçleştirmişti. Bu ve bazı yıllar mahsulün kötü olması gibi çeşitli sebeplerle, istihsal düştü. 1939 - 1943 yılları arasında yıllık hububat istihsali 7,700,000 ton civarındayken, 1944'te 6,974,000 ton'a düştü.* Türkiye'nin kendine yetmiyen buğdayını Almanya'ya ihraç etmesi de durumu büsbütün kötüleştirdi. Ekmek fiyatları yükseldi ve nihayet ekmek karneye bağlandı. Memleketin bir çok yerlerinde kıtlık ve açlık başgösterdi. Hükümetin, bu buhranı önlemek için hububat fiyatlarını düşürmesi ise, en çok ufak müstahsil olan köylü yığınların yükünü ağırlaştırdı. Mevcut vergilere ek olarak, Aşar'ın da geri getirilmesi köylüyü altından kalkamıyacağı borçlara soktu. Çok sefer, fakir köylü, devletin taleplerini karşılamak için, varını yoğunu satmak zorunda kaldı.

5. — İşçinin ve hatta orta tabakaların durumu bundan daha iyi değildi. Çünkü, harp yıllarında güdülen enflasyon politikası ve pahalılık en çok sabit gelirlileri ve işçi sınıfını eziyordu. Hem tüketim mad-

* Küçük istatistik Yıllığı (Small Statistical Abstracts) 166, 167, 168, 169.

deleri kıtlaşmış, hem de paranın değeri düşmüş, fiyatlar yükselmişti. Aşağıdaki tablo harp yıllarında hayatın pahalılaşması üstüne bir fikir vermektedir :

Yıl	Toptan Fiyat Endeksi *	Geçim Endeksi ** İstanbul	Ankara
1938	100	100	100
1942	339,6	232,5	220,9
1943	590,1	347,3	322,0
1944	458,9	339,0	330,1
1945	444,3	354,4	333,1
1946	427,3	342,5	320,6

Harp yıllarında hayatın 3 - 4 misli pahalılanması sabit ve az gelirliler için bir yıkım oldu. Orta tabakalar bölündü. Bu zümreler yıkılmağa, birçokları proleterleşmeğe başladı. İşçilerin ücretleri ise yükselen fiyatlara oranla çok düşük kaldı. Çalışma kuralları da ağırlaştı. 1940'ta sanayi ve özellikle kömür üretimini arttırmak amacı ile İş Kanununda değişiklikler yapıldı. Çalışma saatleri günde 11 - 12'ye yükseltildi. Madenlerde kadın ve çocukların çalıştırılmasına resmen müsaade edildi. Bu devrede işçi, sayı bakımından arttığı gibi, ekonomik haklarını korumak bakımından da uyanmağa başladı. İşçinin siyasete karşı ilgisi arttı. Harpten sonra işçi sendikaları birden bire gelişti, işçi örgütlenmek için büyük bir çaba ile çalıştı ve 1946'da kurulan Sosyalist Emekçi Köylü Partisi büyük bir rağbet gördü. Bütün bunlar işçi sınıfının harp içinde gelişmesinin ve burjuvazinin sömürmesine karşı uyanmağa başlamasının bir sonucuydu.

---

* Küçük İstatistik Yıllığı (Smal Statistical Abstracts) - İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara 1947, s. 409.
Yiyecek maddeleri, sanayi ham maddesi, yarı mamullerin toptan fiyat endeksi.

6. — Harp koşulları Kemalistlerin hızlı kalkınma politikasını baltalamıştı. Çünkü harp yıllarında sanayiin ancak bazı kolları gelişebildi. Bu da daha çok devletin elindeki sanayi idi. Özel sanayi genel olarak baltalandı. Küçük sanayi ise eziliyordu. Bu yıllarda, içerde talep olduğu halde dışardan getirtilemiyen kumaş, kağıt, cam, şeker gibi bazı maddelerin ve özellikle krom, linyit gibi stratejik ham maddelerin üretimi gelişti. Dokuma üretimi harpten önce 43 milyon metre iken, 1945'te 80 milyon metreye çıkmıştı. * Bunda ordunun giyim ihtiyacının artmasının da rolü vardı. Karabük Demir Çelik İşletmeleri 1942'de 4000 işçi çalıştıran, 178,000 ton demir, 50,000 ton çelik üreten bir müessese haline gelmişti. Harpten önce yılda ortalama 150,000 ton linyit çıkarılırken, 1943'te üretim 600,000 tondan biraz aşağıydı. Ne var ki, genel olarak, sanayi üretimi çok gelişmedi. 1939 - 45 arasında sanayi üretiminin yıllık artışı ancak % 2,5'tu.

Özel sanayie gelince, dokuma, v.s. gibi gelişen sanayideki özel müteşebbisler büyük kârlar yapabildiler. Çünkü harbin doğurduğu mal kıtlığı ve yüksek fiyatlar onların çıkarına idi. Fakat, genel olarak, özel sektör yatırımları azaldı. Bunun bir nedeni sermayenin kısa bir süre içinde yüksek kârlar getiren ticarete akmasıydı. İkinci nedeni ise özel müteşebbisin harp koşullarında sanayie yatırım yapmayı riskli görmesiydi. Bu nedenlerle yatırımlar daha çok araziye, gayri - menkullere yapıldı. Böylece bu yıllarda özel sanayiin pek de gelişmediği söylenebilir. Özellikle küçük sanayiçi ve esnaf ezildi. Zira, harbin doğurduğu ham madde sıkıntısını en çok onlar çeki-

* İstatistik Yıllığı - İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara 1949, c. 17, s. 217.

yor, halkın alım kabiliyetinin düşmesinden en çok onlar zarar görüyordu.

7. — Ticaret : Harp, Türkiye'nin geleneksel ticaretine engel oldu. Dengeli ticaret politikası bazı güçlüklere uğradı. Bu güçlüklerin başında harpten ötürü yolların kapanması, deniz aşırı memleketlerin Türkiye'ye mal gönderememesi ve harp halinde olan büyük kapitalist devletlerin Türkiye'ye taahhütlerini yerine getirememeleri geliyordu. Öte yandan, enflasyon politikası yüzünden Türk parasının değeri düşmüştü. Harpten önce 1 altın lira 11 kağıt lira ederken, 1944 sonunda 38 kağıt liraya çıktı. Bu koşullarda Türkiye ancak mübadele ve kliring yoluyla ticaret yapabilirdi.

Bütün bu şartlar, harp yıllarında ticaretin daha çok Almanya'ya bağlanmasına yol açtı. 1941'de yapılan ticaret anlaşmasıyla, Almanya'nın verdiği harp malzemesine, sanayi ürünlerine karşılık, Türkiye krom vermeyi üzerine aldı. 1943 - 44 yıllarında Türk kromunun büyük kısmı Almanya'ya gitti. Almanya Türk mallarının rakipsiz alıcısı haline geldi.

Müttefik devletler ve özellikle İngiltere, siyasal nedenlerle, Almanya'nın Türk ekonomisi üzerinde monopol kurmasını önlemek istiyorlardı. 1939'da İngiltere'yle imzalanmış olan ticaret anlaşmasına ekler yapıldı. Bu tarihte Türkiye harp malzemesi almak için İngiltere'den 25 milyon sterling, ayrıca İngiltere'yle Fransa'dan ortaklaşa 15 milyon sterling kredi almıştı. İngiltere ayrıca, Türkiye'ye 2 milyon sterling kredi açtı. Böylece Türk Hükümeti, Atatürk zamanında yabancı kredilere karşı gösterdiği titizlikten vazgeçmeğe başlamıştı. Harbin son yıllarında, yollar açılmağa ve Almanya taahhütlerini yerine getirememeğe başlayınca, Türkiye'nin sterling bölge-

siyle ticareti birden canlandı. Ve hızla gelişen bu ticareti idare etmek üzere, İngiliz - Amerikan koordinasyon komitesi BACC kuruldu.

Harbin yarattığı zorlukların yanında, Türk ekonomisi için elverişli yanları da vardı. Dünya piyasalarında buhran ve harp koşulları Türk mallarına talebi arttırmıştı. Her ne kadar Türkiye bu olanaktan gereği gibi yararlanamadıysa da, dış ticaret dengesini korumağa, hatta, dışarıya aldığından çok değerde mal satmağa muvaffak oldu. Türkiye'nin ihracat fazlası 1940'ta 42,5; 1945'te 92,7 milyon T.L. idi. Harpten önce 36 milyon T.L. olan altın stokları, 300 milyon T.L. sına çıktı.

•

Genel olarak Türk ekonomisinin harp yıllarında gelişmediği, bu devrin memleketin kalkınması bakımından bir duraklama devresi olduğu söylenebilir. Çünkü gerek sanayi, gerekse ticaretteki gelişme dengesiz, tek yanlı bir gelişmeydi. Bu gelişme daha çok stratejik maddeler üretimine, harp malzemesi ticaretine ve harbin doğurduğu kıtlıklara dayanıyordu. Harp içinde ekonominin kaydettiği nisbi gelişme, memleket ekonomisinden çok bazı grupların gelişmesine hizmet etti.

Harp yıllarının önemli sonuçları şöyle sıralanabilir :

1. — Bu yıllarda Kemalizmin kalkınma prensipleri gereği gibi gerçekleştirilemedi :

a) Yeniden emperyalist devletlere borçlanma ve dış ticarette onlara bağlanma siyasetine dönüldü.

b) Devlet eliyle sanayiin gelişmesi sınırlı oldu. Küçük milli sanayici korunmadı. Tersine, yeniden

yabancı sermayeye bağlanarak büyük servetler yapan guruplar belirdi.

2. — Sınıf çelişmeleri daha da kesinleşti. Bir yanda büyük zenginler belirirken, öte yanda orta tabakalar ve özellikle küçük burjuvazi ezildi. Köylü yığınlar sefalete düştü. İşçi sınıfı ise büsbütün fakirleşti.

Sınıf çelişmelerinin kesinleşmesiyle, Kemalistlerin «sınıfsız toplum» fikirlerinin, bir hülya olduğu daha açık bir biçimde ortaya çıktı. Artık bütün sınıfları bir partide toplamak fikri de iflas ediyordu. Çünkü yukarda da anlatıldığı gibi, işçisi, köylüsü, orta sınıfı ve toprak ağasıyla bütün sınıflar C.H.P.'ye karşı duruma geçmişti. Bunun sonucunda, harp içinde zenginleşen büyük burjuvalarla, toprak ağalarının bazıları C.H.P.'den ayrıldılar, «liberal» görüşlere dayanan yeni bir parti kurmağa giriştiler. C.H.P.'nin demokratik hakları kısmasından, Nazi Almanya'nın, Faşist İtalya'nın etkileri altında kalmasından şikayetçi olan bazı ilerici aydınlar da, C.H.P. diktatoryasını yıkmak için bu guruplara yaklaştılar. Harp sonunda bazı aydınlar da işçilerle beraber Şefik Hüsnü Değmer'in başkanlığında Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi'ni kurdu. C.H.P.'ye karşı yapılan bu teşebbüslerin iki yanı vardı. Bir yanda gelişen ticaret burjuvazisinin devletçiliğe düşmanlığı ve «liberal ekonomi» kurma isteği; bir yanda da ilerici aydınların işçi sınıfı ve ezilen halk yığınları ile beraber burjuva demokratik hak ve özgürlükleri sağlama isteği. Bütün bunlara daha yarım yüzyıl önce başlamış olan bir savaşın sürüp gitmesi, burjuva demokrasisini gerçekleştirme çabaları da denebilir. Harpten sonra dünya efkarında faşizme ve diktatörlüğe karşı esen hava, Türkiye'nin Birleşmiş Milletler

Tüzüğü'nü, İnsan Hakları Beyannamesi'ni imzalamış olması gibi olaylar da bu demokrasi savaşına iyi bir zemin hazırlamıştı.

■ İkinci Dünya Harbi'nden Sonra Burjuvazinin Sosyo - Ekonomik Kalkınma Görüşlerinde Değişiklikler

Harp içinde sosyal bünyede yer alan gelişmeler, ekonomik, siyasal koşullardaki değişmeler, harpten sonra burjuvazinin kalkınma etrafındaki görüşlerine de etki yaptı. Gelişen ticaret ve sanayi burjuvazisi, toprak ağa ve beyleriyle birlikte devletçiliğe yeni bir biçim verilmesini, özel teşebbüse daha geniş olanaklar tanınmasını istediler. Bu isteklerle bir gurup harp zenginiyle toprak sahibi C.H.P.'den ayrılıp, Demokrat Parti adında yeni bir parti kurmağa giriştiler. Bu teşebbüs üç temele dayanıyordu :

1. — Toprak mülkiyetine, büyük toprak sahiplerinin imtiyazlarına dokunulmaması, C.H.P.'nin 1945'te ileri sürdüğü gibi bir toprak reformuna gidilmemesi.

2. — Özel teşebbüsün devlet tarafından daha geniş ölçüde ve kayıtsız şartsız desteklenmesi ve bunlardan yüksek vergiler alınmaması. Devletin ekonomik hayata karışmasının sınırlandırılması.

3. — «Tek parti, tek şef» sisteminden ayrılınması. Bu «demokrasi isteği» daha çok özgürlük savaşı yapan aydınları kazanmak için ortaya atılıyordu.

1946'da kurulan Demokrat Parti'nin önderliği daha çok Adnan Menderes, Cavit Oral gibi büyük toprak sahiplerinin elindeydi. Şehirde oturan, tarımda biriken sermayelerini ticarete veya sanayie yatı-

ran büyük toprak sahipleri D.P.'nin önemli bir kolunu teşkil ediyordu. Güney ve Doğu Anadolu'da 30 - 40 köye sahip ağalar bu bölgelerde yerli parti örgütlerini tamamıyla ellerine aldılar. Büyük tüccar ve sanayiciler de D.P.'nin ana unsurları arasındaydı. Ekonomide «liberasyon», harp içinde biriktirdikleri sermayeye güvenli ve kârlı yatırım alanları, yabancı sermayeyle daha geniş işbirliği isteyen bu zümre D.P.'yi manen ve maddeten destekledi. Başta Celal Bayar, eski Deniz Bank Müdürü Ziya Öniş olmak üzere, bazı bankacılar, Refik Koraltan gibi büyük çıkar guruplarıyla ortaklaşmış bazı devlet memurları da D.P.'nin kuruluşunda öncü rolü oynadılar.

Partinin kurucularından olan Celal Bayar'ın fikrince, devlet artık ekonomide rolünü oynamış, fertlerin elinde geniş yatırımlar yapmayı sağlıyacak sermayenin birikmesine hizmet etmişti. Şimdi, devletin ekonomideki rolü, özel sermayeye daha geniş özgürlük sağlıyacak biçimde ayarlanmalıydı. * Bayar, ilk hamlede devletçilikten ayrılınmasım değil, sadece devletçiliğin yeniden ayarlanmasını istiyordu. Devlet sermayesi özel teşebbüsün kâr edemiyeceği alanlara yatırılmalıydı : Ulaştırma, savunma, posta, telgraf v.s. dışında, bütün iktisadi mübadeleleri serbest rekabet ayarlamalıydı.** Bayar'a göre, devlet kendi yatırımlarıyla ekonomiye doğrudan doğruya karışmamalı idi. Onun ödevi, ekonomideki kuvvetleri koordine etmek ve ayarlamaktan ibaret olmalıydı. Özel teşebbüs ön safta gelmeliydi. Devlet ancak özel teşebbüsün başaramadığı alanlara yatırım yapmalıydı. *** Artık iş çevrelerinin sözcüsü gibi konuşan Ba-

* Bayar Adana'da, Cumhuriyet, 30 Haziran 1946, (Bayar Harpten önce Atatürkün İktisat Vekilliğini yapmıştı.)
Bayarın Beyanatı, «Tasvir», 29 Nisan 1946. Bak : K. Karpat, «Turkey's Politics Transition to a Multi Party System», s. 300.
** Vatan, 29 Nisan 1946.

yar, «Hatalı iktisat politikası yüzünden bankalarda yatan yüzlerce milyon, iş güveni görmüyor, iş sahasına çıkmıyorlar,»* diye konuşuyor, devletin ferdi nasıl destekliyeceği konusunda da, Almanya'da İkinci Frederik'in fabrikalar yaparak, bunları özel teşebbüse mal etmesini örnek olarak gösteriyordu. Onca, «devlet fabrikaları özel teşebbüse satılmalı... idi.»

Bayar'ın, Demokrat Parti Kurultayı'nda kabul edilen bu fikirleri, işadamları tarafından sistemli bir hale sokulmağa çalışıldı. Harpten sonra kurulmuş olan İstanbul Tüccar Derneği, 1948'de «Türkiye İktisat Mecmuası»nı çıkarmağa başladı. Eski devletçilerden Ahmet Hamdi Başar'ın başyazarlığını yaptığı bu dergide, devletçiliğin harp sonrası kurallara uygun olarak yumuşatılması, devletin özel teşebbüsü geliştirmesi fikirleri savunuluyordu. Gene eski devletçilerden M. Tekinalp, bu dergide şöyle yazıyordu : «Bizde devletçilik... istihale geçirmek üzeredir. Devletçilik... tarihi vazifesini ifa ettikten sonra... bir takım gelişmeler yaptı. İktisadi istiklalimizi sağlamak maksadıyla meydana getirilen iktisadi teşekküllerden maada, hususi teşebbüs... sahasına girebilecek... işlere devletçe müdahale olunmuştur. Devletçilikte devletin rolü doğrudan doğruya müteşebbislik yapmak değildir. Bunlar ferdi iktisadın vazifesidir, devletin rolü tanzimden başkası olamaz.»**

Tüccarlar Derneği, görüşlerini siyasi partilere aşılamak üzere 1948'de Türkiye İktisat Kongresi'ni topladı. Kongrenin kararlarında, «Yeni Devletçilik» adı verilen bu yeni görüşün ilkeleri şöyle belirtildi :

1. — Millet tarafından iktidara getirilen devlet

---

* Celal Bayar, «Seçim Kampanyalarındaki Söylev ve Demeçleri», s. 19 - 22. (Toplayan Ö. Şahingiray,) Ankara 1955, Baki Korkut Boratav, «Türkiyede Devletçilik», Ankara 1962, s. 210.

M. Tekinalp - «İktisadi Demokrasiye Doğru», T.İ.M. Şubat 1948, s. 7.

idarecilerinin, memleketin idari ve siyasal işlerini olduğu gibi, ekonomisini de idare etmeleri kaçınılmazdır. Ne var ki kamu işlerinin dışında hiçbir alanda özel teşebbüsler veya şahıslar hiçbir zaman ticaret veya sanayi alanına girmekten yoksun edilmemelidir.

2. — Devletin en verimli faaliyeti özel teşebbüsün yardımcısı olmak, onu desteklemek ve örgütlemek olmalıdır. Devlet, özel teşebbüsün yardımcısı olarak faaliyet gösterdiği, onu desteklediği ve örgütlediği oranda yararlı olacaktır.

3. — Devlet, ekonomik kalkınmayı sağlamak için planlar yapmalı. Memleketin ekonomik kaynak ve güçlerini örgütleyerek bir merkezi koordinasyon organı olmalıdır. Bu iş, özel olarak seçilmiş bağımsız uzmanlar tarafından yapılmalı. Bu uzmanlar idare ve icra organlarının üstünde olmalı, anayasaya dayanmalıdır.

4. — Kalkınmada yerli ve yabancı sermaye işbirliği halinde çalışmalı, yabancı sermayeden yararlanmalıdır.

Yukarda da belirttiğimiz gibi, «Liberal Devletçilik» fikri, harp sonrası kurallarından doğmuştu, ve iki ana kaynağı vardı : Birincisi harp içinde gelişen burjuvazinin, devletçiliğin disiplininden kurtulmak istemesi; ikincisi ise, genel olarak, memlekette ve özellikle aydınlar arasında, yaygın olan «özgürlük ve demokrasi» isteğiydi. İş çevreleri, bu özgürlüğü daha çok, ferdin ekonomik alanda özgürlüğü biçiminde anlıyorlardı. Ahmet Hamdi Başar şöyle diyordu : «Hürriyet meselesi sadece siyasi hürriyet meselesi olarak ele alınmamalıdır. Dava, memleketi sür'atle kalkındırmak, ferdi cemiyetin içinde iktisadi hürriyetine kavuşturmaktır. C. H. P., devletçilikle hürriyetçiliği telif edememiş, birincisini hakim kılmıştı. Şimdi

D.P.'nin yapacağı şey Bâbıâli'den bize kalmış kapıkulu devletçiliğini tasfiye ederek halkın malı yepyeni bir devlet kurmak ve bu devleti, milleti yetiştirmek için vasıta olarak kullanmaktır.»* Başar'ın kapıkulu devletçiliğinden anladığı şey, «devlet kapısına bağlanmış memurlarla, tüccar ve meslek sahiplerinin» idaresindeki devletti. Bunu yıkıp, başta aydınlar ve meslek sahipleri olmak üzere bir çok sınıflara mensup şahısların teşkil ettiği ileri bir kadro memleketi idare etmeliydi.** Başar'ın ve iş çevrelerinin çabası, devlet otoritesini kırmak, devletin ekonomiye karışmasını kaldırıp, milli ekonominin idaresini hükümete bağlı olmayan, onun üstünde bir organa devretmekti. Başar, bunu açıkça söylüyor, «Maksat herhangi bir partinin veya hükümetin iktisadi hayata dilediği gibi müdahale etmesini önlemektir,»*** diyordu.

Demokrat Parti'nin ilk günlerinde, büyük burjuvazinin ekonomide özgürlük kazanma çabası, bir demokrasi ve özgürlük savaşı gibi gösterildi. Kişisel özgürlükler, demokratik haklar sorunu, serbest piyasa, serbest ticaret fikirleriyle birleştirildi. Ne var ki «Liberal Devletçiler» hem devlet otoritesini kırmak, hem de devletçiliği koruyup ondan yararlanmak savaşında, kendilerini çelişmelere düşmekten kurtaramadılar. Bunun da nedeni şuydu : Bunlar hem ekonomide serbesti istiyor, hem de devlet yardımı olmadan ayakta duracak güçte olmadıklarını biliyorlardı. Mesela, Celal Bayar şöyle diyordu : «... iktisadi liberalizm tarihe karışmıştır. Bunun yerine ziraat ve sanayide 'mutedil bir himaye' sistemi güdülmelidir. Ellerinde yeter derecede sermaye ve işgücü olan dev-

* A. H. Başar - «Demokrasi Buhranları», İstanbul 1956, s. 11.
** A. H. Başar - «Yaşadığımız Devrin İçyüzü», İstanbul 1960, s. 41.
*** A. H. Başar - «Yaşadığımız Devrin İçyüzü», s. 44.

letler bir liberal ekonomi güdebilirler. Fakat Türkiye'de sermaye terakümü hâlâ sınırlıdır. Onun için Türkiye liberal ekonomi sistemi kabul edemez.»* Onlarca, buna rağmen, Türkiye'de son 20 yıl içinde özel ellerde sermaye birikimi göz önüne alınarak, devletin ekonomideki rolü özel sermayeye daha çok özgürlük tanıyacak biçimde ayarlanmalıydı.

Bütün bunlar, kuvvetlenen büyük burjuvazinin devletçiliği koruyup, ondan yararlanmak için ortaya attığı fikirlerdi. 1950'den sonra Demokrat Parti tarafından geniş ölçüde uygulanan bu sisteme «karma ekonomi», «liberalizm», «liberal devletçilik» gibi adlar takıldı. Burjuva çevrelerine hakim olan bu görüşü, C.H.P. idarecileri de benimsedi.

A — Harpten Sonra Cumhuriyet Halk Partisi'nin Kalkınma Siyaseti

Harpten sonra C.H.P.'lilerin de devletçiliğe yepyeni bir nitelik verdikleri görülmektedir. Halk Partisi'nin 1946 yılı olağanüstü kurultayının programı, ondan önceki programlardan üç ana noktada ayrılmaktadır :

1. — Özel teşebbüse daha geniş tavizler vermek.
2. — Tarıma daha çok önem vermek.
3. — Dış yardımlara o vakte kadar hiç görülmemiş ölçüde dayanmak.

1947 C.H.P. programı ve tüzüğü, ağır sanayi, büyük maden işletmeleri, harp sanayii, büyük elektrik santralleri, bayındırlık işleri ve P.T.T. gibi önemli alanları devlete bırakmakla beraber, öteki bütün üretim eylemlerini özel teşebbüse vermeyi kabul ediyor. (Madde 8 ve 9). Dokuzuncu madde şöyle de-

* Bayar İzmirde, Vatan, 17 Nisan 1947.

mektedir : «Partimiz, özel teşebbüslerin tam bir güvenlik içinde çalışmasını sağlamak üzere yurtta hangi işlerin nerede, ne kadar zamanda ve hangi ölçülerde yapılmasının milli ihtiyaçlar bakımından zaruri ve uygun olduğunu devletin belli plan ve programlarla ilan etmesini gerekli bulur.

«Buna rağmen, özel teşebbüsün başarmağa imkan bulamadığı, yahut kazançlı bulmadığı için girişmediği işleri devlet üzerine alabilir.» *

Programa göre, «devlet kâr kastiyle tarım yapamaz,» ** özel teşebbüslerle devlet teşebbüslerinin eşit şartlarda çalışmalarını kabul eder, devletin özel teşebbüs kuruluşlarıyla (kooperatif ve anonim şirket) ortaklık yapmasını caiz görür. Programın 56 ncı maddesinde şöyle denmektedir : «Ticareti ekonominin gerekli bir unsuru ve serbest rekabeti de milli ticaretin gelişmesi için başlıca şart sayarız. Ticareti istihsalcilerle istihlakçilere fayda sağlama yolunda teşvik edeceğiz. Ticaretin... devletçe düzenlenmesini, denetlenmesini lüzumlu bulmuyoruz.» ***

C.H.P. programı, 1923'ten sonra yabancı sermayenin elinden alınıp devlete mal edilen kabotaj hakkını da özel teşebbüse devretmekte, «kabotaj ulaştırmalarında yolcu ve eşya taşıma işinin özel teşebbüsler tarafından yapılabileceğini kabul ederiz,»**** demektedir.

Programda ayrıca, kanunlara uygun olarak ve eşit şartlarla yabancı sermayeden faydalanılacağı belirtilmektedir.

---

* C.H.P. Programı ve Tüzüğü, 1947, K. B. «Türkiye'de Devletçilik», s. 30 ve C.H.P. Yedinci Kurultayı Tutanağı, «Program Tasarısı Madde 8), Ankara 1948, s. 428.

** Ibid.

*** C.H.P. Programı ve Tüzüğü, 1947, K. B. «Türkiye'de Devletçilik», s. 31 ve C.H.P. Yedinci Kurultayı Tutanağı, (Program Tasarısı Madde 52), s. 430.

**** Ibid.

Böylece, devrimden sonra devletçilik ve milli burjuvaziyi yabancı sermayeye karşı koruma prensiplerinin kurucusu olan C.H.P.'nin de özel teşebbüse ve yabancı sermayeye taviz yolunu tuttuğu görülmektedir. 1947 C.H.P. Kurultayı'nda bir çok delegeler, devletçiliğin getirdiği bürokrasiyi tenkid ettiler. Bu durum, artık C.H.P.'ye de, devrimci karakterini yitirmiş, kâr peşinde koşan şehir büyük burjuvazisiyle, en gerici toprak sahiplerinin hakim olduğunu gösteriyordu. Buna rağmen burjuvazi içinde devlet koruyuculuğuna hâlâ ihtiyacı olanlar, milli sanayiin devlet tarafından korunmasını savunanlar da vardı. Bu sebepten, 1947 C.H.P. Kurultayı'nda devletçiliği savunan sesler de duyuldu.

Ekonomide önemli yer tutan küçük ve orta sanayici, C.H.P.'nin alt tabakalarını teşkil eden esnaf ve sabit gelirli memur tabakaları, harp içinde serbest ticaretin maddi zararlarını görmüşlerdi. Bundan başka bu tabakalar ve özellikle gençlik arasında Kemalizmin prensiplerine bağlı bir kök vardı. Milli burjuva aydınları yabancı sermayeye verilecek tavizlerin milli sanayie yapacağı zararları da görüyorlardı. Örneğin, banka ve endüstri müfettişi olan iktisatçı Halit Tarancı, milletçe kalkınma konusundaki kitabında, memleketin ağır sanayie, traktör ve motorlu taşıtlar yapmağa ihtiyacı olduğunu, kâr düşkünü olan özel teşebbüsün ise bunu yapamıyacağını ileri sürüyordu. * Tarancı, ticareti serbest bırakmanın sakıncalarını da belirtiyor ve şöyle diyor : «Durumumuz serbest ticarete elverişli değildir. Çünkü bizim ihracat maddelerimiz ilkel maddelere inhisar etmektedir. Bunların da maliyet fiyatları yük-

* Halit Tarancı, «Milletçe Kalkınmanın Esasları ve Şartları», İstanbul 1952, s. 6.

sektir. Sanayi mamullerinin fiyatları ise, daha yüksektir. Biz serbest ticarete gidersek, Avrupa ve Amerika karşısında tutunamaz duruma düşeriz. Fabrikalar kapanır, işsizlik artar.» *

Harp sonrası devrede, C.H.P.'de ekonomide ve dış siyasette olduğu gibi, partinin sınıf dayanağı meselesinde de Kemalizm'den ayrı görüşler belirdi. Ve 1946'da yapılan olağanüstü kongrede, sınıf esasına dayanan partilerin kurulması kararı alındı. Hükümet Meclise «Cemiyetler Kanunu»nda değişiklikler teklif etti. Siyasal parti ve örgütlerin, özgür sendikaların kurulması ve genel olarak demokratik hak ve özgürlüklerin tanınması meselesinde daha liberal bir yol tutuldu. Harpten sonra böyle bir yol tutulmasında burjuva aydınları tarafından yapılan demokrasi savaşının ve dünyada esen havanın da tesirleri vardı. Fakat bu siyaset çok uzun sürmedi. Recep Peker Hükümeti 16.12.1946'da işçi sınıfına dayanan iki siyasal partiyi, hemen de bütün sendikaları ve özgürlük - demokrasi savaşı yapan gazeteleri kapattı. Geniş bir tevkifatla işçileri teşkilatlandıranlara baskı yapıldı. Demokratik hak ve özgürlükler bakımından çok karanlık bir devir başladı.

B — Harpten Sonra Burjuvazinin Emperyalizme Verdiği Tavizler

İkinci Dünya Harbi'nden sonra, emperyalist devletlere cumhuriyet devrinde eşi görülmemiş tavizler verildi. 1947'de imzalanan «Marşal Yardımı» askeri anlaşması ve 1948'de Amerika Birleşik Devletleri'yle Türkiye arasında imzalanan Ekonomik İşbirliği Anlaşmasıyla aşağıdaki şartlar kabul edildi

* Ibid. s. 54.

Türk Hükümeti «yabancı memleketlerle ticarete engel olan resmi ve özel engelleri kaldıracak,» * «Hususi ve resmi müesseseler arasında rekabeti kuvvetlendiren, piyasaya iştiraki veya inhisarcı kontrolleri teşvik eden usulleri kaldırmak için tedbirler alınacak,» ** Amerika Birleşik Devletleri'nden alınan yardım, onların istediği maksatlara kullanılacak, bunu kontrol için de Ankara'da bir Amerikan Misyonu oturacaktı. Bundan başka, 1947'de çıkarılan «Yabancı Sermayeyi Teşvik» Kanunu'yla yabancı sermayenin Türkiye'ye girmesi kolaylaştırıldı. Türk Hükümeti 43 milyon dolar ödeyerek, Milletlerarası Kalkınma Bankası'na üye oldu. Bu bankanın verdiği sermayeye dayanılarak, özel teşebbüse kredi açmak üzere Sanayi Kalkınma Bankası kuruldu.

Böylece İkinci Dünya Harbi'nin sonunda, idareci burjuva çevrelerinin özel teşebbüsü teşvik siyaseti, yabancı sermayeyi teşvik siyasetiyle elele yürüdü. Bir yanda Türk burjuvazisi, özellikle dış ticaret burjuvazisi yabancı sermayeyle ortaklaşmayı, ona aracılık etmeyi kendine elverişli görüyor; öte yanda da başta Amerika olmak üzere yabancı emperyalist devletler ve sermaye sahipleri burjuvazinin ileri gelen zümrelerini kendilerine bağlıyarak Türkiye'nin stratejisine, ekonomisine ve politikasına hakim olmak siyasetini güdüyorlardı. Kemalist devletçilikten uzaklaşılıp, yeni «liberal devletçilik» sistemine geçilmesinde emperyalist devletlerin de etkisi vardı. İktisatçı Hershlag, şöyle yazmaktadır : «Türkiye'ye yapılan Marşal yardımı, sadece genel ekonomik ve mali tesirleri bakımından değil, aynı zamanda Türkiye'nin

---

* Agreement Between the U.S.A. Government and the Government of the Turkish Republic on Aid to Turkey. U. S. Government Printing Office, Washington 1947, s. 2.

** ibid.

iktisadi düşünce tarzına etkisi bakımından da önemli bir unsur haline geldi.» * Hershlag'a göre, her ne kadar 1940'lardan sonra, C.H.P. hâlâ yerli ve yabancı sermayeye karşı liberal davranmaya hazır değildiyse de, bazı yeni etkenler derin değişikliklere yol açtı. Bunlar arasında kalkınma için yabancı sermayeye daha fazla dayanmak fikrinin de rolü büyüktü. Yabancı uzmanlar tarafından verilen bir çok raporlarda, ekonomik hayatın liberalize edilmesi, özel sermayedarların ekonomideki rollerinin artırılması, devletin iç ve dış piyasa fiyatlarına tesir etmemesi, sanayide hükümet müdahalesinin ve mülkiyetinin azaltılması salık veriliyordu. Özellikle M. W. Thornburg, E.C.A. ve I.B.R.D. Ekonomik Araştırma heyetleri bu noktalar üzerinde durdular. **

Harp sonunda C.H.P. iktidarının tarım üretimine daha çok önem vermesinde de yabancı müdahalenin rolü vardı. Çünkü, Türkiye'ye yardım yapan sömürücü devletlerin baş amacı kendilerine bir askeri üs hazırlamak idiyse de, Türkiye'nin kendi işlerine yarayacak kaynaklarını, tarım üretimini geliştirmek ve Türkiye'yi kendilerine bir zahire ambarı haline getirmek de amaçları arasındaydı. Türkiye'ye ekonomik araştırma maksadıyla gönderilen I.B.R.D. heyeti, «Biz Türkiye'nin sanayileşme hedefinden vazgeçmesini istemiyoruz. Ne var ki bu hedefe en kısa varış yolunun tarımı geliştirmeye daha çok önem vermekten geçtiğini söylüyoruz,» diyordu. Heyetin fikrince sanayii ön plana almak siyasetinden vazgeçilmeli, dengeli gelişme yolu tutulmalıydı.

1946 ile 1950 arasındaki C.H.P. iktidarı devrin-

---

* Z. Yehuda Hershlag «Turkey an Economy in Transition», The Haque 1958, s. 184.

I.B.R.D. (Milletlerarası Araştırma ve Geliştirme Bürosu), The Economy of Turkey. An Analysis and Recommendations for a Development Programme, Washington, D. C., 1951, s. 4.

de, emperyalistler ve yerli büyük burjuvazi, C.H.P.'ni Kemalizm'in devletçilik ve koruyuculuk prensiplerinden uzaklaştırmayı bir hayli başardılar. Fakat verilen bütün tavizler onları tam anlamıyla doyurmuyordu. Yabancı emperyalistlerin fikrince, devletçilik hâlâ devlet müdahalelerinin kaldırılıp, liberal bir ekonomi kurulmasının önünde bir engeldir. Hershlag bu sebeple, 1950 seçimlerinde devletçilik - liberalizm tartışmasının C.H.P. ile D.P. arasında esas tartışma konusu olduğunu belirtiyor. Onun fikrince, «bu devrede devlet hakimiyeti anlamında oldukça önemli değişiklik yapılmış olmakla beraber,» planlı, merkeziyetçi sistemden tamamıyla vazgeçilmedi. Demokrat Partililerin ortaya atmış olduğu, yeni «Liberal Devletçilik» sistemi gerek fikri temelleri, gerekse uygulanması bakımından asıl 1950'de Demokrat Parti iktidara geldikten sonra gelişti.

■ Bayar Menderes İdaresinin Ekonomi Politikası

Demokrat Parti'nin iktidarda bulunduğu on yıl Türkiye'nin sosyal - ekonomik gelişmesinde önemli bir safhadır. Bu devrede hakimiyeti elinde tutan büyük burjuvazi ile büyük toprak sahipleri Kemalistlerden çok farklı bir ekonomi siyaseti güttüler. Emperyalistlerin de tesiriyle, Türkiye'yi bir ziraat memleketi olarak geliştirmek prensibini kabul ettiler. Güttükleri kredi, vergi ve fiyat politikasıyla büyük arazi sahiplerinin elinde büyük servetler birikmesine hizmet ettiler.

Bu devrede burjuvazinin bir kolu devlet sermayesine dayanarak ve yabancı sermayeyle ortaklıklar

* Z. Y. Herslag - «Turkey an Economy in Transition» s. 186.

kurarak büyük servetler yaptı. Küçük burjuvazi, orta burjuvazinin alt tabakaları ve genel olarak orta tabakalar ezildi. İşçi sınıfı ve köylü yığınlar daha da fakirleşti. Ziraatte büyük arazi sahiplerinin elinde servet birikimi kapitalizmin inkişafına yol açtı. Sınıf tezatları kesinleşti.

A — 1950 - 1960 Arasında Köy Ekonomisinde Bazı Önemli Gelişmeler

«Liberal Devletçilik» sisteminin takip edildiği bu 10 yıl içinde Türkiye'nin köy ekonomisinde yer alan en önemli gelişme, sosyal bünyedeki transformasyondur.

D.P. iktidarı büyük arazi sahiplerine, para emisyonlarına dayanarak, geniş krediler açtı. Sadece donatım ve işletme işleri için arazi sahiplerine açılan kredi 1945 - 50 yılları arasında 3 milyon lira iken, 1950 - 56 yılları arasında 9 milyon 700 bin liraya çıktı. 1960'ta Ziraat Bankası'mn zirai kredi olarak dağıttığı paranın yekunu 2 milyar 400 milyon lira idi. * Yön dergisinin verdiği bilgiye göre, zirai kredilerin önemli kısmı büyük arazi sahiplerinin elinde kalmıştır.

Aslında, Ziraat Bankası küçük toprak sahibine hizmet için 900 bin ortağı olan 1570 Zirai Kredi Kooperatifi kurmuştu. Fakat bu kooperatiflerin küçük müstahsile dağıtabilecekleri kredi miktarı, tüm zirai kredilerin ancak % 16'sını tutmaktaydı. ** Diğer taraftan, Ziraat Bankası'ndan ve Kredi Kooperatiflerinden çok sefer ortaklaşa kredi alan küçük ve hatta orta müstahsillerin, borçlarını ve faizlerini öde-

* «Türkiye Nasıl İlerliyor» D. P. Yayınları, İstanbul, 1957, s. 5 - 6.

** «Resmi Sektör Bankalarının İşleyişindeki Aksaklıklar» YÖN, 25 Nisan 1962 s. 6 - 7.

yemedikleri ve bu yüzden arazilerini ve istihsal vasıtalarını satmak, tefeciye veya ağaya borçlanmak durumuna düştükleri görülmektedir.

D.P. hükümetinin ikinci önemli tedbiri, toprak mahsulleri fiyatlarını yükseltmekti. 1949'da buğdayın kilosu 21 - 27 kuruştan alınırken, 1951'den sonra 38 - 45 kuruştan alınmağa başlandı. 1950 - 60 devresi içinde pamuk ve diğer bazı zirai mahsuller de devlet tarafından yüksek fiyatlarla alındı. Bu tedbirlerden en çok büyük istihsal yapan toprak sahipleri faydalandı.

Devlet sermayesiyle yapılan barajlar, yollar, zirai mahsullerden alınan verginin kaldırılması, köylüden alınan vergilerin bazılarının indirilmesi de her ne kadar genel olarak köylüye faydalar sağladıysa da, bu tedbirlerle en çok büyük arazi sahiplerinin zenginleştiği görülmektedir.

B — Tarımda Kapitalizmin Gelişmesi

D.P. Hükümeti'nin güttüğü bu siyaset sonucunda, az ellerde büyük servetler birikmeğe başladı. Yüksek fiyatlarla bol mahsul satan, ucuz kredi bulan ve az vergi ödeyen büyük toprak ağaları ve çiftlik sahipleri ziraate daha fazla sermaye yatırmağa başladılar. Böylece ziraatte makineleşme prosesi hızlandı. 1950'de 16,585 olan traktör sayısı, 1955'te birden 40 bine, 1957'de 44 bine yükseldi. Yabancı kredilere dayanılarak yapılan bu traktör ithalatının % 90'ı büyük toprak sahiplerine, % 8'i ortaklaşa traktör alan orta çiftçilere, % 2'si ise devlet çiftliklerine aitti. * Traktör sahibi olan büyük arazi sahipleri, arazilerini daha da genişletmek ihtiyacıyla meralara, or-

* «Zirai İstihsalde Makineleşme» L'economist D'orient 15 Nov. 1960.

ta ve küçük çiftçilerin topraklarına el uzattılar. Traktörle sürülen arazi 1950'de 1 milyon 250 bin hektardan, 1960'ta 3 milyon 160 bin hektara yükseldi (Türkiye'nin yüzölçümü 78 milyon hektardır). *

Bu gelişme, yarı - feodal istihsal münasebetlerinin devamı olan ortakçılık sisteminin aleyhine oldu. Büyük arazi sahipleri yarıcı ve kiracıların ellerinde kalmış ufak arazi parçalarını da kiralamağa başladılar. Böylece ortakçı olarak işlemekte olan köylünün bir kısmı topraksızlaştı. Bazıları köylerde kalıp, ağanın yanında ırgat olarak çalıştı, bir kısmı ise iş bulmak üzere şehre, kasabaya göçtü. Özellikle Güney, Güneydoğu ve Batı Anadolu'da kapitalistleşme prosesinin birden hızlanması üzerine, işsiz yığınların şehirlere akını başladı. Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesinin, Türkiye'nin muhtelif bölgelerinde örnek köylerde yaptıkları anketten, topraksız kalan ortakçıların durumu hakkında şu bilgi elde edilmiştir.

Muhtarlık Anketine Göre İnceleme Yapılan 448 Köyde Traktör Yüzünden İşsiz Kalan Ortakçı ve Yarıcıların Miktarı**

Orta Anadolu	1,152	Marmara	1,396
Akdeniz	9,268	Güney D. A.	1,977
Ege	3,271	Karadeniz	199

Türkiye'de tarımın kapitalistleşmesi, eski yarı - feodal toprak sahiplerinin kendi çiftliklerinde kapitalist şekilde üretim yapmağa başlamaları yoluyla olduğu içindir ki, Türkiye'de tarımın kapitalistleşme-

* Türkiye Yıllığı İstanbul, 1962 s. 238.
** «Türkiye'de Zirai Makinalaşma», Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No. 39, 1954, s. 129. (Bu anket yalnız 448 köyde yapılmıştır. Oysa Türkiyede 40.000 köy vardır.)

sinin Prusya'dakine benzer bir yolla olduğu söylenmektedir. Bu şekilde meydana gelen makineleşmiş büyük çiftliklerde eski ortakçılar ırgat şeklinde çalıştırılmakta ve geniş ölçüde emtia üretimi yapılmaktadır.

Türkiye'de kapitalist üretim şeklinin ne kadar yaygın olduğunu tesbit etmek için yeter derecede güvenilir rakam yoktur. Güvenilir iktisatçılarından P. P. Moiseyef'in tesbit ettiğine göre, yaklaşık olarak büyük çiftliklerin beşte ikisinde, yani 8,5 milyon hektar arazinin, 3 - 3,5 milyonunda üretim kapitalist şekilde yapılmaktadır. Beşte birinde çeşitli geçici devrelerdedir. Toprakların kalan kısmı ise, topraksız ve çok az topraklı arazi sahiplerine aittir.* 1957'de Türkiye'de ekilen toprakların tümü (nadasa bırakılan 7 milyon hektar hesap edilmediği takdirde) 17 milyon hektardır. Şu halde, ekilen toprağın % 18'inin büyük kapitalist çiftlikler şeklinde işlendiğini kabul etmek gerekir. Ama kapitalist üretim şekli, yalnız büyük çiftliklere mahsus değildir. Özellikle Karadeniz sahillerinde, Orta Anadolu'da zengin köylülerin de traktör sahibi olduğu ve kapitalist şekilde tarım yaptığı ve hatta traktörlerini diğer zengin köylülere kiraladıkları görülmektedir. Bu da hesap edilirse, Türkiye'de ekilen toprağın % 20'ye yakınında tarımın kapitalist şekilde yapıldığını söylemek gerekir. Yukarda da belirttiğimiz gibi, bu kapitalistleşme belli bölgelerde birikmiştir. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin incelemesine göre, Akdeniz Bölgesinde incelenen 448 köydeki çiftlikten % 99'unda Marmara Bölgesindeki çiftliklerin % 89'unda ve Güney Doğu Anadolu'da incelenen çiftliklerin % 76'sında ırgat çalıştırılmaktadır. Bu rakamlar mübalağalı dahi olmuş olsa, kapi-

* P. P. Moiseyef «Türkiyede Zirai Münasebetler» 1960, s. 73.

talistleşmenin bu bölgelerde temerküz ettiğini göstermektedir.

Öteki bölgelerde ise, yarı - feodal münasebetlerin devam ettiği Güney - Doğu Anadolu hariç, küçük üretim şekli hüküm sürmektedir. Türkiye'de işlenen toprakların ancak üçte biri 50 hektarlık işletmelerdir. Çiftçi ailelerinin % 60'ının elinde 5 hektardan az, % 85'inin elinde 10 hektardan az toprak vardır. * Planlama Dairesi'nin rakamları da, çiftçi ailelerinin % 75'inin elinde ekili toprağın % 25'inin bulunduğunu göstermektedir. Küçük ve orta mülkiyet şeklinin yaygın olduğu Orta, Kuzey ve kısmen Doğu Anadolu gibi bölgelerde ilkel metodlar, su ve gübre noksanı, toprak kazanmak için ormanların kesilmesi yüzünden toprak erozyonla kuraklaşmakta, verimsizleşmekte, ufak ve orta çiftçilerin geçimi güçleşmektedir.

1950 - 60 arasında köyde sınıf çelişmeleri kesinleşmiştir. Bir yanda büyük toprak sahipleri zenginleşmiş, büyük ölçüde kapitalist üretim şekli gelişmiş, öte yanda ise orta köylü fakirleşmiş, topraksızlaşan, ezilen köylü yığınların şehre göçü artmıştır.

C — Toprak Reformu Meselesi

Zirai bünyedeki bu gelişmeler bir toprak reformunun lüzumunu daha açık olarak ortaya çıkarmıştı. Fakat, D.P. idaresi 1945'te Meclisten geçmiş olan Toprak Reformu Kanununu uygulamağa geçirmedi. Ancak mahdut bir miktar toprağı köylüye dağıtmakla yetindi.

Amma 10 yıllık D.P. iktidarının sonlarına doğru, aydınlar arasında bir toprak reformunun lüzu-

* H. M. Holm, «Turkey's Agricultural Economy in Brief» 1964, Economic Research Service, US Department of Agriculture, Washington D. C. s. 3.

muna karşı uyanıklık artmağa başlamıştı. Tarımda enflasyon yoluyla, büyük yatırımlar yapıldığı ve böylece bir avuç ağayla kapitalist toprak beyinin büyük servetler yaptığı, buna karşılık zirai istihsalde tatmin edici bir gelişme olmadığı yurtsever aydınların gözünden kaçmıyordu. Aynı zamanda, topraksızlaşan aç köylülerin şehirlere hücumu büyük bir sosyal problem haline gelmişti. Tarımda sınıf çelişmelerinin kesinleşmesi, 27 Mayıs 1960 hareketini doğuran temel nedenlerden biriydi. Radikal bir toprak reformunun yapılması, «ağalık sisteminin» ortadan kaldırılması, Menderes Hükümeti'ni deviren subayların ortaya attığı ana meselelerden biriydi. Nitekim, askerlerin 1960 Haziranında Milli Birlik Hükümetini kurduktan sonra, ilk yaptıkları işlerden biri, yeni bir toprak reformu tasarısını hazırlatmak olmuştur.

D — 1950 - 60 Arasında Sanayi Alanında Bazı Gelişmeler — Özel Sanayiin Teşviki

Demokrat Parti İktidarının sanayide özel teşebbüsü destekleme siyaseti de sınıf bünyesinde, özellikle burjuvazi içinde bazı önemli gelişmelere yol açtı.

Demokrat Parti hükümeti devlet elinde bulunan iş sahalarını kısmen veya tamamıyla özel teşebbüse açtı : Kömür, madenler, petrol, deniz yolları v.s. gibi. Ayrıca yabancı sermayeye de özel teşebbüsü desteklemesi için daha geniş imtiyazlar tanıdı. Özel müteşebbislerin en önemli sermaye kaynağı, devletin açtığı elverişli kredilerdi. Sümerbank, Etibank, Denizcilik Bankası T.A.O. * gibi bankaların özel teşeb-

* Denizcilik Bankası T. A. O., bir devlet bankası değildi. önceleri Deniz Bank olarak anılan bu banka, 1950'de özel müteşebbislerin de katıldığı bir şirket haline getirilmişti. Fakat sermayesinin önemli kısmı gene devlet sermayesiydi.

büse açtığı elverişli krediler 1950'de 303 milyon T.L.'-dan 1960'ta 1,429 milyon T.L.'sına çıkmıştı.

1950'den sonra, özel sanayiin kalkındırılması için atılan en önemli adım Türkiye Sanayi Kalkınma Bankası'nın kurulması oldu. Bu banka aynı zamanda devlet sermayesiyle, yerli ve yabancı özel sermayenin birleşmesinin bir örneğiydi. Bankanın kuruluşuna hisse senetleri almak suretiyle Türkiye İş Bankası A.Ş., İstanbul Ticaret Borsası ve diğer bir çok bankalar, Cabir Selek, Hazım Atıf Kuyucak, Hakkı Avunduk, Vehbi Koç v.s. gibi büyük işadamları 12.5 milyon T.L. sı sermayeyle katıldılar. Merkez Bankası obligasyon ihracı yoluyla 12.5 milyon T.L. sı kredi açtı. Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası 25 milyon lira kredi açtı. Marşal Plam'ndan özel teşebbüse ayrılan 42 milyon T.L. sermayenin bir kısmı da bankanın emrine verildi. Sonunda Sanayi Kalkınma Bankası özel teşebbüse 100 milyon liralık kredi açabilecek duruma geldi. Bu kredinin 19 milyon lirası bankanın Türk lirası kaynaklarından, 25 milyon lirası Milletlerarası Banka kredisinden, 37 milyon lirası Marşal Planı Özel Teşebbüs Fonundan verildi. Böylece, devlet ve yabancı, yerli özel sermayeye dayanan büyük karma şirketlerin, büyük iş adamlarının belirmesi ameliyesi başladı. *

E — Yabancı Sermayeyi Teşvik

Yabancı Sermaye, D.P. iktidarının ilk yıllarında, kendisine oldukça geniş imtiyazlar sağladı ve Türkiye'nin ekonomik hayatında önemli bir unsur

---

* Bu bilgi değişik kaynaklardan toplanmıştır :
— Avcıoğlu, D. «Ereğli Çelik Dosyası Açılmalıdır» YÖN 1 Ocak, 1965, s. 3.
— «Demokrat Parti Hesap Veriyor. Yeni İktidarın çalışmaları» s. 128.
— Türkiye Sanayi Kalkınma Bankası 1952 Hesap Yılı İstanbul 1953, s. 23.

haline geldi. D.P. Hükümeti, 1954'te Yabancı Sermayeyi Teşvik* için çıkardığı yeni bir kanunla yabancı işletmelere kâr ve sermayelerini istedikleri dövizle dışarı çıkarmak hakkım tanıdı, bu şirketlere 1'er milyar liralık krediler açmak taahhüdüne girdi. Merkez Bankası Müdürünün Başkanlığında Yabancı Sermayeyi Teşvik Komitesi kuruldu. Bundan başka, 1957'de Amerika'yla yapılan karşılıklı anlaşmayla, Türk Hükümeti Amerikan sermayedarlarının kâr ve sermayelerini dövize çevirtmek ve ihracını sağlamak taahhüdüne girdi. Amerikalı müteşebbisler, aynızamanda, yatırımlarını, millileştirmeğe ve paranın yabancı dövizlere çevrilmemesine karşı sigorta ettiler. Bütün bu teşviklerden sonra, Türkiye'ye giren yabancı sermaye, miktar bakımından, çok da önemli değildi. 1951 ile 1958 arasında Türkiye'ye yatırılan özel yabancı sermayenin miktarı 56,534,982 T.L., 1951 - 62 arasında tüm yabancı sermaye yatırımları ise 297 milyon T.L. kadardı.** Alman, İngiliz, Fransız v.s. kumpanyalarının Türkiye'ye soktukları bu sermaye, petrol, maden araştırma, çimento gibi belli alanlarda teksif edildi, ve bu alanlarda tekeller kurmağa, yerli sanayiin gelişmesine engel olmağa muvaffak oldu.

Yabancı tekellerin kontrolleri altına aldıkları iki ana saha petrol ve sonradan demir - çeliktir. 1954'te Amerikalıların teşvikiyle çıkarılan petrol kanunu, petrol araştırmada devlet tekelini kaldırdı, Türk topraklarında petrol araştırma yetkisini yabancı şirketlere verdi. Petrol araştırma ruhsatlarını ellerinde tutan Shell, Caltex, Mobil Oil gibi büyük

---

* 1947'de çıkan «Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu»'na 1950'de ve 1951'de bazı ekler yapılmıştır.
Yabancı Sermayeyi Teşvik Komitesinin Kararları «Türkiye İktisat Gazetesi», 11 Ekim 1962.

petrol monopolleri Türk petrolünü işletmediler ve Türk hükümetini yüksek fiyatlarla petrol ithaline mecbur ettiler. 1957 - 60 yılları arasında petrol durumu şöyledir :

Türkiye'de Ham Petrol (bin ton olarak) *

	İstihsal	İthalat	İstihlak
1957	0,24	1.08	1.28
1960	0,28	1.20	1.45

Böylece, Türk petrolleri işetilmediği gibi, Türk hükümeti her yıl petrol ithali için milyonlarca lira ödedi. Yabancı sermaye, petrolde ve yukarda bahsi geçen diğer bazı sanayi kollarında da burjuvazinin bir kısmını kendine aracı veya ortak ederek milyoner yapıyor, bir kısmını ise rekabetiyle ezip tamamıyla yok ediyordu. Böylece D.P. iktidarının sonlarına doğru çıkarları sıkı sıkıya yabancı sermayeye bağlı bir gurup büyük burjuvazi yetişti. Aslında bu, sanayide, tarımda, ticaret, bankacılık gibi ekonominin değişik kollarında sermayesi olan bir **«karma burjuvazi»** idi.

Türkiye'ye giren yabancı sermaye miktar bakımından az olmakla beraber, bunun memleketin siyasal ve iktisadi hayatında oynadığı rol önemliydi. Aşağıdaki bahisler bu durumu daha açık ortaya koyacaktır.

F — Sanayide İşletme Şekilleri

1950 - 60 arasında yerli, yabancı ve devlet sermayesinin katılmasıyla pek çok karma şirket kuruldu. Türkiye'nin ekonomik hayatında önemli rol

* Economic Develop. In the Middle East «United Nations Supplement», No. 4, 1959 - 61, s. 13. N. Y.

oynayan bu şirketlerin çeşitli tipleri vardı : Bunlardan bazıları devletle yerli özel sermayenin ortaklaşa kurduğu şirketlerdi.

Bu tip şirketlerde, genel olarak sermayenin büyük kısmı devlet tarafından konduğu halde, şirket özel şirket olarak gösterilir, veya işleri fiilen özel teşebbüs idare eder. Örneğin, Balıkesir Pamuklu Dokuma Sanayii Anonim Şirketinin sermaye mevcudu 10.300.000 T.L.'dır. Bu miktarın 5 milyon 105 bini devlete, 5 milyon 195 bini özel teşebbüse aittir. Özel teşebbüsün devletten fazla koyduğu sermaye 90 bin liradır. İşverenler bu cüz'i sermaye fazlalığından faydalanarak, dokuma fabrikasına tamamıyla hakim durumdadırlar. Demokrat Parti devrinde bu şekilde 62 ortaklık kurulmuştur. Bu şirketlerin ödenmiş sermayeleri 559 milyon 53 bin lirayı bulmuştur. *

İkinci bir tip şirket, yerli - yabancı özel sermaye tarafından ortaklaşa kurulan şirketlerdir. Bunun bir örneği SANA ve VİTA imalatçısı Ünilever İş Ticaret ve Sanayi Türk Limited Şirketidir. **

Ünilever, yabancı sermayenin maddi ve manevi desteğiyle bir tekel olmağa doğru gitmektedir. Az bir sermayeyle kurulmuş olan bu firma 1952 - 62 yılları arasında Maliyeye 141 milyon lira kazanç bildirmiş, kısa zamanda büyük bir firma haline gelmiştir. Ünilever, iç pazarda rakipsiz bir alıcıdır. Bu sebeple pamuk yağı fiyatlarını kendi görüşüne göre tespit edebilecek durumdadır. Ünilever düşük fiyatlar tespit etmekte ve bu fiyatlarla geniş mübayaalar yapmaktadır. Ünilever, kendi ihtiyacı olan ham maddelerin satın alımında olduğu gibi, mamullerini satışta da tekelciliğe doğru gitmektedir. Sabun sa-

* Sosyal Adalet, 4 Haziran, 1963, s. 8.
** Bir Holanda şirketinin teşebbüsüyle kurulan bu firma sabun, temizleme tozu, deterjan, yağ ve gliserin üretmektedir.

nayiine girerek, sabun fiyatlarını düşürmeğe, piyasaya hakim olmağa ve böylece yerli sermayeyle kurulmuş sabun sanayiini vurmağa çalışmaktadır.*

Tekelcilik eğilimi, daha çok bu tip yabancı sermayenin gücüne ve tecrübesine dayanılarak kurulan şirketlerde görülmektedir. Yerli, yabancı özel sermaye krom, volfram, demir, kurşun cevherlerine beraberce el attıkları gibi bazı imalat sanayiini, yol, liman v.s. inşaatım da üzerlerine almışlardır.

Üçüncü tip şirket devlet sermayesi ile yabancı sermayenin birleşerek kurdukları teşekküllerdir. Bu tip şirketler, daha ziyade baraj, elektrik santralleri v.s. gibi büyük projelerin gerçekleştirilmesi için kurulmuştur. Bu şirketlere de bazan özel teşebbüsün katıldığı, buralardan büyük kârlar sağladığı gibi, şirketin idaresinde önemli rol oynadığı görülmektedir.

Bu tip işletmenin en önemli örneği Menderes devrinin sonuna doğru temelleri atılan Ereğli Demir Çelik Fabrikaları Türk Anonim Ortaklığıdır. Menderes Hükümeti'nin Amerikan firmalarıyla yaptığı bir anlaşmayla kurulan bu şirkette, yerli, yabancı özel sermayeyle devlet sermayesinin ağır sanayi kuruluşunda birleştikleri görülmektedir. Ereğli Çeliğin, Türkiye'de ağır sanayi alanında bu çapta kurulan tek firma olduğu söylenebilir. «Yön» Dergisinde belirtildiğine göre, bu şirkete devlet 900 milyon T.L. yatırmış, Koppers gurubu denilen üç büyük Amerikan firması da, 129 milyon dolar kredi vermek suretiyle kurucu olmak yetkisini kazanmışlardır. Şirket sermayesinin bir kısmını devlet müesseseleri olan Sümerbank ve Karabük Tesisleri ödemektedir. Buna rağmen, İdare Meclisinde dört devlet temsilcisinin yanında Daniş Koper, Vehbi Koç, S. Demirel gibi bü-

* YÖN, 12 Şubat 1965, s. 4.

yük işadamları oturur. Şirket, bu milyonerlere ve onların bağlı bulundukları firmalara, devlet sermayesiyle kâr sağlamanın bir yolu olmuştur. İdare heyetindeki iş adamları aynı zamanda Ereğli Çelikle alış verişi olan Demir Eksport, Morrison gibi firmalara da bağlıdırlar. Bu milyonerler bir kaç firma arasında irtibat rolünü oynamakta ve hem alıcı hem de satıcı durumunda olmaktan faydalanarak kendilerine büyük kârlar sağlamaktadırlar. İdris Küçükömer, Yön Dergisi'nde şöyle yazıyor : «Kurum istihsal ettiği maddelerin tek arz edenidir. Bu işletmenin imal ettiği çelik levha... v.s.'yi Türkiye'de imal eden başka hiç bir işletme yoktur. Karabük Kurumunun mamulleri Ereğli Kurumunun mamullerinden de farklıdır. Söz konusu mamullerin piyasasına yeni bir rakip de giremez, çünkü Ereğli'nin istihsal kapasitesi Türkiye'nin ihtiyacım karşılayacak şekildedir. Bundan başka, Türkiye'de bu tip ikinci bir işletme kuracak hacimde sermaye stoku yoktur. Ereğli'nin, tek satıcı durumundan faydalanarak mamullerini yüksek fiyatlarla satması beklenebilir.» *

Böylece, devlet sermayesiyle, yerli ve yabancı özel sermayenin birleşmesiyle kurulan çeşitli tipteki işletmeler daha geniş çapta yatırımlar yapılmasına ve tekelciliğe doğru gidilmesine imkan verdi. Fakat bu tekeller üretimde fazla değer birikiminden doğan büyük sermayeye dayanmıyor, daha çok sun'i sermaye şırıngasıyla (devletin açıktan para basarak yaptığı yatırımları ve yabancı sermaye ile) meydana geliyordu. Bu bakımdan büyük kapitalist memleketlerdeki tekelci işletmelerden önemli bir farkları vardı. Bundan başka, Türkiye'de «tekel» adı verilen

* İdris Küçükömer : «Ereğli Demir Çelik Kurumu ve Egemenliğimiz» YÖN, 9 Ekim, 1964, s. 12.

firmalar genel olarak memlekette sermaye hacminin darlığından ve sanayiin gelişmemiş olmasından faydalanarak, kolaylıkla pazarları tutmakta ve tekelci metodlar kullanmaktadırlar.

Dikkat edilmesi gereken bir nokta da, Türkiye'de şekli olarak bazı tekelci eğilimler belirmekle beraber, şirketlerin genel olarak az ortaklı şirketler tipinde olmasıdır. Bu, ekonomik bünyenin doğurduğu bir sonuçtur. Memlekette hızla gelişen yatırımları karşılayacak hacimde bir sermaye birikimi yoktur. Daha çok Merkez Bankası'mn emisyonlarına dayanılarak yapılan yatırımları az zamanda çok kâr getiren alanlara yapmak gerekiyor. Bu alanlar 1950 - 60 arasında daha çok hafif sanayi, ev inşaatı v.s. gibi alanlar oluyordu. Türk iktisatçılarından Dr. Necdet Serin ve Dr. Haydar Kazgan Türkiye'de, büyük kapitalist memleketlerde olduğu gibi, çok ortaklı büyük anonim ortaklıklar tipinde şirketler kurulmadığım ve bu yüzden özel teşebbüsün büyük ve uzun vadeli yatırımlar yapacak durumda olmadığım belirtmektedirler. *

Devlet Planlama Teşkilatı'nın yabancı sermayeli şirketlere dair raporunda da, şöyle denmektedir : «Şirketlerin % 95'i anonim şirket olarak görünmekte ve bunlar anonim şirketlere tanınan mali kolaylıklardan yararlanmaktadırlar. Gerçekte, anonim şirket sayılabilecek olan iki şirket vardır. Ötekiler, bir yabancı firma ile iki, üç Türk firmasının ortaklığıdır. Halka açık sermayeli şirket yoktur.» **

Oysa, Marx'ın «Kapital»inde de belirttiği gibi, batıda «Joint Stock Company» adı verilen bu ano-

* Necdet Serin : «Türkiyenin Sanayileşmesi» Ankara, 1963, s. 169.
Haydar Kazgan : «Türkiye'de Sermaye Piyasası Kurulması ve yatırımların Finansmanı» İFM. Cilt 19, No. 1 - 4, s. 401, 403.
Devlet Planlama Teşkilatının Yabancı Sermayeli Şirketler hakkındaki Araştırması, Cumhuriyet, 14 Temmuz 1965.

nim ortaklıklar mali sermayenin teşekkülünde ve sermayenin az ellerde toplanmasında ve dolayısıyla kapitalizmin gelişmesinde önemli bir rol oynamışlardır.

G — Sanayiin Genel Durumu

Yerli yabancı özel teşebbüsün teşviki sonucunda, büyük servet ve siyasal nüfuz sahibi bir büyük burjuvazi gelişti. Aynı zamanda özel teşebbüsün ekonomideki rolü arttı. 1954'te artık, devlet yatırımları, 2.5 milyar lirayı bulan milli yatırımların % 40'ına düşmüştü. Yatırımların % 60'ı özel teşebbüs tarafından yapılıyordu. * Fakat bu yatırımların da kaynağı devlet kredileriydi. 1956'da özel sektörün Merkez Bankası'na borcu 1,661 milyon T.L. idi.

Devlet yatırımları daha çok demir - çelik, maden çıkarma, kömür, makine ve donatım gibi uzun vadeli yatırım isteyen alanlarda toplanmıştı. Dokuma, tütün v.s. gibi bazı alanlarda da devlet en büyük müstahsil durumundaydı. 1950 - 60 arasında ağır sanayiin gelişmesi daha çok devlet yatırımlarıyla oldu.

Özel sermayenin ise, önemli bir kısmı gayrimenkullere yatırılmıştı. (T.C. Başbakanlık, İGM Aylık İstatistik bültenlerindeki rakamlara göre, 1954 ile 1957 arasında sanayie ancak 635 milyon lira yatırıldığı halde, aynı devrede rant gayesiyle gayri menkullere yapılan yatırımlar 1.5 milyar liradır. Buna özel ev inşaatı dahil değildir.) Aynı zamanda, şehirlerde nüfus kesafetinin artması, mesken, otel, yol, liman v.s. inşaatının çoğalması gayrimenkul sektör sanayiinin de gelişmesine yol açtı. Bu sektörde, de-

* 1957 Bütçe Tasarısı ve Bütçe Komitesi Raporu s. 386. «The Industrialisation and Investment Problems in Turkey». The Union of Chambers of Commerce, Industry and Commodity Exchange Ankara, 1958, s. 42, tablo 14.

mir ve çimento dışında diğer yapı malzemesi sanayii tamamen özel sermayeyle kurulmuştur. Çimento sanayiinin de önemli bir kısmı özel şirketlerin elindeydi. 1953 ile 1960 arasında kapasitesi 890,000 ton olan 8 çimento fabrikası kuruldu. Çimento üretimi 280 bin tondan, 2 milyon tona çıktı.

H — Orta ve İri Sanayiin Gelişmesi

Rakamlar sanayide asıl gelişmenin 1953, 1954 yıllarından sonra olduğunu göstermektedir. Bu tarihlerden önce tekstil, gıda v.s. gibi bir çok kollarda, küçük imalathane veya işletme şekli daha yaygınken, bu tarihten sonra orta ve iri fabrikaların kurulduğu görülmektedir. Fakat daha 1950'de sanayide orta ve büyük işletme şeklinin hakim olduğunu söylemek yanlış olmaz. Zira 1950 sanayi sayımına göre bu tarihte mevcut işletmelerin % 97'si küçük işletme kategorisindeydi. Fakat mevcut işgücünün ancak % 29.8'i bu küçük işletmelerde çalışıyordu. Küçük işletmelerin milli üretimdeki payı % 27,7'yi geçmiyordu. 1957 sanayi sayımı ise, bu durumda orta ve büyük sanayiin lehine önemli bir değişme göstermektedir. Bu sayımlara göre, küçük işletmelerdeki işgücünün % 70'i mobilya, makine mühendisliği ve elektrik teçhizatı sanayiinde birikmişti. Fakat bu kollarda bile, 1950 ile 1960 arasında küçük işletmelerin yanında bir çok orta ve büyük işletmeler belirmiştir. Örneğin tahta ve mobilya sanayiinde 10 B.G. veya daha fazla çalıştırıcı kuvvet kullanan ve 10 ve daha çok işçi çalıştıran işletmelerin sayısı 1950'de 234'ten 1960'ta 424'e çıkmıştır. Makine Elektrik Teçhizatı sanayiinde ise bu tip işletmelerin sayısı, aynı süre içinde 64'ten, 147'ye çıkmıştır. *

* İGM Aylık İstatistik Bülteni, Ocak 1962, No. 72, 82, 84. Serin Necdet «Türkiyede Sanayiin Gelişmesi» s. 160.

Orta ve iri sanayiin gelişmesini de aşağıdaki tablo göstermektedir :

Bazı Sanayi Kollarında Guruplar İtibariyle Orta ve Büyük Sanayi Kuruluşların Sayısı * 10 ve daha yukarı B.G. çalıştırıcı kuvvet kullanan veya 10 ve daha çok işçi çalıştıran işyerleri.

	1950	1957	1960
Gıda s.	939	1281	1638
Dokuma	457	906	1035
Deri, Deri mamulleri	42	56	137
Kauçuk	48	99	149
Kimya	314	536	602

Bu işletmeler arasında devlet işletmeleri de vardır. Fakat dikkati çekecek nokta, 1960'ta mevcut 5603 orta ve iri işletmeden yalnız 219'unun devlete ait olmasıdır. Bu da devlet sermayesinin sayı bakımından az, fakat hacim bakımından büyük işletmelerde birikmiş olmasından ileri gelmektedir. Rakamlar genel olarak sanayide bir temerküz olduğunu gösteriyor.

Türkiye'de sanayiin gelişmesinde bir transformasyon olduğunu, orta ve büyük üretim şeklinin arttığını, küçük sanayi ve el zanaatlarında ise bir gerileme olduğu görülüyor. 1950 - 60 arasındaki dönemde, siyasal hakimiyeti elinde tutan büyük sanayiciler küçük esnaf ve zanaatkarın korunmasına karşı koydular ve hükümetler bilinçli olarak bu zümrelere karşı tedbirler aldılar. 1951'de esnafa kredi açmak için kurulan kooperatifler, işletmeleri büyüklü-

* Ibid.

ğüne ve verimliliğine göre tasnif etti ve onlara bu esas üzerinden kredi verdi. Bu kredi sistemi küçük esnafı sermaye buhranına düşürdü. Bundan başka yerli ve yabancı büyük sermayenin rekabeti pazar buhranı doğurdu. Ham madde kıtlığı, maliyet fiyatlarının yüksekliği de küçük esnaf ve el zanaatkarları için yıkıcı oldu. Bu sebepten, bu devrede küçük esnaf ve zanaatkarların yıkılması ve bir avuç iri esnafın orta veya büyük sanayici kategorisine geçmesi prosesi hızlandı.

Sanayide en büyük gelişme, özel sanayiin de katıldığı, maden arama, maden çıkarma ve işleme ve imalat sanayii alanlarında oldu. 1959'da tüm sanayi üretiminin % 24'ünü madencilik, % 75'ini imalat sanayii ve bu arada gıda, tütün ve dokuma sanayii teşkil ediyordu. *

Sanayiin gelişmesiyle beraber işçi sınıfının sayısı da yükseldi. Planlama bürosunun rakamlarına göre, 1960'ta Türkiyede 750,000 kadar işçi vardı. Sanayiin aldığı yeni mahiyetten ötürü, 1950-60 arası devrede işçiler eskiye oranla daha büyük işletmelerde biriktiler. Bu da işçinin teşkilatlanmasında, 1960'tan sonra işçi hareketinin gelişmesinde önemli bir etken oldu. 1955'ten sonra, ekonomik buhran baş gösterdi, ham madde kıtlığı veya iç pazarın daralması yüzünden bir çok fabrikalar kapandı veya düşük kapasiteyle çalıştı. Böylece gizli ve açık işsizlik önemli ölçülere yükseldi. Köylerden şehirlere akın edip, emeklerini iş pazarlarında satışa çıkaran ve inşaatta veya diğer geçici işlerde çalışanlar ciddi mesken ve geçim problemleriyle karşılaştılar. Fiyatlar çok yükseldiği halde, işçi ücretlerinin seviyesi çok düşük kaldı. Bütün

* Statistical Data, Council of Europe, Documentation Section Strasbourg, May 1961, s. 89.

bunlar işçiyi şuurlandıran, ekonomik savaşa hazırlayan etkiler oldu.

Harp sonrası devrede, Türkiye'de sanayiin, gelişmesinin doğurduğu çelişmelerle beraber, artık yeni bir aşamaya girdiği de görülmektedir. Cumhuriyetin kuruluşundan beri hız alan makine sanayiine geçiş prosesi, bu devrede daha ileri bir safhaya ulaşmış, el tezgahı yerini daha geniş ölçüde makineye bırakmıştır.

Türkiye'de, manüfaktura seviyesinden, makine sanayiine geçişin batıda kapitalist memleketlerinkinden çok farklı bir seyir izlediğini açıkça görmek mümkündür. Zira burada, makine sanayiine ve büyük üretim şekline geçiş, yerli makine sanayiinin gelişmesi ile değil, dışardan makine ithali ve kısmen yabancı sermaye yatırımlarıyla olmuştur. İkinci Dünya Harbi'ne kadar devletin kalkınma yolunda sarf ettiği bütün çabalara rağmen, yeterli bir ağır sanayi kurulmasına imkan verecek bir sermaye birikimi olmamıştır. İkinci Dünya Harbi'nden sonra da, milli yatırımlar daha çok sanayiden başka alanlara aktığı gibi, sanayi yatırımlarının da, maden çıkarma, imalat, inşaat sanayii gibi kısa vadeli yatırım isteyen hafif sanayi kollarına gittiği, üretim maddeleri üretiminin zayıf kaldığı görülmektedir.

Sanayii kalkındırma işinin sun'i sermaye şırıngasıyla ve kısmen de yabancı sermaye yatırımlarıyla yapılması yüzünden Türkiye gelişmemiş bir memleket manzarası arzetmekten kurtulamamıştır. Fakat, her ne kadar dengesiz ve nisbi de olsa, sanayiin gelişmesi, sosyal bünyede bir takım gelişmelere, üretim ilişkilerinde çelişmelerin kesinleşmesine yol açmıştır.

İ — Sermaye Birikimi

On yıllık D.P. iktidarı sırasında sermaye hacminde önemli bir artma görülmektedir. Bankaların genel mevduat yekunu 1950'de 1 milyar T.L.'dan, 1960'ta 7,5 milyar liraya yükselmiştir. * Bu iki tarih arasında paranın kıymetinin % 33 nisbetinde düştüğü hesap edilse de, gene sermaye hacminin bu iki tarih arasında 5 misli kadar arttığım kabul etmek gerekir. 1960'ta Türkiye'de sermaye durumunu aşağıdaki tablo göstermektedir :

Bankanın adı	Tahsil edilmiş Sermaye (1000 TL.)	Mevduat (1000 TL.)	Kâr (1000. TL.)
Resmi Sektör Bankaları	1,850,000	3,717,754	218,325
Mıntıka Bankaları	17,520	20,879	1,110
Milli Bankalar (Özel Sermaye)	245,886	3,952,059	52,060
Yabancı Bankalar	19,637	443,750	19,493
Yekun	2,133,079	8,134,442	290,988

Bu tarihte mevcut 57 bankanın 23'ü özel sermayeyle kurulmuş milli bankalardı. Gerek resmi sektör, gerekse özel sektör bankalarının pek çok şubeleri vardı. Daha 1958'de 765'i devlet bankalarına, 60'ı özel bankalara ait olmak üzere, 1652 banka şubesi vardı. Böylece, merkezdeki ana bankalar, yurdun çeşitli köşelerine yayılmış, sermayeyi kontrolleri altında tutuyorlardı. Yukardaki tablodan da görüldüğü gibi, tahsil edilmiş sermayenin % 88 kadarı resmi sektör bankalarının elindeydi. Resmi rakamlara göre 1948 ile 1958 arasında banka aktiflerinin yaklaşık

* Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl) T. C. D. P. T. Ankara 1963, s. 22.

olarak % 75'i devlet bankalarının, % 10'u özel sektör bankalarının elindeydi. Yabancı banka aktifleri ise devamlı olarak düşmüştür.

Böylece, bu devre içinde artan sermayenin devlet bankalarının, özellikle Merkez Bankası'nın elinde biriktiğini söylemek doğru olur. Sermaye hacminin artmasında Merkez Bankası emisyonlarının rolü büyük olmuş ve sermaye daha ziyade verimsiz alanlara yatırılmıştır. Sermaye hacminin artış oranına uygun bir sermaye birikimi olmaması Türk ekonomisinin zayıf noktalarından biridir. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Bir kere, yukarda da belirtildiği gibi, sermaye tarım, ticaret, inşaat v.s. gibi kısa bir sürede çok kâr getiren alanlara akmış, asıl sermaye birikiminin esası olan üretim maddeleri sanayii ihmal edilmiştir. Oysa, sermaye birikiminin kaynağı, üretimde elde edilen fazla değerdir. Fazla değerin artmasında da, sabit kapitale yatırılan sermaye nisbetinin artması ve hareketli kapitale, yani işgücüne yatırılan sermaye nisbetinin azalması önemli bir rol oynar. Kapitalizm geliştikçe, sabit sermayeye yani istihsal vasıtaları istihsaline yatırılan sermaye nisbeti artar, istihsalde elde edilen fazla değerin nisbeti yükselir ve böylece sermaye birikimi hızlanır. Türkiye'de bu prosesin yavaş olduğu söylenebilir. Harp sonrası devrede hareketli sermaye yatırımları yüksek olmuş, bu da kapitalizmin gelişme hızını azaltıcı bir rol oynamıştır.

Dr. Haydar Kazgan'a göre, uzun vadeli finansmanları tasarruf kudretinin altına düşüren asıl sebep, «banka sisteminin kısa vadeli finansmanlarda ısrar etmesidir. Bir kısım küçük sermaye sahipleri, banka mevduatını cazip bulmadıkları için, daha ziyade ticari sektörde müteşebbis olarak faaliyet gös-

termiş veya küçük sermayeyle sanayi yatırımı yapmak yolunu tutmuştur. Bu sebeple sermaye parçalanmış ve önemli bir prodüktivite artışı görülememiştir.» * Diğer bir deyişle, sermaye talebindeki yükselme sermaye birikimi yerine, sermayenin dağılmasına sebep olmuştur.

İkincisi, bankaların kredi politikasında, kredi isteyen firmanın verimlilik derecesi düşünülmemiş, sermaye tahrip eden milesseselere dahi muazzam krediler açılmıştır. Kolay şartlarla verilen banka kredilerine dayanılarak, az sermayeyle büyük yatırımlar yapılması, ham madde buhranı veya pazarsızlık yüzünden bir çok işletmeler sonradan kapanmak veya yarı kapasite ile çalışmak zorunda kalmışlardır. Gerek devlet sektöründe, gerekse özel sektörde yarım kalan projeler ve verimsizlik yüzünden edilen zarar büyüktür. Bu verimsiz yatırımlar, buhranın artmasında da rol oynamıştır.

J — 1950 - 60 Arasında Ticaret Alanında Bazı Gelişmeler

Demokrat Parti idaresinin izlediği «liberal» siyaset ticaret burjuvazisinde de önemli gelişmelere yol açtı. D.P.'liler, Kemalistlerin güttüğü milli sanayii koruma siyasetinden tamamıyla ayrıldılar. Ticarette serbestiyi, «liberasyon» sistemini kabul ettiler. Bu sisteme uygun olarak ithalatın önce % 60'ı, sonra % 64'ü serbest bırakıldı. Yani tüccar «liberasyon listesine» giren malları, Merkez Bankası'ndan müsaade almadan ithal etmekte serbestti. 1954'te çıkarılan bir kanunla gümrük duvarları yükseltilmişti.

* Haydar Kazgan, «Türkiyede Sermaye Piyasası Kurulması ve Yatırımların Finansmanı» İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt 19, No. 1 - 4, s. 401 - 403.

Fakat, Marşal Yardımı anlaşması ve diğer anlaşmalarla Avrupa Tediye Birliği'ne girmiş olan memleketlere, ve özellikle, Amerika'ya gümrük resimleri indirildiği için, bu kanun daha çok sosyalist memleketlerle ticareti önleyen bir tedbir şeklini aldı.

Türkiye'nin ticareti batılı kapitalist memleketlere bağlandı. Büyük tüccar ve komisyoncular da şirketler yoluyla yabancı sermayeye bağlandılar. 1956'da mevcut anonim şirketlerin % 71'i, limited şirketlerin % 90'ı ticarete, özellikle ithalat ihracat alanına aitti. Yabancı sermaye ile ortaklıklar kuran veya ona aracılık eden büyük tüccarlar, komisyoncular kendilerine büyük kârlar sağladılar. Örneğin Türk ordusuna silah satan Smith and Wesson firmasıyla devlet arasında aracılık yapan, Aziz Avunduk ve Fatin Rüştü Zorlu bunlar arasında sayılabilir. 1956'da, Ticaret ve Sanayi Odaları İdare Heyeti üyelerinden Kazım Yurdakul, «1944'ten beri ithalat 5 misline çıkmıştır... Bu sene vergi dairelerine beyannamelerini veren mükelleflerden 200'den fazlası en az 1 milyon lira kâr etmiştir,» * diyordu.

Büyük sermaye isteyen işlere girişen bu tüccar ve komisyoncular devlet sermayesinden geniş ölçüde faydalanıyorlardı. Daha 1951'de T.C. Merkez Bankası'nın ticarete açtığı krediler 1,142 milyon T.L. idi. Bu, o yıl verilen tüm kredilerin % 66'sı idi. Böylece D.P. hükümetinin her köşede bir milyoner yetiştirme siyaseti ticaret alanında fazlasıyla başarılı oldu. Makine, ecza, ham madde v.s. ithalatında büyük yabancı firmalara bağlı olan şirket veya şahıslar bazan kendi alanlarında tekelci metodlar kullanmağa, fiyatları tayin etmeğe muvaffak oluyorlardı. Ticarette büyük servetler birikti, çıkarları yabancı ser-

* İstatistik U. M. Yayını No. 352, s. 34, Cumhuriyet, 25 Nisan 1956.

mayeye ve bazan da harp siyasetine sıkı sıkıya bağlı önemli bir zümre belirdi.

1956'dan sonra dış ticaretin % 60'ı Federal Almanya ve Birleşik Amerika hükümetleriyle yapılıyordu. Bu ticarette Türkiye batının sanayi mamulleri için bir pazar ve onlara bir ham madde kaynağı oluyordu. 1960'ta dışardan alınan malların % 20'si makine, teknik teçhizat v.s., % 19'u ham madde, % 17'si başta buğday olmak üzere gıda maddeleriydi. Rakamlar 1950 - 60 arasında makine ithalatının çoğaldığını, ham madde ithalatının azaldığını göstermektedir. * Bu devrede, Türkiye'nin başlıca ihracat maddeleri hububat, meyve ve ham maddelerdi. Böylece Türkiye emperyalistlerin zırai mamullerine kadar bütün sürüm mallarına bir pazar ve bu memleketlere ham madde kaynağı durumundaydı.

Geleneksel kliring, takas ticaretinden ayrılmak, batı pazarlarında döviz karşılığı mal almak Türkiye'nin ticaretinde derin açıklara yol açtı. Devamlı surette artan ticaret açığı 1960'ta 149,2 milyon dolara ulaştı. Ödeme dengesindeki açık ise 1950'de 25,4 milyon dolardan, 1960'ta 121,0 milyon dolara yükseldi. Dış ticaret dengesinde devamlı olarak artan bu açık, Türkiye'nin dış borçlarına ekleniyordu.

Batı devletleri ve yabancı firmalar borçlu durumundan faydalanarak, Türkiye'yi borçlarını ödeyebilmesi için döviz karşılığı ihracat yapmağa mecbur ettiler. Bu da, Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist memleketlerle ticaretine engel oldu. 1950 - 60 arasında Türkiye'nin Sovyetler Birliği'yle ticareti tüm ticaretinin % 2 sini geçmiyordu. Diğer sosyalist memleketlerle ticareti ise, % 14 - 15 nisbetindeydi. Oysa

* «Economic Development in the Middle East» 1959 - 61 Supplement to World Economic Survey United Nations, New York, 1961, s. 19.

bu memleketlerle takas ve mübadele yoluyla elverişli ticaret yapmak mümkündü.

K — Harp Ekonomisi ve Dış Borçlar

NATO ve CENTO askeri paktlarına bağlılık Türkiye'nin ekonomisine çok ağır bir yük olmuştur. 1951 - 60 mali yılları arasında batı devletlerinin Türkiye'ye yaptıkları yardımın yarısından fazlası askeri yardımlardı. Bu iki tarih arasında, Amerika'nın, anlaşmaları gereğince Türkiye'ye verdiği askeri ve ekonomik yardımın tutarı 2 milyar 431 milyon dolardı. Bunun ancak 1 milyar 25 milyon doları ekonomik, geri kalanı askeri yardımdı. * Bu yardıma bağlı olarak topraklarında kurulan askeri hava alanları, yol, liman v.s. inşaatı, Amerika ve diğer batı devletlerinde, askeri uçak, silah, mühimmat ithalatı, bunların yedek parçalarına ödenen paralar ve Türkiye'de bulunan Amerikan askeri personelinin masrafları, Türkiye'nin bütçesinde derin bir rahne açtı. 1950 - 60 arasında Türkiye'nin bütçesinde askeri masraflara ayrılan para % 35 - 40 arasında idi. Askeri hastane, askeri eğitim v.s. gibi dolaylı askeri masraflar da buna eklenirse, Türkiye'nin bu on yıl içinde bütçesinin yarısına yakınını askeri masraflara harcadığını söylemek doğru olur. 1961'de Ulus Gazetesi, harpten beri askeri masraflara 50 milyar lira harcandığını yazıyordu. Bu da Amerika'nın Türkiye'ye yaptığı ekonomik yardımın üç mislinden fazlaydı.

Ekonomik yardım üstüne, «Economics and Finanee» Dergisi aşağıdaki bilgiyi veriyor : «Bu yardımın % 62,8'i Türkiye'nin ithalat yapabilmesi için

* Senatör Gruening'in Amerikan Senatosunda Türkiye hakkında verdiği rapor, Cumhuriyet, 18 Ekim, 1963.

verilen borçlardı. % 19,8'i Amerika'nın Türkiye'ye tarım mahsullerini satması şeklinde yapılmıştı. % 2,5'u ise Türkiye'de bulunan Amerikan uzmanlarının masraflarına kullanılmıştır. Geri kalan % 14,9 İktisadi Gelişme Fonu'ndan, İhracat - İthalat Bankası'ndan ekonomiyi geliştirmek üzere verilen borçlardı. AID Teşkilatının verdiği bilgiye göre, 1948 ile 1962 arasında, Türkiye'ye verilen direkt iktisadi yardımın değişik alanlara ayrılışı şöyleydi :

Kredinin Kullanıldığı Alan	**Milyon Dolar ***
Mal ithali	807.4
Kalkınma ikrazları	170.8
Proje yardımı	1.145.0
Avrupa Tediye Birliğine ödenecek	70.4
Gönderilen zirai mahsul fazlası için nakliyat	1.3

Yukardaki rakamlardan da görüldüğü gibi, Türkiye'ye giren Amerikan yardımının çok ufak bir nisbeti verimli alanlara kullanılıyordu. Alınan bu kadar yardım karşısında, yurdun kalkınması için yapılan yatırımların oranı çok dilşüktü. 1948 ile 1960 yarısında, her yıl gayrisafi milli hasıladan ancak % 12'si yatırımlara ayrılıyordu. ** Dış yardımın bir kısmı, Amerika'nın elinde kalmış fazla malların, askeri uçak v.s.'nin ithaline kullanıldığı gibi, bir kısmıyla da biriken borçlar ve faizleri ödeniyordu. Türkiye'nin iç ve dış borçları 1950'de 1 milyar Türk lirasından, 1958'de 10 milyar liraya çıkmıştı. Ayrıca Milletlerarası Kalkınma Bankası, Birleşmiş Milletler Teknik Yardım Fonu ve özel fonundan 76 milyon dolar tu-

* Senatör Gruening'in raporundan.
** Necdet Serin «Türkiyenin Sanayileşmesi» s. 136, International Monatary Fund, Milletlerarası Mali İstatistiklerinden çıkarılan rakamlar.

tarında yardım alınmıştı. 1960'ta Türkiye'nin dış borçları faizleriyle beraber 20 milyar T.L.'sını bulmuştu. Bu sebepten, Türkiye her yıl bütçesinden 100 milyon dolardan fazla borç taksidi ödemek zorundadır.

L — Ekonomik Buhran

Bir yanda harp ekonomisi ve emperyalist devletlere borçlanma, bir yandan da para emisyonu yoluyla yapılan verimsiz yatırımlar ve batı memleketleriyle zararlı ticaret Türk ekonomisini derin bir buhrana götürdü. 1948'den itibaren bütçe daimi olarak 100 - 200 milyon lira civarında açık verdi. Bu açık 1957'de 500 milyon liraya çıkmıştı.

Bütçe açıkları dış borçlar ve halkın sırtına yüklenen yeni vergilerle kapatılıyordu. 1949'da çıkarılmış olan gelir vergisi kanunu, 1950'den sonra az gelirlilerin aleyhine olarak uygulandı. Yılda 2500 T.L.'den fazla geliri olanlar % 15, 100,000 T.L.'sından yüksek gelirliler ise % 35 nisbetinde vergi ödeyecekti (evvelce ise bu nisbet % 45'ti). Bu kanuna ek olarak çıkarılan bir kanunla sermaye şirketlerinin ve kooperatiflerin kârlarına % 10 gibi hafif bir vergi kondu. Bundan başka, devlet idaresine hakim durumda olan büyük sermaye sahipleri türlü yollarla vergi kaçakçılığı yapmanın yolunu buluyorlardı. Tarım gelirlerinden verginin tamamıyla kaldırılmasıyla da, devlet bütçenin % 10'u kadar tutan bir gelirden yoksun olmuştu.

Büyük toprak sahiplerini ve özel teşebbüsü koruma ve yabancı sermayeyle işbirliği yapma sistemi az gelirli yığınların aleyhine çalışmıştı. Menderes Hükümeti, 1957'den sonra bir de vasıtalı vergiler koydu. Havagazı, elektrik, devlete ait taşıtlara ve diğer

önemli ihtiyaç maddeleri fiyatlarına zamlar yapıldı. Bu, zaten düşük olan hayat seviyesini daha da düşürdü. Aşağıdaki tablo, 1956 ile 60 arasında Türkiye'de geçim durumunu göstermektedir :

Fiyatlar Genel Seviyesi*
(1950 : 100)

	1954	1956	1957	1958	1959	1960
Toptan Eşya Fiyatları İndeksi (Konjonktür dairesi)	121	153	181	208	250	263
Ankara Geçinme İndeksi (İstatistik Genel Md.)	119	151	174	208	258	264

Fiyatlardaki bu yükselme, D.P. hükümetlerinin enflasyon politikasıyla sıkı sıkıya bağlıydı. Merkez Bankası'nda karşılıksız para basmak suretiyle tedavüldeki para, 1950'de 1 milyar T.L.'dan, 1958'de 10 milyar T.L.'na çıkarıldı. Türk parasının kıymeti, 1948'de 1 dolara karşı 2.80 T.L.'dan (resmi fiyat) dolara karşı 9 T.L.'sına düştü.

Böylece, D.P. iktidarının sonuna doğru, artık «liberal devletçilik» ve dış yardımlara dayanarak kalkınma siyaseti Türkiye'yi tam bir yıkıma götürmüştü. Memleket ekonomik bağımsızlığını, dış memleketler arasında itibarını kaybetmiş, emperyalistlerin hükmü altında bir harp ekonomisine sürüklenmişti. Bütün bunların ve özel teşebbüsü kayıtsız şartsız teşvik siyasetinin sonucunda halkın hayat seviyesi düşmüş, gelişen büyük burjuvazi ile işçi, köylü yığınlar ve küçük burjuvazi arasındaki çelişme daha da kesinleşmişti.

* T.C. Başbakanlık D.P.T. Kalkınma Planı, Birinci Beş Yıl, Ankara 1963, s. 21.

■ Devlet Kapitalizminin Aldığı Yeni Şekil ve Burjuvazinin İçindeki Gelişmeler

Menderes iktidarının sonlarına doğru, toplumun bir bünye sarsıntısı içinde olduğu görülüyordu. Sınıf çelişmeleri kesinleştiği gibi burjuvazinin kendi içinde de bir takım önemli çelişmeler ve bölünmeler yer almıştı. Tarım, ticaret, bankacılık ve sanayi alanlarına akan sermayeyle, Türkiye'de o vakte kadar eşi görülmemiş tipte bir büyük burjuvazi meydana gelmişti. Öte yanda, orta tabakalar (küçük tüccar, esnaf veya sanayici, memur ve aydın zümreler) ya iktisadi buhranın baskısı altında, ya da büyük firmaların, yabancı sermayenin rekabeti yüzünden eziliyor, parçalanıyordu. D.P. iktidarının sonlarına doğru, aşırı bir lükse boğulmuş olan büyük burjuvaziyle, fakirleşen küçük ve kısmen orta burjuvazi arasındaki çelişme son safhasına ulaşmıştı. Vdoviçenko da bu duruma işaret etmekte ve şöyle demektedir : «İri burjuvazi ile orta ve özellikle küçük burjuvazi arasındaki çelişme çok kesin bir hal aldı.» * Aynı zamanda, kapitalizmin dengesiz gelişimi, bir yanda tarımda kapitalizm gelişirken, öte yanda sanayiin yeter derecede gelişememesi, köyün işsizini emememesi, işsizliği büyük sosyal bir problem haline getirmişti. Bundan başka, ağır harp masrafları, hükümetin enflasyon ve emperyalist devletlere borçlanma politikası hayat seviyesini korkunç derecede düşürmüş, geniş yığınlar arasında mevcut düzene karşı hoşnutsuzluğu arttırmıştı.

Menderes Hükümeti'nin, bu hoşnutsuzluğa karşı şiddet tedbirleri kullanması ve hatta Meclis'e bir

* B. I. Vdoviçenko, «Türkiyede Milli Burjuvazi» s. 258.

«Tedbirler Kanunu» getirerek siyasal muhalefeti yok etmeğe kalkışması, bardağı taşıran son damla oldu. 27 Mayıs 1960'ta ordudan subayların Menderes Hükümeti'ne karşı yaptıkları hükümet darbesi, toplum içindeki çelişmelerin son haddine vardığının ve idareci sınıfların artık yurdun ana davalarını çözemez duruma geldiklerinin bir ifadesiydi. Bu mücadelede yüze çıkan çelişme, küçük ve kısmen orta burjuvaziyle daha doğrusu bu zümreleri temsil eden yurtsever aydınlarla büyük şehir ve tarım burjuvazisi arasındaki çelişme idi.

İktisatçı Doğan Avcıoğlu o vakitki durumu sonradan şöyle izah etti : «Sosyal huzursuzluk olayların zoruyla bir gün elbet patlak verecekti. Tek başına hızlı nüfus artışı ve bunun ortaya çıkardığı açlık, gecekondu ve işsizlik davaları bile, büyük bir ölçüye gelmişti... Aciz hükümetlerin sürüklendiği şuursuz enflasyon politikası, gelir dağılışındaki adaletsizlikleri tahammül edilmez hale getirmiştir. Enflasyondan ıstırap çeken insanlar, özellikle memurlar, subaylar, sabit gelirli üniversite öğrencileri, ithal lisanslarının bir gecede milyonerler yarattığını görmüşlerdir...» *

Doğan Avcıoğlu aynızamanda bakanların bir imza ile milyonerler imal ettiklerini, enflasyondan ve dış yardımlardan en büyük payı alan «mutlu azınlığın» halkın tepkilerini hiçe saydığım belirtmektedir. Aydınlardan gelen tepkiler yeni tip bir büyük burjuvazinin belirmesiyle beraber, devletin bu burjuvazinin hakimiyetine girmesiyle de bağlıdır.

Tarımın kapitalist sektöründe büyük sermaye birikimi, ticaret, bankacılık ve sanayi alanlarında büyük milyonerlerin belirmesi, ekonominin değişik alan-

* Doğan Avcıoğlu, «Yeni Türkiye» YÖN, 17 Ocak 1962, s. 2.

larında sermayeleri bulunan iş adamlarının karma şirketler yoluyla yabancı ve devlet sermayesinden faydalanmaları sonucunda burjuvaziyle devlet arasındaki ilişkilerde de bir değişme oldu. İkinci Dünya Harbi'nden önce devletin himayesi altında gelişmeğe çalışan burjuvazi, şimdi devleti tamamıyla kendi kontrolü altına almış, onu kendine büyük kârlar sağlamak için bir araç haline getirmişti. Bu devrede artık, burjuvazinin sırf kâr hedefiyle hareket eden kolu, kapitalistleşen köy ağalarıyla beraber gelişmiş kuvvetli bir sınıf haline gelmiş, siyasi partilere, Meclise ve hükümete hakim olmuştu. Milli Kurtuluş Devrimi devrinin milli çıkarlar hedefiyle hareket eden yurtsever burjuvazisi Mecliste cılız bir muhalefet haline gelmişti. Meclis dışında ise orta tabakalar ve özellikle aydın zümreler Kemalizmin ilerici ilkelerini muhafaza edebilmişlerdi. Bunun temel nedenlerinden biri de, orta tabakaların yukarda belirttiğimiz ekonomik durumuydu.

Siyasal egemenliği ve devlet idaresini tamamıyla eline geçirmiş olan büyük gerici burjuvaziden bugün ilerici basında «mutlu azınlık» olarak bahsedilmektedir. «Yön» Dergisi'nde Halim Köylü, D.P. devrinde beliren bu mutlu azınlığı, «milli gelirin % 38'ini elinde tutan, 510.000 mutlu kişi» olarak tasvir etmektedir. * Milli gelir istatistikleri milli gelirin tümünün, 1960'ta 50 milyar T.L.'sı olduğunu gösteriyor. Bunun % 2'si, yani 19 milyar lirası 540.000 kişiye dağılmaktadır. Takribi bir hesapla milli gelirin en az % 10'u, yani 5 milyar lirası da 5000 kişi arasında bölüşülmektedir. Milli gelirin kaymağını yiyen bu 5000 kişi aşağıdaki şekilde guruplara ayrılabilir : **

* Halim Köylü, «Sosyalizmin Beş Şartı» YÖN, 14 Mayıs 1962, s. 7.
** Ibid.

% 40'ı — 2000 büyük toprak sahibi, tarım alanında.
% 20'si — 1500 ithalat ve ihracatçı, dış ticaret alanında.
% 10'u — 500 sigorta şirketi hissedarı, sigortacılık alanında.
% 20'si — 1000 büyük sanayi ve maden işletmesi sahibi, endüstri alanında.

Halim Köylü de, devlet idaresini ve hükümeti elinde tutan bu büyük burjuvazinin ekonomik bakımdan küçünsenmiyecek bir kuvvet olduğunu belirtmektedir. Bu 5000 mutlu kişinin bazıları aynızamanda bir kaç işletmede ve sanayi teşebbüsünde ortaktır. Örneğin bir özel bankanın patronu aynı zamanda bir sigorta şirketinin kurucu üyesi ve bir sanayi işletmesinin de idare meclisi başkamdır. Bu şekilde, bir kaç milyon lira serveti olan ekonomik bakımdan güçlü şahıslar meydana gelmiştir. *

Bu büyük burjuvazinin bir özelliği de, daha önceden belirtmiş olduğumuz gibi, tekelciliğe has bazı metodlar kullanmağa başlamış olmasıdır. Bazı büyük işletme ve şirketler bir sanayi alanında rekabeti ortadan kaldırıp, piyasalara hakim olmağa çalışmakta, bazı ithalatçı firmalar, yabancı tekellerle kurdukları ortaklıklar sayesinde bir malın tek ithalatçısı durumunu sağlamakta ve fiyatları tayin edebilmektedirler. Halim Köylü'ye göre ekonominin çeşitli kollarındaki büyük işadamları arasında tekelci vasıflar taşıyan bir işbirliği vardır. «Bunlar, aralarında bir tür iş bölümü yaparak sömürge alanlarını bölüşmüşler, ve her gurup, öteki gurubun sahasına sokulmamaya birbirine söz vermişler. Liberal ekonominin serbest rekabet kanunları ekonominin bu beş kolun-

* Ibid.

da yürümemektedir.» * Halim Köylü'nün bu sözlerinde mübalağa payı çok olmakla beraber, büyük burjuvazinin tekelciliğe eğilimini göstermek bakımından ilgi çekicidir.

Bu büyük burjuvazi arasında, Vehbi Koç, Daniş Koper, Üzeyir Avunduk, Y. Selek v.s. gibi yabancı sermayenin desteğine dayanan, hükümet ve siyasal partiler üzerinde etkisi olan büyük otoriteler vardır. Örneğin, «Yön» Dergisi, Vehbi Koç hakkında şu satırları yazmaktadır : «... Gazeteler ve parti organları Koç'la iyi geçinmek zorunda. Zira gazeteler gibi, partilerin de gelirleri Koç ile yakından ilgili, seçim zamanı partiler Koç'un kapısını çalarlar. Mesela Koç... 1961 seçimlerinde C.H.P.'ye 100 bin lira verdi. 1957 seçimlerinde Koç'un D.P.'ye 500, C.H.P.'ye 100 bin lira verdiği söylenir. Diğer partiler de, kuvvetlerine göre Koç'un yardımından herhalde az çok faydalanmaktadırlar... Koç'un aleyhine gazetelerde şimdiye kadar tek satır çıkmamıştır... Koç işte böyle büyük bir kuvvettir. Adeta devlet içinde devlettir.» **

Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi, ticaret burjuvazisi, ithalat - ihracatçı tüccar ve komisyoncular, bu büyük burjuvazinin içinde önemli bir yer tutmaktadır. Önemli olan bir nokta da, dış piyasayla iç piyasa arasında aracı durumunda olan ticaret burjuvazisinin, bir kısmının yavaş yavaş sanayileşmeğe muhalefetten vazgeçmesi ve sanayi alanına yatırımlar yapmasıdır. Türkiye Sanayi, Ticaret ve Borsalar Birliği'nin hazırladığı bir raporda şöyle denmektedir : «Eskiden sadece yabancı malları ithal edip dağıtmakla ilgilenen bazı eski kapitalistler, Türkiye'de

* Ibid.
** Kalkınma ve Koç» YÖN, 1962, s. 16, s. 4.

imalat ve gıda sanayiine yatırım yapmakla ilgilenmeğe başlamışlardır. Bu sanayiin mamullerini hızla gelişen iç pazarda satmaları mümkündür.» *

Türkiye'de işadamlarının gelişmesiyle ilgili bir araştırmaya göre, sanayie yatırılan sermayenin % 43'ü ticaret alanından, % 19,4'ü toprak sahiplerinden, % 17,3'ü zanaatkar ve o nitelikli işçilerden, % 12'si de öteki memleketlerden gelmektedir. ** T. Ticaret Sanayi Odaları ve Borsalar Birliği'nin başka bir raporunda, milli gelirin dağıtımında ticaretin rolünün azalmağa, sanayiin rolünün artmağa meylettiği belirtiliyor.

Sanayi ve Ticaretin Milli Gelirde Payı ***

(% olarak)

Yıl	Sanayi	Ticaret
1948	% 10.3	% 10.8
1957	% 11.8	% 9.7
1960	% 17.2	% 9.3

Bu, daha çok 1956'dan sonra yer alan bir olaydır ve bu, banka kredilerinin artması büyük işadamlarının ekonominin muhtelif kollarına el atabilecek kadar güçlenmeleri, bir alanda biriktirdikleri sermayeyi diğer alanlara yatırmalarıyla sıkı sıkıya ilgilidir.

Türk burjuvazisi transformasyon halinde bir sınıf olduğu için, bu sınıfın özelliklerini ve niteliğini tesbit etmek çok zordur. Önemli olan olay, 10 yıllık D.P. devrinde, daha önce Türkiye'de eşine rastlan-

* «Turkey, A. Promising Field for Foreign Investments» Union of Chamber of Commerce and Commodity Exchange, Ist. 1958, s. 7.
** Necdet Serin, «Türkiyede Sanayiin Gelişmesi» s. 228.
*** Merkez Istatistik Bürosu, Aylık Istatistik Bülten, No. 55, Eylül 1958. s. 122 ve Türkiye İş Bankası, 1962 Yılı Raporu, Ankara 1963, s. 7.

mayan tipte bir burjuvazinin belirmiş olmasıdır. Bu burjuvazinin, devlet idaresine hakim olduğu, onu kendi çıkarlarına alet ettiği de inkar edilmez bir gerçektir. Bu sebepten, Türkiye'de harpten, ve özellikle 1950'den önceki devlet kapitalizmiyle, bu tarihten sonra gelişen sistem arasında nitelik bakımından bir fark vardır.

Harpten önce devlet kapitalizmi, emperyalizme karşı milli ekonomiyi ve milli burjuvaziyi koruma vasıtasıydı. Hızlı kalkınmayı sağlamak için devlet, gerekirse, özel müteşebbisin iş imkanlarını sınırlandırıyor, milli sanayii korumak için ticarete tahditler koyuyor, yabancı sermayeyi ise kayıtsız şartsız içeri sokmuyor, milli çıkarları zedeleyecek bir borçlanma siyasetine gitmiyordu. Bu devrim sonrası devrede, devlete, burjuvazinin milli çıkar hedefiyle hareket eden kolu hakim olabilmişti. Ne var ki daha harpten önce bu burjuvazi devrimci niteliğini yitirmeğe başladı. Harpten, ve özellikle 1950'den sonra ise devlet, çıkarlarıyla yabancı sermayeye sıkı sıkıya bağlı bir toprak ve şehir burjuvazisinin eline geçti. Emperyalizme karşı milli burjuvaziyi, milli ekonomiyi koruma ilkeleri tamamıyla ortadan kalktı. Milli bağımsızlığın temeli olacak ağır sanayii halkın gücüne dayanarak kurmak, ticarette dengeyi sağlamak için ihracat malları sanayiini geliştirmek, ithalatı kısmak gibi tedbirler unutuldu.

Ekonomik tedbirler alınırken gözetilen başlıca hedef, büyük burjuvazinin azami kâr sağlaması, toprak beylerinin korunmasıydı. Yabancı sermaye, çok büyük kârların sağlanmasına hizmet ettiği için, yabancı kapitalistlere kapitülasyonları andıran imtiyazlar tanındı. Yabancı sermayeye kayıtsız şartsız bağlılıkta o kadar ileriye gidildi ki, bazı aydınlar

bir milli burjuvazinin varlığından da şüpheye düştüler. İlhan Selçuk bir yazısında şöyle demektedir :

«... Yabancı sermayeye karşı çıkış, Türk sermaye sahibinin ödevi değil midir?

«Biz isterdik ki, ilaç için bir tek sermaye sahibi çıkıp : — Evet yabancı şirketlere karşı milli şuur uyanık bulunmalıdır. Yabancılar Türk işadamlarının teşebbüs güçlerini de yok ediyorlar... diye konuşsun. ve bakıyoruz ki bu konuda memleketin sayılı işadamları ya sus pus oturmakta... ya da yabancı sermayenin hizmetine girip, tatlı kârlardan kendilerine pay çıkarmayı çıkarları bakımından yeğ görmekte...» *

Milli kurtuluş devriminden sonra, emperyalizme karşı savaşı milli burjuvazi kendisi ele aldığı halde, bugün bu davanın orta tabakalara bağlı yurtsever aydınlar tarafından ele alınması dikkate değer bir noktadır. İlhan Selçuk, yazısında, Atatürk zamanında yerli sermayeyi yabancı sermayeye karşı korumak davasını, yerli sermayedarların da savunduğunu belirtmektedir. Bugün ise, küçük veya orta sanayici, ezilen esnaf ve el zanaatkarı zümrelerinin böyle bir davayla ortaya çıkmamaları dikkati çekmektedir. Bunların bazıları büyük burjuvaziye yamanmağa çalışmakta, bazıları ise ekonomik zorlukların baskısı altında ezilmekte, dağılmakta, kendilerinde savaş gücü bulamamaktadırlar. Bu sebepten emperyalizme karşı milli ekonominin, milli bağımsızlığın korunması davası basında, üniversite çevrelerinde, orduda ve halk arasında orta tabakaların muhtelif kademelerine bağlı aydınlar tarafından ele alınmaktadır. Aydınları bir tarafa bırakacak olursak, milli burjuvazinin

* İlhan Selçuk, «Bir tanecik Türk Kapitalisti Yok mu ki...» Cumhuriyet 17, 6, 1965.

kendisi sahnede hemen de görünmemektedir. Milli burjuvazi hâlâ potansiyel olarak önemli bir kuvvet sayılabilir. Fakat bugün kendi çıkarları için bilinçle savaşan bir sınıf durumunda olduğu söylenemez.

Menderes devrinde, devlet makanizmasını elinde tutan büyük burjuvazinin niteliğini tesbit etmekte de güçlük çekilmektedir. Bu burjuvazinin tekelci bir burjuvazi olduğunu ve Türkiye'deki sistemin devlet monopol kapitalizmine meylettiğini söyleyenler de vardır. «Ekonomik bakımdan gelişmemiş memleketlerde, devlet kapitalizmi, sadece işçi sınıfının değil, aynı zamanda milli burjuvazinin de gelişmesini tayin eder. Eğer kapitalizm, kendi iç yapısına has sermaye birikimi ile gelişmeğe devam ederse, burada da devlet sektörü gerici bir rejimin dayanağı olabilir. Eğer iktidar, en büyük ve özellikle monopolcu milli kumpanyaların eline geçerse, devlet kapitalizmi, devlet monopol kapitalizmi şeklini alır.» Fakat burada bir temel meseleye dikkat etmek gerekir. Türkiye'de sermaye birikimi kapitalizmin kendine has niteliklerinden, kendi iç gelişmesinden doğmamıştır. Türkiye'deki büyük burjuvazi ve hatta tekelciliğe meyleden şirketler, kapitalizmin gelişmesinin tabii bir sonucu olan sermaye birikiminden çok sun'i sermaye şıringasıyla, yabancı sermaye yatırımlarıyla doğmuştur. Bu sebepten de Türkiye'deki büyük burjuvazi, gelişmiş kapitalist memleketlerinden çok farklı olarak yabancı sermayeye bağlı, sanayiden ziyade tarım, gayrimenkuller, ticaret, bankacılık gibi kısa süre içinde çok kâr getiren alanlarda toplanmış bir burjuvazidir. Bu sebepten Türkiye'de kapitalizm dengesiz bir gelişme yapmış, bir yanda tekelci metodlara kadar giden bir büyük burjuvazi belirdiği halde, öte yanda ağır sanayi gelişmemiş ve ekonomi genel ola-

rak az gelişmiş veya gelişmekte olan bir kapitalist memleket seviyesinden daha ileriye gidememiştir. Milli gelirde tarımın payı hâlâ % 40 oranındadır. Bu alanda kapitalist gelişmenin yanında yarı feodal ilişkiler hâlâ devam etmekte, orta çağ metodlarıyla yapılan küçük istihsal önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye'nin başlıca ihraç maddeleri ham maddeler ve tarım mamulleridir, ve bütün az gelişmiş memleketler gibi, başlıca ithalatı makine ve sanayi mamûlleridir. Birçok az gelişmiş memleket gibi, Türkiye de yabancı sermayeye bağlanmış, emperyalist devletlere borçlanmıştır. Göz kamaştıran şey, burjuvazinin yaptığı hızlı gelişme ve sermaye yatırımlarında tekelciliğe kadar giden yeni şekillerdir.

Bu gelişme aynı zamanda memleketi bir ekonomik çıkmaza götürmüş, sınıf çelişmelerini ve burjuvazinin kendi içindeki çelişmeleri kesinleştirmiştir. Bu gelişmenin ve buhranın Türkiye'nin kurallarına has yanları vardır. Buhranın gelişmiş kapitalist memleketlerdeki periodik krizlerle hiçbir ilgisi yoktur. Türkiye'de fazla sermaye birikimi, istihsal fazlasına pazar bulmak gibi meseleler yoktur. Buhran daha çok, geri kalmış ekonomiyi kalkındırmak için kullanılan metodlardan doğmuştur. Devletin elindeki sermaye birikimine uygun olarak milli sanayii ve ekonomiyi geliştirmek yoluna gidilmemiş, sermaye hacmini genişletmek için enflasyon siyasetine başvurulmuştur. Bu da geri kalmış ekonomilere has bir metoddur. Özel teşebbüsü geliştirmek amacıyla, devletin elindeki sermayenin kaldıramıyacağı kadar geniş yatırımlara girişilmiş, istihsal verimli olmamış, bu da paranın kıymetini düşürmüş ve enflasyona hız vermiştir. Aynı zamanda yabancı sermayeye dayanarak kalkınma siyaseti, yabancı sermayenin Türkiye'nin

servet kaynaklarını sömürmesi ve onu kudretinin üstünde harp masrafları yapmağa mecbur etmesi sonucunu vermiştir. Bütün bunlar, D.P. devrinde güdülen «liberal devletçilik» ve «yabancı sermayeyi teşvik» siyasetinin iflasıyla sonuçlanmıştır. D.P. iktidarının sonuna doğru toplumun içindeki görünmez kaynaşmalar ve ordunun Menderes Hükümeti'ne karşı tertip ettiği 27 Mayıs hareketi, bu iflasın bir sonucudur.

3 27 Mayıs Darbesi ve Sosyal-Ekonomik Hayata Getirdiği Yenilikler

Demokrat Parti iktidarının sonlarına doğru, iktisadi buhran siyasi üst yapıya da aksetmişti. Derin sosyal ekonomik dertlere çare bulamayan Menderes Hükümeti muhalefete karşı şiddet tedbirlerini arttırdı. Bu tedbirlerin başlıca hedefi Hükümetin pahalılık, zamlar, enflasyon v.s. gibi tedbirlerine karşı bir kampanya açmış olan C.H.P. idi. Hükümeti tenkid eden gazeteciler hapse atıldığı gibi 4 Mayıs 1959'da C.H.P. Başkanı İnönü'ye karşı suikast tertip edildi. 3 Nisan 1960'ta İnönü'nün Kayseri'ye gitmesini önlemek için polis ve ordu kuvvetleri kullanıldı.

Bütün bunlar burjuvazinin iç kavgasının kesinleştiğini gösteriyordu. 1960 Nisan'ında bu kavga artık bir çatışmaya yol açacak hale gelmişti. D.P. Hükümeti, 21 Ekim 1961'de yapılacak seçimlerden önce muhalefeti yıpratmak için, olağanüstü yetkileri olan T.B.M.M. Tahkikat Encümeninin kurulmasına dair bir kanun çıkardı. Bundan maksat, «milli güvenliği tehlikeye koyuyor» gerekçesiyle, C.H.P. aleyhine tahkikat açtırmak ve muhalefet partisini ortadan kal-

dırmaktı. Tahkikat Encümeni cumhuriyet savcısına, sorgu hakimine ve askeri, adli amirlere verilen bütün yetkileri kendinde toplamıştı. Aynızamanda her türlü yayını yasak etmeğe, matbaaları kapamağa, tahkikat için gerekli görülen her çeşit evrak ve vesikayı zapta; siyasi mahiyet arzeden her türlü toplantı, hareket, gösteri ve emsali faaliyet hakkında tedbir ve karar almağa yetkiliydi.*

Kanun aynızamanda, Encümene, tahkikat için lüzumlu göreceği her çeşit tedbiri almak, hükümetin bütün vasıtalarından faydalanmak yetkisini veriyordu. Bu kanuna, özellikle bu maddesinden ötürü, «**Tedbirler Kanunu**» adı verilmiştir.

Tahkikat Encümeni daha kurulur kurulmaz, 18 Nisan 1960'ta bütün siyasal partilerin ve bunlara bağlı teşekkül ve kolların her türlü kongre ve toplantılarını, yeni teşkilat kurmalarını yasak etmişti. «Neşir yasağına» muhalefet de yasak edilmiş, C.H.P.'nin milli güvenliği tehlikeye koyduğu ilan edilmişti. **

Böylece burjuva demokratik müesseseler tehlikeye giriyor, emperyalistlere bağlanan büyük burjuvazinin faşizme benzer bir terör rejimine doğru gittiği görülüyordu. Bu tehlike üniversite çevrelerinde, orduda ve genel olarak aydınlar arasında çok geniş tepkiler yaptı. Belirtmek gerekir ki, burjuvazinin iç kavgasında siyasal demokrasi için yapılan savaş çok önemli bir yer tutmaktadır. 27 Mayıs hareketinin zemini her ne kadar sosyal - ekonomik şartlar idi ise de, demokratik görüşlü aydınların burjuva demokratik müesseselerin korunması, «faşizm» teh-

---

* T. B. M. M. Tahkikat Encümeninin Vazife ve Salahiyetleri Hakkında Kanun Madde 1, 2, Erdemir, Sabahat — «Millî Birliğe Doğru» İstanbul 1962, s. 207.

ibid. s. 263 T. B. M. M. Tahkikat Encümeninin Bildirileri.

likesinin önlenmesi için yaptıkları savaş ön planda gelmektedir. Bu mücadelede üniversite profesörleri, hukukçular, öğrenciler ve diğer ilerici aydınlar ordudaki subaylar kadar önemli bir rol oynamışlardır.

Anayasa profesörlerinden Hüseyin Naili Kubalı, İstanbul'da kanlı olaylara yol açan büyük öğrenci gösterilerinden bir gün evvel, 26 Nisan 1960'ta yaptığı bir konuşmada, bu kanunla Anayasanın çiğnendiğini söylüyor, «Bu Meclis Tahkikat Komisyonu ve onun tatbik tarzı demokrasimizi çıkmaza sokmuş, mevcut hukuk ve rejim buhranım ve siyasi huzursuzluğu tehlikeli bir şekilde arttırmıştır,» * diyordu.

27 Mayıs hareketine katılan subaylardan Binbaşı Ahmet Yıldız, «Tedbirler Kanunu»nun orduda yaptığı tepkiyi şöyle anlatıyor : «Bu sırada bir çok subaylar rejimin tehlikeye girdiği, korunması istenen bir çok müesseselerin susturulmak tehlikesinde olduğu fikrindeydiler. Zaten genel olarak ordu içinde, ordunun alt ve üst kademelerinde Menderes idaresine karşı derin hoşnutsuzluklar vardı.» ** General Fahri Belen, 27 Mayıs hareketinden sonra yazdığı bir kitapta bu hoşnutsuzluğu şöyle belirtiyor : «Ordu, keyfi hareketlerden, D.P.'nin koruduğu adamların orduya girmesinden... memnun değildi. Fakat asıl derin yara maddiydi. Ordu efradının eski kışlalardaki hayatıyla iktisadi devlet teşekküllerindeki lüks hayat bir tezat teşkil ediyordu. Emeklilerin durumu da orduyu endişeye düşürüyordu. Maişet derdiyle, gece şoförlük ve buna benzer işler yapan subaylar vardı.» ***

Görüldüğü gibi, iktisadi buhran orduya da tesir etmiş, orta tabakaların önemli bir parçasını teşkil

---

* Ibid. s. 210.
** Büyük Kurtuluş, 27 Mayıs Devriminin Açıklaması» İst. 1960, s. 23.
*** Belen, Fahri : «Demokrasiden Diktatörlüğe» İstanbul, 1960 s. 35.

eden geniş bir subaylar zümresinin hayat seviyesini düşürmüştü. Ekonomik dertlere çare bulamayan, orduya gereksiz müdahaleler yapan Menderes idaresinin siyasal özgürlükleri daha da kısmaya doğru gitmesi ordudaki kızgınlığı büsbütün arttırmıştı. İşte 27 Mayıs hareketi böyle bir ortamda belirmişti.

Orta tabakaların, «liberal devletçilik» sisteminin yarattığı ekonomik çıkmazdan kurtulmak ve burjuva demokratik hak ve özgürlüklerini korumak için yaptıkları 27 Mayıs hareketinin ana prensiplerini şöyle özetleyebiliriz :

1. — Kemalist Devletçiliği yeni şartlara göre uygulamak. Yani devletin hakim olduğu bir karma ekonomi sistemi gütmek. Özel teşebbüsü muhafaza etmek, fakat gayrimeşru ve aşırı kazançları önlemek.

2. — Planlı ve dengeli bir devletçilik sistemi kurmak. Merkezi bir planla, bütün kaynakları milli ekonominin ve özellikle sanayiin gelişmesini sağlayacak şekilde seferber etmek.

3. — Kanunlar, sosyal reformlar ve özellikle vergi reformu ile «sosyal adaleti» sağlamak. Orta tabakaları ve kısmen de işçiyi, köylüyü korumak.

4. — Topraksız köylüyü topraklandıracak radikal bir toprak reformu yapmak.

5. — Çıkarları milli çıkarla bağdaşmayan büyük burjuvazinin gücünü kırmak. Onların, memleketi sosyal - ekonomik yıkıma götüren siyasetlerine yeni bir yön vermek.

6. — Burjuva demokratik hak ve özgürlükleri sağlamak.

7. — Dış siyasette Mustafa Kemal'in «Yurtta Sulh, Cihanda Sulh» şiarını kabul etmek. Komşularla

---

* «Türk Kültür Derneği Tüzüğü»
«T. C. Resmi Gazete», No. 10605, 16.9.1960, T. C. Sicil Kavanini, Cilt 41, s. 8.

dostluk ve iyi ilişkiler kurmak. Aynı zamanda askeri taahhütlere sadık kalmak.

27 Mayıs hareketi, orta tabakaların, devlet kapitalizminin Bayar - Menderes zamanında olduğu şekle, sınıf çelişmelerinin kesinleşmesine ve demokratik özgürlüklerin kısılmasına karşı tepkilerinden doğmuştu. Böyle olduğu için de, 1960'ta iktidarı eline alan askeri hükümet (Milli Birlik Komitesi), büyük burjuvazinin imtiyazlarını ve sosyal nüfuzunu kısacak, ezilen zümrelerin sosyal - ekonomik şartlarını iyileştirecek bazı tedbirlere girişti.

Eski idarenin sorumluları Bayar, Menderes ve diğer bakanlar muhakeme edilip idama mahkum edildiği gibi, bütün yüksek gelirliler mal beyanına tabi tutuldu. Yani yüksek gelirli tüccar, sanayici, komisyoncu, bankacı, toprak sahibi v.s. ellerindeki mal, mülk ve paranın miktarını bir beyanname ile açıklamağa mecbur edildi. Milli Birlik Hükümetinin ana prensiplerini belirten «Türk Kültür Derneği Tüzüğünde» şöyle deniyordu «Gayrimeşru kazançlara yol açacak iktisadi şartlar hiçbir şekilde yaratılmamalıdır. Her türlü imkanlardan bütün vatandaşların adil şartlar altında yararlanmaları sağlanmalı ve her çeşit inhisar ve sömürme kazançlarına engel olunmalıdır.» *

■ Sosyal Reform Tedbirleri

A — Vergi Reformu

Milli Birlik Komitesi'nin, «sosyal adalet»i sağlamak amacıyla aldığı tedbirlerden bir tanesi, 1 Ocak 1961'de yürürlüğe giren 193 sayılı «Gelir Vergisi»

* «Türk Kültür Derneği Tüzüğü», Resmi Gazete, No. 10605, 16.9.1960, T. C. Sicilli Kavanin, Cilt 41, s. 982.

Kanunu oldu. Bu kanunla, büyük toprak sahipleri ve büyük zirai gelir sahiplerinin vergi muafiyeti kaldırıldı. Kurumlar vergisi, yani iktisadi kuruluşlara konan vergiler yükseltildi. Arazi vergisi oranları da arttırıldı. Görüldüğü gibi bu kanun, yüksek gelir sahibi işadamlarıyla büyük toprak sahiplerinin aleyhineydi. * Her ne kadar bu kanun uygulanmadıysa da böyle bir kanunun çıkarılması 27 Mayıs'çıların niyet ve hedeflerini göstermek bakımından ilgi çekiciydi. Milli Birlik idaresi, vergi adaletsizliğini ortadan kaldırmak ve «sosyal adalet»i sağlamak için en az geçim indirimini arttırmak, ücretler için bir indirim tanımak gibi daha birçok tedbirler aldı. Milli Birlik iktidarı sırasında çıkarılan Kira Kanunu tasarısı da bunlar arasında sayılabilir. Türk Kültür Derneği Tüzüğü'nde şöyle deniliyordu : «En mühim ihtiyaçlardan biri olan mesken davası ticari bir konu olmaktan çıkarılmalı, kollektifleştirilmelidir.» ** Milli Birlik'çilerden Mustafa Kaplan tarafından hazırlanan Kira Kanunu tasarısında ise şu satırları okuyoruz : «... Mesken inşa ve satışındaki aşırı kârlar, ihtiyaçtan çok az olan binaların fiyatlarını ve kârlarını aşırı derecede artırmıştı. Birçok memlekette kazancın altıda biri, % 16'sı olarak ayarlanan kira emsali, memleketimizde sabit gelirli subay, memur v.s. gibi kişiler için % 30, % 45 arasında yükselmiştir.» *** Bu tasarıya göre, mesken inşaatı devlet tarafından planlaştırılacak, bu alana yapılan yatırımlar arttırılacak ve büyük kısmı devlet tarafından yapılacaktı. Büyük müesseseler işçilerine mesken yapmağa mecbur edilecek, plana uygun olarak gecekonduların yerine sıh-

* «Forum», 15 Nisan, 1961.
** «Türk Kültür Derneği Tüzüğü», Madde 1, bend 6, T. C. Sicil Kavanini, Cilt 41, s. 982.
«Mustafa Kaplan Konuşuyor», «YÖN», 2.5.1962, s. 13.

hi meskenler yapılacaktı. Kira kanunu tasarısında, kira hadlerinin anormal şekilde yükseltilmesini önleyici tedbirler de vardı.

Bundan başka Milli Birlik Hükümeti, bir yıl içinde memur maaşlarını % 15, emekli maaşlarını % 35 arttırmağa karar verdi. Şeker gibi bazı ihtiyaç maddelerinin fiyatlarını indirdi. Ve gene az ve sabit gelirlilerin geçim seviyesini yükseltmeğe hizmet edecek bazı sosyal reformlar yapmayı vaad etti. Örneğin, bugünkü tabii senatörlerden Binbaşı Sami Küçük, İngiliz İşçi Partisi'nin sağlık sistemini millileştirme plamnı örnek alarak bir sağlık reformu projesi hazırlamıştı. Bu projeye göre, önce yurdun bir örnek bölgesinde, sonra bütün yurtta sağlık sistemi millileştirilecektir. Böylece, vatandaşa bedava ilaç, hastane, doktor sağlanacak, doktorların oldukça geniş bir kısmı devlet hizmetinde çalışacaktır.

B — İşçi Hakları

27 Mayıs'çıların hedef ve prensiplerinde bir yenilik de, milli sanayiin ve milli burjuvazinin yanında işçi sınıfının korunmasına da önem vermeleridir. Milli Birlik Komitesi işçi meseleleri hakkındaki görüşünü şöyle açıklamıştır : «İşçiye yeni iş alanları bulmak, işçinin emeğini değerlendirmek ve geleceğini garanti etmek için büyük iş gücüne dayanan yatırım projeleri, sanayileşme ve şehirleşme hareketleri, işçi meseleleriyle bağlı olarak ele alınmak suretiyle yeni iş sahalarının açılması sağlanmalıdır.» *

Komite işsizlik meselesiyle beraber gizli işsizlik meselesi üzerinde de titizlikle durulmasını istemektedir. 1961'de çıkan yeni anayasada, işçiye grev hakkı, sosyal sigorta, sendika kurma v.s. gibi birçok hak-

* Ibid. s. 985.

lar tanındı. (Anayasayı ayrıca ele alacağız.) M.B.K. daha başlangıçta işçiye bu hakların tanınması niyetindeydi. Zira daha 1960'da yayınlanan Türk Kültür Derneği Tüzüğü'nde bu konuda vaadlar yapılmıştı.

C — Toprak Reformu ve Özel Mülkiyetin Devletleştirilmesi Üzerinde Çelişmeler.

27 Mayıs'çıların bu kabil tedbirleri ve özellikle toprak reformu yapmak ve özel mülkiyet elindeki bazı işletmeleri devletleştirmek üzere hazırladıkları projeler büyük burjuvazi ile toprak sahiplerinin şiddetli mukavemetine uğramıştır. Anayasa Komisyonunda 27 Mayıs'çı demokrat görüşlü profesörlerin bu meselelerle ilgili maddeler hazırlamaları şiddetli çelişmelere yol açmıştır. Bu konuda «Yön» Dergisi'nde bir seri makale yayınlayan Doç. Mümtaz Soysal bu kavgayı, «sosyal görüşlü hukukçularla, statükocu toprak sahipleri ve özel teşebbüsçüler arasında» bir savaş olarak anlatmaktadır. Soysal'a göre, en büyük tartışma «devletleştirme», «kalkınmada devlete verilecek rol ve özel teşebbüsün imtiyazları» meseleleri etrafında olmuş, toprak reformu ve daha geniş bir devletçiliğe imkan verecek hükümler Temsilciler Meclisinde fırtınalar koparmıştı. *

Komisyon tarafından hazırlanmış olan Anayasa tasarısının 38. maddesinde «topraklandırma ve kalkındırma için yapılacak kamulaştırmada alınan taşınmaz malların karşılığı taksitle ödenebilecektir,» deniyordu. **

Bu madde, Genel Kurulda toprak sahiplerinin, özel teşebbüsçülerin, yabancı sermayeyi savunanların ve aşırı milliyetçilerin çok şiddetli mukavemetine uğ-

* M. Soysal : «özel Teşebbüs» YÖN, 7 Şubat 1962, s 14.
** M. Soysal, «özel Teşebbüs», YÖN, 7 Şubat 1962, s. 14.

radı. Haftalarca süren tartışmalardan sonra Anayasa Komisyonu toprağın kamulaştırılması için iki ayrı madde hazırladı ve kamulaştırma bedelini ödeme süresini 5 yıla indirdi. (Özel müteşebbislerle toprak sahipleri bedelin peşinen ödenmesini istiyorlardı). Sonunda Milli Birlik Komitesi'nin müdahalesiyle her iki maddede de bu süre 10 yıla çıkarıldı.

Devletçilik konusunda çelişme ise, doğrudan doğruya komisyonun içinde başladı. Anayasa Komisyonu, kamu hizmeti veya tekel niteliği taşıyan özel teşebbüslerin, milli çıkarların gerektirdiği hallerde, kamulaştırmasına imkan veren bir hüküm getirmişti. Bunun tepkisi o kadar şiddetli oldu ki, anayasa tasarısına «devlet özel teşebbüsü korur» diye bir madde de kondu. *

27 Mayıs hareketinden hemen sonra kurulan bir Mecliste toprak sahiplerinin ve özel teşebbüsü savunanların bulunması kafalarda bir soru doğurabilir. Bunu anlamak için şu durumu hatırlamak gerekir. Bir kere, Milli Birlik Komitesi'nin kendi içinde tam bir birlik yoktu. Aralarında C.H.P.'yi iş başına getirmek için harekete katılmış paşalar ve subaylar vardı.

Zaten genel olarak hareketin, halk efkarının hazırlanmasında rolü olan C.H.P.'nin Kurucu Meclise kendi adamlarını, bunlar arasında bazı büyük toprak sahiplerini sokmasını önlemek zordu. İkincisi, büyük burjuvazi Meclise giren bir takım devlet memuru, serbest meslek sahibi, gazeteci v.s. gibi aydınlar arasında da nüfuz sahibi olmuş ve birçoklarını kendisine bağlamasını bilmişti. Üçüncüsü ve en önemlisi, 27 Mayıs hareketini yapmış olan subaylar hazırlıksız ve tecrübesizdiler. Güçlü büyük burjuvaziye karşı

* Ibid.

koymak için halk arasından belli sınıf ve zümrelere dayanmak gerektiği bilinci hepsinde uyanmamıştı. Ellerinde, hepsinin oy birliği ile kabul ettiği bir program yoktu. Hükümet darbesinin başarıyla sonuçlanmasından sonra, Milli Birlik Komitesi'nin içinde bir kararsızlık ve anlaşmazlık devri başlamıştı. Bu şartlarda özel teşebbüse bazı tavizler verilmesi kaçınılmaz bir hale gelmişti. Şimdi bu şartlarda hazırlanmış olan Anayasanın ne gibi yenilikler getirdiğini inceliyebiliriz.

■ 1961 Anayasasının Dayandığı Sosyal-Ekonomik Prensipler

Anayasa genel ruhu bakımından devletçidir ve özel teşebbüsün faaliyetini sınırlamak hedefini gütmüştür. 130 uncu maddesine göre, «Tabii servetler ve kaynaklar devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bunların aranması ve işletilmesi hakkı devlete aittir. Arama ve işletmenin devletin özel teşebbüsle birleşmesi suretiyle veya doğrudan doğruya özel teşebbüs eliyle yapılması, kanunun açık iznine bağlıdır.» * Diğer bir deyimle tabii servetler esas itibariyle devletin malıdır. Bunları işletmek hakkı devletindir. Özel teşebbüsün bu faaliyete katılması kanunun kendisine tanıyacağı haklara bağlıdır. Anayasa, ferde özel teşebbüsler kurmak hakkını tanımaktadır, ancak bu hürriyet, «kamu çıkarlarını korumak hedefiyle sınırlandırılabilir.» Özel teşebbüsün kamu çıkarına hizmet edecek şekilde çalışmasını sağlamak devletin ödevidir. **

---

* T. C. Anayasası, T. C. Resmi Gazete, 20 Temmuz 1961, sayı 10859, s. 4650.

Ibid. Madde 40, s. 4644.

Bundan başka anayasa devlete «kamu niteliği taşıyan teşebbüsleri, milli çıkarlar gerektirdiği takdirde devletleştirmek yetkisini tanımaktadır. Bu devletleştirme bedeli ödenerek yapılmalıdır (madde 39). Anayasa devlete, aşağı yukarı aynı şartlar içinde **toprağı devletleştirmek** yetkisini de vermektedir. Ödeme süresi 10 yıl olarak tesbit edilmiştir. Özel mülkiyette bulunan taşınmaz mallar ise, kanunda gösterilen esas ve usullere göre, gerçek karşılıklarını peşin ödemek şartıyla, devletleştirilebilir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, uzun çatışmalardan sonra, kabul edilen bu maddelerde, kamulaştırmanın bedele bağlanması demokratik kuvvetler tarafından tenkit edilmiştir. Özellikle, toprağı devletleştirmenin bedel karşılığı olmasına ve taksitleri 10 yılda ödeme mecburiyetine radikal bir toprak reformunu önleyen bir madde olarak bakılmaktadır.

Anayasanın mülkiyet meselesindeki tutumu da ilgi çekicidir. 36. maddeye göre, herkes mülkiyet ve miras hakkına sahiptir. Mülkiyet hakkının dokunulmazlığı hakkında özel bir madde yoktur. * Bu da özel mülklerin devlet tarafından, bedeli ödenmeden millileştirilmesini kolaylaştırmaktadır. Bundan başka bu hakkın kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlandırılabileceği kaydedilmektedir. **

Böylece Anayasa, bazı kayıtlarla da olsa, devlete kamulaştırma hakkını tanımış ve özel mülkiyeti kısmen sınırlamış; devletin özel teşebbüse, kamu yararının özel çıkarlara üstünlüğünü kabul etmiştir.

1924 Anayasasında ise «Temellük ve Tasarruf Türklerin tabii haklarındandır» denilmekteydi.

14 - 17 Nisan 1961'de Ankara Hukuk Fakültesinde düzenlenen seminerde bazı öğretim üyeleri bu noktayı tenkit ettiler. Doçent Orhan Nesim Ayiter Alman ve İtalyan Anayasalarının mülkiyet hakkını teminat altına aldığını belirtti. 1961 T. C. Anayasası iktisadi hükümleri ile ilgili seminerin Bildiri ve Tutanakları, 14 - 17 Nisan 1961, Ankara, s. 11.

A — Sosyal Devlet

«Sosyal devlet» kavramı 1961 Yılı Anayasasının getirdiği bir yeniliktir. Anayasa, gerçekten de devlete birçok sosyal ödevler yüklemiştir. Örneğin, devlete halkın geçimini güven altına almak amacıyla tarımsal üretimi arttırmak ve toprak reformunu yapmak ödevi verilmiştir. 37. maddede «Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini gerçekleştirmek ve topraksız olan veya toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlamak amaçlarıyla gereken tedbirleri alır» denmektedir. Bundan başka Anayasanın 48, 49 ve 50. maddelerine göre, herkese sosyal sigortalar ve sosyal yardım teşkilatı kurmak ve kurdurmak devletin ödevidir. Devlet herkesin sağlık bakımı görmesini sağlamakla ödevlidir. Yoksul veya dar gelirli ailelerin sağlık şartlarına uygun mesken ihtiyaçlarını karşılıyacak tedbirler almalıdır. Halkın öğretim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlamalıdır. Bu, devletin başta gelen ödevidir. İlk öğrenim mecburi ve devlet okullarında parasızdır. Devlet kabiliyetli öğrencilerin en yüksek öğrenim derecelerine çıkabilmelerini sağlamak için burslar ve başka yollarla gereken yardımları yapar.

Böylece, devlet bazı kayıtlarla da olsa, başta toprak reformu olmak üzere, sağlık, kültür v.s. alanlarında sosyal reformlar yapmak veya tedbirler almakla görevlendirilmektedir.

B — Demokratik Hak ve Hürriyetler

Anayasanm en önemli maddelerinin işçi hakları ve demokratik hak ve özgürlüklerle ilgili maddeleri olduğunu söylemek doğru olur. 42. maddeye göre,

«Çalışma herkesin hakkı ve ödevidir. Devlet çalışanların insanca yaşaması ve çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi için, sosyal, iktisadi ve mali tedbirlerle çalışanları korur ve çalışmayı destekler, işsizliği önleyici tedbirleri alır.» Bundan başka Anayasa 47, 46 ve 44. maddeleriyle işçilerin çok uzun zamandan beri uğrunda savaştıkları grev, toplu sözleşme, hür sendika kurma, ücretli tatil haklarını tanımıştır. (1936 İş Kanunu grevi yasaklamıştı.) Anayasa, T.C. tarihinde ilk defa olmak üzere kanunun işçiye grev hakkını tanınması yolunu açtı. Bu maddelerin, 27 Mayıs'tan sonra işçi hareketinin hızla gelişmesinde önemli bir rol oynadığı inkar edilemez bir gerçektir. 45. maddeyle, devlet işçiye insan haysiyetine uygun bir geçim seviyesi sağlıyacak ücretlerin ödenmesi için gerekli tedbirleri almaktadır, kadınların ve çocukların ağır işlerde çalıştırılması da önlenmiştir. Bu maddelerden ötürü, ilerici çevreler, Anayasanın «emekten yana» bir Anayasa olduğunu söylemektedirler.

«Demokratik Hukuk Devleti» prensiplerini gerçekleştirmek amacıyla Anayasaya konmuş olan maddeler ise çok zengindir. Onuncu maddeyle, «Devlet» kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzurunu, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmıyacak surette sınırlayan siyasal, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırmakla görevlendirilmiştir. Anayasanın temel hak ve ödevlerle ilgili bölümünde, bu hakların ancak kanunla sınırlandırılabileceği, «kamu yararı, genel ahlak, kamu düzeni, sosyal adalet ve milli güvenlik gibi sebeplerle de olsa, bu hak ve hürriyetlerin özüne dokunulamıyacağı» * kaydedilmektedir.

* Ibid. Madde 11, s. 4642.

Anayasaya, keyfi idareyi, kişi haklarına tecavüzü, terörü ve baskıyı önlemek için aşağıdaki kayıtlar konmuştur : Kişi hakları, usulüne göre verilmiş hakim kararı olmadıkça, kayıtlanamaz. Kimseye eziyet ve işkence yapılamaz. İnsan haysiyetiyle bağdaşmayan ceza kullanılamaz, özel hayatın gizliliğine dokunulamaz. (Adli kovuşturmanın getirdiği istisnalar saklıdır). Usulüne göre verilmiş hakim kararı olmadıkça kimsenin üstü, özel kağıtları ve eşyası aranamaz, konuta dokunulamaz, evlerde araştırma yapılamaz. Herkes haberleşme, seyahat, vicdan, dini inanç, düşünce ve kanaat hürriyetlerine sahiptir. Düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim ile veya başka yollarla tekbaşına veya toplu olarak açıklıyabilir. Kimse düşünce ve kanaatlerini açıklamağa zorlanamaz. Herkes bilim ve sanat, serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma haklarma sahiptir. Eğitim ve öğretim devletin gözetimi altında serbesttir. (Madde 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21.)

Yukarıdaki maddelerin ana hedeflerinden biri, keyfi tevkifler, ev arama, karakol dayağı gibi kanunda yeri olmayan terör tedbirlerini önlemektir. Hukuk devletinden anlaşılan şey, adliyeyi, polisi, idari makamları kanuna göre harekete mecbur etmektir. Anayasanın daha bir çok maddelerinde hukuk devleti kurmak çabası görülmektedir. Yegane şarta bağlanan hürriyet, basın hürriyetidir. Anayasa, «Basın hürdür, sansür edilemez, gazetelerin kapatılması ancak hakim kararıyla yapılır,»* demektedir. Anayasa gazete ve dergi çıkarmak için önceden izin alma kaydını kaldırmakla (Madde 22) basma geçen devirlere oranla çok daha geniş bir özgürlük tanımış, keyfi

* Ibid. Madde 22.

olarak gazete kapatılmasını, yazıların sansür edilmesini ve gazetecilerin, aydınların fikir ve kanaatlerinden ötürü yargılanmasını önlemiştir. Bunun yanında «Basın ve haber alma hürriyeti, ancak milli güvenliği veya genel ahlakı korumak, kişilerin haysiyet, şeref ve haklarına tecavüzü, suç işlemeği kışkırtmayı önlemek ve yargı görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesini sağlamak için kanunla sınırlanabilir» maddesi de eklenmiştir. Fakat «kanun, haber, düşünce ve inançların serbestçe yayınlanmasını engelleyici veya zorlaştırıcı siyasal, iktisadi, mali veya teknik kayıtlar koyamaz.» maddesi de vardır. (Madde 23).

Anayasanın en önemli bölümlerinden biri de, siyasi partilerin kurulması ve çalışması ile ilgili olan maddeleridir. Anayasa, vatandaşlara müsaade almadan siyasi parti kurmak hakkını tanımaktadır. (Madde 56) Sadece, kurulacak partinin program ve faaliyetleri, insan hak ve hürriyetlerine dayanan demokratik ve laik cumhuriyet ilkelerine ve devletin ülkesi ve milliyetiyle bölünmezliği temel ilkesine uygun olmak zorundadır.

Görüldüğü gibi, Anayasa, gerici, hilafetçi, saltanatçı, demokrasi prensiplerini kabul etmeyen partilerin kurulmasına engel olmaktadır. Amma ileri görüşlü, devletçi, sosyal hakları koruyan siyasal partilerin kurulmasına hiçbir engel yoktur. Nitekim, ilerici ilkeleri olan T.İ.P. Anayasaya dayanarak yaşayabilmektedir. Anayasa, aynızamanda siyasal partilerin kaptılması hakkındaki davalara Anayasa Mahkemesi'nde bakılacağını kaydetmekte, partilerin keyfi olarak kapatılmasını önlemektedir.

Anayasa, Kemalizmin devletçilik, müspet anlamda milliyetçilik, barış, laiklik ilkelerini korumağa

gayret etmiştir. Buna ek olarak «sosyal devlet», «demokratik hukuk devleti», insan hak ve hürriyetleri prensiplerini gerçekleştirmek için koyduğu maddelerle işçi hareketinin ve genel olarak demokratik hareketin gelişmesine imkan vermiştir. Bundan ötürü de bugün, Türkiye'de bütün ilerici kuvvetler Anayasaya bir nevi tahlisiye simidi gibi bakmakta, onun himayesinde yaşamakta ve onu can ve dişleriyle korumaktadırlar.

Türkiye İşçi Partisi'nin Başkanı Mehmet Ali Aybar «Hürriyet ve Demokrasimizin Temeli Anayasa» başlıklı bir yazısında, yeni Anayasanın Kemalizmin ilkelerine bağlılığını belirttikten sonra şöyle demektedir : «Sadece sosyal adalet ilkesinin kabul edilmiş olması bile, toplumun ekonomik ve sosyal temel düzenlerinin değişen tarih kurallarına göre yenilenmesini, üretim ilişkilerinin yeni kurallara uydurulmasını gerekli kılmakla Anayasamıza devrimci karakter kazandırmaktır.» *

Anayasanın hazırlanmasıyla yakından ilgilenmiş olan hukuk doçenti Mümtaz Soysal, Anayasanın bir sosyalist düzen kurulmasına imkan verdiğini ileri sürmektedir. Soysal şöyle diyor : «Sosyal adalet içinde hızlı kalkınma, Anayasanın da benimsediği bir formül. Türk sosyalizminin gelişme imkanları ve hareket kuralları bu formülde saklıdır.» **

Soysal'a göre Anayasa, «Sosyalist tutumlu hükümetlerin işbaşına geçmelerine ve programlarını uygulamalarına da engel olmuyor, hatta bunun için imkanlar tanıyor.»

Onun fikrince, Anayasanın, devlete (bedelle dahi olsa) kamulaştırma yetkisini vermesi, üretim araç-

* M. A. Aybar, «Hürriyet ve Demokrasimizin Temeli Anayasa» Sosyal Adalet, 28 Mayıs 1963, s. 9.
M. Soysal : «Sosyalizmin sınırları» YÖN, 31 Ocak 1962, s. 13.

larının sosyal mülkiyet haline getirilmesini kolaylaştıracaktır. Mülkiyet hakkının tanınmış olması sosyalizmin prensiplerine aykırı değildir. Zaten, bu hak da kamu yararı amacıyla ve kanunla sınırlandırılabilir. Diğer bir deyimle, sosyal ilkelere bağlı bir hükümet, yeni Anayasa çerçevesi içinde çalışmak olanağını bulacaktır.

İlerici aydınlar bir çok bakımlardan Anayasanın olumlu maddelerinden faydalanmakta, Anayasaya dayanarak, toprak reformunun ve diğer sosyal reformların yapılmasında ısrar etmektedirler. Örneğin Şevket Süreyya Aydemir, «Yön» Dergisi'nde çıkan bir yazısında şöyle diyor :

«... 27 Mayıs ihtilalinin ortaya attığı ve şimdi Anayasamızın benimsemesi gereken ana reformları da ele almak gerekir. Hakh ve cesur bir toprak reformundan başka, sağlık işlerinin sosyalleştirilmesi, halk eğitiminin halka indirilmesi ve halktan kopmuş okur yazarlar yerine halk için okur yazarlar yetiştirilmesi derhal ele alınabilecek konulardır. Bu suretle; herkese iş, herkese ocak, herkese toprak şeklinde özetliyebileceğimiz demokratik bir sosyal adalet nizamı bu memleketin durgun havasını canlandırabilir. Hem de hiçbir kanunu zorlamadan.» *

■ 27 Mayıs Hareketinin Niteliği Ve Getirdiği Yenilikler

27 Mayıs hareketinin bir çok noksanlarına ve hatalarına rağmen, Türkiye'nin tarihi gelişmesi bakımından çok önemli bir rol oynadığı inkar edilemiyecek bir gerçektir. Bu hareketin, toplumun yapı-

* Ş. S. Aydemir — «Anayasa, Sosyal Adalet ve İdealist İnsan» «YÖN», 14 Mart 1962, s. 9.

sında köklü değişikliklere yol açmadığına bakarak, hiçbir yenilik getirmediğini iddia edenler olmuştur. Bu görüşün tam tersine Türkiye'de bütün demokratik kuvvetler, ilerici akımlar, 27 Mayıs'tan bir «devrim» olarak bahsetmektedirler. Bu bakımdan hareketin niteliğini bilimsel esaslara dayanarak değerlendirmek bir ihtiyaç haline gelmiştir.

Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi, 27 Mayıs hareketi burjuvazinin bir kolunun ötekine karşı savaşıydı. Hareket, ordudan, üniversite çevrelerinden, büyük burjuvazi gelişirken ezilmeğe başlıyan orta tabakalara bağlı aydınlar arasından gelmişti. Temel ekonomik neden sosyal çelişmelerin artmış olması, bir yanda orta tabakalar proleterleşirken öte yanda bir avuç büyük şehir ve köy burjuvazisi ile yarı - feodal toprak ağasının muazzam servetler yapmış olmasıydı. İdareci sınıfların güttüğü siyaset iflas etmiş, ekonomik güçlükler memleketi tam bir çıkmaza sokmuş, yığınlar arasında hoşnutsuzluk yaygın bir hal almıştı. İdareciler ise toplumun temel sorunlarına, çıkmaza bir çare bulamaz duruma gelmişlerdi. Yani, hemen de bir devrimin objektif şartları vardı. Bu şartlarda idareci sınıflara karşı ayaklanan yurtsever burjuva aydınları, burjuvazinin milli çıkar hedefiyle hareket eden kolunu teşkil ediyorlardı. Subjektif hedefleri Kemalistlerinki gibi ekonomik ve siyasal buhranı önleyici tedbirleri almak, Türkiye'yi günün uygarlık seviyesine ulaştıracak hızlı bir kalkınmayı sağlamaktı. Bu işi aynızamanda burjuva demokratik ilkelerine dayanarak, sosyal adalet içinde yapmak istiyorlardı. Savaşın en önemli yanı siyasal hedefleri idi. Zira bu yurtsever orta ve küçük burjuva aydınları aynızamanda iktidardaki büyük burjuvazi ile büyük toprak sahiplerinin, orta tabakala-

rın demokratik haklarını çiğnemelerine, teşkilatlarını ve basın organlarını kapamalarına, yurtta kanunsuz (keyfi) bir terör idaresinin kurulmasına karşı harekete geçmişlerdi. Şunu da eklemek gerekir ki, burjuvazinin ilerici kolunun ve aydınların yarım yüzyıllık bir süreden beri yapmakta olduğu hürriyet ve demokrasi savaşında, dünyada faşizm tecrübesinin kötü sonuçlarının ve gelişmiş kapitalist ülkelerde görülen parlamenter demokrasi sisteminin tesirleri de vardır.

Objektif olarak, ilerici burjuva aydınlarının yapmak istediği şey, Kemalistlerin başlamış olduğu burjuva devrimini tamamlamak, ona günün şart ve ihtiyaçlarına göre, bazı yenilikler katmaktı. Toprak reformu ve diğer sosyal reformları yapmak, «sosyal adaleti» sağlamak ve halk yığınlarına burjuva demokratik hakları tanımak çabaları, hep bunun ifadesiydi. Kabul etmek gerekir ki, 27 Mayıs hareketi burjuva demokratik devrimin gerçekleşmesi için gerekli en önemli tedbiri alamadı, radikal bir toprak reformunu gerçekleştiremedi. Bunun nedeni, askeri idarenin böyle bir hamle için hazırlıksız olması ve idareci sınıfların şiddetli mukavemetiydi. Daha ileriye gidip diyebiliriz ki, 27 Mayıs hareketinin yapıldığı koşullarda ne toprak reformunun, ne de toplumun alt yapısında köklü bir değişikliğin yer almasına imkan vardı. Zira, her ne kadar bir devrimin objektif koşulları vardıysa da sübjektif koşulları yoktu. Böyle bir değişikliğin yapılması için her şeyden önce üretim araçlarının mülkiyetinde bir değişiklik yapılması, feodalizmin kalıntılarının ortadan kaldırılması gerekirdi. Bundan başka, siyasi iktidarın böyle köklü değişiklikleri gerçekleştirebilecek bir sınıfın veya sınıfların eline geçmesi gerekirdi.

27 Mayıs hareketi gibi bir hükümet darbesinden ise bütün bu işler beklenemezdi. Devrimci birer hamle olacak olan toprak reformunu yapmak ve özel mülkiyeti kısmen devletleştirmek, büyük sömürücü burjuvazinin gücünü kırmak, hareketi yapan subayların arzu ve isteklerine bağlı işler değildi. Burada çok kuvvetli bir sınıf olan büyük burjuvazi ile (köy ve şehir burjuvazisi) onun güçlü müttefiki yarı - feodal ağaların mukavemetini kırmak meselesi bahis konusu idi.

Bu sınıflar, sadece çıkarları toplumun çıkarlarıyla bağdaşmayan ufak bir gurup insandan ibaret değildi. Bu, uzun bir süreden beri iktidarı elinde tutmuş olan teşkilatlı bir kuvvetti. Devleti, uzun bir süre kontrolü altında tuttuğu gibi, politik ve ideolojik üst yapı da onun çıkarlarını koruyordu. Yabancı emperyalistler tarafından da desteklenen bu güçlü idareci sınıfların mukavemetini kırabilmek için sosyal nitelikte bir harekete ihtiyaç vardı. Mevcut üretim ilişkilerini kaldırıp, yerine yeni üretim ilişkilerini koymak, uzun vadeli hazırlıklar isteyen mürekkep bir iştir. Böyle devrimci bir hareketi başarabilmek için de muhakkak hareketi yapanların yığınlara dayanması, teşkilatlı bir savaş yapacak durumda olmaları gerekirdi. Bir devrimin itici kuvveti onu meydana getiren sınıflardır. Oysa, 27 Mayıs hareketi yeraldığı sırada, bu hareket bir sınıfın kendi içinde mücadelesi çerçevesinin dışına çıkmıyordu. Hareketin öncülüğünü yapan küçük burjuva aydınları, öteki sınıf ve zümrelerin desteğine başvurmaya ne vakit ne imkan bulabilmişler, ne de hatta bilinçli olarak böyle bir şeye ihtiyaç hissetmişlerdi. Oysa, devrimler toplumun iç koşullarından, üretim güçleriyle üretim ilişkileri arasındaki çelişmeden doğar. Bu çelişme geniş

yığınları, sınıfları harekete getirir. Fransa'da 1789 Devrimi bir burjuva devrimiydi. Önündeki ödev feodal ilişkileri yıkıp yerine kapitalist sistemi koymaktı. Rusyada 1917 Ekim Devrimi kapitalist üretim ilişkilerini yıkıp yerine sosyalist üretim ilişkilerini koyma amacını güdüyordu. Fransız devriminde itici kuvvet burjuvazi, Ekim devriminde itici kuvvet proletarya idi. Ne var ki bu sınıflar ezilen yığınları peşlerine takmak, sömürülen köylü yığınlarla birleşmek işini becermişlerdi. Türk Milli Kurtuluş Devrimi'ne önderlik eden milli burjuvazi de emperyalistlere ve onların müttefiki olan yarı - feodal sultanlık idaresine karşı halk yığınlarını harekete getirmeğe, köylünün desteğini kazanmağa muvaffak olmuştu.

Savaşı yapan sınıfın muhakkak surette müttefiklere ihtiyacı olduğunu tarihin tecrübesi göstermiştir. Devrimler sırasında çok sefer burjuvazinin işçilerle ve köylü yığınlarla, işçi sınıfının da bazan köylü sınıfı, bazan da burjuvazinin ileri kollarıyla, bazan her ikisiyle de birleştiği görülmüştür. 27 Mayıs'çıların, toplum içinde çok uzun hazırlıklara, sınıf dayanağına ve devrim yapacak sınıfların bilince varmasına, teşkilatlanmasına ihtiyaç gösteren sosyal bir devrimi gerçekleştirmelerine imkan yoktu. O anda Türkiye'de ne milli burjuvazi, yahut burjuvazinin mevcut düzenden memnun olmayan zümreleri, ne de işçi sınıfı, bilince varmış, teşkilatlanmış, harekete hazır kuvvetler durumunda idiler. 27 Mayıs'çılar ancak ezilen yığınlar arasındaki geniş hoşnutsuzluktan faydalanabiliyorlardı.

Bütün bunlar gözönünde tutulunca, 27 Mayıs hareketinin gerçek ve klasik anlamda bir devrim olmadığı ve olamıyacağı anlaşılır. Bununla beraber, bu hareketin devrimci bir hareket olduğunu ve Türk

toplumuna bir devrimin zeminini hazırlıyabilecek yenilikler getirdiğini kabul etmek gerekir. Değişik devrim şartları değişik şekillerde devrimlere yolaçabilir. Demokratik bir devrim, geniş halkçı bir koalisyonun iktidara gelmesi için müsait şartları yaratabilir. Bir proleter devrimi işçi sınıfını ve onun müttefiklerini legal yoldan da iktidara getirebilir. Devrimin hangi şekilde meydana geleceği, bir halkçı koalisyonun veya işçi sınıfının hangi yollarla iktidara geleceği birçok şartlara bağlıdır.

27 Mayıs hareketinin devrimci tarafı, burjuva demokratik hak ve hürriyetlerin Anayasamn garantisi altına alınması; kitlelerin, ezilen sınıfların bu hakları koruma şuurunun uyanması, geniş halkçı bir koalisyonun iktidara gelmesi için müsait şartların yaratılmasıdır. 27 Mayıs hareketinin burjuva demokrasisini gerçekleştirmek, demokratik hak ve hürriyetleri tanımak bakımından Türk toplumuna getirdiği yeniliği hiçbir şekilde küçümsememek gerekir. Lenin, kapitalist toplumda demokrasi mücadelesinin önemi üzerinde duruyor ve şöyle diyordu : «Demokrasi savaşı içinde terbiye görmeyen bir proleterya ekonomik bir devrim yapmağa muktedir değildir. * Proletarya, demokrasi için tam, mütecanis bir mücadele yapmadan burjuvaziye karşı zaferi hazırlıyamaz.» ** Onun fikrince her ne kadar kapitalist sistemi içinde tam demokrasi kurulamazsa da demokrasi için yapılan mücadele işçi sınıfını, bütün sınıf baskısını kaldırmak ve demokratik bir toplum yaratmak ödevini daha büyük bir başarıyla yerine getirmek üzere hazırlar. İşte 27 Mayıs hareketinin yaptığı en büyük hizmet bu alandadır. 27 Mayıs'ta yapılan demokrasi müca-

---

V. İ. Lenin, Works, cilt. 22, s. 133. /Seçilmiş Eserleri/.
V. İ. Lenin, Ibid. Cilt 23, s. 19. /Seçilmiş Eserleri/.

delesi Türkiye'nin sosyal gelişmesi bakımından dört önemli sonuç vermiştir :

1. — Yeni Anayasaya dayanarak işçi sınıfı hızla gelişmiştir. İşçi sınıfında ekonomik ve hatta siyasal savaş bilinci uyanmıştır. İşçinin teşkilat seviyesi yükseldiği gibi, hür sendikaları ve legal siyasal partisi de kurulmuştur. İşçi sınıfı toplumun hayatında ve siyasal tabloda eskiye oranla oldukça önemli bir kuvvet haline gelmiştir.

2. — Burjuvazinin içindeki çelişme kesinleşmiştir. Büyük burjuvazi ile toprak ağalarının, 27 Mayısçıların öngördükleri reform ve tedbirlere mukavemeti, iki taraf arasında devamlı bir çarpışmaya yol açmıştır. Devlet dairelerinde, Mecliste, üniversite ve basında sosyal reformlar isteyen ilerici aydınlarla, mevcut sistemi korumak isteyen gelenekçilerin açık mücadelesi hızlanmıştır.

3. — Emperyalizme karşı tepki genişlemiştir.

4. — Anayasanın getirdiği fikir hürriyetine dayanarak Türkiye'nin kalkınma yolu etrafında ilerici fikir akımları gelişmiştir. «Sosyalizm» fikri halk arasında hızla yayılmağa başlamıştır. 27 Mayıs'tan sonra gelişen yeni sosyal - ekonomik fikir akımları, işçi emekçi yığınların, orta ve küçük burjuva aydınlarının uyanmasında, bilince varmasında ve teşkilatlanmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Şimdi bu gelişmeleri ayrı ayrı ele alalım.

■ 1960'tan Sonra İşçi Sınıfında Gelişmeler

1960'tan sonra sayı bakımından artmış olan işçi sınıfının hızla teşkilatlanması, toplumda oldukça önemli bir sosyal ve siyasal kuvvet haline gelmesi, sosyal - ekonomik fikir akımlarına da etki yapmıştır.

C.H.P.'nin sol kanadını teşkil eden demokratik aydınlar, genel olarak, ezilen sınıfların ve bu arada işçi sınıfının oylarını kazanmak için parti programında değişiklikler teklif etmişlerdir. Bu akımın sosyal reformları ve işçi haklarını savunması, işçi sınıfının siyasal bir güç haline gelmiş olmasıyla sıkı sıkıya bağlıdır. Aynı sebepten, «Yön» Dergisi etrafında toplanmış olan ve bugün Türkiye'de en önemli sosyal akımlardan biri olan «sosyalist» aydınlar da, işçi sendikalarına dayanarak İngiliz İşçi Partisi'ne benzer bir parti kurmağa kalkmışlardır. Üçüncü bir fikir hareketinin merkezi olan Türkiye İşçi Partisi ise, doğrudan doğruya, işçi sınıfının haklarını korumak amacıyla kurulmuştur. Bundan başka, son zamanlarda demokratik savaşta işçi sınıfının oynıyabileceği rol, ilerici aydınlar arasında çok kesin bir tartışma konusu haline gelmiştir. Kimilerine göre, işçi sınıfı bu savaşta öncü rolü oynamalı, kimilerine göre ise sadece harekete katılmalı ve destek olmalıdır.

Görüldüğü gibi, bütün bunlar, işçi sınıfının gelişme, örgüt ve bilinç seviyesinin tesbitini bir zaruret haline getirmiştir. Bu sebepten, bu konuyu biraz etraflı olarak ele almayı gerekli bulduk.

1960'tan sonra işçi sınıfı, gerek hacim, gerek teşkilatlanma, gerekse uyanıklık ve hareket bakımından bir gelişme göstermiştir. Devlet Planlama Teşkilatı'nın rakamlarına göre, 1961'de Türkiye'de sanayide çalışanların sayısı 1.180.000 idi. Bunlardan 850 bini imalat sanayiinde, 260 bini inşaatta, 70 bini maden çıkarmada çalışıyordu. İmalat sanayiinde çalışan 850.000 kişiden 812.600'ü sıra işçisi ve yetişkin işçi, geri kalanı ise idareci, mesleki personel ve teknisyendi. * Tahminlere göre, 1965'te tarım dışında

* Kalkınma Planı / Birinci Beş Yıl / DPT, Ankara 1963, s. 444, 445.

çalışanların sayısı 3.660.000 kadardır. Bunların 1.540.000'i sanayide, 2.120.000'i hizmetlerde çalışmaktadır. * Tarım alamnda çalışan 10.280.000 kişiden 700.000 kadarının da tarım işçisi olduğu tahmin edilmektedir. **

Bu rakamlar, Türkiye'de sanayiin, ve tarımda kapitalizmin gelişmesine paralel olarak, işçi sayısının arttığını gösteriyor. Bundan başka, işçinin eskiye oranla daha büyük işyerlerinde toplanması prosesi devam etmiştir. Bu da örgütlenmeyi ve toplu hareketleri kolaylaştırmıştır. Bundan başka 1961 Anayasasının işçiye tanıdığı grev, toplu sözleşme, serbest sendika kurma gibi haklar, sendika teşkilatlarımn, işçi haklarını korumakta daha serbest hareket etmeleri olanağını sağladı. İlerici aydınlar ve siyasal teşkilatlar da, halk kitlelerini sömürücü sınıfların sömürmesine karşı uyandırmak olanağını buldular. Aynızamanda Türkiye'nin tarihinde uzun süredenberi ilk defa olarak işçi sınıfının ve emekçi yığınların haklarını korumak üzere legal bir siyasal partinin, «Türkiye İşçi Partisi»nin kurulması da işçi hareketine can veren olaylardan biridir.

A — İşçi Hareketleri

İşçi sınıfının uyanıklık ve hareket bakımından yeni bir safhaya girdiğini gösteren ilk olay, 31 Aralık 1961'de İstanbul'da yapilan meşhur «Saraçhane» mitingiydi. Bu mitinge 29 vilayetten sendika delegeleri ve 200.000 işçi ve emekçi katıldı. ***

Öne sürülen davalar en başta Anayasanın işçiye tanıdığı grev, toplu sözleşme, hür sendika kurma

* Ibid.
** «İktisadi Yürüyüş», 31 Mayıs 1965, s. 11.
*** Şenol, M. «Türkiye'de Sendika Hareketlerinde Son Gelişmeler» Yeni Çağ 1964, sayı 3 - 4, s. 216.

haklarının kanunlaştırılması, grev yasağının kaldırılmasıydı. İşçinin diğer bir çok sosyal, ekonomik istekleri üzerinde de ısrarla duruldu. Türkiye işçi tarihinde eşine rastlanmamış olan büyük miting işveren çevrelerinde endişe uyandırdı.

1962'de ikinci önemli işçi hareketi Ankara'da Türkiye Yapı İşçileri Sendikası tarafından teşkilatlandırılan yapı işçileri gösterisi oldu. Demokratik Türk basınında «Açların Yürüyüşü» diye adlandırılan bu mitinge, işsizliği protesto eden 5000 mevsim işçisi katıldı. İşçiler, ellerinde «İşsizlik ölümdür!», «Ekmek İstiyoruz» gibi plakatlarla T.B.M.M. binasına yürüdüler. Binaya girebilmek için polis barikatlarını yarmak, coplu polislerle dövüşmek zorunda kaldılar. 300 işçi tutuklandı. Bu olay bütün işçi sendikaları tarafından protesto edildi.

Yer yer irili ufaklı buna benzer hareketlerin çoğalması, işçide savaş ve dayanışma azmini kuvvetlendiriyordu. 1961 ile 1963 arasında 40'tan fazla grev ve pek çok gösteri yapıldı. Ve nihayet 1963 Ocak ayında başlayan «Kavel» grevi işçinin bilinçli savaşma bir örnek oldu. Diğer şehirlere yayılan ve «ILO» tarafından da desteklenen bu grev, milletlerarası bir hadise haline gelmişti. *

Grev, Toplu Sözleşme ve Lokavt Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 24 Temmuz 1963 tarihine kadar işçi hareketlerinin ağırlık merkezini bu hakların tanınması teşkil ediyordu. 1963'te çıkan kanun, grev hakkını ancak bazı sınırlar içinde tanıyor, «milli güvenliğe aykırı olmamak» şartıyla grev yapılabileceği kaydını koşuyordu. Harp sanayii ve kamu hizmetleri gibi bir çok işkollarında çalışanlar grev hakkının dı-

* «Sosyal Adalet» 16 Nisan 1963, s. 7; 23 Nisan, 1963, s. 6, 7 Mayıs 1963, s. 4.

şında kalıyordu. Patronlara lokavt hakkının tanınması da işçinin hakları için savaşım güçleştiriyordu. Bununla beraber, bu kanun çıktıktan sonra Türkiye'yi bir grev dalgası sardı. Bu tarihten sonra işçi savaşının ağırlık merkezi işçinin maddi şartlarının düzeltilmesi sorunuydu.

1950'den beri fiyatlar devamlı olarak yükselirken, işçi ücretleri düşük kalmıştı. Özellikle özel sanayide, patronlar büyük kârlar sağlarken, işçiye günde 10 - 16 lira gibi asgari geçim seviyesinin çok altında ücretler ödüyorlardı. 1963'te Türkiye İşçi Sendikaları Federasyonu asgari ücretin 18 lira, Türkiye İşçi Partisi 22 lira olması için savaşıyorlardı.

Bundan başka, Türkiye'de işsizlerin sayısı da çok yüksektir. Planlama Teşkilatı'nın tahmin raporlarına göre 1962 - 1965 arasında Türkiye'de 1.5 milyon kadar açık işsiz vardı.

İstihdam ve İşsizlik * (milyon kişi)

	1962	1963	1964	1965	1966
İşgücü arzı	14,2	14,4	14,7	15,0	15,8
Yaratılacak istihdam	12,7	13,1	13,5	13,9	14,4
İşsizlik	1,5	1,3	1,2	1,1	0,9

Gizli işsizler de hesaba katılırsa bu tarihte 5 milyon, 1966'da 6 milyon kadar işsiz olduğu söylenebilir.

Planlama Teşkilatı'nın, mevcut istihdam ve işsizlik durumuna dayanarak vardıkları sonuca göre, özel tedbirler alınmadığı takdirde, işsizlik sorununu çözmeğe imkan olmıyacaktır. Kalkınma hızının % 7 arttırılmasının sanayi ve hizmetlerde yaratacağı is-

* «Kalkınma Planı» Birinci Beş Yıl, T. C. DPT, 1963, Tablo : 365, s. 454.

tihdam davayı çözmeğe yeterli değildir. * İşsizliğin asıl kaynağı ise tarımdaki iş gücünün fazlalığıdır. Bu da 7 - 8 milyon civarında tahmin edilmektedir. ** Köyden şehre akan işsizleri sanayi ememediği için, memleket dışına işçi akını başlamıştır. Resmi makamlara göre 1966 Mayıs'ında memleket dışına çıkan Türk işçilerinin sayısı 190 bindi.

1963 ile 1966 yılları arasında yapılan 83 grevin çoğu işsizliğe, işten atılmalara, düşük ücretlere karşı idi. Bu grevlerden bazıları, esas itibariyle ekonomik olmakla beraber, aynı zamanda siyasal nitelik de almışlardır. Yabancı şirketlerin idare ettiği iş yerlerinde çok sefer işçilerin ekonomik haklarını savunmak için başladıkları savaş, anti - emperyalist bir nitelik almaktadır. Örneğin 1962'de NATO İzmir - Çiğli Havaalanı işçileri, İstanbul Goodyear Lastik Fabrikası işçileri, Ereğli - Demir Çelik Fabrikası inşaatında Amerikan Morrison firmasının çalıştırdığı işçiler, ücretlerinin düşük olmasına, gördükleri kötü muameleye, kötü iş şartlarına karşı savaşa girişmişlerdi. Amerikan - Türk ikili anlaşmasına göre işçiler Amerikan şirketlerini mahkemeye veremiyorlardı. 13.7.1962'de Yapı İş Sendikası'nın Ereğli'de Morrison Şirketi'ni protesto için tertiplediği mitingte sendikacılar, yabancı şirketlerin Türk işçisini hiçe sayıp, «uşak gibi kullanmasını,» Türk kanunlarını çiğnemesini protesto ettiler, «Yabancı şirketler bu ihtarlarımızla yola gelmezlerse, topraklarımızı derhal terketmelidirler» dediler.

1963'te Mersin'de ATAŞ Rafinerisi işçilerinin İngiliz ve Amerikan petrol şirketlerine karşı yaptıkları grevde, sendikacılar, hükümetin yabancı serma-

* «Kalkınma Planı» Birinci Beş Yıl, 1963, s. 455.
** Ibid. s. 445.

yeyi bir can kurtaran gibi kabul etmesini ve onun temsilcilerine imtiyazlar tanımasını protesto ettiler. Petrol İş Sendikası Başkam Mehmet Kılıç şöyle konuşuyordu : «Yabancı şirketler işçilerin karşısına hükümeti çıkarmak için çeşitli oyunlar oynuyorlar. Uydurma haberlerle halkoyunu Türk işçisine karşı çevirmeğe çalışıyorlar. Amaçları sömürmeyi arttırmak, keselerini doldurmaktır. Fakat bu gibiler, Türk işçilerini daima karşılarında bulacaklardır. Türkiye'de yabancı sermayeyi teşvik maskesi altında, kapitülasyonları geri getirmek isteyenler dikkatli olmalıdır.»

ATAŞ grevi, işyerinde güvenin sağlanması, 42 saatlik iş haftası, ücretlerin arttırılması gibi isteklerle başlamıştı. Ne var ki aynızamanda işçinin ve halkın, yabancı sermayenin sömürücülüğüne karşı uyarılmasına hizmet eden bu olay, milli bir hadise haline geldi. Mersin'de bazı esnaf ve yerli tüccar grevcilere kredi açarak dayanışmalarını bildirdiler.

1965'te ise sınıf savaşının kızıştığı görülmektedir. Zonguldak Ereğlisi'nde 6000'den fazla maden işçisinin, gene ekonomik isteklerini sağlamak için, giriştikleri grev ve gösteri hareketi, Türkiye işçi tarihinin en önemli olaylarından biridir. Maden işçilerinin, sendika önderlerine rağmen, giriştikleri bu harekette, polis ve deniz birlikleriyle silahlı çarpışmalar oldu. Zonguldak şehrinin etrafını askeri birlikler sardı. İki işçinin ölümü, bazılarının yaralanmasıyla sonuçlanan bu grevde, işçi bazı haklarını elde etmeğe muvaffak oldu. *

1966'da İzmir Tekstil işçilerinin iki ay süren grevinden sonra yapılan gösterilerde iki işçinin polis

* YöN, 19 Mart 1965, s. 4, 5, 6. Sosyal Adalet, 13 Nisan 1965, s. 1 - 3. Akşam, 14 Mart 1965.

kurşununa kurban gitmesi ve diğer bazı grevlerde polisle işçiler arasında kanlı çarpışmalar olması, işçi patron savaşının kesinleştiğini gösteriyor. Dikkate değer nokta, işçilerin baskı ve terör karşısında sinmemeleri, tersine aralarındaki dayanışmayı kuvvetlendirerek saldırıya geçmeleridir. İşçinin genel olarak maddi haklarını korumak için yaptığı savaşta kullandığı metodlar da bilinç seviyesinin yükseldiğini, işçinin kendine güveninin arttığını ve modern proleterya seviyesine ulaştığını gösteriyor.

Bu işçi hareketleri, aynızamanda, değişik iş kollarındaki işçiler ve işçilerle gençlik arasında dayanışma hareketlerine yol açtı. Yedi sendika, Zonguldak grevini desteklemeyen Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'ndan ayrılarak, ayrı bir federasyon kurdular. Milli Türk Talebe Birliği ve Türkiye Milli Talebe Federasyonu Zonguldak grevcileri ile dayanışma halinde olduklarını açıkladılar. Diğer işçilerle beraber, 17 Mart'ta Ankara'da bir destekleme yürüyüşü yaptılar. *

B — Sendikalar

1963'te sendikalar kanunu çıktıktan sonra, sendika hareketinde bir canlanma oldu. Yukarda adı geçen grev ve gösterilerde sendika teşkilatlarının rolü büyüktür. Sendikalı işçilerin sayısı 1959'da 250 binden, 1963'te 300 bine, 1965'te 600 bine yükseldi. ** Böylece sendikalı işçilerin sayısı iki yılda iki misline çıktı. Bunlar arasında ancak 5000'i tarım işçisidir. Buna rağmen sendikalı işçilerin tüm işçilere oranı % 35 - 37 civarında kalmıştır. Ayrıca, sendika sa-

* Akşam, 18 Mart 1955. «Zonguldak Olayları ve Gençlik» YÖN, 19 Mart 1965, s. 6.
«Kalkınma Planı» / Birinci Beş Yıl / DPT. 1963, s. 106 ve Devlet Planlama Teşkilatı Rakamları, YÖN, 2 Temmuz 1965, s. 5.

yısının artması, aynı işkolunda değişik sendikalar kurulması, işçinin bölünmesine yol açmıştır. Buna rağmen, gene de sendika hareketinin, özellikle 1963'ten sonra, hızlı bir gelişme yaptığını kabul etmek gerekir.

Sendikaların büyük çoğunluğu Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na (TÜRKİŞ) bağlıdır. Sendikaların siyasetle uğraşması yasağı 1960'tan sonra kalkmış, 1963'te çıkan Sendikalar Kanunu, sendikalara siyasal faaliyette bulunmak hakkını tanımıştır. Fakat TÜRKİŞ önderleri sendikaların siyasetle uğraşmasına karşıdırlar. TÜRKİŞ Başkanı Seyfi Demirsoy yaptığı konuşmalarda, sendikaların partiler üstü kalacağını, hiç bir siyasal partiye katılmıyacaklarını açıklamaktadır.

TÜRKİŞ önderleri aynızamanda «işçi - patron çıkar birliği» tezini kabul etmişlerdir. Seyfi Demirsoy, 1964'te Bursa Türkiş Birinci Kurul Toplantısında şöyle diyordu : «... Biz işçiyi sayan, onun haklarını veren özel sektörle beraberiz. Onun çalışmalarına yardımcıyız.» *

TÜRKİŞ Amerika'ya karşı yapılan grevleri desteklemek istemediği gibi, zaman zaman komünizm aleyhinde mitingler de tertip etti. Bütün bu hareketiyle, Türkiye'de sık sık seminerler hazırlayan Amerikan sendikacılarının etkisi altında olduğunu gösteriyordu. Zira bu sendikacılar bir yandan komünizm aleyhtarlığı yapıyor, bir yandan da işçilerle patronlar arasında çıkar birliği tezini savunuyorlardı. Türkiye İşçi Partisi'nin görüşlerini aksettiren «Sosyal Adalet» Dergisi bu konuda şunları yazmaktadır : «Sendikacılığımız bir kaç yıldır, Amerikan ve Batı Alman sendikacılığının, ama daha çok Amerika'nın etkisi altındadır. TÜRKİŞ Amerika'dan teknik yardımdan

* Ulus, 3 Şubat 1964.

başka, paraca da yardım görüyor. Bugünkü teşkilat Amerikan dolarlarıyla ayakta durmaktadır.» *

TÜRKİŞ'in iki yanlı bir tutumu olduğunu belirtmek gerekir. Zira, öte yandan bu teşkilatın işçinin sosyal - ekonomik hakları, vergi reformu, toprak reformu, kalkınma planının gerçekleştirilmesi, dış ticaretin ve petrolün millileştirilmesi gibi konularda **«zinde kuvvetler»**in (27 Mayıs hareketinin prensiplerini destekleyen teşkilat ve guruplaşmalara bu isim takılmıştır. Ordunun bir kısmı, demokratik gençlik teşkilatları, T.İ.P., Sosyalist Kültür Derneği ve C.H.P.'nin sol kanadı bu kuvvetlerden sayılmaktadır), savaşına katılmaktadır. Bu davranışları, TÜRKİŞ idarecilerinin C.H.P.'ye yakınlığı ile izah edenler vardır. 27 Mayıs hareketinden sonra, TÜRKİŞ içinde bir parçalanma olmuş, Demokrat Partili Nuri Beşer gurubu idareden atılmıştır. Yerine, C.H.P.'nin adamı olan Seyfi Demirsoy Genel Başkanlığa getirilmiştir. 1964'te C.H.P. içinde, ve hatta önder kadroları arasında, anti - emperyalist akımın kuvvetlenmesiyle, TÜRKİŞ'in demokratik kuvvetlerin savaşına katılması arasında bir paralel çizmek mümkündür.

Buna rağmen, TÜRKİŞ'in ikili tutumu tamamıyla değişmiş değildir. Sendika teşkilatlarının dörtte üçünü elinde tutan bu federasyon, bir yandan işçiye bazı haklar sağlanmasına hizmet ederken, bir yandan da «İşçi - Patron çıkar birliği» gibi konularda seminerler tertip etmekte, işçinin bilince varmasını, siyasal hayata katılmasını engelleyici faaliyetlerde bulunmaktadır. 1965 seçimlerinde TÜRKİŞ, işçi çıkarlarına aykırı hareket etmiş olan milletvekili adaylarına karşı müessir bir kampanya açmıştır. Fa-

* «Sendikacılığımız Gerçeklere Dönmeli», Sosyal Adalet, 16 Nisan 1963, s. 3.

kat seçimlerden sonra Konfederasyon Başkam Seyfi Demirsoy, Harp İşçileri Sendikaları Kongresi'nde gene, «Sendikaları siyasete sokmayacağım» demiştir. *

TÜRKİŞ'in bu çelişmeli ve aldatıcı tutumunu görüp, ona karşı gelen sendikalar ve işçi gurupları vardır. 1961'de 12 bağımsız sendikacı Türkiye İşçi Partisi'ni kurdular. Bu sendikaların başında İstanbul Sendikalar Birliği ve Maden İş Sendikası vardı. 1962'de, bazı ileri görüşlü aydınların başkanlığa geçmesiyle, bu parti işçinin ekonomik ve siyasal savaşında önemli bir rol oynamağa başladı. Bugün, bu partiye bağlı olan veya onu destekleyen sendikalar arasında Türkiye Maden İşçileri Sendikası, Türkiye Basın Teknisyenleri Sendikası, Türkiye Lastik İşçileri Sendikası, Türkiye Gıda İşçileri Sendikası, Türkiye Kimya İşçileri Sendikası ve diğer sendikalar sayılabilir. Sarı sendikacılığa karşı savaşan bu gibi sendikaların, yukarda adı geçen grev ve gösterilerde de öncü rol oynadıkları görülmektedir. Çok sefer TÜRKİŞ, sonradan bu hareketleri desteklemek zorunda kalmaktadır.

T.İ.P., işçiyi siyasal hayata sokmak için bir basamak olmuş, ve sarı sendikacılığa karşı savaşın merkezi haline gelmiştir. Parti Genel Başkam Mehmet Ali Aybar, bir yönetim kurulu toplantısında şöyle diyordu : «Bizde de gelişen grev hareketleri işçilerimize, bazı satılmış sendika yöneticilerinin telkin etmek istedikleri görüşlerin yanlışlığını ve politika dışında kalmamn zararını ve imkansızlığını göstermektedir. Daha iyi yaşama savaşı, halkın kendi öz partisi içinde örgütlenmesiyle kazanılır.» ** 1965

* «Harp İş Kongresinde» Cumhuriyet, 21 Ekim 1965.
** Aybar M. A. : TIP Genel Yönetim Kurulunun 10 Ocak 1965 Toplantısında Yaptığı Konuşma, İstanbul 1965, s. 3.

seçimlerinde T.İ.P.'nin gösterdiği 382 adaydan 216'sı işçi ve emekçiydi. Meclise girmeğe muvaffak olan 15 T.İ.P. temsilcisinden 3'ü sendikacıydı. İşçi hareketine bağlı bir siyasal partinin Meclise kadar girebilmesi de Türkiye işçi hareketi tarihinde önemli bir yeniliktir.

Sarı sendikacılara karşı yapılan savaş, nihayet 1967 Şubat'ında TÜRKİŞ'e karşı bir sendika konfederasyonunun kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) adı verilen bu teşkilat, Maden İş, Lastik İş, Basın İş ve Gıda İş sendikaları tarafmdan kurulmuş, kısa zamanda federasyona katılan sendikaların sayısı 10'a çıkmıştır.

DİSK'in kurulmasına Türkiye sendikacılık tarihinin önemli bir olayı olarak bakmak gerekir. Zira bu teşkilatın kısa zamanda yaptığı gelişme, 1960'tan beri gelişen ilerici akımların işçiyi uyandırmakta belirli bir başarı kazandıklarını göstermekte ve sarı sendikacılar ile Amerikan sendikacıları tarafından aldatılan Türk işçi sınıfının önüne yeni bir perspektif açmaktadır.

C — Sonuç

Böylece 1960'tan sonra işçinin patrona karşı savaşı hızlanmış, sınıf mücadelesi kesinleşmiştir. İşçi ekonomik hak ve istekleri için yaptığı savaşta sınıf düşmamnı tanımakta, kendi içindeki birliği artırmakta, ve sınıf bilincine varmaktadır. Aynı zamanda, olayların işçi hareketini anti - emperyalizme doğru sürüklediği görülüyor. Halk arasında emperyalistlere karşı kızgınlık, yabancı iş yerlerinde çalışan işçilere de yayılıyor. T.İ.P., işçi yığınlarla, ilerici aydınlar arasında bir bağ kurmağa, işçide siyasal bi-

linci arttırmağa çalışıyor. Son zamanlarda, hatta C.H.P.'ne bağlı sendikalar da bu savaşta olumlu bir rol oynuyor.

İşçi hareketindeki bu genel gelişmenin yanında çözülmemiş çok önemli problemler olduğunu da belirtmek gerekir. Bunun başında sendikalara bağlı işçilerin dörtte üçünün hâlâ sarı sendikalara bağlı olması gelir. Bu da, esas itibariyle, işçide ekonomik savaş bilincinin uyandığını, fakat siyasal bilincin henüz uyanmağa başladığını gösterir. TÜRKİŞ'in ikili tutumu, Türkiye işçi sınıfının birliği, bu birliği bozmadan işçileri uyarmak gibi önemli taktik sorunları ortaya çıkarmıştır. DİSK'in kurulmasına, bu meselenin çözümü yolunda yeni bir adım olarak bakılabilir.

1960'tan sonra işçi sınıfıyla burjuvazi arasındaki savaşın hızlanması toplumun sosyal gelişmesinde önemli bir hadisedir. Bu gelişme orta tabakalara bağlı aydınların, sömürücü zümrelere karşı yaptıkları savaşa yeni bir perspektif açmaktadır. Böyle olduğu içindir ki, 1960'tan sonra Türkiye'nin kalkınması etrafmda doğan sosyal - ekonomik akımlar, işçi sınıfına ve onun savaşına büyük bir önem vermektedirler.

■ Burjuvazi'de ve İç Kavgasında Bazı Gelişmeler

Milli Birlik Hükümeti tarafından alınan kararların, 1961 Anayasası'nda kabul edilen prensiplerin uygulanması iri şehir ve köy burjuvazisinin, yarı -feodal ağaların bazı imtiyazlarını kısmayı icap ettiri-

yordu. Bu sebepten «27 Mayıs prensipleri»nin uygulanması bu zümrelerin mukavemetine uğradı. Hükümet darbesinden sonra toplumda bazı önemli reformlar yapmak isteyen 27 Mayıs'çılar, devlet dairelerine kendi görüşlerini savunan aydınları yerleştirmişler, «Toprak Reformu Komisyonu», «Vergi Reformu Komisyonu» gibi komisyonlar, «Devlet Planlama Teşkilatı» gibi kurullar kurdurmuşlardı. Bu organlarda da daha çok demokratik görüşlü, ilerici üniversite profesörleri, aydınlar oturuyordu. Reform fikirleri, orta tabakalar, öğrenci ve sendika örgütleri, genel olarak «zinde kuvvetler» tarafından geniş ölçüde destekleniyordu. C.H.P. içinde de 27 Mayıs prensiplerinin gerçekleştirilmesini isteyenler önemli bir gurup ve hatta çoğunluktu. Bu sebeplerden, 1961'den sonra İsmet İnönü'nün başkanlığında kurulmuş olan değişik karma hükümetler hiç değilse formel olarak, 27 Mayıs'çılar tarafından hazırlanmış olan reform projelerini gerçekleştirmek zorunluluğunu duydular. Gerici zümrelerin bu projelerin gerçekleştirilmesine karşı gösterdikleri direnme, burjuvazinin demokratik elemanları ile gelenekçi kolu arasındaki çelişmeyi hızlandırdı.

Örneğin, Milli Birlik İdaresinin 30 Eylül 1960'ta çıkardığı bir kanunla Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştu. Bu teşkilat, 1962'de, «Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planını» hazırladı (1963 - 67).

Bu Planın hedefleri kısaca şöyle özetlenebilir :

Türkiye'de hayat seviyesini yükseltmek, milli gelirin adil olarak dağıtılmasını sağlamak, milli gelirde sanayi üretiminin payını arttırmak, ekonomik sektörler arasında dengeli bir gelişme sağlamak (devlet sektörüyle özel sektör arasında), ödeme dengesindeki açığı azaltmak, Türkiye'nin daha çok ken-

di kaynaklarına dayanarak kalkınmasını sağlamak. Planda, hızlı kalkınmayı sağlamak için milli üretimin % 7 oranında arttırılması hedef tutuluyordu. Bunun için de milli gelirin % 18,3'ünün yatırımlara ayrılması öngörülüyordu. Bu % 18'in % 14'ü iç, % 4 kadarı dış kaynaklardan sağlanacaktı. Yatırım çabası devlet sektörüyle özel sektör arasında aşağı yukarı eşit olarak dağıtılacaktı. *

Planın gerçekleştirilmesi Türk idarecilerinin önüne önemli ekonomik ve siyasal sorunlar çıkardı : Gerekli gelişme hızını sağlamak için milli gelirde yatırımların oranını yükseltmek gerekiyordu. Bunun için de devletin varidatını arttırmak, bazı masrafları kısmak lazımdı. Bu hedeflere ulaşmak için uzmanlar ve idareciler aşağıdaki tedbirleri tavsiye ediyorlardı :

1. — Milli gelirde vergilerin payını yükseltmek.
2. — Harcamaları azaltmak.
3. — İhracatı arttırıp, ithalatı kısmak.

Bu tedbirler, Bayar - Menderes idaresinde, sırtını devlet sermayesine dayayarak kolay kârlar elde etmeğe alışmış sömürücü zümrelerin çıkarları ile bağdaşmıyordu. Bu durum «sosyal adalet içinde planlı kalkınma» tezini savunan 27 Mayıs'çılarla gelenekçiler arasında çatışmaya yol açtı.

A — Vergi Gelirlerini Arttırmak Sorunu

Yerli, yabancı uzmanların vardıkları sonuca göre Türkiye'de genel olarak devletin vergi geliri, ve özellikle kurumlar vergisi, çok düşüktür. Vergi kanunlarında değişiklik yapmadan vergilerin milli hasıladaki payını % 18'in üstüne çıkarmağa imkan olmıyacaktı. Plancılar devletin 1962 - 67 yılları ara-

* Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı / 1963 - 1967 / 1963 Programı. T. C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 1963, s. 55.

sında elde edebilecekleri vergi gelirlerini şöyle hesaplıyorlardı :

Kamu Kesimi Gelir Hedefleri *

	Kamu Vergi Geliri (1961 fiyatlarıyla milyar T.L.)	Gayrisafi Milli Hasılanın Yüzdesi olarak
1962 **	7.70	14.61
1963	9.00	15.95
1964	10.10	16.74
1965	10.92	16.93
1966	11.80	17.10
1967	12.80	17.32

1952 - 62 arasındaki rakamlar, vergi gelirlerinin, bütçe gelirlerinin % 10'unu geçmediğini, kurumlar vergisinden elde edilen gelirin ise 18 milyon T.L.'nın üstüne çıkmadığını gösteriyor. *** Bu da tüm vergi gelirlerinin aşağı yukarı % 2'si nisbetindedir. Oysa bu iki tarih arasında özel tesislerin sayısında ve sermaye hacminde önemli bir artma olmuştur. Milli Kurtuluş Devrimi'ni izliyen yıllarda, sanayii teşvik amacı ile kurumlardan sermayelerinin % 20'si oranında vergi alınmıştı. O devirde olumlu rol oynayan kurumlar vergisi kanunu, günün şartlarında kâr peşinde koşan ve verimsiz alanlara yatırımlar yapan sermayedarların elinde büyük servetler birikmesine hizmet etmiştir. 1950'den sonra tarım kazançlarının önemli bir kısmının vergiden affedilmesi de milli hasılada vergi payının düşük olmasında önemli rol oynamıştır.

---

* Kalkınma Planı Birinci Beş Yıl / 1963 - 67 / T. C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 1963, s. 126, (Tahmin rakamları.)

** Bütçe tahminleridir.

*** T. C. Merkez Bankası Aylık Bülteni, 1963, No. 7 - 12, s. 84, 85 ve No. 3, s. 70.

Amerikan Yardım Teşkilatı (AID) tarafından Türkiye'ye gönderilmiş olan Prof. J. L. Enos'un yaptığı hesaplara göre, Türkiye'de memurlar gelirlerinin % 28'ini, işçi ve esnaf % 23,4'ünü vergi olarak verirken, yüksek tarım geliri gurubu, yani 700 dönümden fazla arazisi olan büyük toprak sahipleri, gelirlerinin ancak % 12'sini vergi olarak vermektedirler. *

Böylece vergi gelirlerini yükseltmek meselesiyle beraber bir de vergi adaleti sorunu ortaya çıkmıştır. İnönü Hükümeti'nin Maliye Bakanı Ferit Melen, Bütçe Karma Komisyonu'nda yaptığı bir konuşmada şöyle diyordu : «Türkiye'nin vergi rezervleri durumu vergi varidatının % 25'e çıkmasına müsaittir... Türkiye'de asıl mesele vergi dağılışında adaleti sağlamaktır.» **

1962 yılından itibaren beş yıllık planı gerçekleştirmeyi plana koyan hükümetler kurumlar vergisinde, gelir vergisinde ve tarım gelirleri vergisinde reform yapmak üzere teşebbüslere giriştiler. Bir «Vergi Reformu Komisyonu» kuruldu. 1963 ile 1966 arasında bu komisyonun hazırladığı bir çok vergi reformu tasarıları Mecliste müzakere edildi. Fakat büyük işadamlarıyla toprak sahiplerinin mukavemetine uğrayan tasarılar pek çok kırpıldıktan sonra da kanunlaşmadı.

Komisyonda ve Mecliste iri burjuvazi ile yarı feodallerin vergi reformuna karşı gösterdikleri direnme sonucunda Planlama Teşkilatı'nın önemli elemanlarından 4 - 5 uzman istifa etmek zorunda kaldı. Plan hedeflerini gerçekleştirmek için yeterli sermaye bulunamaması hükümeti de müşkül duruma dü-

* Amerikan Yardım Teşkilatı tarafından hazırlanan rapor, «Türkiye'de Gelir Vergisi Dağılışı», YÖN, 30 Ocak 1963, s. 7. Cumhuriyet, 18 Aralık 1963.

şürmüştü. Tek çare olarak, harcamaların kısılmasına teşebbüs edildi.

B — Harcamaların Kısılması Sorunu

Plan hedeflerine ulaşma çabalarına rağmen, devlet gelirinde beklenen artma elde edilemeyince, yıllık bütçelerde % 30 - 35 gibi önemli bir yer tutan savunma masraflarını kısmak sorunu ortaya çıktı. Zira plan hedeflerine göre ayarlanmış olan 1963 bütçesinde 4 milyon lira kadar yatırım masrafı vardı. Yatırımlarda 1962 bütçesine oranla % 19.6 bir artış öngörülüyordu. 13 küsur milyar liralık 1964 bütçesinin ise, 3.4 milyar lirası planın öngördüğü yatırımlara, 3 milyara yakın bir kısmı da savunma masraflarına ayrılmıştı. 1963 bütçesi 2 milyar, 1964 bütçesi 1,5 milyar lira açık vermişti.

Savunma Bakam İlhami Sancar, 1964 bütçesi ile ilgili olarak yaptığı bir konuşmada, Amerika'nın askeri yardımlarda 500 milyon liraya yakın bir kısıntı yaptığını belirttikten sonra şöyle diyordu : «Türkiye ister istemez, tek çare olarak savunma masraflarını azaltmağa gidecektir... daha şimdiden 800 milyon lira açığı olan 1964 bütçesinin yeni bir açığa tahammülü yoktur.» *

Bu tez Senatoda 27 Mayıs'çı subaylar ve «Sosyalist Kültür Derneğinde» konuşan eski Milli Birlik Komitesi üyeleri tarafından da destekleniyordu. Fakat yabancı sermayeye bağlı olan iri burjuva grupları, hükümet üzerindeki nüfuzlarını da kullanarak, bu tedbirin alınmasını da önlediler.

1964 bütçesindeki 800 milyon liralık açık tahmini İnönü Hükümeti'ninin düşmesine sebep oldu. Hükümet, planda öngörülen yatırımların gerçekleş-

* Cumhuriyet, 16 Aralık 1963.

mesi için vergi reformu kanunlarının kabulünde ısrar etti. Mecliste büyük burjuvazi ile ağaların temsilcileri ise, bu tasarılara karşı koydukları gibi, vasıtalı vergilerin yükseltilmesini istediler. Bu dengesiz bütçenin memleketi enflasyona ve buhrana götüreceğini ileri sürdüler. İnönü Hükümeti'nin, Mecliste güvenoyu alamıyarak düşmesine, bir bakıma reformlara mukavemet eden büyük burjuvazi ile büyük toprak sahiplerinin galebesi olarak bakılabilir.

C — Toprak Reformu Üzerine Çelişmeler

Milli Birlik Komitesi iktidara geçer geçmez ilk yaptığı işlerden biri, bir toprak reformu tasarısı hazırlatmak oldu. Bu tasarıyı hazırlamak üzere hükümete bağlı bir komisyon kuruldu. Milli Birlik Komitesi'nin toprak reformu meselesinde 4 esasa önem verdiği görülüyordu :

1. — Topraksız köylünün topraklandırılması.
2. — Toprağın çok ufak parçalara bölünmesinin önlenmesi.
3. — Özellikle doğu illerinde ağaların nüfuzunun kırılması.
4. — Devlet tarafından el konacak toprakların bedelinin ödenmesi. *

Anayasa Komisyonunda toprağın devletleştirilmesine karşı gösterilen direnmeyi belirtmiştik. Toprak reformu mücadelesi, 1961'de iktidar sivil idareye devredildikten sonra de devam etti.

Devlet Planlama Teşkilatı, yaptığı incelemelerden sonra, çiftçi ailelerinin % 72'sinin ancak 2 - 3 hektar araziye sahip olduğunu ve topraksız denecek kadar az toprağı olan köylülerin topraklandırılması

* Forum, 15 Ekim 1960, s. 157 ve «Türk Kültür Derneği Tüzüğü», T. C. Sicilli Kavanini, cilt 41, s. 8.

gerektiğini açıklıyordu. Toprak Reformu Komisyonu 1963 Nisan'ına kadar dört toprak reformu tasarısı hazırladı. Her dört tasarı da komisyonda oturan toprak ağaları tarafından epeyi kırpıldıktan sonra Meclise sunulduğu halde, Mecliste kabul edilmedi. 1963'te Meclise sevk edilen tasarı, bundan önceki tasarıların, Tarım Bakanı ve aynı zamanda büyük toprak sahibi Cavit Oral ve diğer büyük toprak sahiplerinin kontrolünden sonra aldığı son şekliydi. Böyle olduğu için de, tasarıya «Oral Tasarısı» adı verilmişti. Tasarı kamulaştırma için 5000 dönümü tavan sınırı kabul ediyordu. Oysa büyük toprakların çoğu 2000 dönüm kadardı. Böylece büyük toprak sahiplerinin bir çoğu kamulaştırmanın dışında kalacaktı. Bundan başka devlet kamulaştırdığı toprağı gerçek değerini (yani cari fiyatlarla karşılığını) 10 yıl içinde ödeyecekti. Bu da kamulaştırmayı devlet için ağır bir yük haline getiriyor, adeta imkansızlaştırıyordu. (1945 tasarısında ise kamulaştırma için 20 yıl müddet konmuştu). Toprak dağıtılmadan önce kadastro haritalarının hazırlanması kaydı da toprak dağıtımını bilinmeyen bir süre uzatacaktı.

1965 Ocak ayında Meclise sunulan Toprak Reformu tasarısına göre istimlak edilecek arazinin bazan tamamı, bazan da bir kısmı peşin ödenecek, geri kalanı taksitlere bağlanacaktı. Böylece, öteki tasarılarda devlete tanınan 10 yıl ödeme süresi de ortadan kaldırılıyordu. Milli Birlik Hükümeti'nin ve Toprak Reformu Komisyonu'nun 1960'ta kabul etmiş oldukları esaslardan tamamen uzaklaşan bu Toprak Reformu Tasarısı da Meclisten geçmedi. *

Böylece 27 Mayıs'çıların toprak reformu yapmak çabaları başarıya ulaşmadı.

* «Toprak Reformunun Esasları», Cumhuriyet, 11 Ocak 1965.

D — Özel Teşebbüsün Gelişmesi

1960'tan sonra, 27 Mayıs'çıların bütün direnmelerine rağmen, özel müteşebbisler ekonomik ve siyasal güçlerine ve yabancı sermayenin desteğine dayanarak mevkilerini daha da kuvvetlendirmeyi başarmışlardır. Bunun başlıca sebebi, 1950 - 60 arasmda kuvvetlenmiş olan büyük burjuvazinin Meclisi ve hükümeti nüfuzu altında bulundurmağa devam etmesi, İnönü hükümetlerinin bu zümrelere tavizler vermesi, yabancı sermayenin nüfuzunu arttırmasıdır.

Bazı devlet işletmelerinin özel teşebbüse devri, özel sermayenin gücünü arttıran etkenlerden biri olmuştur. Türkiye'nin yeraltı servetleri Etibank'a bağlı tesisler vasıtasıyla devlet tarafından işletilirken, 1955'ten ve özellikle 1960'tan sonra bu alana özel teşebbüs ve yabancı sermaye girmiştir. Divriği Madenleri, Türk Demir ve Çelik Şirketi'ne devrolmuştur. Krom madenlerinin ancak % 25'i Sümerbank'a bağlı «Krom Madenleri» müessesesi tarafından işletilmektedir. Geri kalan % 75 yerli - yabancı özel şirketlerin elindedir. Bunun gibi Karabük işletmeleri «Türk Demir Çelik İşletmeleri» adında bir karma şirkete devredilmiştir. 60 milyon dolar sermaye ile kurulan Ereğli Demir Çelik Şirketi'ne özel teşebbüs 11 milyon dolar, 3 Amerikan firması da ancak 10 milyon dolarla katıldığı, asıl sermaye Türk ve Amerikan hükümetleri tarafından konduğu halde, bu şirket de bir özel şirket gibi gösterilmektedir.

Böylece bazı çok önemli iktisadi devlet teşekkülleri fiilen özel teşebbüse devrolmuştur. 1964'te çıkarılan 440 sayılı kanun da bu muameleyi kolaylaştırmıştır. Bu kanunla «İktisadi Devlet Teşekkülü» anlamı değiştirilmiştir. Kanunun birinci maddesinde

belirtildiğine göre, sermayesinin yarısından fazlası tek başına veya birlikte (genel veya katma bütçeli idarelerle) devlete ait olan ve «iktisadi alanda ticari esaslara göre faaliyet göstermek üzere kurulan... teşebbüslere iktisadi devlet teşebbüsleri denmektedir.» * Kanun böylece, kamu teşebbüsü adını taktığı karma şirketlere aynı zamanda otonomi tanımaktadır. Yani, işletmenin sermaye yatırımları, satış ve alım fiyatları v.s. özel müteşebbislerin de katıldığı yönetim kurulları tarafından kararlaştırılacaktır. Fiiliyatta bu kabil şirketlerde, yerli ve yabancı özel müteşebbislerin müesseseye hakim oldukları, devlet sermayesini kârlarını arttırmak için bir vasıta olarak kullandıkları görülmektedir. Ereğli Demir Çelik Tesislerinde olduğu gibi. **

440 sayılı kanunla bu kabil şirketlere devlet iktisadi teşekküllerinin imtiyazlarından faydalanmak imkanı da verilmiştir. Ali Bozer'in açıkladığına göre, bu kanuna uygun olarak 170'e yakın iktisadi devlet teşekkülü ve 150 kadar ortaklık reorganize edilmektedir.

Bu proses Türkiye'de oldukça önemli bir sanayi burjuvazisinin teşekkülüne hizmet etmiştir. Zaten devlet planı da sanayi yatırımlarına önemli bir yer ayırmış, özel sanayie geniş krediler açılmıştır. Rakamlar özel sermaye yatırımlarının başka alanlardan özellikle inşaattan, sanayie doğru kaydığını göstermektedir. 1956'da tüm özel sermaye yatırımlarının % 51'i inşaata ayrılırken, bu nisbet 1963'te % 33,5'a düşmüştür. Aynı süre içinde makine ve

---

* T.C. Resmî Gazete, 21 Mart 1964.
Ali Bozer: «İktisadi Devlet Teşekkülleriyle Müesseseleri ve İştirakleri Hakkında Kanun», FORUM. 1 Haziran 1964, s. 1?

** Bak. Avcıoğlu, D.: «Ereğli - Çelik Dosyası Kapatılmak İsteniyor», YÖN, 19 Mart 1965, s. 3. «Ereğli Demir Çelik - Skandalı Dosyası», YÖN, 4 Mart 1966, s. 5, «Ereğli Çelik Rezaleti», YÖN, 20 Haziran s. 13.

teçhizata yapılan özel yatırımların oranı % 30'dan, % 50'ye çıkmıştır. *

Başlıca Sanayi Mamullerinin İstihsali

Maddeler	ölçü	1960	1963	1964	1965	1966
Çelik' Blok	000 ton	265,2	331,3	404,7	584.4	846,0
Ham demir		247,2	210,4	293,1	680,9	822,4
Kömür		724	1,062,0	1,044,3	1,324,4	1,505,6
Asit Sülfirik		20,4	20,3	19,4		
Süper Fosfat		—	179,9	155,0		
Çimento		2,042,0	2,697,8	2,939,9	3,244,4	3,864,7
Kağıt ve karton		55,2	94,4	98,6	75,5	83,4
Cam, şişe		1,168,0	5,976,0	—		
Şeker		644,0	471,6	731,3	598,0	600,0
Pamuklu kumaş	milyon mt.	153	164	170,717	598,7	640,0
Yün ipliği		4,34	3,55	3,36	21,64	23,2
Yünlü kumaş	000 mtr.	17,00	19,20	18,50	24,81	26,0

Özel banka yatırımlarında da sanayie doğru önemli bir meyil görülmektedir. Türkiye'nin 5 büyük özel bankasının başında gelen Türkiye İş Bankası'mn, 1962'de, diğer müesseselere yaptığı iştiraklerin % 76,76'sını sanayi yatırımları tutmaktadır. 161,300,000 T.L.'sım bulan bu yatırımların 72,537,000 lirası Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş.'ne, 12,732,000 lirası şeker sanayiine, 19.5 milyon lirası çimento, 22 milyon 200 bin lirası dokuma sanayiine yapılmıştır. **

Devlet sermayesinin, özel banka sermayesinin, yabancı sermayenin katkısıyla demir - çelik sanayii, çimento, dokuma, şeker v.s. gibi sanayi kollarında

---

* «İktisadi Rapor» Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Borsalar Birliği, 1965, s 19.

Türkiye İş Bankası 1962 yılı İktisadi Raporu, Ankara 1963, s. 74, 75 (İngilizce Tercümesi).

oldukça hızlı bir gelişme olduğu gibi, büyük servet sahibi sanayici grupları da meydana gelmiştir.

Yeni Gazete'nin 1967 yılı sanayi ilâvesinde belirtildiğine göre sanayide sermaye durumu şöyledir *:

Sermaye (T.L. olarak)	Firma Sayısı
1 milyondan fazla	717
500 bin 1 milyon arasında	521
250 bin - 500 bin arasında	791
100 bin - 250 bin arasında	1.472
50 bin - 100 bin arasında	1.199
50 binden az	1.230

Bu cetvel asgari sermaye miktarlarını göstermektedir. Ayrıca, bu şirketlerin aktif sermayeleri çok daha fazla olmalıdır. Buna rağmen, bu rakamlar sanayi firmalarının ve sanayicilerin eskiye kıyasla yaptığı gelişmeyi göstermek bakımından faydalıdır. Aynızamanda, gelişmiş kapitalist memleketlere kıyasla sermayede bir dağınıklık olduğunu göstermektedir. Bu rakamlara göre, 1967 yılında şirket başına sermaye miktarı çok düşük seviyededir. Demir - Çelik, petrol, maden arama gibi devlet sermayesinin, yabancı sermayenin kesif olarak yatırıldığı sanayi kollarında bazı büyük işletmelere rastlanmaktadır. Lastik, kimya, montaj gibi bazı hafif sanayi dallarında da bazı büyük işletmeler vardır. Fakat bunların yanında pek çok küçük işletme görülmektedir. Örneğin Montaj sanayiinde 400,000 T.L. sermayeye sahip 66 firma vardır. Bu sanayiin tarım aletleri kolunda istihsalin % 50 kadarını T. Zirai

* Yeni Gazete, 8 Ocak 1967, Sanayi ilavesi, s. 2.

Donatım Kurumu yaptığı halde, istihsalin geri kalanını 100'den fazla firma yapmaktadır. Plastik sanayiinde 325'ten fazla firma yılda 500 milyon T.L. değerinde mal imal etmektedir. *

Lastik sanayiinde üretimin % 80 kadarını yabancı sermayenin hakim olduğu 3 büyük firma yapmaktadır : Good - Year Lastikleri A.Ş., Royal Lastikleri Türk A.Ş., Türk Pirelli A.Ş. Bu alanda çalışan diğer 40 firma ise istihsalin ancak % 20'sini yapmakta ** ve büyük yabancı firmaların rekabeti altında ezilmektedir. Kimya sanayiinde de durum böyledir.

Diğer bir deyimle esas itibariyle devlet sermayesine ve yabancı sermayeye dayanarak bazı büyük sanayi kuruluşları gelişmekte, bunun yanında az sermayeyle çalışan çok sayıda işletme zorluk çekmektedir. Yabancı sermaye rekabetinin ağır bastığı alanlarda bu küçük işletmeler kapanmak veya birleşmek zorunda kalmaktadırlar. Böylece bazı muayyen ellerde servetler birikmekte, sanayi burjuvazisi, karma burjuvazi içinde eskiye kıyasla daha önemli bir yer tutmağa başlamaktadır. Bu büyük burjuvazinin önemli bir kısmının çıkarlarıyla yabancı sermayeye bağlı olduğunu da kaydetmek gerekir.

1960'tan sonra genel olarak, az ellerde büyük servetler birikmesi prosesinin hızlandığı görülmektedir. Profesör J. L. Enos'un yaptığı hesaplara göre sanayide, ticarette, bankacılık ve tarımda yapılan aşırı kârların sonucunda sayısı 95 bini aşmayan büyük müteşebbisler milli gelirin % 24,4'ünü, 84 bin yüksek tarım geliri sahibi % 8'ini almaktadır. Böylece yıllık ortalama 50 milyar liralık milli gelirin

* Yeni Gazete, 8 Ocak 1967, Sanayi Ilavesi, s. 20.
** Ibid. s. 18.

% 32.4'ünü tutan 16 milyar lira, 179 bin kişilik bir «mutlu azınlık» tarafından paylaşılmaktadır. *

1959 - 1964 yılları arasında genel olarak şirket sayısında bir azalma, şirket başına sermaye miktarında ise nisbi bir yükselme görülmektedir ** :

Yıl	Şirket Sayısı	Sermaye (1000 T.L.)	Şirket başına sermaye *** (1000 T.L.)
1959	405	296.324	731
1960	320	809.970	2469
1961	170	206.235	1213
1962	206	127.034	616
1963	263	224.526	845

Bu rakamlar şirket sayısının 1959 ile 1961 arasında hemen de yarıya indiğini, bu tarihten sonra tekrar arttığını göstermektedir. Bunu ekonomideki genel istikrarsızlığa ve küçük şirketlerin kapanmak veya birleşmek meyline atfetmek gerekir. Şirket başına sermaye artımında da bir istikrarsızlık olmakla beraber, genel olarak sermayenin az ellerde toplanmak meylinde olduğu görülmektedir.

Bu, az ellerde sermaye birikimi ve yabancı sermayenin daha geniş ölçüde Türk ekonomisine girmesi ticaret alanında çok önemli sonuçlar vermektedir. İç ticarette tütün, buğday satımlarında özel ticaret firmalarının, bazan yabancı firmalarla da birleşerek, piyasaya hakim oldukları görülmektedir. Örneğin 1965'te tütün piyasasına hakim olan American Tobacco Company ve özel tüccarlar birleşerek ürünü hemen de yok bahasına aldılar. Durum, İzmir dolaylarında tütün üreticilerinin Tekel İdaresine yü-

* Enos, J. L. «Türkiye'de Gelir ve Vergi Dağılışı» YöN, 30, 1, 1963, s. 8.
** T.C. Merkez Bankası, Aylık Bülten, 1964. No. 11 - 13. s. 83.
*** Merkez Bankası Aylık Bülten'indeki rakamlardan hesaplanmıştır.

rüyüp, binasını yıkmalarıyla sonuçlanan büyük hadiselere sebep oldu. *

Türkiye'nin başlıca ihraç maddelerini böylece ucuza elde eden bazı büyük ticaret şirketleri, dış pazarlara da toplu halde çıkmak teşebbüsüne giriştiler. 1963'te, kuru üzüm ihracatçılarının dış pazarlara organize bir şekilde çıkmalarını sağlamak için, İzmir Üzüm Satış Kooperatifleri Birliği'ne bağlı müstahsil ve ihracatçıların da iştirakiyle, «Türkiye Çekirdeksiz Kuru Üzüm Birliği» kuruldu. Bu birlik, 1963 - 65 yıllarında, diğer başlıca çekirdeksiz kuru üzüm ihracatçısı olan Avustralya ve Yunanistan ticaret firmalarıyla temasa geçti. Üç memleket arasında milletlerarası bir birlik kurulmasını sağladı. Bu suretle dünya piyasalarında kuru üzüm fiyatları yüksek tutuldu. **

Bu, ticaret sermayesinde milletlerarası monopollere katılacak kadar bir temerküz olduğuna işarettir. Ticaret alanında bu şekilde guruplaşmanın bir örneği de Doğu illerinde hayvan ticaretini eline alan «Kars Birliği»dir. Hayvan ihracatçısı 5 firmanın ortaklığı ile kurulan bu birlik, diğer firmaların hayvan ihracatı yapmasını önlemekte, iç pazarlarda alım, dış pazarlarda satış fiyatlarını tayin etmektedir. *** Fındık alanında da böyle bir birliğin kurulduğu görülüyor. 25 kadar büyük fındık müstahsili birleşmiş, Tarım Satış Kooperatifleri Birliği ile ortaklaşa hareket etmek suretiyle dış piyasalardaki satış fiyatlarını yüksek tutmağa çalışmışlardır.

Bu gibi hallerde bir kaç büyük toprak sahibiyle bir veya bir kaç yerli ve bazan yabancı ticaret firmasının birleştiği görülüyor. Bunlar bazan devlet alım

---

* Kanbolat Yahya : «Tütün Faciası», Sosyal Adalet, 13 Nisan 1965, s. 33.
** Ulus, 11 Mart 1964.
*** YÖN, 15 Ekim 1965, s. 12.

satım müessesesiyle de gizli veya açık birlik kurmaktadırlar. Bu durum, ürününü ucuza satmak zorunda bırakılan orta ve küçük köylüler için ezici olmaktadır. Ticaret sermayesinin az ellerde birikmesi küçük tüccar ve esnafın da aleyhindedir. Çok sefer fiyatları tesbit eden büyük ticaret guruplaşmaları bu zümreleri piyasadan dışarıya atmaktadırlar. Kredi ve ham madde kıtlığı, piyasa darlığı küçük esnaf ve tüccarı gitgide daha çok ezmektedir.

Diğer önemli bir olay, tütün, fındık, gibi Türkiye'nin dış ticaretinde hayati önemi olan maddelerde, yerli ticaret ortaklıklarının yabancı firmaların birer vasıtası haline gelmeleridir. Örneğin tütünde fiyatları bir iki Amerikan firması tesbit etmekte, yerli ihracat firmaları bu tür Amerikan firmalarının emrinde komisyoncu gibi çalışmaktadırlar. Aynı durum pamukta da görülüyor. Çuko - Birlik (Çukurova Birliği) Genel Müdürü Raşit Gedik aşağıdaki açıklamayı yapmıştır : «Son iki yıl içinde pamuk ihraç fiyatlarının tescile tabi tutulmaması ve fiyat kontrollerinin borsa fiyatlarıyla yapılması' neticesinde, Çukurova bölgesinde yabancı sermaye ile çalışan bir nevi komisyoncu mahiyetinde ihracatçı bir «sınıf» meydana gelmiştir. Küçük sermaye ile çalışan bu «sınıf», maalesef Çukurova pamuğunu dış piyasalara çok düşük fiyatlarla satmak imkanını bulabilmektedir.» *

Büyük burjuvazinin gelişmesinin sonuçları şöyle özetlenebilir : Bir kere, servetin az ellerde birikmesi küçük müstahsilin, küçük sanayi erbabının ve küçük tüccarın yıkılması prosesini hızlandırmıştır. Böylece küçük burjuvazi ile gelişen büyük burjuvazi

* Devlet Planlama Teşkilatı Raporu, Vesika : Nasıl Soyuluyoruz? YÖN, 15 Ekim 1965, s. 16.

arasında çıkar çelişmesi ve ezilen tabakalarda hoşnutsuzluk artmıştır. Aynızamanda ticaret burjuvazisinin bir kısmı yabancı sermayenin vasıtası olarak çalışmağa devam etmiştir. Çıkarları yabancı sermaye ile sıkı sıkıya bağlı olan bu zümreler maddeten daha da güçlenmiştir. Aynı şekilde güçlenen sanayi burjuvazisi de, karma burjuvazinin daha önemli bir parçası haline gelmiştir.

E — Yabancı Sermayenin Nüfuzunu Arttırması

1958'den sonra yabancı sermaye yatırımlarının artması, Türkiye'nin sosyal - ekonomik gelişmesi bakımından oldukça önemli bir hadisedir. Zira bu artışla beraber yabancı özel sermaye ve emperyalist devletler siyasal, ekonomik nüfuzlarını genişlettikleri gibi, bu olaya karşı tepkiler de artmıştır. Türkiye'de gerçek anlamda anti - emperyalist savaşın ancak 1960'tan ve hatta 1964'ten sonra başladığını söylemek doğru olur. Ancak bu tarihten sonra orta tabakalara bağlı aydınlar ve burjuvazinin bir bölümü açık olarak emperyalizme karşı savaşa girişmişlerdir. Bunda elbette yabancı sermaye yatırımlarının artması da rol oynamıştır.

Devlet Planlama Teşkilatı'nın «Birinci Beş Yıllık Plan, 1963 Yılı Raporu»nda gösterildiğine göre, yalnız 1962 yılında Türkiye'ye 238 milyon T.L. yabancı sermaye girmiştir. Bunun 107 milyon T.L.'sı Amerikan sermayesidir. Oysa 1951 - 1962 yılları arasında Türkiye'ye giren yabancı sermayenin toplamı 297 milyon T.L.'sım geçmiyordu. * (Türkiye'de yabancı sermaye yatırımları hakkında sarih bir bilgi edinmek güçtür. Eski Maliye Bakanı Kemal Kur-

* Yabancı Sermayeyi Teşvik Komitesinin Kararları, «Türkiye İktisat Gazetesi», 11 Ekim 1962.

daş'ın Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferanslarında belirttiğine göre, dışarı kaçırılan yerli sermayenin bir kısmı, yabancı sermaye şeklinde tekrar içeri sokulmuştur. Kurdaş'ın hesabına göre, 1951 - 1960 arasında Türkiye'de yatırılan yabancı sermaye 85 milyon T.L.'sım geçmemektedir.)

Rakamlardaki bazı çelişmelere rağmen gerek resmi Türk kaynakları, gerekse Amerikan kaynakları 1958'den sonra Türkiye'de yabancı sermaye yatırımlarının hızla arttığını belirtiyorlar. Bunun muhtelif sebepleri vardır. Bir kere genel olarak emperyalist memleketlerde sermaye birikiminin artmasından ötürü, dışarda yatırım sahaları aramak meyli artmıştır. İkincisi, yabancı sermayedarlar dünyada gerginlikler azaldığından beri Türkiye'yi daha güvenli bir yatırım alam olarak görmektedirler. Üçüncü ve en önemli sebep Türk Hükümeti'nin Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nda yaptığı bazı değişikliklerdir. 1964'te Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nda yapılan değişikliklerle, kamulaştırma yeni esaslara bağlanmış, yani yabancı sermayenin yatırdığı alanların kamulaştırılmaması garanti edilmiş, yabancı uzmanların kazançlarının transferi, yatırımları kendi menfaatlerine uygun bir şekilde yapabilmeleri sağlanmıştır. *

Yabancı sermaye bu imtiyazlardan, kurumlar vergisinin çok düşük, işgücünün çok ucuz olmasından faydalanarak kendisine büyük kârlar sağlıyabilmiştir. Bazı alanlarda tekelci metodlar kullanmak suretiyle piyasaya kısmen hakim de olmuştur. 1952'de bir Hollanda firması tarafından, 5 milyon lira sermaye ile kurulmuş olan Unilever Firması, margarin yağı ve sabun piyasasını kontrolü altına almış ve

* Vatan, 24 Mart 1964.

1962 yılında 32,7 milyon lira kâr ilan etmiştir. 1960'-tan önce % 99'u yabancı olmak üzere 4,6 milyon lira sermaye ile kurulmuş olan Türk Philips 1964'te 3,8 milyon lira kâr bildirmiştir. Kimya sanayiinin % 90'ını elinde tutan 25 yerli-yabancı şirket ham madde alışlarını ve satış fiyatlarını kontrolleri altında tutmak suretiyle büyük kârlar sağlamışlardır. Örneğin 1964'te E.R. Squibbs Sons İlaçları A.O. 1.9 milyon T.L., Abbot Üniversal Ltd. firması 4.25 milyon T.L., Pfizer ecza firması 4.26 milyon T.L. kâr göstermişlerdir. *

Yabancı şirketlerin Türk petrolleri üzerine kurdukarı monopol ise bir milli mücadele konusu haline gelmiştir. Türk petrolleri başlıca dört şirket tarafından işletilmektedir : Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO), sermayesinin % 92'si devlete ait olan bir devlet müessesesidir. Diğer üç firma sırayla Mobil Oil, Shell ve British Petroleum kumpanyalarıdır. Bu üç büyük yabancı şirket, imtiyazları sayesinde Türk petrolünü monopolleri altına almışlardı. Ellerindeki petrol kuyularını işletecek yerde, dışardan petrol ithal edip Mersin'de kurmuş oldukları büyük Ataş Rafinerisi'nde tasfiye ediyorlardı. 1960'tan sonra ise TPAO yeni kuyular bulmak ve bunları işletmek suretiyle petrol üretimini arttırmaya muvaffak oldu. 1960 ile 1964 arasında Türkiye'nin ham petrol üretimi 375 bin tondan, 921,416 bin tona çıktı. ** 1967'de 2.5 milyon tona ulaştı.***

TPAO aynızamanda İzmir'de bir rafineri kurma ve Batman - Siirt bölgesinden İskenderun'a bir Pipe - Line dökme işine girişti. Tekellerinin tehlikeye girdi-

* «Yabancı Şirketlerin Tatlı Kârları» YÖN, 27 Ağustos 1965, s. 4.

** Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, İktisadi Rapor 1965, s. 60 - 61.

*** Yeni Gazete, 8 Ocak 1967, Sanayi Ilavesi, s. 5.

ğini gören yabancı şirketler satışlarını Türk Petrolleri aleyhine genişletmeğe başladılar. 1964'te dışardan getirdikleri petrolü satmak suretiyle Mobil Oil T.A.Ş. 11,1 milyon T.L., Shell 10 milyon T.L., Türk Petrol (Mobil'e bağlı) 12 milyon T.L.'sı kâr sağladılar. Bu satışlarla Petrol Ofis'in satışlarını düşürmeğe muvaffak oldular. *

Aynızamanda Mobil, Shell ve British Petroleum şirketleri hükümete başvurdular ve Petrol Kanunu'na dayanarak, kendilerinin bir rafineri kuracaklarını, Türkiye'nin petrol ihtiyacını karşılıyacaklarını, TPAO'nun böyle bir işe girişmesine ihtiyaç olmadığını ileri sürdüler. **

TPAO ile yabancı şirketler arasında başlıyan kesin çarpışma basında bir kampanya haline getirildi ve aydınlar arasında geniş tepkiler yaptı. Bu tepkiler B.M.M.'de petrol kanununun değiştirilmesinin istenmesine yol açtı. Petrol kanunundaki en önemli sakatlıkların değiştirilmesi için tabii senatörler ve C.H.P. milletvekilleriyle senatörleri tarafından hazırlanan bir teklif 150 imza ile Meclis Petrol Komisyonuna sunuldu. T.İ.P., Sosyalist Kültür Derneği ve C.H.P.'de bazı aydınlar da petrolün millileştirilmesi tezini savunuyorlardı.

1954 Petrol Kanunu, yabancı şirketlere kârlarını, döviz olarak dışarı çıkarmak ve dışardan petrol ithal etmek hakkını tanımıştı. Yabancı firmalar Orta Doğu'da tonunu 2,5 dolara mal ettikleri petrolü Türkiye'de 11,5 dolardan satıyor ve böylece dışarıya yılda 500 milyon dolar döviz çıkarıyorlardı. *** Bundan başka, Petrol Kanunu on yıl süre ile arama

---

* «Vergiler Açıklandı, Kim ne Kazanıyor?»; YÖN, 27 Ağustos 1965.

** «Rafineri Kuramazsınız Diyorlar» YÖN, 1 Ekim 1965, s. 16.

*** Avcıoğlu, D. «Yabancı Petrol Şirketlerinin Yalanları», YÖN, 4 Haziran 1965.

zararlarının, rafineri kârlarından mahsubunu kabul etmişti. Dünya kartellerine bağlı büyük petrol firmaları arama zararlarını yüksek göstererek, kârlarını buna mahsup ediyor ve bu yolla büyük vergi kaçakçılığı yapıyorlardı. Meclis komisyonuna başvuran parlamento üyeleri bu maddenin de değiştirilmesi üzerinde ısrarla durdular. * Bunun gibi yabancı şirketlerin yasak bölgelerde arama yapmalarına müsaade edilmesi, Türk devletinin kendi petrollerini işleme hakkına tecavüz edilmesi, milli petrol müessesesine gerekli hakların tanınmaması ve Enerji Bakanı Mehmet Turgut'un yabancı petrol ** şirketlerini savunması Komisyonda protesto edildi.

Bu çatışma da toprak reformu ve vergi reformu işinde olduğu gibi, büyük burjuvazinin, yabancı sermayeyle menfaati birleşen zümrelerinin mukavemeti karşısında başarıya ulaşamadı. Fakat C.H.P.'nin sol kanadı, T.İ.P. ve bu partilere bağlı gençlik ve sendika teşkilatları yabancı tekellere verilen imtiyazların kaldırılması için hâlâ aktif olarak çalışmaktadırlar.

F — Emperyalist Devletlerin İç İşlere Karışmaları

1960'tan sonra, yabancı özel sermayenin yanında emperyalist devletler de, Türkiye'nin borçlu durumundan yararlanarak iç işlere karışmayı arttırdılar. 1962'de, başta Amerika olmak üzere, 13 alacaklı devlet, Dünya Bankası ile beraber bir konsorsiyum kurdular. OECD'nin idaresinde kurulan bu Konsorsiyum'un hedefi sözde Türkiye'nin kalkınmasına yar-

* «Yabancı Petrol Şirketleri Vergi Kaçırıyor» YÖN, 11 Haziran 1965, s. 4.

** Aksoy Muammer: «Petrol Komisyonunun Ortaya Çıkardığı Gerçekler», YÖN, 10 Eylül 1965, s. 8.
ibid.

dım etmek, 5 yıllık planın gerçekleşmesine hizmet için teknik ve mali yardım yapmaktı. Ne var ki resmi makamların belirttiğine göre, aslında Konsorsiyum, kredileri vermemek veya geciktirmek suretiyle bir çok projelerin gerçekleşmesini güçleştirdi, geciktirdi ve bazan da buna engel oldu. Bunlar arasında Konsorsiyum yardımlarına güvenilerek kurulması tasarlanan Batman - İskenderun Pipe - Line Projesi, Petro - Kimya Sanayii Teşebbüsü (plastikten yapılan bir çok tüketim maddelerini memlekette yaparak döviz tasarruf etmek teşebbüsü), Kütahya Azot Tevzii projesi sayılabilir.

Her ne kadar Konsorsiyum devletleri Türkiye'de 1963'e kadar 200 milyon, * 1965'e kadar 340 milyon dolar kredi açmışlarsa da, uzmanlar kredinin veriliş tarzını elverişli bulmuyorlar. Devlet Planlama Teşkilatı'nın 1966 yılı programında şöyle deniyor : «Yüz liralık yatırımın sanayie gideni ancak 28 liradır. Bunun başlıca sebebi, tek veya çok taraflı bütün kredi veren milletlerarası müesseselerin veya ileri ülkelerin sanayi projelerimiz yerine, sanayi dışına kredi vermeyi tercih etmeleridir. 1966'da 14,5 milyar liralık yatırım için 2.8 milyar lira borç alınacaktır. Bunun ancak % 7'si sanayi yatırımlarına kullanılabilecektir.» **

Doğan Avcıoğlu, Konsorsiyum yardımlarından faydalanılmasındaki güçlükleri şöyle izah ediyor : «Bir kere bu yardımlar büyük yabancı şirketlerin çıkarlarına hizmet amacıyla verildiği için, pazarlık çok uzamakta ve anlaşmaların imzası, milli menfaatlerimize aykırı bir takım şartların kabulüyle mümkün olmaktadır.» *** İkincisi OECD tarafından yapı-

* DPT 1964 Yılı Raporu, «YöN», 5 Kasım 1965, s. 9.
** Ibid
*** Ibid.

lan yardımın uygulanmasını kontrol etmek üzere Türkiye'ye gönderilen B.I.A.C. gurubu raporunda yardımın daha çok yerli - yabancı özel teşebbüsün geliştirilmesine kullanılmasını tavsiye etmiştir. Diğer bir deyimle, yardımın daha çok özel sermaye yatırımları şeklinde yapılması öngörülmüştür. Bu da, yabancı sermayenin planı kendi çıkarlarına göre ayarlamasına imkan vermiştir. Yukarıda adı geçen sanayi projelerinin aksatılmasının sebebi budur. Beş yıllık planın belkemiğini teşkil eden bu projelerin gerçekleşmesi için 273 milyon liraya ihtiyaç varken, dış kredi yokluğu yüzünden ancak 10 milyon lira harcanabilmiştir.

Üçüncüsü, yabancı işadamlarından kurulan BIAC gurubu, planın istenmiyen yönlerini frenlemeğe muvaffak olmaktadır. Gurup özellikle Demirel Hükümeti iktidara geldikten sonra, hükümet üzerindeki etkisini kullanarak, yatırım projelerini gözden geçirip, vize etmek yetkisini üzerine almaktadır. Yabancı özel sermaye yatırımlarına karşıkoyan Devlet Planlama Teşkilatı ise müşkül duruma düşmektedir.

Dördüncüsü, projeler yabancı uzmanlara yaptırılmaktadır. Bunlar da Türkiye'de büyük yabancı şirketlerin temsilcisi olarak çalışmakta, ihalenin istedikleri yabancı firmaya verilmesini sağlamaktadırlar. Mühendisler, projeleri, ihaleyi alan firmaya büyük kârlar sağlıyacak şekilde yapabilmektedirler. Avcıoğlu buna örnek olarak, maliyet fiyatı çok yüksek olan Ereğli - Demir Çelik Tesislerini gösteriyor. (Ereğli - Çelik tesisleri ilk plana göre 484 milyon liraya mal olacakken, 1965'te maliyet fiyatı 659 milyon lirayı bulmuş, ayrıca plana dahil olmayan bir takım işler için 134 milyon lira harcanmasına lüzum görülmüştür). Yüksek fiyatlarla yapılan ihaleler yüzün-

den, devletin zararına yaptırdığı projelerin sayısı pek çoktur.

Bundan başka, konsorsiyum üyeleri kredilerin pek az bir kısmım konvertible döviz şeklinde yapmakta, daha çok mal şeklinde kredi vermektedirler. Buna karşılık, Türkiye'yi aldığı kredinin % 50 - 60 kadarını krediyi veren memlekette kullanmak taahhüdüne sokmaktadırlar. Bu da yüksek döviz harcamalarına sebep olmaktadır. Kredilerin bazıları (suppliers credit) yani ihracatçı krediler olduğu için kullanılamamıştır. *

Kısaca diyebiliriz ki, 1960'tan sonra yerli ve yabancı özel sermaye Türk ekonomisine daha fazla nüfuz etmeğe muvaffak oldu. Yerli yabancı karma şirketlerin kârları yükseldi. Bu, Türkiye'nin ekonomik gelişmesini baltalayan önemli etkenlerden biri oldu. Çünkü, bir kere yabancı sermaye yatırımları da, özel teşebbüs yatırımları gibi, daha çok iktisadi gelişme bakımından verimsiz alanlara yapılıyordu. Bu sermayenin en çok yatırıldığı sanayi kolları kimya, gıda, madeni eşya, makine - elektrik, montaj sanayii, lastik v.s. dir. İkincisi, yabancı sermayedar kârını istediği gibi dışarı çıkarmaktadır, çok sefer lüks tüketim malları üretimi için makine ve teçhizat ithal etmektedir. Verdiği kredilere karşılık, Türkiye'yi dışardan mal ithaline mecbur etmektedir. Bütün bunlar yüksek döviz harcamalarına sebep olmaktadır. Ağır döviz borçları Türkiye'yi daha da bağımlı duruma düşürmektedir. Üçüncüsü, yabancı sermaye, rekabetle ve Türk ekonomisi üzerindeki kontrol yetkilerini kullanarak yerli sanayiin gelişmesine engel olmaktadır.

Son yıllarda yerli büyük burjuvazinin bir kolu,

* ibid. s. 8 - 9.

yabancı sermayenin himayesi altında eskiye oranla daha da hızlı bir gelişme yapmaktadır. Bu da burjuvazinin kendi içindeki çelişmeleri kesinleştirmektedir. Devlet Planlama Teşkilatı uzmanları gibi, bir çok yüksek devlet memuru aydınlar yabancı sermayeye karşı koymaktadırlar.

Yabancı sermaye yatırımlarının artması ve bu sermayeye dayanarak yerli büyük burjuvazinin bir kısmının eskiye oranla daha da hızlı büyük servetler yapması burjuvazinin içindeki kavgayı ve emperyalizme karşı mücadeleyi kesinleştirmiştir. Devlet dairelerinde, Mecliste, Senatoda, siyasal partilerde sosyal nüfuz sahibi aydınlar yabancı sermayeye ve yerli burjuvazinin aşırı kârlarına karşı savaş halindedir. Bunun yanında, çıkarları yabancı sermaye ile çelişen sanayi burjuvazisi arasında yabancı sermayenin rekabetine karşı tepki de artık açığa çıkmıştır. Yerli ilaç şirketlerinin yabancı sermayedarlara karşı açtıkları savaş bunun güzel bir örneğidir.

Yerli ve yabancı ilaç firmaları arasında uzun bir süreden beri devam eden rekabet, nihayet basına aksetmiş ve çok kesin bir şekil almıştır. İstanbul Tabipler Odası Kongresi'nde konuşan Oda Başkanı Dr. Naci Buçukoğlu, Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden beri, Türkiye'de yerli ilaç satışının % 65'ten % 20'ye düştüğünü bildirmiş, «şahısların kurduğu yerli sanayi, yabancı rekabetine karşı koyamıyor,» demiştir. * 1958'de kurulmuş olan DEVA Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi, diğer şirketlerle birleşmek ve hisse senetleri satmak suretiyle sermayesini 10 milyondan, 1967'de 30 milyon T.L.'na çıkarmış ve yabancı şirketlerin karşısına bir rakip olarak çıkmıştır. Yabancı firma-

* Cumhuriyet, 12 Mart 1967.

larla mücadeleye girişmiş olan bu şirket, Cumhuriyet Gazetesi'ne verdiği bir ilanda, yabancı şirketlerle beraber, onların yerli ortaklarına da çatmakta ve halk efkarının desteğini istemektedir. *

■ Sonuç

1960'tan sonra Türkiye'nin sosyo - ekonomik hayatında en büyük yenilikler şöyle özetlenebilir : İşçi sınıfı teşkilatlı ve şuurlu ekonomik mücadelesini hızlandırmış ve Türkiye'nin siyasi hayatında önemli bir kuvvet haline gelmiştir. Burjuvazinin kendi içinde mücadele kesinleşmiştir. Büyük burjuvazinin siyasi nüfuz sahibi gurupları ile yarı - feodal ağaların 27 Mayıs hedeflerinin gerçekleştirilmesine gösterdikleri mukavemet, orta tabakalarla bu zümreler arasındaki kavgayı hızlandırmıştır. Yabancı sermayenin siyasi ve ekonomik nüfuzunu arttırmasına paralel olarak inteligensia ve milli burjuvazi arasında sömürülmeğe karşı tepkiler artmıştır. Hükümet darbesinden sonra, Türk toplumunda en mühim olaylardan biri de, ilerici fikir cereyanlarının gelişmesi, «sosyalizm» fikrinin halk arasında yayılmağa başlamasıdır. Orta tabakaların ve ezilen emekçi yığınların şuurlandırılmasında büyük rolü olan bu gelişmeyi şimdi etraflı olarak ele alalım.

* Cumhuriyet, 13 Mart 1967.

Bölüm İki

1 1960'tan Sonra Sosyo-Ekonomik Kalkınma Etrafındaki Akımlara Genel Bakış

■ İlerici Akımların Doğuşu ve Sosyal Temelleri

27 Mayıs hükümet darbesinden sonra Türkiye'nin sosyal - ekonomik gelişmesi bakımından yeni bir devir açıldı. 27 Mayıs hareketi toplum içindeki buhranın bir sonucuydu. 27 Mayıs'çılar ve onlara yakın diğer bazı akımlar, ezilmekte, fakirleşmekte olan orta tabakaların, bunlar içinde orta ve küçük burjuvazinin ideolojisini yapıyorlardı. Diğer bir gurup aydın ise, gelişmekte olan işçi sınıfının ideolojisini yapıyordu. Kuvvetlenmiş olan büyük burjuvazi ile yarı - feodal ağaları savunan aydınlar ise, toplumun beklediği yenilikleri önlemeğe çalışan gelenekçi burjuva aydınlarıydı. Böylece, 1960'tan sonra doğan sosyal - ekonomik akımların burjuvazinin kendi içindeki çe-

lişmeden ve aynızamanda işçi sınıfının burjuvaziye karşı savaşından doğduğu söylenebilir.

Türkiye henüz bir bünye transformasyonu içindedir. Burjuvazi içinde birbirinden az farklarla ayrılan grupların özelliklerini tesbit etmek bazan zordur. Bu zemin üzerinde doğmuş olan fikir hareketleri arasında da kesin ayırmalar yapmakta zorluklar vardır. Buna rağmen, 1960'tan sonra Türkiye'nin kalkınması etrafında gelişmekte olan ilerici akımları başlıca üçe bölmek mümkündür.

1. — 27 Mayıs'çılar : «Güdümlü Kapitalizm»le kalkınma akımı.

2. — Yön'cüler : «Yeni Devletçilik» veya «Türk Sosyalizmi akımı.»

3. — Türkiye İşçi Partililer : «Sosyalist» veya «kapitalist olmayan yol»la kalkınma akımı.

Bu fikir akımlarının şekil almasında, dünyada azgelişmiş ülkelerin kalkınması etrafındaki fikir hareketlerinin ve tecrübelerinin de rol oynadığını söylemek gerekir. Türkiye'de kalkınma sorunu etrafında fikir tartışmaları ancak 1960'tan sonra önem kazandı. Dünyada ise, İkinci Dünya Harbi'nden sonra birçok Asya ve Afrika ülkesi bağımsızlığına kavuştu, milli kurtuluş savaşları gelişti. Buna paralel olarak da azgelişmiş ülkelerin kalkınması davası dünya bilginlerini ilgilendiren baş sorunlarından biri haline geldi.

Bağımsızlığına yeni kavuşan ülkelerden birçoğu «kapitalist olmayan» bir kalkınma yolu seçtiler. Bu ülkelerde, genel olarak, «sosyalizm» akımı kuvvetlendi. Bunda, başta Sovyetler Birliği olmak üzere, kuvvetli bir blok haline gelmiş olan Sosyalist ülkelerin oynadığı rol büyüktür. Zira, bu ülkelerin dünyanın en gelişmiş memleketleri safında bulunmaları, azge-

lişmiş memleketlere maddi ve manevi destek olmuştur.

Sosyalist memleketlerden alınan karşılıksız yardımlar, azgelişmiş ülkelerin, emperyalizmin boyunduruğuna girmeden gelişmelerine yardım etmiştir. Bu yardım emperyalizme karşı yapılan bağımsızlık savaşlarını kuvvetlendirdiği gibi, ideolojik bakımdan da etkiler yapmıştır. Çünkü sosyalist sistemin, bir ülkenin kalkınma yolu olarak ne kadar başarılı olabileceğini göstermiştir.

Hiç şüphe yok ki, yarım yüzyıldan beri, «devlet kapitalizmini» çeşitli şekillere sokarak kalkınmaya uğraşan Türkiye de bu etkilerden uzak kalamazdı. Türkiye'nin çıkmazına çare arayan aydınlarımız Balkanlar'dan Küba'ya, Kuzey Afrika'dan, Hindistan'a, Çin'e kadar değişik ülkelerin kalkınma denemelerini izliyorlar. Kapitalizmi bir takım müdahale ve kontrollerle buhranlarından kurtarmağa çalışan Maynard Keynes'ten Karl Marx'a kadar çeşitli ideologlara başvurarak Türkiye'nin kalkınma davasına bir çözüm arıyor, daha doğrusu değişik teorileri Türkiye'nin şartlarına uygulamağa çalışıyorlar.

İşte böylece Türkiye'de 1960'tan sonraki sosyo - ekonomik akımların memleketin iç yapısından doğduğunu ve dünyada kalkınma etrafındaki değişik denemeler ve fikir akımlarından da yararlandığını söylemek doğru olur.

■ Gelenekçi Akım

İlerici akımların karşısında, mevcut düzeni korumak istiyen «gelenekçiler» vardır. Bunlar büyük şehir ve toprak burjuvazisi, yarı - feodal ağalardır.

Bu zümreler, siyasal ve ekonomik nüfuzlarından yararlanarak bütün ilerici reformlara karşı koyuyorlar. Onlarca, varlıklı zümrelerin «mülkiyet hakkı» korunmalı, «planlı kalkınma», «eşitlik», «sosyal adalet» gibi görüşlere karşı koyulmalıdır.

Büyük köy ve şehir burjuvazisine bağlı olan siyasal partilerin ve fikir adamlarının bu konulardaki görüşleri şöyle özetlenebilir :

1. — Planlı Kalkınma : Adalet Partisi 1964 programında, plan ve finansman hakkındaki görüşünü şöyle açıklıyor : «A.P. plana, ekonomik kalkınmada özel sektörün plana yolgösterici olması şartiyle taraftardır. Kalkınma planının finansmanı için gerekli olan ve büyük çiftlik sahipleriyle yüksek kazançlıları vergileyen kanunlara A.P. muhaliftir. A.P. vergi kaçakçılıklarının önlenmesi için mükelleflerin ödediği verginin açıklanmasını öngören kanuna da karşıdır.» [1]

Bundan başka gelenekçilere göre planda özel sektöre ayrılan yatırım payı azdır. Plana yatırım kaynağı sağlamak için yüksek gelirlilerle, büyük toprak sahiplerini vergilendirmeye de ihtiyaç yoktur. Emperyalistlerin savunucusu ve sözcüsü olan Aydın Yalçın'ın fikrince «özel teşebbüs yatırımları, kendiliğinden sermaye birikimine hizmet edebilir. Yapılacak iş özel yatırımları arttırmaktır.» [2] Aynızamanda plan çerçevesi içinde özel müteşebbise azami serbesti sağlanmalıdır : «İktisadi faaliyette bulunan hür müteşebbis istihsal, fiyat, ücret v.s. gibi noktalarda serbestçe karar verirken ne devletten ne de plancılardan direktif almak zorunda bırakılamaz.» [3] Diğer bir de-

1) A. P. Tüzüğünün ve Tutumunun İncelenmesi. Cumhuriyet, 9 Kasım 1964.
2) Yalçın, Aydın «Beş Yıllık Planın Genel Görünüşü, Beş yıllık kalkınma planı, Ankara 1963, s. 29.
3) İbid. s. 19.

yimle Bayar - Menderes devrinde «devlet özel teşebbüs için» tezini savunan büyük burjuvazinin ideologları şimdi buna, «plan özel teşebbüs için» tezini eklemişlerdir. Bu da kapiatlist ekonomiyle kalkınma teorisinin bir parçasıdır.

2. — Toprak reformu : Gelenekçiler büyük toprak sahiplerinin topraklarının topraksız köylüye dağıtılmasını sağlıyacak bir reform yerine, sadece bir «tarım reformu» yapılması gerektiği fikrini ortaya atmışlardır. Adalet Partisi'nin eski Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala, 1963 Kongresi'nde gelenekçilerin toprak reformu görüşlerini şöyle açıklamıştır : «Memleketin tarım davalarında ve sosyal adalet konusunda topraksız vatandaşa toprak vererek tarım davalarının hallinin mümkün olacağına inanmıyoruz. Bu manada toprak reformu değil, tarım reformu istiyoruz.» [4]

A.P.'nin teoricilerinden M. Zeki Sofuoğlu, Tarım Reformundan ne kastedildiğini bir yazısında şöyle izah ediyor : «Topraksız çiftçi ailelerinin varolmalarının tek nedeni, devlet veya evkaf elindeki topraklar veya toprak ağalarının elindeki fazla topraklar değildir. Türkiye'de ne zannedildiği kadar, derebeyi denilebilecek toprak ağası vardır, ne de ekilebilir olduğu halde ekilmiyen öyle fazla toprak vardır. Yapılacak iş bir tarım reform programı yaparak, erozyonu önlemek, sulama, tohum ve kredi dağıtımı, eğitim v.s. gibi yollarla tarım üretimini arttırmaktır.» [5] Kolayca anlaşılacağı gibi bu görüş, toprak mülkiyetini korumak amacıyla toprak reformunu bir sosyal - ekonomik mesele olmaktan çıkarıp, teknik kalkınma konusu haline getirmektedir. Böyle bir tarım

4) Sosyal Adalet, Mayıs 1963, s. 10.
5) Ibid.

reformu ile tarımda iş gücü fazlalığı, emeğin sömürülmesi, köylünün topraksızlaşması, şehre göçler v.s. gibi ana davaların çözülemiyeceği açıktır. Zira böyle bir reform, ancak bazı bölgelerde ve belki büyük üretim şeklinin hakim olduğu yerlerde, üretimin artmasına hizmet edebilir. Amma az topraklı veya topraksız köylü yığınları topraklandırılmadan, yarı feodal üretim ilişkileri ortadan kaldırılmadan ve hatta buna paralel olarak Türkiye'nin şartlarına uygun bir sanayileşme hamlesi yapılmadan Türkiye'de toprak davasının çözülebileceğini iddia etmek zordur.

■ Gelenekçilerin Sosyal Adalet ve Eşitlik Üstüne Görüşleri

Son yarım yüzyıl içindeki sosyal - ekonomik gelişmelerin toplum içinde doğurduğu çelişmeler ve bu çelişmelerin yaptığı tepkiler, sömürücü sınıfları endişeye düşürüyor.

Özellikle son 10 - 15 yıl içinde hızla gelişen «yeni tip» büyük burjuvazi, Avrupa'nın bazı gelişmiş ülkelerinde tecrübeli burjuvazinin yaptığı gibi, bu çelişmeleri bir dereceye kadar azaltacak tedbirleri almağa dahi ihtiyaç hissetmiyor. Bunun bir nedeni, Türkiye'de sömürülen sınıfların, yani köylü ve işçi yığınların, henüz Avrupa'daki örnekleri kadar bilinçli ve teşkilatlı savaş seviyesinde olmamalarıdır. İkinci nedeni ise Türk burjuvazisinin daha hâlâ sınıf için sınıf haline gelmemiş, olgunlaşmamış olmasıdır. Toplum içindeki kaynaşmaları tahlil edip bunlardan sonuç çıkaracak ve kendi yararlarına gelecek tehlikeyi önleyici tedbirleri düşünecek durumda değildir. Bu,

bütün Türk burjuvazisi için doğru değilse dahi, gelenekçi iktisatçıların sözcülüğünü yaptıkları büyük iş çevreleri ve toprak sahipleri için doğrudur. Bu zümreler, toplumda kesinleşen çelişmelerin bir sonucu olarak doğan «Eşitlik» ve «Sosyal reform» akımlarına karşı ne sosyal, ne de ekonomik tedbirlerle çıkabiliyorlar, ne de hatta bir teori ile. Bu sebepten Avrupa'da ve Amerika'da kapitalist sistemi savunanların kullandıkları bazı klasik metodlara başvurmak yoluna sapıyorlar.

Örneğin bazı gelenekçi politikacılara göre «sosyal adalet» isteği servet düşmanlığından doğuyor. «Toplum servetini arttırmadan yapılacak bir eşit servet dağıtımı, sefaleti herkese dağıtmaktan başka bir şey olmıyacaktır.» [6] Böylece gelenekçiler sadece «mülkiyet hakkına» dokunulmasına değil, genel olarak, toplumda «eşitliği» sağlıyacak tedbirlerin alınmasına da karşıdırlar. Onlarca eşitlik zaten kökten yanlış bir görüştür. Bir kere toplumda genel olarak gelişmeyi sağlamak için özel teşebbüsün elinde büyük servetler birikmesine imkan vermek lazımdır. Bundan başka eşitsizlik tabii bir şeydir : Tabiatta olduğu gibi, toplumda da olacaktır. Onlarca bunu önlemiye çalışmak allahın işine karışmaktır. Millet Partisi Başkanı Osman Bölükbaşı'nın fikrince, «Allah insanı eşit yaratmamıştır. O halde tam eşitlik olamaz. Toplumda eşit hizmette bulunmayan insanları gelir ve servette eşit yapmak zararlı bir hayaldir.» [7] Bilimsel değil, daha çok siyasal nitelik taşıyan bu fatalist ve demagojik düşünüşün uzun boylu tahliline ihtiyaç yoktur. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, gelenekçiler hiç bir zaman eşit hizmetlerde bulunan insanlara

6) A. P. Tüzüğünün ve Tutumunun incelenmesi, «Cumhuriyet», 9 Kasım 1964.
7) Cumhuriyet, 2 Mart 1965.

gelir ve servette eşitlik tanımak prensibine yaklaşmadılar. Bunun tam tersine onların savundukları kapitalist sistem emekleriyle toplum gelirini yaratanların sömürülmesine, emekçiler tarafından yaratılan fazla değerlerin üretime katılmayan, topluma hizmeti olmayan kapitalistler elinde birikmesine hizmet etmektedir. Türkiye'de «sosyal eşitsizliğin» günün konusu olmasının temel nedeni de budur.

Gelenekçilerin teoricilerinden olan Namık Zeki Aral, «Sosyal adalete kapitalizm denen yoldan da gidilir. Kapitalizmde fırsat eşitliği herkese açıktır,» [8] diyor. Özellikle Amerika'da sosyal bilim adamlarından bazılarının savundukları bu klasik görüşe göre, herkes iş hayatına atılmakta, büyük servetler yapmakta, milyoner olmakta serbesttir.

Oysa kapitalist toplumda sınıf çelişmelerinin yarattığı eşitsizlik şartları içinde üretim araçlarına sahip olan büyük kapitalistlerle, emeğini emtia olarak satan işçinin; büyük toprak sahipleriyle topraksızlaşan köylülerin aynı sosyal şartlarda yaşadıklarını, eşit çalışma, gelişme ve eğitim olanaklarına sahip olduklarını iddia etmek objektif şartların gülünç bir inkarıdır.

Gelenekçiler, devletçilik sisteminin bürokratik, zararlı olduğunu ileri sürüyor ve Türkiye'nin ekonomisinde aşağıdaki değişikliklerin yapılmasını ileri sürüyorlar :

1. — Devlet teşekkülleri özel teşebbüse devredilmelidir. Onlarca bu teşekküller rasyonel çalışmamakta, zarar etmekte ve hatta topluma birer yük olmaktadırlar. Bunun için «verimli olmayan devlet işletmeleri kapatılmalı, bazı devlet teşebbüslerinin

8) Aral, Namık Zeki : «Memlekette Sosyalist Cereyanlar», Türkiye İktisat Gazetesi, 31 Ocak 1963.

özel kişilere satılması gözönünde bulundurulmalıdır.» [9]

2. — Devlet, sermaye piyasasının teşekkül etmesi ve anonim ortaklıkların kurulması için tedbirler almalıdır. Yani, devlet kendi elindeki işletmeleri anonim ortaklıklar haline getirmelidir. Şirket sermayesinin büyük bir kısmı, çok sayıda ufak hissedara satılmak suretiyle, hisse senetleri ve tahviller yoluyla elde edilmelidir. Bu tip şirketlerin kurulması aynızamanda Türkiye'de sermaye piyasasının gelişmesine de hizmet edecektir.

Aydın Yalçın, işçinin veya diğer şahısların hisse senedi, tahvil almak suretiyle bir şirketin sermayesine katılmasını, o şirketin işçiye veya halka mal edilmesi gibi gösteriyor. [10] Gerçekte ise bu tip şirketlerin rolü, halktan şahısların elindeki ufak tasarrufların, bir kaç büyük sermayedarın elinde birikmesine hizmet etmektir. Bu tip şirket, büyük sermayenin az ellerde toplanmasına hizmet eder. Şirkete ufak sermayelerle katılan şahıslar ise, sermayedar olmaktan çok uzaktır. Onlar bu sermayenin nereye yatırıldığından, nasıl işletildiğinden dahi habersizdirler. Ellerinde çok miktarda hisse senedi bulunduran birkaç kapitalist idare heyetinde oturur, bütün işi ellerinde tutar ve kârın büyük kısmına sahip çıkarlar. Batılı kapitalist ülkelerde burjuva ideologları, bu gerçeğin önüne bir perde çekerek, «kapitalin demokratikleştirilmesi» teorisini ortaya atmışlardır. Bu yanlış teori, anonim ortaklık tipinin gelişmesiyle, kapitalizmin niteliğinin de değiştiğini, her hisse senedi

9) Okyar, Osman : «Devletçilik Bir Sistem Olabilir mi?», Cumhuriyet, 30 Temmuz 1965.

10) Yalçın, Aydın (Prof.), «Türkiye'de özel Sektör Kurtarılabilir mi?», Ankara'da İşçi Sigortaları Kurumunda Konuşması, YÖN, 11 Haziran 1965, s. 16.

alan işçinin de bir ortak olduğunu iddia ediyorlar.[11] Aydın Yalçın'ın iddiası da bu esasa dayanıyor.

Ayrıca, gelenekçiler, Bayar - Menderes devrinde güdülen batıya bağlılık siyasetinin devam etmesine, yabancı sermayenin teşvik edilmesine taraftardırlar. Onlarca «resmi, yarı - resmi sermayelerin yerine, hususi sermayeleri bir an önce ikame etmeli, yabancı yerli sermayeler işbirliği yapmalıdır.» [12]

Kısacası diyebiliriz ki, «kapitalist sistemle,» devlet müdahaleleri olmadan, emperyalistlere bağlı olarak ve reformları yapmadan kalkınma tezini savunan gelenekçiler Türk toplumunun en önemli sosyal, ekonomik meselelerine çözüm yolu göstermiyorlar. Kalkınma için gerekli sermaye birikimini sağlamak üzere, hiç bir kandırıcı tedbir ileri sürmüyorlar. Yüzbinlerle köylünün topraksızlaşması ve fakirleşmesi, işsizliğin artması, enflasyon, hayat pahalılığı v.s. gibi temel davalara çözümyolu göstermiyorlar.

1960'tan beri genel olarak Türk halkı ve özellikle ezilen, sömürülen yığınlara bağlı aydınlar bu sorunlara çözüm aramakla meşguldurlar. Bu konuda pek çok yeni fikirler, teoriler ortaya atılmakta, halk arasında teşkilatlar, siyasal partiler kurulmakta, çeşitli fikir tartışmaları yapılmaktadır. Böyle bir ortam içinde toplumun sosyal - ekonomik meselelerine cevap vermeyen eskimiş bir sistemi savunmak zordur. Böyle olduğu için de «gelenekçi» akımı, bir fikir hareketi olarak destekleyenlerin sayısı pek azdır. Kapitalist düzenin içindeki haksızlıkları, sömürmeyi, sömürücü sınıfların imtiyazlarını korumağa, toplumu ileri değil, geriye götürmeğe çalışan bu akımın cılız bir fikir hareketi olarak kaldığı söylenebilir.

---

11) Nikitin. P : «Politik Ekonominin Esasları» 115, 116.
12) Aral, N. Z. «Sosyalizm Tehlikesi», Türkiye İktisat Gazetesi, 26 Eylül 1963.

2 Güdümlü Kapitalizmle Kalkınma Akımı (27 Mayıs'çılar)

27 Mayıs 1960 hükümet darbesinden sonra, darbeyi yapan subayların Türkiye'nin kalkınma yolu etrafındaki görüşlerini daha önceki bahislerde görmüştük. Belirtmiş olduğumuz gibi, 27 Mayıs hareketi, Kemalistlerin başladığı burjuva devrimini tamamlama niteliğini taşıyordu. Bu sebepten, ekonomik prensipleri de, kapitalist üretim ilişkileri çerçevesi içinde bazı reformlar yapmak esasına dayanıyordu. Bu hareketi destekleyenler, devlet kapitalizmine yeni bir yön vererek, hızlı kalkınma amacına ulaşılabileceği fikrindeydiler. Bundan ötürü de 27 Mayıs'çıların seçtiği kalkınma yoluna, «düzenli» veya «güdümlü kapitalizm» yolu demek doğru olur.

1960'tan sonra, 27 Mayıs hareketinin temel prensiplerini destekleyen çevreler genişledi. Bunların başında, orduda, devlet idaresinde, üniversite ve basın çevrelerindeki aydınların büyük bir kısmı, C.H.P.'nin önemli bir bölümü sayılabilir. Orta tabakaların, büyük burjuvaziye karşı savaşını temsil eden bu harekete bağh olarak, Türkiye'nin sosyal - ekonomik

kalkınması etrafında pek çok yeni fikir ve kavramlar ortaya atılmıştır. Bunlar Milli Birlik Komitesi'nin dokümanlarında, 1961 Anayasası'nda ve diğer belgelerde, azçok sistematik hale de getirilmiştir. Bununla beraber 27 Mayıs'çıların ortaya attıkları prensipler etrafında doğan akıma, tam anlamıyla, istikrarlı bir fikir hareketi olarak bakmak zordur. Zira bu akımın kendi içinde, pek çok bölünmeler ve fikir ayrılıkları vardır. Bu harekette önemli rolü olan C.H.P.'nin kendi içinde sınıf esasına dayanan bir takım bölünmeler olması da durumu büsbütün karıştırmaktadır. Bu harekete daha çok, 1960'tan sonra doğan fikir akımlarının başlangıcı ve temeli olarak bakmak doğru olur. Zira, özellikle 1964'ten sonra 27 Mayıs prensiplerine bağlı önemli şahısların değişik yönlere gittikleri de görülmüştür. Milli Birlik Komitesi'nden atılmış olan 14 subaydan bazıları C.H.P.'ye, bazıları T.İ.P.'e katılmışlar, bazıları ise, C.K.M.P.'nin başına geçmişlerdir.

Türkiye'de, henüz gelişmekte olan fikir hareketlerinin bir parçası olan «güdümlü kapitalizm» yoluyla kalkınma akımı, değişik fikir kaynaklarından ilham alıyor. Bu akım Kemalizmin «devletçilik» ve «halkçılık» prensiplerine bağlıdır. On dokuzuncu yüzyıl burjuva devriminden mülhem «sosyal adalet», «eşitlik» prensiplerini benimsemiştir. Aynı zamanda J.M. Keynes gibi modern iktisatçıların, kapitalizmi düzenleme amacı ile ortaya attıkları teorilerden faydalanıyor.

Bu sebeplerden 27 Mayıs hareketinin gerek organik bünyesi, gerekse fikri temelleri bakımından eklektik bir hareket olduğunu söylemek doğru olur. Bu akımın temel prensipleri dört noktada toplanabilir :

1. — Devletçilik.
2. — Sosyal Adalet.
3. — Planlı kalkınma.
4. — Demokratik yolla kalkınma.

Şimdi bu prensipleri ayrı ayrı ele alalım :

■ Devletçilik Anlayışı

27 Mayıs'çılar Kemalizmin devletçilik prensibine bağlıydılar. 1950 - 60 arasında uygulanan «liberal devletçilik» sisteminin tepkisiyle, özel teşebbüsün ekonomik gücünü azaltmak, devleti ekonomide hakim duruma getirmek istiyorlardı. Bu maksatla yüksek gelirlileri mal beyanına tabi tuttuklarına, 1961'de çıkarılan vergi kanunuyla bu zümrenin vergilerini arttırdıklarına, 27 Mayıs bahsinde değinmiştik. Beş yıllık kalkınma planında da, kalkınmayı bir merkezden planlamak, yatırımları devlet planına göre ayarlamak, yüksek gelirlilerin vergilerini yükseltmek ve özel teşebbüsü kısmen kontrol altına almak hedefi güdülüyordu. Daha doğrusu, özel teşebbüs, devlet planının hedeflerine göre hareket etmeğe yöneltilecekti.

Anayasa devlete, «kamu yararı amacıyla» özel teşebbüslerin özgürlüklerini sınırlandırmak, «kamu hizmeti mahiyeti taşıyan» teşebbüsleri devletleştirmek yetkisini tanıyordu. Toprağı ve özel mülkiyette bulunan taşınmaz malları devletleştirmek de devletin yetkisi dahilindeydi. Görüldüğü gibi, 27 Mayıs'çılar, Kemalcilerin 1930'larda uyguladıkları devletçilik sistemini esas kabul ediyor, ona bazı yenilikler getiriyorlardı.

27 Mayıs'çıların Kemalist devletçiliğe getirdikle-

ri yeni kavramlar, «sosyal devlet», «halk devleti» kavramlarıdır. Bu prensibe dayanarak, 1961 Anayasası'nın devlete toprak reformunu yapmak, halkın sağlık bakımını, eğitimini, sosyal ve işsizlik sigortalarını sağlamak gibi bir çok ödevler verdiğimi görmüştük. Ayrıca, 27 Mayıs'çılar sağlık reformu, mesken kanunu, «eğitim seferberliği» gibi halka sosyal yardımlar ve refah sağlıyacak bir takım projelere girişmişlerdi. Bütün bunlar, devlete yeni bir nitelik vermek, onu «halka hizmet eden bir organ» haline getirmek gayretleriydi.

Halka hizmet fikrine bağlı olarak bu devlete aynızamanda «halkçı devlet» de deniyor. Bu kavram altında, Kemalizmin halkçılığına da yeni bir nitelik veriliyor. Prof. Bahri Savcı'ya göre, Kemalizmin halkçılığı sosyal bir muhteva taşıyordu. Halkçılık bir sosyal - ekonomik modernizasyon manasına geliyordu. Bu kavram, «büyük kitlesi çiftçi, esnaf olan halk tabakalarını kavrayıp, devletin siyasal ve iktisadi icralarını, bu halk tabakalarının maddi ve manevi ağırlığı altında ve ihtiyaçlarımn yönünden yaptırılmasını ifade» ediyordu. (13)

Bütün bunlardan maksat, devleti büyük burjuvazi ile toprak ağalarına hizmet eder durumdan çıkarmak, ezilen orta tabakalarla emekçi yığınları korumaktı. Devleti bu zümrelerin çıkarım koruyan bir devlet haline getirmek istiyorlardı. Milli Birlik Hükümeti'nin yayınladığı «Türk Kültür Derneği» tüzüğünde 27 Mayıs'çıların devletçilik anlayışı şöyle ifade ediliyordu : «Yurdu devletin hakim olduğu bir karma ekonomi sistemiyle kalkındırmak. Özel teşebbüsü muhafaza etmek, fakat gayrimeşru veya aşırı kazançları önlemek, 'planlı ve muvazeneli bir devletçi-

13) Savcı, Bahri (Prof.), «Sosyal Görüş Naksanı», Cumhuriyet, 22 Eylül 1963.

lik sistemi kurmak.» [14] Yani devletin sınıf dayanağı değişecek, devlet büyük burjuvazi ile toprak ağaları yerine, küçük burjuvaziye, kısmen de emekçilere hizmet edecekti.

Türkiye'nin bugünkü şartlarında toprak reformu, vergi reformu, sağlık ve eğitim reformları gibi reformların yapılması elbette ezilen yığınların yükünü hafifletmek ve toplum gelişmesine hizmet etmek bakımından çok önemlidir. Özellikle radikal bir toprak reformu, toprak burjuvazisiyle yarı feodal ağaların gücünü kırmak, topraksız yığınları topraklandırmak, tarımın gelişmesine ve iç pazarın daha da açılmasına hizmet etmek suretiyle sosyal - ekonomik, siyasal gelişmede çok önemli bir rol oynayabilir. Bu sebeplerden, Türkiye'nin bütün demokratik kuvvetleri 27 Mayıs'çıların «sosyal devlet» kavramına bağlı olarak ileri sürdükleri reformları destekliyorlar.

27 Mayıs'çılardan bazıları, aynızamanda «sosyal devlet»in sınıf çelişmelerini önliyeceği fikrindeydiler. Hareketin içinde önemli rolü olan Tabii Senatör Sami Küçük şöyle diyor : «Sosyal adalete kayıtsız kalan devletler, toplum hayatının müfrit sol veya müfrit sağ akımlara kapılarak totaliter istikametlere sürüklenmesine engel olamamaktadırlar... Komünizme karşı en tesirli kalkan, onu lüzumsuz hale getiren sosyal adaletin gerçekleşmesidir... Sosyal adalet ilkesinin uygulanmasıyla komünizm hem yasaklanmış ve hem de gerekçesiz hale getirilmiş olmaktadır.» [15]

Bu görüşü bütün 27 Mayıs'çılara mal etmek doğru değildir. Amma, «sosyal devleti» bu esaslara dayandıranların 27 Mayıs'çıların önemli bir kolunu teşkil ettikleri de bir gerçektir. Bu görüşü savunan

14) «Türk Kültür Derneği Tüzüğü» T. C. Sicilli Kavanin, cilt 41, s. 8986.
15) Küçük, Sami : «Gerçek Milliyetçilik», Cumhuriyet, 9 Ekim 1965.

27 Mayıs'çılar kendi kendilerini bir çıkmaza sokuyorlar. Zira, onlarca hedef, sosyal reformlar yoluyla sınıflar arasındaki çarpışmayı önlemektir. Oysa Türkiye'nin somut şartları, sınıf çatışmaları olmadan bu reformların gerçekleşmiyeceğini gösteriyor. Sosyal adalet uğrunda savaşan yurtsever aydınlar, güçlü sömürücü sınıfların direnimi ile karşılaşıyorlar. 1960'-tan bu yana Milli Birlik'çilerin, plancıların, bazı siyasal partilerle, sendika ve gençlik teşkilatlarının, parlamentodaki 27 Mayıs'çıların, T.İ.P.'lilerin, bütün gayretlerine rağmen, bu direnme kırılamamış, reformlar gerçekleştirilememiştir.

Bu düğümün çözüm noktası nerdedir? Fikrimizce, 27 Mayıs'çıların hatası, birçok küçük burjuva politikacıların yaptığı gibi, kendilerini ve sınıflarını tek başlarına gerekli sosyal değişiklikleri gerçekleştirebilecek güçte görmeleridir. Oysa, Türkiye'de artık kapitalizm belli ölçüde gelişmiş, burjuvazi ile işçi sınıfı arasında savaş başlamıştır. Küçük ve orta burjuvazinin bir kısmı ve bu sınıflara bağlı aydınlar bu savaşta orta yer tutmağa başlamışlardır. Türkiye'nin gerçeklerinde bu «ara sınıf»ların, işçi sınıfının ve kısmen de köylü yığınların desteği olmadan gerici büyük burjuvazi ile ağaların mukavemetini kırmalarına pek de imkan yoktur. Bu sebepten, sınıf kavgasının önlenmesi değil, reformlarda çıkarı olan sınıfların şuurlandırılması, teşkilatlandırılması gerekmektedir. «Sosyal adalet» ancak bu sınıfların desteğiyle gerçekleşebilecektir.

Kapitalizm geliştiği ölçüde, bu reformları gerçekleştirmenin güçleştiğini de gözönünde bulundurmak gerekir. Değişik Asya Afrika memleketlerinde bu konuyla ilgili incelemeler yapmış olan Sovyet alimleri Minayev ve Fyodorov meseleyi şöyle izah

ediyorlar : «Burjuvazinin henüz teşekkül etmemiş olduğu memleketlerde, örneğin Mali'de, reformları gerçekleştirmek daha kolay olmuştur. Fakat kapitalizmin nisbeten daha gelişmiş ve burjuvazinin kuvvetlenmiş olduğu memleketlerde, burjuvazinin çıkarları ile bağdaşmayan reformları gerçekleştirmek güçtür. Örneğin, Birleşik Arap Cumhuriyeti'nde bu iş nisbeten zor olmuştur.» Bu iki bilginin fikrince, «sanayiin ve işçi sınıfının gelişmiş bulunduğu Asya - Afrika ülkelerinde işçi ve köylü sınıfları arasında birlik kurulması temel şarttır. Ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlayacak kuvvetler arasında bir birlik, demokratik cephe kurulması da gereklidir.»[16]

Kısacası, büyük burjuvazi güçlendiği ölçüde, küçük ve orta burjuvazinin veya bu tabakalara bağlı aydınların devrimci bir siyaset gütmeleri güçleşmektedir. Bugünkü Türkiye'de, sınıf gelişmeleri gerek 1923 - 30 Türkiye'sine, gerekse Birleşik Arap Cumhuriyeti'ne oranla çok keskinleşmiştir. Bu sebepten, reform yapmak isteyen yurtsever burjuva aydınları, diğer az gelişmiş ülkelerin denemelerinde görülenden büyük bir mukavemetle karşılaşmaktadırlar. Reform yoluyla sınıf çelişmelerini azaltmak teorisi de çıkmaza girmektedir.

■ «Sosyal Adalet İçinde Kalkınma»

Bu kavram, «sosyal devlet» kavramıyla sıkı sıkıya bağlıdır. Birinci beş yıllık planın, «kalkınma politikasının sosyal hedefleri»ni izah eden bahsinde şöyle deniyor : «... iktisadi kalkınmamız, sosyal adalet ilkeleriyle bağdaştırılarak ahenkli bir gelişme-

16) L. Minayev, L. Fyodorov : «Dünyada Sosyalizm için Mücadele». Moskova, Progres Yayınevi (İngilizce Tercümesi) s. 88.

nin gerçekleştirilmesi yoluna gidilecek ve plan hamlesinin sosyal adalet ilkelerinden sapmasına müsaade edilmiyecektir». [17] Aynı belgede «sosyal adalet içinde kalkınma» kavramı şöyle izah ediliyor : «İktisadi kalkınma ile geliştirilen kaynakların yurt refahının arttırılmasında kullanılarak halkın yeterli bir yaşama seviyesine ulaştırılması, sosyal güvenlik, adil bir gelir dağılımı ve kelimenin en geniş anlamıyla yurt ölçüsünde bir fırsat eşitliği». [18]

Milli Birlik Komitesi'nin, 1961'de çıkan Gelir Vergisi Kanunu'yla da, büyük toprak ve tarım gelir sahiplerinin vergi muafiyetlerini kaldırmak, kurumlar vergisini yükseltmek ve toprak vergisi nisbetlerini arttırmak hedeflerini güttüğünü daha evvelce belirtmiştik. Bu kanun aynızamanda küçük ve orta tarımsal işletmeleri vergiden muaf tutarak orta ve küçük köylüyü koruyordu. Uygulanamayan bu kanun, 27 Mayıs'çıların ilkelerini belirtmek bakımından önemliydi.

27 Mayıs'çıların fikrince, planın hedef tuttuğu geniş yatırımların sağlanması yükü, toplumun değişik zümreleri arasında adil bir şekilde dağıtılmalıydı. Yatırımlara gelir kaynağı olarak en başta yüksek gelirlilerden ve büyük toprak sahiplerinden alınacak vergilere başvurulmalıydı. Doç. Dr. İdris Küçükömer böyle bir siyasetin zorunluluğunu şöyle izah ediyordu : «Yirminci yüzyılın ikinci yarısında bir ülke gelişmiş de olsa, orada sınıflar arasındaki gelir farkını belli sınıflar aleyhine arttıran veya sürdüren, enflasyonlu, gelişigüzel kalkınma, sosyal sorunlar yaratır. Bu sorunlar sosyal ve dolayısıyla politik dengesizliğe sebep olur. Türkiye'de gelenekçiler eliyle ve

17) Kalkınma Planı, Birinci Beş Yıl, DPT, Ankara 1963, s. 47.
18) İbid.

D.P. aracıyla yürütülen benzer politika dengesizlik yaratmıştır... İşte bu gerçek, 'sosyal adalet' içinde kalkınma amacını Türk politikasına getirdi». [19]

Görüldüğü gibi, maksat sınıflar arasındaki gelir farklarını azaltmak, bir yandan orta tabakaların yükünü hafifletirken, bir yandan da sosyal dengesizliği önlemekti. Bizde burjuva aydınlarının savunduğu «sosyal adalet» prensibi, 18 - 19'uncu yüzyıllarda Avrupa'da kapitalizmin gelişmesi sonucunda kesinleşen sınıf çelişmelerine çözüm arayan burjuvazinin «sosyal adalet», «eşitlik» ilkelerinden çok farklı değildi. Bizim burjuva aydınları da, 19'uncu yüzyılda Avrupa burjuvazisinin istediği gibi, milli gelirin dağıtımında eşitlik veya adaleti sağlamak yoluyla «sosyal adaleti» gerçekleştirmek istiyorlar. Marx bu ilkelerin toplumun belki gelişme safhasında haklı, daha ileri bir gelişme safhası için ise fikir karıştırıcı olduğunu göstermişti. [20]

Marx'ın izah ettiğine göre, tüm sosyal istihsali tamamıyla eşit bir şekilde dağıtmak mümkün değildir. Zira, milli geliri toplumun bütün fertleri arasında tam bir eşitlik içinde dağıtmak, çalışanlarla çalışmayanlara eşitlik tanımak olur. Bundan başka, milli gelirin tümünün fertler arasında dağıtılması zaten mümkün değildir. Çünkü, bunun bir kısmını yeni sermaye yatırımlarına, üretimi arttırma masraflarına v.s. ayırmak gerekir. Milli gelirin ancak tüketime yarayan bölümünün dağıtımı düşünülebilir. Ne var ki asıl önemli nokta, tüketim araçlarının değil, üretim araçlarının bölümünü sağlamaktır. «Tüketim» araçlarının herhangi bir dağıtımı, üretim araçlarının da-

19) Küçükömer, Idris (Doç. Dr.): Planlama Trajedisi mi? Uzmanların Planı Sosyalist mi?, YÖN, 10 Ekim 1962.

20) Marx, Karl, Gota Programının Tenkidi «Critique of the Gotha programme», Marx Engels Collected Works, 1962, Cilt II, s. 45.

ğıtım şartlarının bir sonucudur». [21] Üretim araçlarının dağılışı ise üretim şekline bağlıdır. Kapitalist üretim şeklinin özelliği, maddi üretim şartlarının; mülk, sermaye ve toprak şeklinde işçi olmayan kimselerin elinde olmasıdır. Öte yandan yığınlar sadece şahsi üretim şartlarının, emek gücünün sahibidirler. «Üretim araçları bu şekilde dağıtıldığı sürece, otomatik olarak tüketim araçlarının bugünkü dağıtımı sonucuna varılacaktır.» [22] Üretim araçları mülkiyetinde, dağıtımında bir değişiklik olmadıkça, sadece milli gelirin bir bölümünün dağıtımının faydası azdır. Çünkü, eşitsizliği (adaletsizliği) doğuran üretim ilişkileri makanizması gene eskisi gibi çalışmağa devam edecektir.

Bizde burjuva aydınlarının «sosyal adalet» isteği toplumun gelişme safhasına göre hakh ve doğru bir istektir. Bu, kapitalizmin gelişmesinin, sınıf çelişmelerinin doğurduğu doğal bir sonuçtur. Ancak, sübjektif bakımdan iyi niyetlerin, toplumun objektif gelişme kanunlarını değiştiremiyeceğini de hatırlamak gerekir. Kalkınma, kapitalist üretim ilişkileri çerçevesi içinde yer aldığı sürece, milli gelirin bir bölümünü adil dağıtarak, sosyal ve ekonomik problemleri devamlı olarak çözmeğe imkan olmıyacaktır. Bugün için, kalkınma yükünün yurttaşlar arasında daha adil bir şekilde paylaşılması, bazı sosyal, ekonomik tedbirlerle ezilen yığınların korunması elbette nisbi bir refah sağlayabilir ve faydalıdır. Amma, daha ileri bir gelişme safhasında, toplumda daha kökten değişikliklere, üretim araçlarının sosyalleştirilmesine ihtiyaç görüleceğini de şimdiden kestirmek mümkündür.

---

21) Ibid. s. 25.
22) Ibid.

■ Planlı Kalkınma

27 Mayıs hareketinden sonra ekonomi alanında en büyük yeniliklerden biri planlı kalkınma yolunun tutulmasıdır. 1962'de Devlet Planlama Teşkilatı kuruldu. Bu teşkilat üniversite profesörlerinin ve bazı yabancı uzmanların yardımıyla, «Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı»nı hazırladı : (1963 - 1967 Planı.) Bu planla Türkiye'de ilk defa olmak üzere geniş bir plancılığa gidiliyordu. 1932 - 1937 planı sadece sanayi ve maden enerjisini içine alıyordu. 1963 - 67 planı ise bütün iktisadi kaynakları ve harcamaları planlıyor.

Planın, iktisadi hedefler bölümünde belirtildiğine göre, planlı bir ekonomiyle gelişme yolunu seçmenin nedeni, «kaynakların belli harcamalara tahsisinde piyasa ekonomisinin her zaman gerçekleştirmediği dengeyi kurmaktır.» [23] İç ve dış taleplerin tesbiti için araştırmalar yapılmış, yatırımların sektörler arasında dağılımı ve üretim hedefleri bu tahminlere göre ayarlanmıştır.

27 Mayıs'çıların ekonomik prensipleri kapitalist sistem içinde bazı ayarlamalar yapmak olduğu için, Birinci Beş Yıllık Plan da böyle bir esasa dayanıyordu.

Kapitalist alemde, planlama muhtelif şekiller almıştır. Daha 1929'da, dünya iktisadi buhranından sonra, kapitalist ekonomideki ani genişlemeleri ve daralmaları, özellikle büyük mikyasta işsizliği önlemek için İngiliz iktisatçısı Lord J. M. Keynes, «güdümlü kapitalizm» nazariyesini ortaya atmıştı. Bu teoriye göre devlet, kısmen vergileme, kısmen de faiz hadlerini tayin etmek suretiyle yatırımların ve

23) Kalkınma Planı, Birinci Beş Yıl, DPT, Ankara 1965, s. 44.

istihsalin artmasını sağlıyacaktı. Bir yandan da kendisi bazı yatırımlar yaparak, milli yatırımların tam istihdamı sağlıyacak seviyeye ulaşmasına hizmet edecekti. Keynes'e göre, bunun için devletin istihsal vasıtalarına sahip olmasına ihtiyaç yoktu. O, ancak yatırımlara ayrılacak kaynakların nisbetini tayin edecekti.

Diğer bir deyimle, somut hedefler tesbit eden geniş bir plan yapılmıyacak, sadece merkezi kontrollar yoluyla, yatırım ve istihsal hacmi ayarlanacak, milli ekonomide bütün istihsal unsurları tam olarak kullanılabilecekti. Böylece kapitalist ekonominin işleyişindeki anarşiye son verilecek, düzenli bir ekonomiyle, «kaynakların ziyan edilmesi skandalı, bu kaynakları harekete getiren özel müteşebbislerin sırtındaki yük ve dünyanın daha fazla tahammül edemiyeceği işsizlik önlenecekti.» [24]

Çok kısaca özetlediğimiz bu nazariye, İkinci Dünya Harbi sırasında ve ondan sonra kapitalist memleketlerde çeşitli «planlı ekonomi» cereyanlarına yol açtı.

Hızla gelişmek ihtiyacında olan az gelişmiş memleketlerden bazıları da, aşağı yukarı bu esaslara dayanan bir planlama sistemine gittiler. Bu memleketlerde mesele kapitalizmin buhranlarını önlemek değil, ekonomik mekanizmanın işleyişini bir merkezden ayarlamak, bütün kaynakları kalkınma yolunda seferber etmekti.

İkinci Dünya Harbi'nden sonra Keynes'in esas prensiplerini kabul eden bir çok iktisatçılar, nasıl kapitalist sistem devlet müdahaleleri olmadan buhrandan kurtulamazsa, az gelişmiş memleketlerin de

24) Keynes, John Maynard : «The General Theory of Employment Interest and Money» London 1936, s. 377 - 381.

bu sistem içinde hızlı bir kalkınma yapamıyacağını kabul ediyorlar. Türkiye'de devlet planının prensiplerini tesbit eden bilim adamları üzerinde, Keynes'in yanında Arthur Lewis, G. Myrdal gibi merkezi bir planla kalkınma yolunu tavsiye eden iktisatçıların da etki yaptığı görülüyor. Bu iktisatçılara göre geri kalmış bir memleketin kendiliğinden, yani devlet müdahalesi olmadan, fertlerin yatırım ve istihlaki tamamen serbest bir mekanizma içinde kalkınmalarına imkan yoktur. Bu memleketlerin önünde tarımda prodüktiviteyi arttırmak, tarım sektöründen şehre akan fazla işgücünü istihdam, çok düşük olan tasarrufların yükseltilmesi gibi problemler vardır. Bütün bu problemlerin devlet müdahalesi olmadan ve planlı ekonomi sistemine gidilmeden çözülmesine imkan yoktur. Bizdeki planlamada da bu esas prensiplerin bazı etkileri olduğu söylenebilir.

«Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı»nda vergileri ve diğer yollarla devlet gelirlerini arttırmak hedefi güdülmüştür. Maksat, hızlı kalkınmayı sağlıyacak yatırımları elde etmekti. Değişik alanlara yapılacak yatırım nisbetleri tesbit edilmişti. Plan sanayi yatırımlarının arttırılmasını da kararlaştırmıştı. Fakat somut istihsal hedefleri tesbit edilmemişti. Özellikle özel teşebbüsü bu konuda tamamen serbest bırakıyordu. Planda, fiyat politikası yoluyla, iç fiyatlarda dengeyi sağlamak, para emisyonlarına gitmeden, iç kaynakları seferber ederek yatırım nisbetlerini yükseltmek esası da kabul edilmişti.

Görüldüğü gibi plan, bazı noktalarda somutlaşmakla beraber, biraz endikatif bir mahiyet taşımaktadır. Fakat, asıl önemli nokta, plancıların, planlamayı kapitalist istihsal münasebetleri çerçevesi içinde yapmayı tasarlamalarıdır. Özel teşebbüsün faali-

yeti ve piyasa mekanizması esas kabul edilmiştir. Planda şöyle denmektedir : «Üretim hedeflerinin tesbitinde ve sektör programlarının hazırlanmasında, fiyatların piyasa ekonomisinin kurallarına göre teşekkül edeceği ilkesi esas alınmıştır. Fiyat kontrollerinden mümkün olduğu kadar kaçınılacak ve kamu fiyatlarının tesbitinde maliyetler gözönünde tutularak, piyasa fiyatlarıyla paralelliğin sağlanmasına çalışılacaktır.» [25] Gerekirse, devlet mallarına konan fiyatlarla genel fiyatlara tesir edilmeğe çalışılacaktır.

Plan, günün üretim ilişkilerini esas kabul ettiği için, bu ilişkilerde herhangi bir değişikliği sağlıyacak tedbirler öngörülmemiştir. Ekonomiyi bir merkezden planlamak, kaynakları, yatırımları, üretimi merkezi bir planla ayarlamak kapitalist üretim ilişkileri içinde de bazı olumlu sonuçlar verebilir. Ne var ki, Türkiye'nin şartlarında, büyük güce sahip olan yerli-yabancı özel teşebbüsün direnmesi planın uygulanmasını baltaladığı gibi, olumlu hedeflere ulaşılmasını da önlemiştir. Planın koyduğu üretim hedeflerine ulaşılamamış, gerekli yatırım tasarrufları sağlanamamıştır. Bu da Türk toplumunun bünyesinde köklü değişiklikler yapmadan planlamanın fayda veremiyeceği gerçeğini ortaya çıkarmıştır.

■ Demokratik Yolla Kalkınma

Hükümet darbesinden sonra Milli Birlik Komitesi içinde en büyük fikir tartışmalarından biri şuydu : Kalkınma parlamenter demokrasi sistemi içinde mi yapılmalı, yoksa askeri bir diktatorya ile mi gerçekleştirilmeli? Hatta bu tartışma 27 Mayıs'çıları ikiye

25) Kalkınma Planı, Birinci Beş Yıl, Ankara 1963, s. 44.

bölmüştü. Milli Birlik'çilerden bazılarının, 21 Mayıs 1963'te, Talat Aydemir'in başkanlığında ikinci bir hükümet darbesi hazırlayan bazı ordu mensuplarının ve diğer bazı aydınların fikrince, parlamentoyu dağıtmak ve gerekli reformları bir askeri hükümetin idaresinde gerçekleştirmek lazımdı. Çünkü, onların fikrince siyasi partiler, büyük burjuvazi ile, büyük toprak sahiplerinin elinde birer vasıta haline gelmişti. Türkiye'nin şartlarında parlamenter yolla, bu sınıfların mukavemetini kırmağa ve reformları gerçekleştirmeğe imkan yoktu.

Özellikle orduda, bir hayli desteklenen bu görüş, 27 Mayıs'çıların öteki gurupları tarafından desteklenmedi. Bu sebepten de neticede, sosyal reformları «parlamenter demokrasi» sistemi içinde gerçekleştirmek ilkesi hakim oldu. Gerek, C.H.P. çevrelerinde, gerek üniversite çevrelerinde, gerekse demokratik basında, «demokrasi içinde planlı kalkınma» fikri üzerinde önemle duruldu.

Prof. İsmet Giritli'ye göre, devlet geniş kalkınma için tasarrufları arttırmak, yatırımları toplum yararına olan yönlere yapmak zorundadır. Fakat bunu, «demokratik usullerle, demokrasi müesseselerini zedelemeden yapmalıdır... Bu suretle bir hürriyet ve kalkınma sentezinin gerçekleşmesi Türk toplumunun temel meselesi olarak anayasa tasarısına konmuştur... Türk demokrasisinin temel unsurları bu sentezde saklıdır.» [26]

Bu fikri savunanlar, siyasal demokrasinin ancak «iktisadi demokrasinin» gerçekleşmesiyle, yani «sosyal adalet içinde planlı kalkınmayla» gerçekleşebileceği fikrindedirler. Onlarca, siyasal demokrasinin yaşayabilmesi için, toplumun refah seviyesinin

26) Giritli, İsmet (Prof.): «27 Mayıs'tan İkinci Cumhuriyet'e», 1961, s. 99.

de yükselmesi lazımdır. Giritli şöyle diyor : «Çağımızdaki kurtuluş hareketlerinin amacı, bağımsızlıklarla beraber belli sosyal seviyeye, iktisadi refaha, siyasal özgürlüğe ve güvene ulaşmaktır.» [27] Demokrasi böyle bir temel üzerinde gelişecektir.

«Demokrasi»den yana olan 27 Mayıs'çılar, bu sistemin gerçekleştirilmesi önündeki güçlükleri de görüyorlar. Onlarca, bütün güçlükleri yenerek, anayasanın sağlamış olduğu demokratik hak ve özgürlükleri korumak ve bunlara dayanarak hızlı kalkınmayı sağlamak gerekir. C.H.P.'nin sol kanadını temsil eden Bülent Ecevit şöyle diyor : «Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu güç duruma bakarak demokrasiyi üstümüzden atılması gereken bir yük sayanların da; sosyal adalet kaygusunu şimdilik bir tarafa bırakıp, çalışanları ezmek, sömürmek ve gelir dağılışındaki dengesizliği arttırmak bahasına da olsa, sermaye birikimini hızlandırmayı düşünenlerin de haksız oldukları, yanıldıkları kanısındayım». [28] Yani onun fikrince, «demokratik» müesseseleri kaldırarak kalkınmak fikri de yanlıştır. Gelenekçilerin düşündüğü gibi, emekçi yığınları ezerek, onlara baskı yaparak da.

Bu görüşte olanlar, Türkiye'de demokrasinin önünde iki tehlike görüyorlar : Bunlardan biri; (çok partili bir sistem içinde siyasal partilerin fedakarlık isteyen uzun vadeli yatırımlardan kaçacakları, gerekli reformları gerçekleştirmiyecekleri gerekçesiyle) parlamentoyu ve burjuva partilerini ortadan kaldırmak istiyenlerdir. Talat Aydemir gibi...

İkinci tehlike ise, 27 Mayıs'ta bir darbe yemiş

---

27) Giritli, İsmet : «Kalkınma ve Türkiye», İstanbul 1962, s. 21.

28) Ecevit, Bülent : «Türkiye'nin İktisadi Kalkınmasında Sosyal Adalet ve Demokratik Devletçilik» Sosyal Siyaset Konferansları. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü, İstanbul 1963, Kitap 14, s. 4.

olan büyük burjuvazinin, reformları, işçinin savaşını, ilerici fikir akımlarının gelişmesini önlemek için, diktatoryal metodlara başvurmasıdır. Yarı - feodal ağalar, dini irtica ve yabancı sermaye tarafından desteklenen büyük burjuvazinin, imkan bulursa, hatta 27 Mayıs Anayasası'nın tanıdığı burjuva demokratik hakları çiğniyerek, parlamentoyu ve siyasi partileri kaldırarak, devlet kapitalizmini faşizme doğru sürüklemesi de muhtemeldir. 27 Mayıs'çı burjuva demokratları buna çok ciddi bir tehlike olarak bakmakta ve 1961 Anayasası'nı var güçleriyle savunmaktadırlar.

«Demokratik yolla kalkınma» tezini savunan 27 Mayıs'çılara göre, bu iki tehlikeyi önlemenin tek yolu, Anayasanın sağladığı demokratik hak ve özgürlükleri her ne bahasına olursa olsun, savunmak ve korumaktır. Burjuva demokrasisi müesseselerini ve en başta parlamentoyu kaldırmadan kalkınma yolunu tutmaktır. Türkiye'nin bugünkü şartları açısından bakıldığı vakit, bu görüşün pek de yanlış olduğu söylenemez. Zira, bugün Türk toplumunun önündeki en büyük tehlike faşist metodlar kullanacak bir burjuva diktatoryasının kurulmasıdır. Böyle bir tehlikeyi önleyecek ve demokratik kuvvetlerin gelişmesine imkan verecek bir burjuva demokrasisi Türk toplumu için gereklidir.

Ancak, parlamenter demokrasinin uygulanması önünde de pek büyük güçlükler vardır. Zira, nüfusun büyük çoğunluğunu teşkil eden köylü ve işçi yığınların henüz yeter derecede bilince varmadığı bir memlekette parlamenter sistemin uygulanması önünde de büyük engeller vardır. Reformları parlamenter yoldan gerçekleştirmek isteyen burjuva aydınları, geniş yığınları bu davaya kazanmadan başarıya ulaşamıyorlar. 1965 seçimi sonuçları, demokratik

kuvvetler önünde daha aşılması gereken pek büyük güçlükler olduğunu ortaya koymuştur.

■ Cumhuriyet Halk Partisi'nde 27 Mayıs'çılar

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 27 Mayıs hareketinde önemli bir yeri olduğunu belirtmiştik. Bu parti hareketin zeminini hazırlayanlar arasında olduğu gibi, Milli Birlik Hükümeti'nin bir kanadı C.H.P. ile sıkı sıkıya bağlıydı. Bundan başka, C.H.P.'nin alt tabakalarını ve kitlesini teşkil eden orta ve küçük burjuvazi arasında 27 Mayıs hareketinin temel ilkeleri günden güne daha geniş bir destek bulmaktadır. Bunda, bu zümrelerin Kemalizme bağlı olmalarının da rolü büyüktür.

1960'tan sonra, Türk toplumundaki sosyal, siyasal gelişmelere paralel olarak, C.H.P. içinde de bölünmeler, parçalanmalar başladı. Partinin üst tabakalarında bulunan büyük burjuvalarla, toprak «ağa»'ları, «gelenekçi» bir ekonomi politikasından yana idiler. Toprak reformu, vergi reformu, «Sosyal Adalet» v.s. gibi tedbir ve ilkeler, bu zümrelerin mukavemetiyle karşılaşıyordu. Öte yandan, 27 Mayıs hareketinden hız alan Atatürkçü gençler gurubu, 27 Mayıs prensiplerinin gerçekleştirilmesinde ısrar ediyorlardı. Bu gurubun fikrince, C.H.P., toplumdaki bünye transformasyonuna uygun olarak sınıf dayanağını değiştirmek zorundaydı. Büyük burjuvazinin geniş grupları, C.H.P.'nin geleneksel dayanağı olan «ağa» ve eşraf tabakaları Adalet Partisi'ne kaymıştı. C.H.P.'nin bu zümrelere dayanarak yaşamasına imkan yoktu. Bu sebepten C.H.P. ezilen orta taba-

kaların ve günden güne güçlenen emekçi yığınların partisi haline gelmeliydi.

Parti içinde sağ ve sol kanat olarak amlan bu iki gurubun ortasında, bir de «orta yolcular» vardı. İsmet İnönü'nün başkanlığındaki bu gurup, iki görüşün ortasını bulmağa çalışıyor, her iki tarafa da tavizler veriyordu.

Bu «orta yolcu» C.H.P. idarecileri, sadece prensipte değil, tatbikatta da özel sermayeye tavizler verdiler.

1960'tan sonra, Halk Partisi başkanlığında iktidara gelen hükümetler demokratik reformları gerçekleştirmediler. Bu durum, parti içinde ikilik çıkmasının ve 27 Mayıs prensiplerini savunan «genç C.H.P.'lilerin» muhalefete geçmelerinin başlıca sebeplerinden biridir. Özellikle 1963'ten sonra C.H.P.'nin politikası üzerinde önemli tesirleri olan «gençler gurubunun» Türkiye'nin kalkınması etrafındaki görüşleri ilgi çekici ve önemlidir. Genel olarak «63'ler» diye anılan «Genç C.H.P.'liler»in ana prensipleri şöyle özetlenebilir :

1. — Hükümetin ve parlamentonun 1961 - 62 arasındaki icraatı 27 Mayıs'ın yaptıklarını bozmaktan ileriye gitmemiştir. Toprak ağalarının vergilendirilmesi durdurulmuş, mülk sahiplerinin vergileri hafifletilmiş, servet beyannameleri tesirsiz hale getirilmiş, memur maaşlarına yapılması gereken % 15 zam yapılmamıştır. Milli Birlik Komitesi tarafından yükseltilen en az geçim indirimlerinin uygulanması geciktirilmiştir. 1962 planı uygulanmamış, 27 Mayıs'ın öngördüğü sosyal reformlar yapılmamıştır. [29]

Böylece 27 Mayıs prensiplerinin tam tersine varlıklı zümreler korunmuş, kalkınmanın yükü azgelir-

29) D. Avcıoğlu : «Tehlikeli Dönemeç», YÖN, 10 Ekim 1962, s. 3.

lilere yüklenmiştir. 27 Mayıs'ın temel prensiplerinden biri olan «Sosyal Adalet» sağlanmamıştır. İnönü'ye güvenle bağlanan ve hayal kırıklığına uğrayan 27 Mayıs'çıların istekleri derhal yerine getirilmeli : Toprak reformu, vergi reformu ve diğer reformlar derhal gerçekleştirilmelidir. (30)

2. — Özel teşebbüse de yaşama hakkı tanıyan bir karma ekonomi sistemiyle kalkınılmalı. Bu sistem içinde devletçiliğe, devlet işletmeciliğine «önemli bir yer verilmelidir». «Genç C.H.P.'liler»in lideri ve 1960'tan sonra kurulan İnönü hükümetlerinin Çalışma Bakanı Bülent Ecevit'e göre, merkezi bir devletçilik, özel teşebbüse geniş imkanlar bırakılmasıyla gayrı kabili telif değildir. Özel teşebbüs verimsiz veya atıl olduğu ölçüde devlet faal ve müteşebbis olacaktır. Aynı zamanda, «İktisadi kalkınmasını veya gelişmesini demokratik nizam içinde hızlandırmak isteyen bir toplum, gerekli tedbirlerin zamanında ve yerinde alınabilmesi için devlete geniş yetkiler tanımak zorundadır. Bu tedbirler müdahalecilikten, plan yoluyla düzenleyiciliğe, gerektiği zaman vergileri arttırmaktan veya başka ticari tasarruf usulleri uygulamaktan devlet işletmeciliğine kadar türlü şekiller alabilir.» (31)

3. — Genç C.H.P.'lilere göre «devletçilik» C.H.P.'yi öteki siyasal partilerden ayıran bir özelliktir. C.H.P.'nin devletçilik anlayışı, Demokrat Parti iktidarı sırasındaki «liberal devletçilik» anlayışından ayrılır. Kurulduğu günden beri bu şiarı kabul etmiş olan C.H.P. halka yaklaşmalı, «halktan yana bir devletçilik» kurmalıdır. 63'lerden Şükrü Koç'un

30) Ibid.
31) Ecevit, Bülent «Türkiye'nin İktisadi Kalkınmasında Sosyal Adalet ve Demokratik Devletçilik» Sosyal Siyaset Konferansları, Kitap 14, s. 6. İstanbul Üniversitesi 1963.

sözleriyle «Türkiye'de devletçiliğin kurucusu C.H.P.'dir. C.H.P. ekonomik görüşünü bu ekonomik felsefe üzerine bina etmek zorundadır. Yaşayabilmesi, kendisine taraftar toplıyabilmesi için bu şarttır. C.H.P.'lilerin çıkaryolu, geniş halk yığınlarının, köylüsü, kasabalısı, şehirlisi, işçisi ile alt katta bulunanların sefaletini, sömürülmesini önleyip sosyal adalet ölçülerini uygulayabilecek bir düzeni bulmaktır». [32]

«Genç C.H.P.»lilerin en büyük özellikleri, toplumdaki sosyal transformasyonu görüp, C.H.P.'nin bu gelişmeye ayak uydurmasını ve bir sınıf partisi haline gelmesini, ezilen sınıflara dayanmasını istemeleridir.

Nisan 1962'de bir meclis gurup toplantısında C.H.P.'nin girmesi gereken yeni yön hakkında konuşan Bülent Ecevit ve Turan Güneş, C.H.P.'nin kitleden uzak kaldığını, eski sınıf dayanağını kaybettiğini, bunun için eski gelenekçi sınıfları bırakıp, köylü, işçi yığınlara dayanması, devletçilik, laiklik gibi devrimci prensiplerini uygulaması gerektiğini, yoksa partinin geleceğinin parlak olmadığını belirttiler. Ecevit konuşmasında şöyle diyordu : «Partimiz muhafazakar bir parti olmağa, mahalli eşrafa dayanmağa başlamıştır. Halbuki bugün Türkiye'de bir işçi kitlesi var. Bu kitle modern tekniği benimsemiş bir kitledir. Bu bakımdan gerici olmasına imkan yoktur». [33]

C.H.P.'yi orta tabakalara ve işçi sınıfına dayandırmak fikri gittikçe derinleştirilmektedir. Ferit Öngören, bu konuda yazdığı kitapta şöyle diyor : «C.H.P. programına göre küçük sanat sahipleri ekonominin esas unsurlarından sayılır. Şimdi esaslı unsur aranırsa, bu, emekçi sınıfı ile orta tabakadır.

32) Ibid.
33) «YÖN», 4 Nisan 1962, s. 6.

Türkiye'de hızla büyüyen ve on yıl içinde nüfusun yarısına ulaşabileceği ihtimali olan emekçi sınıfı ile üretim yapan çiftçi kitlesi kuruluşundan devrimci, devletçi olan bir partinin tek önemli dayanağı olabilir». (34)

Ferit Öngören'e göre, Adalet Partisi'nin faşizmi getirmesi tehlikesine karşı tek çare, C.H.P.'ye gençlerin hakim olması, partinin sosyalist partilerle işbirliği yapmasıdır. (35) Onca, Türkiye'de artık sınıf esasına dayanan doktrin partileri ve muhakkak surette sosyalist partiler kurulmalıdır.

C.H.P. içindeki bu akım, 27 Mayıs'çıların bir kolunun, demokratik mücadelede işçiyle birleşmek lüzumunu anladıklarını gösteriyor. Bu da esas itibariyle ileriye doğru bir adımdır. C.H.P.'nin sol kanadı Türkiye'nin siyasal hayatı bakımından da önem taşıyor Zira, 1964'ten sonra partiye bu gurubun hakim olduğu, 1965 seçimlerine C.H.P.'nin reformcu, halkçı, anti - emperyalist bir programla çıktığı görülüyor.

C.H.P.'nin 1965'te yayınladığı bildiride, partinin «bütün gücü ile toprak reformuna aykırı davranışlara karşı koyacağı ve bu tasarının bir an önce çıkarılacağı», Türk köylüsüne refah getirecek bir toprak reformu yapılacağı, C.H.P.'nin reformları sosyal adalet ve güvenlik içinde kalkınmanın gereği saydığı (36) belirtiliyordu. Aynı bildiride «muhafazakarlık» adı altında Atatürk devrimlerini tehlikeye koyanlara karşı savaşılacağı, dış siyasette ittifaklara bağlılıkla iyi komşuluk münasebetlerinin beraber yürütüleceği açıklanıyordu. Bütün bu maddelerinden ötürü de, İnönü, C.H.P.'nin seçim programının «ortanın solunda» olduğunu ilan etmişti.

34) Öngören, Ferit : «Cumhuriyet Halk Partisi ne olacak?», s. 6.
35) Ibid.
36) C. H. P. Bildirisi, Cumhuriyet, 10 Şubat 1965.

İnönü, 1965 Ekim'inde yaptığı bir seçim konuşmasında, A.P. önderlerini ve yöneticilerini «Türk milletine karşı yabancı sermayeye sığınmakla» suçluyordu. Parti genel başkam, petrolün devlet elinde olması tezini savunuyordu. (37)

Bütün bunlar seçim vaadleri olabilir. Buna bakmayarak C.H.P.'nin 1965 seçim kampanyasına reformcu bir programla ve bazı ilerici vaadlerle çıkması, sosyal siyasal şartların onu ezilen orta tabakalara doğru ittiğini gösteriyordu. Değişik baskı guruplarının baskısı altında olan bu partide, orta tabakaların temsilcilerinin hakim duruma geçtikleri görülüyordu. Nitekim, 1966 Kurultayı, «ortanın solu» tezini savunan «gençler gurubu»nun zaferiyle sonuçlandı. Bülent Ecevit Genel Sekreter seçildi.

«Ortanın solu» siyasetinin ikili nitelik taşıdığını da belirtmek gerekir. İnönü, C.H.P.'nin ortanın solunda olduğunu ilan ederken, bundan kasdin, «aşırı sağ» ve «aşırı sol» akımları önlemek olduğunu belirtmişti. Ecevit de, Genel Sekreter seçildikten sonra verdiği bir beyanatta, «Ortanın solunda olarak hem aşırı sağı, hem aşırı solu tesirsiz hale getirmek» (38) niyetinde olduğunu belirtiyordu. Böylece hem reform istiyor, hem de reformları gerçekleştirmek için savaşan ileri güçlerin bazılarına cephe alıyorlar. «Genç C.H.P.'liler» bir yandan grev, toplu sözleşme, ücretli, tatil v.s. gibi işçi haklarını, işçinin bir siyasal partisi olması tezini savunurken, bir yandan da işçi ile patron arasındaki çelişmeleri yumuşatmanın yollarını arıyorlar. Bülent Ecevit, öteki genç C.H.P.'liler ve Orhan Tuna gibi aydınlar, işçi seminerlerinde, «İşçi - patron menfaat birliği» hakkında

37) Cumhuriyet, 9 Eylül 1965.
38) Cumhuriyet, 22 Kasım 1966.

konuşmalar yapmaktadırlar. [39] Ecevit'e göre, «sanayici ile işçinin uzlaşması, ithalatçı ile sanayicinin uzlaşmasından daha kolaydır». [40]

Bu, burjuvazinin ikili karakterinin tabii bir sonucudur. Daha ziyade orta tabakalara dayanan bu burjuva aydınları, bir taraftan büyük burjuvaziye ve yarı - feodal ağalara dayanacak bir diktatoryayı toplumun ve kendi partilerinin geleceği bakımından tehlikeli görmekte ve buna karşı işçi sınıfıyla birleşmenin zorunluluğunu duymaktadırlar. Öte yandan da hâlâ bağlı bulundukları burjuvazinin imtiyazlarını ortadan kaldırabilecek kesin bir sınıf savaşı onları korkutmaktadır. Bu sebepten de çok sefer bir yandan işçinin maddi çıkarlarını savundukları, bir yandan da ideolojik uyanışı ve sınıf savaşım önleyici rol oynadıkları görülmektedir.

Buna rağmen, C.H.P.'de, gençler gurubunun zaferiyle, «güdümlü kapitalizm» akımınınm kuvvetli bir destek bulduğunu söylemek doğru olur. Zira yukarda da belirtmiş olduğumuz gibi, Bülent Ecevit, Prof. Turan Güneş, Şükrü Koç, Sırrı Hocaoğlu gibi reformcuların önderlik ettiği bu akım, 27 Mayıs'ın temel ilkelerini savunmaktadır. Yani, devletin hakim olduğu bir karma ekonomi sistemi güdülmesine, demokratik reformların yapılmasına, bu yolla sınıf çelişmelerinin önlenmesine ve 1961 Anayasası'nda sağlanan «demokratik hak ve hürriyetlerin» gerçekleştirilmesine taraftardır.

■ Sonuç

«Güdümlü kapitalizm» akımı 1960 hükümet darbesini doğuran sosyo - ekonomik şartların bir sonu-

39) Ecevit, Bülent : YÖN, 4 Nisan 1962, s. 6.
40) Ecevit, Bülent : «İşçilerin kâra ve kararlara iştirak hakkı», Sosyal Siyaset Konferansları, Kitap 5, s. 42.

cuydu. İkinci Dünya Harbi'nden sonra uygulanan «liberal devletçilik» sistemi, yabancı sermayeyle işbirliği yapan büyük burjuvazinin önderliğinde bir devlet kapitalizminin Türkiye'nin kalkınma davasını çözemiyeceğini göstermişti. Tersine sınıf çelişmeleri kesinleşmiş, orta tabakaların, bütün emekçi yığınların yükü ağırlaşmıştı. «Güdümlü kapitalizm» akımı, küçük burjuva aydınlarının, büyük burjuvazinin «devlet kapitalizmini» soktukları şekle, bu sistemin doğurduğu sosyal adaletsizliğe karşı tepkisinin bir ifadesiydi.

Bu akım, bir bakıma, 1930'larda uygulanan Kemalist devletçilik sisteminin bir devamıydı. Milli çıkar hedefiyle hareket eden burjuva yurtseverlerinin, kâr ve özel çıkar hedefiyle hareket eden burjuva zümrelerine karşı savaşı devam ediyordu. 1960'ta sınıf çelişmeleri, 1930'a oranla daha kesin olduğu, orta tabakaların durumu ağırlaştığı için, burjuvazinin iç çelişmeleri bu sefer daha kesin olmuştur. Aynızamanda bir hayli gelişmiş, güçlenmiş olan büyük burjuvazi ile onun müttefiki olan yarı - feodal ağaların ve yabancı sermayenin yardımı, bu reformcu küçük ve orta burjuva hareketini çıkmaza sokmuştur.

«Güdümlü Kapitalizm» akımı, Türkiye'nin kalkınma yolunu kapitalist sistem çerçevesi içinde aramakla beraber «gelenekçi kapitalizm» akımına oranla ilerici bir akımdı. Bu sebepten, 27 Mayıs'çıların savunduğu reformlar ve akımın temel ilkeleri orta tabakalara bağlı aydınlar arasında geniş bir destek buldu.

Öte yandan, Türkiye'nin somut şartlarının, bu ilkelerin uygulanmasında önemli zorluklar doğurduğu ve «güdümlü kapitalizm» sisteminin Türkiye'nin kalkınma davasını çözmeğe yeterli olmadığı görülü-

yor. Bunun sosyal - ekonomik sebepleri şöyle izah edilebilir :

Birincisi, 27 Mayıs'çılar Türkiye'nin sosyal - ekonomik bünyesinin doğru bir değerlendirmesini yapıp, prensiplerini buna dayandırmamışlardır. Türkiye'de olaylar, küçük ve orta burjuvazinin tek başına toplum bünyesinde köklü değişiklikler yapmasına imkan olmadığını gösteriyor. Köklü reformlar ve «sosyal adalet» isteyen burjuva aydınlarının, küçük ve orta burjuvazinin tümü tarafından değil, ancak önemli bölümleri tarafından desteklendiği de göz önünde tutulursa, işçi, emekçi yığınlarla birleşmenin ne kadar büyük bir önem taşıdığı meydana çıkar. Oysa, 27 Mayıs'çılarda işçi ve köylü yığınlara dayanma fikri, çok zayıf temellere dayanan, olgunlaşmamış bir fikir halindedir. 27 Mayıs'çılar bir yandan sosyal, siyasal gelişmelerin tabii bir sonucu olarak, işçi sınıfına dayanmanın önemini anlıyor, bir yandan da sınıf çelişmelerinin, sınıf kavgasının kesinleşmesinden korkuyorlar. Oysa somut olaylar reformları gerçekleştirme yolunun sınıf kavgasından geçtiğini, «sosyal adaletin» ancak reformlarda çıkarı olan sınıfların savaşmasıyla gerçekleşebileceğini gösteriyor. 27 Mayıs'çıların işçi sınıfına karşı takındıkları iki taraflı tutum, temel ilkelerinin gerçekleştirilmesini engelliyor, onları çelişmelere düşürüyor.

İkincisi, «parlamenter demokrasi» yoluyla kalkınma meselesinde de, gene aynı engel ortaya çıkıyor. Geniş yığınlar reform davasına kazanılmadıkça, «demokrasi» geriye tepen bir silah rolünü oynayabiliyor. Henüz yeteri kadar bilince varmamış köylü, işçi yığınların oyuyla gerici sınıflar, parlamentoda mutlak çoğunluğu sağlayabiliyor. Bu sebepten de işçi ve bütün emekçi yığınların siyasal, ideolojik ba-

kımdan şuurlandırılması, teşkilatlandırılması, siyasal hayata katılması ve büyük burjuvaziye, yarı - feodal ağalara karşı, savaşta bu sınıflarla birleşilmesi bir temel ilke olarak kabul edilmelidir.

27 Mayıs'çılar, 1960 Anayasası'yla işçi sınıfına pek çok demokratik hak ve hürriyetler tanıdılar. Amma, işçilerle ve bütün emekçi yığınlarla birleşme konusunda henüz tam bir fikir açıklığına varmadıkları görülüyor. Bu da, «güdümlü kapitalizm» hareketini çıkmaza sokan olaylardan biridir.

Üçüncüsü ise, 27 Mayıs'çıların öngördükleri ekonomik sistem; yurtsever küçük ve orta burjuva aydınların egemenliğinde bir devlet kapitalizmi, eğer gerçekleşebilirse, elbette olumlu bir rol oynayabilir. Toprak ve vergi reformları gibi reformlar, ekonominin bir merkezden planlanması, Türkiye'nin sosyal-ekonomik gelişmesine hizmet edebilir. Amma, aynı zamanda kapitalist üretim ilişkileri sürüp gittikçe, bir yandan üretim yavaş yavaş sosyalleşirken, üretim araçları özel mülkiyetin elinde kaldıkça sosyal adaletsizliğin, sömürücülüğün önü alınamıyacaktır. Böyle bir sistemde emekçi yığınların yükü hafifletilebilir, ama devletçilik sistemi ne kadar «halkçı» olursa olsun, objektif gelişme kuralları sınıf çelişmelerinin, sosyal haksızlıkların kalkmasına imkan vermiyecektir. Bu sebepten, her ne kadar üretim araçlarının sosyalleştirilmesi Türkiye için henüz uzak bir mesele ise de, «sosyal devlet», «sosyal adalet» mefhumları ele alınırken kapitalist sistemin doğurduğu çelişmeleri kökten ortadan kaldırmak sorununu, sosyal - ekonomik gelişmenin perspektifini de gözönünde bulundurmak gerekir.

Türkiye'nin sosyal, ekonomik, siyasal kuralları oldukça mürekkeptir. Bu sebepten kalkınma yolunu

tesbit ederken bu şartların çok derin bir tahliline ve istikrarlı, ideolojik esaslara dayanan bir kalkınma teorisine ihtiyaç olduğu açıktır. Böyle olduğu içindir ki, 1960'tan sonra Türkiye'nin ekonomik çıkmazına ve hızlı kalkınma davasına çözüm arayan yurtsever aydınlarımız, 27 Mayıs'çıların ortaya atmış oldukları dağınık prensiplerle yetinmediler. «Yeni Devletçilik» veya «Türk sosyalizmi», «kapitalist olmayan kalkınma yolu», «sosyalist yolla kalkınma» gibi görüşler ortaya attılar. Şimdi bu değişik cereyanları ele alalım.

3 Yeni Devletçilik veya "Türk Sosyalizmi" Akımı (Yön'cüler)

■ Akımın Doğuşu ve Ana İlkeleri

Bu akımın, Türkiye'de 1960'tan sonra «sosyalizm» adı altında beliren değişik akımların belkemiği olduğu söylenebilir. Bu hareket, 1961 Aralık ayında çıkmağa başlayan «Yön» Dergisi'nin ilk sayısında bir bildiriyle başladı. Yüz altmış aydının imzasını taşıyan bu bildiride, «Yeni Devletçilik» adı verilen bir kalkınma teorisinin ana ilkeleri ortaya atılıyordu. Bildiride açıklanan esas hedefleri kısaca şöyle özetleyebiliriz :

27 Mayıs ilkelerinin gerçekleştirilmesi, yani memleketin «Atatürk'ün istediği biçimde batılaşabilmesi», demokrasinin kurulması ve yığınlara mal edilmesi, kültür seviyesinin yükseltilmesi, işsizlik ve açlığın önlenmesi. [41] Bu hedefleri gerçekleştirmek için yüksek bir üretim seviyesine ulaşmak gerektir. Bildiride, «yeni kalkınma felsefesinin» hareket noktaları şöyle özetlenmektedir : «Planlı ve geniş bir devletçilik sistemiyle bütün imkanları harekete getir-

41) «Bildiri» YÖN, 7 Mart 1962, s. 8 (ilk sayıdaki bildirinin tekrarıdır.)

mek, yatırımları hızla arttırmak, iktisadi hayatı bütünüyle planlamak, sosyal adalete kavuşturmak, istismarı kaldırmak.» [42]

Yukarda ana hatlarını belirttiğimiz bu bildiri ile Türk aydınları arasında yeni bir fikir hareketi başlamıştır. Bildiriye konan imzalar ve «Yön» Dergisi'ne gönderilen mektuplar değişik çevrelerden aydınların bu temel ilkelerde anlaştıklarını gösteriyor. Örneğin, bildiriyi imzalayanlar arasında Çetin Altan, Fethi Naci, Kemal Tahir gibi sosyalistler, Turan Güneş, Şükrü Koç v.s. gibi C.H.P.'nin sol kanadını temsil eden aydınlar ve 27 Mayıs hareketinin ön safında bulunan subaylar vardır.

Bu kadar geniş aydın çevrelerinin desteklediği bildirideki fikirleri, «Yön» Dergisi'nde Doğan Avcıoğlu, Mümtaz Soysal, Prof. Sadun Aren (1965 seçimlerinde T.İ.P. milletvekili), Şevket Süreyya Aydemir gibi batı tipinde bir sosyal demokrasiyi savunur görünen aydınlar derinleştirdiler. Dergide, Türkiye'nin ilerici güçlerine bağlı aydınların ancak belli ilkelerde birleştikleri, bazı hususlarda fikir ayrılıklarını muhafaza ettikleri belirtilmektedir. Bu sebepten, «Yeni Devletçilik» görüşünün yayın organı olan «Yön» Dergisi daha ilk gününden, değişik ve bazan da çelişik görüşleri yansıtmış, ülkenin şartlarına uygun bir kalkınma yolu arayan aydınların tartışma alanı haline gelmiştir. Bu tartışmalar sırasında, «Yeni Devletçilik» veya «Türk Sosyalizmi» görüşü sistemleştirildiği gibi, bazı yeni akımlar da doğmuştur. «İslam sosyalizmi», «az gelişmiş memleketler sosyalizmi» gibi. Bilimsel temellere dayandırılan sosyalizm akımı bir kenara bırakılırsa, 1961'den bu yana Türk aydınları arasında gelişen en kuvvetli kalkınma akı-

42) Ibid.

mının «Yeni Devletçilik» akımı olduğunu söylemek doğru olur.

■ Yeni Devletçilik Akımının Sınıfsal ve İdeolojik Temelleri

Yeni devletçilik akımına katılan yurtsever burjuva aydınlarının, yarım yüzyıldan beri burjuvazinin önderliğinde yapılan kalkınma denemelerinden hayal kırıklığına uğradıkları ve yeni bir yol aradıkları görülüyordu. Bu aydınlar, yarım yüzyıllık gelişme sırasında, devrimden sonra iktidarı elinde tutan milli burjuvazinin bölündüğünü, yabancı sermayeyle ortaklıklar kuran ve sadece kâr hedefiyle hareket eden büyük burjuva zümrelerinin milli çıkarlara aykırı hareket ettiklerini görüyorlardı. Bu sebepten, hızlı kalkınma gayretlerini burjuvazinin ezilen tabakalarına ve genel olarak sömürülen sınıflara dayandırmak istiyorlardı. «Yeni Devletçilik» teorisinin sınıfi temeli bir yandan küçük ve kısmen orta burjuvazi ve bu sınıflara bağlı aydınlar, bir taraftan da işçi sınıfıdır. Zira, Yeni Devletçiler, işçi sınıfının toplum içinde inkar edilemiyecek bir kuvvet olduğunu görüyor ve büyük burjuvazi ile yarı - feodallere karşı savaşta bu sınıfın da desteğini kazanmak ihtiyacını duyuyorlardı. C.H.P. içinde bir nüve halinde olan bu görüş, Yeni Devletçiler tarafından benimsenmiş ve geliştirilmiştir.

«Yeni Devletçiler»in, daha adil bir sosyal sistem isteyen bütün güçleri birleştirmek, orta ve küçük burjuvazi ile işçi sınıfı arasında birlik kurmak istedikleri görülmektedir. Sendikalarla bağlar kurmak istemelerinin sebebi de budur.

Yurtsever burjuva aydınlarının «Türk sosyalizmi» diye adlandırdıkları bu teori üç ana temele dayanıyordu : 1. «Kemalizm», 2. «Laborizm» (batı an-

lamında sosyal demokrasi), 3. «Azgelişmiş Memleketler Sosyalizmi».

«Türk Sosyalizmi» akımının bu üç temele dayanmasının nedenini de Türkiye'nin ve dünyanın bugünkü şartlarında aramak gerekir. Subay, memur, öğrenci, yazar v.s. gibi burjuva aydınlarının bir çoğu hâlâ Kemalizmin «devletçilik», «halkçılık», «devrimcilik», «laiklik» ilkelerine ve anti - emperyalizmine bağlıdırlar. Bu sebepten «Yeni Devletçilik» sistemi içinde Kemalizmin bu ilkelerini diriltmek ve aynızamanda bunlara toplumun değişik koşullarına göre değişik bir nitelik vermek istiyorlar.

Bu akım 27 Mayıs hareketinin ayrılmaz bir parçasıdır. (Hatta bu hareketin, 1960'tan önce üniversite çevrelerinde başlamış olan kaynaşmaların bir devamı olduğu söylenebilir). Bu sebepten, Yeni Devletçilerin objektif hedefi, aynı 27 Mayıs'çılarınki gibi, Milli Kurtuluş hareketiyle başlayıp, tamamlanmamış olan burjuva devrimini tamamlamaktı. Radikal bir toprak reformuyla ağalık sisteminin yıkılması, «27 Mayıs Anayasası'nda» sağlanan burjuva demokratik hak ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi ana amaçları arasındadır.

Ne var ki, Kemalist devletçiliğin günün davalarını çözemiyeceğini de görüyorlar. Özellikle bir yandan büyük burjuvazi ile yarı - feodal ağaların, öte yandan işçi sınıfının genişlemiş ve güçlenmiş olduğunu tesbit ederek, «sosyalizm» akımını işçilere dayandırmak istiyorlar. Batıda ikinci enternasyonale bağlı sosyalist partilerini, özellikle İngiliz İşçi Partisi'ni, kendilerine örnek alıyorlar. Programlarına bu partilerin prensiplerinden bazılarını koyuyorlar : Üretimde azami kâr yerine, «sosyal fayda» esasının kabulü, sanayiin kilit noktalarının devletleştirilmesi,

milli servetin dağılımında adaletin ve parlamenter demokrasinin korunması, işçinin parlamentoya girmesi, patronlara karşı işçinin ekonomik savaşımn savunulması v.s. gibi.

Böylece Yeni Devletçilerin, özellikle faaliyetlerinin ilk iki yılı içinde, Kemalizmle, yukarda adı geçen «sosyal demokrat» prensipler arasında bir bağ kurmaya çalıştıkları görülüyor. Fakat bununla da yetinmiyorlar. Türkiye azgelişmiş bir ülke niteliği taşıdığı için, burada «sosyalizm»in batıdakinden ayrı şartlarda gerçekleştirilmesi gerektiğini görüyorlar. Bu sebepten, dünyada gelişmekte olan, «azgelişmiş memleketler sosyalizmi», «kapitalist olmayan yolla kalkınma» gibi görüşlerin de etkisi altında kalıyorlar. Bugün, azgelişmiş ülkelerin bir çoğunda kabul edilen, «milli demokratik devlet» ile sosyalizme geçişin zeminini hazırlamak tezini de savunuyorlar. Ve böylece, Türkiye için eklektik bir kalkınma nazariyesi ortaya atmış oluyorlar.

«Türk Sosyalizmi» akımının, 1961'de bildiri yayınlandığı tarihten bugüne kadar değişik safhalar geçirmesi tabiidir. Zira, bu görüşü ortaya atan aydınlar ilk günlerde kendileri de bütün sorunlarda çok sarih değildiler. Bir yol arama hedefiyle işe başlamışlardı. «Yön» Dergisi'nin on ikinci sayısında çıkan bir yazıda şöyle deniyordu : «Her rejim kendi toprağında ve kendi şartlarında en uygun şekilde yeşerir. «Yön», Türkiye'nin geleceği bakımından yapılacak tartışmalara hareket noktası olacak bir zarurete parmak basmıştır. Türk sosyalizmi bu tartışmaların sonunda ortaya çıkacaktır». [43]

Gerçekten de «Türk Sosyalizmi» görüşü bir çok tartışmaların sonunda ortaya çıkmıştır. Bu görüşü

43 Ataöv, Türkkaya : «Türk Sosyalizmine Doğru» YÖN, 7 Mart 1962, s. 12.

savunan aydınlar Türkiye'nin gerçeklerini ve dünya olaylarını, dünyadaki «sosyalizm» akımlarını da izlemişlerdir. Böylece değişik etkiler altında kalan «Türk Sosyalizmi» akımı, Kemalist temellerini korumakla beraber, oldukça değişik, bugünkü şartlara uydurulmuş bir kalkınma sistemi şeklini almıştır. Son safhasında bu akımın yatağından çıktığını, Arap memleketlerinde yayılan «İslam Sosyalizmi» akımının etkisi altında kaldığım da kaydetmek gerekir.

■ **Yön'cülerin Devletçilik Anlayışı**

Yön'cülerin fikrince, büyük burjuvazinin gelişmesi Türkiye'de devletçiliğin sonu olmuştur. «Yön» Dergisi'nin Başyazarı Doğan Avcıoğlu, Sosyalist Kültür Derneği'nin açılış oturumunda yaptığı konuşmada şöyle diyordu : «Kemalist devletçilik gelişen büyük burjuvazinin elinde dejenere olmuştur... devlet teşebbüsleri... siyasal iktidarın nimet dağıtma vasıtaları haline getirilmiştir. Sümerbank, Etibank, Demokrat Parti idarecilerinin elinde bir nevi özel müesseseler haline gelmiş, D.P.'li idarecilere kârlar sağlamak yolunda kullanılmıştır. Devlet sektörü şu veya bu şekilde özel sektöre mal edilmiş, karma şirketlerde devlet sermayesi özel teşebbüse devredilmiştir». Avcıoğlu'nun fikrince devlet, özel teşebbüse kâr sağlama aracı haline getirildiği için, bu sistemle Türkiye'nin kalkınma davasını çözmeğe imkan yoktur. Bugün Türkiye'de, «toplu bir kalkınma görüşünden mahrum, özel çıkarlar için kullanılan anarşik bir devletçilik vardır. Oysa, halktan yana, Türkiye'nin kalkınması için gerekli reformları gerçekleştirebilecek bir devletçilik sistemine ihtiyaç vardır».

Yeni Devletçiler, öngördükleri sisteme **«Geniş Devletçilik»** adını da veriyorlar. Şevket Süreyya Ay-

demir'in sözleriyle, «mesele sadece devletçiliğin hedeflerinden uzaklaşılmış olmasından ibaret değildir. Atatürk'ün «sınıfsız imtiyazsız» cemiyet isteği gerçekleştirilememiş, devletçilik sadece bir «iktisadi devlet işletmeciliği» olarak kalmıştır. Bunun için de anayasanın «sosyal devlet» ilkesine dayanılmalı, ve Türkiye'nin siyasal, iktisadi, sosyal hayatı A'dan Z'ye kadar devlet tarafından tanzim edilmelidir». (44)

Yeni devletçilerin fikrince, «devlet, ekonominin bütün kilit noktalarını elinde tutmalı, bankalar, sigortacılık, ticaret devletleştirilmelidir. İç ticaret sömürücü kuvvetlerin elinden kurtarılmalıdır. Temel sanayi devlet elinde olmalı ve sanayi, sermaye birikimini hızlandıracak şekilde çalıştırılmalıdır. Dış ticaretin ve mali kurumların devletleştirilmesi de sanayiin gerektirdiği yatırımlar için muazzam fonlar sağlıyacaktır». (45)

Yeni devletçiler, **sanayii koruma** siyaseti güdülmeden, Türkiye'nin sanayileşmesine imkan görmüyorlar. Bu sebepten, Kemalistlerin «himayeci devlet» ilkesini günün şartlarına uygulamağa çalışıyorlar. Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi profesörlerinden Sadun Aren, (46) bu meseleyi şöyle koyuyor : «Kalkınmanın belkemiği olan sanayiin muhakkak suretle yabancı rekabetinden korunması lazımdır. Batının ileri sanayici memleketleri karşısında, Türkiye'nin müessir bir himayecilik yapmadan kalkınmasına imkan yoktur». (47) Aren'in fikrince, hem milli sanayi yabancı rekabetine karşı korunmalı, hem de ihracat sanayii milletlerarası piyasada himaye görme-

44) Aydemir, Ş. S. «Artık Devletçilik Yetmez» YÖN, 12 Eylül 1962, s. 19.
45) YÖN, 25 Mayıs 1963, s. 10, 13 Haziran 1962, s. 7.
46) Sadun Aren, 1965 seçimlerinde TİP'den namzet gösterilmiş ve milletvekili seçilmiştir. Bugün TİP'liler safında olan Prof. Aren, YÖN'de başlayan fikir hareketinin öncülerinden olduğu için kendisini bu cereyan içinde ele aldık.
47) Aren, Sadun : «Sanayiin Himayesi», YÖN, 10 Ocak 1962, s. 16.

lidir. Bunun için de, hem gümrük vergileri ve ithalat kotaları konmalı, hem de ihracatın kârlı olmasını sağlıyacak tedbirler alınmalıdır. İhracata prim verilmeli ve böylece ihraç mallarının dünya fiyatlarıyla satılması sağlanmalıdır.

■ Özel Teşebbüsün Ekonomideki Yeri

Yeni Devletçilerin fikrince, devletçiliğin geniş tutulması özel teşebbüsün tamamen ortadan kaldırılması manasına gelmez. Sadun Aren bu meseleyi de çok açık olarak koyuyor ve şöyle diyor : «Prensip olarak kamu sektörünün evvelce tesbit edilecek bir sınırı yoktur. Ancak bu, kamu sektörünün milli ekonominin yüzde yüzünü kaplaması manasına gelmez... Yeni devletçilik anlayışı, kamu sektörünü esas almakla beraber, özel sektörü de kabul etmektedir. Eğer özel sektörün teşebbüs kabiliyeti yüksekse, özel tasarrufları toplayıp, büyük işlere girişebilir ve bunu yapabildiği ölçüde de özel sektör genişler. Yok eğer, bu sektör çekingen davranır ve kamu sektörü daha müteşebbis çıkarsa, kamu sektörü genişlemiş olur». [48] Yeni devletçilere göre kalkınmak demek fabrikalar, tesisler kurmak demektir. Özel sektörün elindeki sermaye bunu yapmağa kifayetsizdir. İlle de özel teşebbüs eliyle kalkınmak amacı güdüldüğü vakit özel teşebbüse geniş krediler açmak, vergi muaflığı tanımak gibi yollarla bazı insanları zengin etmek zorunda kalmaktadır. Yeni Devletçiler böyle bir yol tutmıyacak, kalkınmayı devlet eliyle yapmak prensibini kabul edeceklerdir.

Görüldüğü gibi, bu sistem de Kemalizm gibi, kapitalist üretim ilişkileri çerçevesi içinde müsbet

48) Aren, Sadun : «Devletçilik - Sınır Meselesi», YÖN, 17 Ocak 1962, s. 16.

bir devletçiliktir. Ancak «Yeni Devletçilik» sisteminde devletçilik anlayışı genişletilmiş ve yeni bir nitelik almıştır. Yeni devletçiler, artık devletin sadece yatırımlar yapmasım ve kredilerle yerli sanayiciyi desteklemesini doğru bulmuyorlar. Onlarca, burjuvazinin kâr hedefiyle hareket eden kolu çok gelişmiştir. Kendi çıkarları, milli çıkarla çatışan bu zümre kalkınma hamlelerini önleyen bir unsur haline gelmiştir. Onun için bu zümreyi kredilerle beslemek değil, onun ekonomik ve siyasal gücünü sınırlandırmak gerekir.

■ Planlama

Yeni Devletçiler aynızamanda buhran ve çıkmazlardan korunmak için ekonominin bir merkezden planlanmasından yanadırlar. Onların fikrince kapitalist sistemde, hızlı kalkınmayı engelleyen bazı mahzurlar vardır. Bir kere serbest piyasa mekanizması ve özel teşebbüsün yatırımları istediği alanlara yapması, hızlı kalkınmaya manidir. Çünkü, özel müteşebbis piyasadaki fiyatlara göre, hangi iş daha kârlı ise, sermayesini o işe yatırır. Kaynakların en verimli oldukları yerlere kullanılmasını sağlamak için plancılık zaruridir. Verimsiz alanlara yatırımlar yapan özel müteşebbislerin elinde fazla kârlar birikmesini önlemek için de piyasa mekanizmasını kontrol altına almak gerekir. Bundan başka, hızlı kalkınmayı sağlıyacak bir sermaye birikimi de ancak devlet sektörünü genişletmek, ekonomiyi planlamakla olur. [49]

Doğan Avcıoğlu'nun belirttiğine göre, Türk eko-

49) Soysal, Mümtaz: «Temeldeki Kavga, Teşhisteki Yanılma», YÖN, 21 Şubat 1962, s. 14.

nomisinin en önemli sorunlarından biri de «durgunluk ve işsizlik» devreleridir. Bu mesele bir yandan yatırımların istikrarsızlığı ve düşük olmasıyla, bir yandan da tarımdaki fazla işgücünün şehirlere akmasıyla bağlıdır. Bütün emek kaynaklarını kullanarak, rantabl üretim yapmak ve hızlı kalkınmayı sağlamak lazımdır. Ekonominin her iki alanına da (yani hem tarıma hem de sanayie) büyük yatırımlar yapmadan, ve her iki alanın da gelişmesini bir merkezden planlamadan, tam istihdamı sağlıyarak verimli üretim yapmak imkanı yoktur. Bütün bu sebeplerden, devlet sektörünün hakim olduğu bir planlı ekonomi farzdır.

Yeni devletçiler merkezi bir planlamaya, kalkınmanın esas şartı olarak bakıyorlar. Sadun Aren, meselenin ekonomik esaslarını şöyle koyuyor : «İktisadi kalkınma bir sermaye birikimi sorunudur. Aynızamanda bu sermayenin en verimli alanlara yatırılması gerekir. Kapitalist ekonomide, klasik iktisat doktrinlerinde belirtildiği gibi, yatırımlardan biriken kârların tekrar yatırılması mekanizması kendiliğinden ve otomatik olarak işlememektedir. Azgelişmiş ekonomilerde, harcamaların kısılması, gelir artışlarının az kimselerin elinde birikmesinin önlenmesi, ve yatırım sahalarının tesbiti farzdır. Kalkınma, ancak bütün bunların planlanmasıyla gerçekleşebilir». (50)

Onlarca, bütün ekonomi bir merkezden idare edilmeli ve üretim hedefleri evvelden tayin edilmelidir. Özel sektör plana uygun hareket etmek zorunluluğunda olmalıdır.

Görüldüğü gibi, planlama gene kapitalist üretim ilişkiler çerçevesi içinde yapılacaktır. Fakat üretim

50) Aren, Sadun : «İstihdam, Para ve İktisadi Politika», Ankara 1963, s. 220 - 227.

araçlarının önemli bir kısmı devletin elinde olacak, üretimde büyük burjuvaziyi koruma yerine, onun faaliyetini kısma hedefi güdülecek, arz ve talep mekanizmasının yarattığı şartlara göre üretim yapılmayacaktır. Yatırım alanlarının tayininde milli ekonomiyi geliştirme, sosyal fayda kriterleri kullanılacaktır.

Böylece devletin ekonomideki rolü genişlediği gibi niteliği de değişmektedir. Üretim araçlarının önemli bir kısmını elinde tutan ve özel müteşebbisi kontrol altına alan bu devletin hangi sınıf ve zümrelere hizmet edeceği sorunu önem kazanmaktadır.

■ Devletin Dayanacağı Sınıflar

Yeni devletçilerin fikrince, devleti, imtiyazlı bir sınıfın kâr aracı halinden çıkarmak için, siyasal idareyi çalışanların ele alması lazımdır. Doğan Avcıoğlu şöyle diyor : «Nüfusun % 75'ini tutan köylü ve işçiler parlamentoda temsil edilmeli, büyük yığınların siyasal alanda kudretlenmesini sağlıyacak bir bünye reformuna girişilmelidir». [51]

Yeni devletçilerin fikrince, çalışanların parlamentoya girmesi, hakim zümrelerin siyasal gücünü azaltmak bakımından önemlidir. Bu yolla halka dayanan bir devlet kurmak gerekir. Halka dayanan devletten kasdettikleri şey, Kemalistlerin yaptığı gibi, sınıfları inkar etmek değildir. Tersine, onlarca halkçı bir politikanın hareket noktası sınıf çelişmelerini inkar etmek değil, sınıf çelişmelerini kaldırmak olmalıdır. [52] Kemalizmin halkçılığı, halktan yana halka dayanan bir devlet manasını taşımalıdır. Yani

51) Avcıoğlu D. : «Kalkınma Programı II», YÖN, 14 Mart 1962, s. 8.
52) Avcıoğlu, D. : «Kaynağa Dönüş», YÖN, 7 Ekim 1962, s. 3.

devlet, «zinde kuvvetler» adı verilen ilerici burjuva aydınlarına ve geniş anlamda çalışanlara dayanmalıdır. Diğer bir deyimle, devlet küçük ve orta burjuvazinin ezilen tabakalarının ve işçi sınıfının devleti olmalıdır. Reformlar bir parlamenter demokrasi sistemi içinde bu sınıflara dayanılarak yapılmalıdır. (53)

Yön'cüler devleti çalışan yığınlara dayandırmakla beraber, asıl önderliği aydın kadroların yapması gerektiği fikrindedirler. Onlarca iktidar milli bağımsızlığı yitiren zümrelerin elinden alınmalı, devletçiliğe inanan, devletçiliği demokratik olarak uygulayabilecek kimselerin eline verilmelidir. Bunun için de kadrolar yetişmelidir. Doğan Avcıoğlu'na göre Türkiye bugün milli kurtuluş mücadelesi safhasındadır. Bu safhada mücadelenin ideolojik alanda sözcülüğünü... aydınlar yapacaktır, gerekli kadroyu geniş ölçüde onlar sağlıyacaktır. Bunlar «öğretmeniyle, subayıyla, memuruyla, orta sınıflardan gelme aydınlardır». (54) Şevket Süreyya Aydemir ise, bu konuda şöyle diyor : «Yeni bir zinde kadroyu yaratmak zorundayız. Bu kadro Türk sosyalizminin kadrosu olacaktır. Bu kadro, aydını ile, kol ve fikir işçisiyle, memleketin daha adaletli bir nizam içinde gelişmesini isteyen her sınıftan memleketçi ve ilerici insanların kadrosu olmalıdır». (55) Böylece burjuvazinin ilerici kolunun, aydınların önderliği altındaki devlet, geniş anlamda, halk yığınlarına dayanacaktır.

Açıkça anlaşıldığı gibi, «Türk Sosyalistlerinin kurmak istedikleri devlet, sosyalist devlet değil, demokratik bir burjuva devletidir. Bu devlette iktidarı elinde tutan sınıflar, burjuvazinin ilerici kolu (orta

53) Aydemir, Ş. S. : «Artık Devletçilik Yetmez», YÖN, 12 Eylül 1962, s. 19. Avcıoğlu, D. : «Kalkınma Programı II).
54) Avcıoğlu, D. : «Sosyalist Gerçekçilik», YÖN, 12 Eylül 1962, s. 20.
55) Aydemir, Ş. S. : «Sosyal Devlet ve Türk Sosyalizmi», YÖN, 19 Eylül 1962, s. 20.

tabakalar) ve onlarla birleşen işçiler ve köylüler olacaktır. İlerde de göreceğimiz gibi, Yeni Devletçiler bu sisteme daha sonraları «Milli Demokratik» devlet adını verdiler. Kısacası, bugün birçok azgelişmiş ülkelerde uygulanan kapitalizm'den, veya kapitalizm öncesi üretim ilişkilerinden, sosyalizme geçişi hazırlama safhasında uygulanan tipte ilerici bir devlet kapitalizmi sistemi kurulacaktır.

«Türk Sosyalistleri»nin böyle bir yol seçmeleri de gene Türkiye'nin şartlarıyla bağlıdır. Burjuvazinin, yabancı sermayeye bağlı koluna karşı savaşa girişen aydınlar kendilerine müttefik aramaktadırlar. Bu araştırma sırasında en büyük desteğin orta tabakalara bağlı aydınlardan geldiğini görüyorlar. Üstelik Türkiye'nin şartlarında bu tabakaların önemi de büyüktür. Sanayi henüz nisbi bir gelişme yapmış ve uzun yıllar devletçilik siyaseti güdülmüş olduğu için devlet memurları sayı bakımından orta tabakalar içinde önemli bir yer tutuyorlar. Ordunun orta safları ise günden güne uyanmakta, devrimci bir harekete sağlam bir destek olma eğilimi göstermektedir.

Çıkarları yerli, yabancı büyük sermaye ile çarpışan küçük esnaf, tüccar, zanaatkar gibi, burjuvazinin alt tabakaları ise henüz potansiyel bir kuvvet durumunu muhafaza ediyorlar. İşçi yığınların çoğunluğu henüz yeter derecede siyasal bilinç göstermiyor. Nüfusun büyük çoğunluğu olan köylü arasında kıpırdama henüz başlıyor. Bu şartlarda, toplumda köklü reformlar yapmak isteyen aydınlar, bu işin ancak aydın kadroların önderliği altında yapılabileceği fikrine sapıyorlar. Diğer ezilen zümre ve sınıfları bu kadroların önderliği altında birleştirmek istiyorlar.

■ Yeni Devletçilerin Yerli Burjuvaziye ve Yabancı Sermayeye Karşı Tutumları

Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi, Yeni Devletçiler, büyük şehir ve köy burjuvazisini ilerici hamleler önünde bir engel olarak görüyorlar. Bu sebepten «Yön» Dergisi, «Mutlu Azınlık» olarak adlandırdığı büyük tüccar, sanayici, banker ve diğer sermayedarlara karşı sistematik bir kampanya açmıştı. Bu kampanyada üç temel prensipten hareket edildiği görülmektedir. Bunlardan bir tanesi, hızlı kalkınmanın ancak «sosyal adalet» içinde gerçekleşebileceği prensibidir. Bu sebepten, Yeni Devletçiler, toplumda servet dağıtımındaki eşitsizlikleri ve vergi adaletsizliğini belirtmekte, yüksek gelirlileri ağır surette vergilendirecek bir vergi reformuna ihtiyaç görmektedirler.

Yeni Devletçiler için ikinci önemli prensip, özel teşebbüs eliyle hızlı kalkınmanın sağlanamıyacağı prensibidir. Bu tezi ispat etmek için «Yön» Dergisi'nde sistematik olarak özel müteşebbislerin aşırı kârlar sağlamak için başvurdukları yolsuzluklar açığa vuruluyor.

Üçüncüsü ise, yabancı sermayenin milli sanayiin ve ekonominin gelişmesine engel olduğu prensibidir. Bu sebepten, dergi, yabancı sermayenin baltalayıcı rolü üzerinde durmaktadır.

Orta ve küçük sanayi burjuvazisini ise yabancı ve hatta yerli büyük sermayenin rekabetine karşı korumak hedefini güdüyorlar.

Doğan Avcıoğlu burjuvaziye karşı tutum meselesini şöyle koyuyor. Onca burjuvaziyi bir kül olarak almamak lazımdır. Büyük burjuvazinin içinde çeşitli çelişmeler, çıkar çarpışmaları vardır. Türkiye'de en kuvvetli olan ticaret burjuvazisinin sanayi

ve ziraat alanlarında hakim vaziyette olması bu çelişmelerin ortaya çıkmasını önlemektedir. Yakın gelecekte sanayi ve ticaret burjuvazisi arasındaki çelişme yüze çıkabilir. Sanayiin temerküzü, büyük sanayici ile küçük sanayici arasında çatışmalara da yol açabilir. Bu bakımdan, yerli sanayicinin ve hatta küçük zanaatkarların milli sanayiin korunmasından yana çıkmaları her an beklenebilir. Bu durum gözönünde tutularak, «bütün burjuvazinin büyük burjuvazinin etrafında kenetlenmesini önliyecek» bir politika güdülmeli, burjuvazinin tümü birden karşıya alınmamalıdır. (56)

Yeni Devletçiler, «Yön» Dergisi'nde küçük ve orta sanayiciyi gerek burjuvazinin diğer guruplarına, gerekse yabancı sermayeye karşı sistematik olarak savunuyorlar. Petrol alanında olduğu gibi, eczacılık, maden arama, madencilik ve diğer alanlarda da, yabancı sermayenin yerli sanayiin gelişmesini baltaladığını konkre delillerle açığa vuruyorlar. (57)

«Yön» Dergisi, banka burjuvazisinin de, kredinin kıt olduğu alanlarda yüksek faiz hadleri tayin etmek ve diğer usullerle sağladığı gayrimeşru kazançlar üzerinde ısrarla duruyor. «Bankacılık Dolapları», «Bankacılığın Perde Arkası» gibi başlıklar taşıyan yazılarda bu gibi hallere pek çok örnekler veriliyor.

Yeni Devletçiler özel müteşebbislerin, ve bu arada büyük sanayicilerin, kâr maksadıyla, milli menfaatleri nasıl çiğnediklerini, yabancı sermayeyle beraber devlet yardımlarını nasıl kötüye kullandıklarını açığa vuruyorlar. Bu konuda en canlı örnekler, Ereğli Demir Çelik İşletmeleri ve Petrol Şirketleri hakkında yapılan açıklamalardır.

56) Avcıoğlu, D.: «Sosyalist Gerçekçilik», YÖN, 12 Eylül 1962, s. 20.
57) Bak: «Vergiler Açıklandı: Kim ne kazanıyor?» YÖN, 27 Ağustos 1965, s. 4.

«Yön»cülere göre Ereğli - Çelik özel teşebbüs olmuştur ve 1 milyarlık tesis 3 milyar liraya çıkmış, devlet kesesinden zahmetsizce yerli yabancı milyonerler yetiştirilmiştir... Hükümet, bu 3 milyarlık Amerikan çiftliğini kontrolü altına almak zorundadır. (58)

Yabancı petrol şirketlerinin elde ettikleri imtiyazlar sayesinde aşırı kârlar sağladıklarını belirtmiştik. «Yön» Dergisi'nde, Doç. Dr. Mümtaz Soysal, Prof. Muammer Aksoy ve diğerleri, seri halinde yayınladıkları yazılarda, Türk petrollerinin ruhsatını eline alan yabancı tröstlerin çevirdikleri dalaverelaları anlatıyorlar. Dergide belirtildiğine göre, Mobil şirketi 1961'den beri bulduğu petrolü işlemiyerek «milletin milyonlarca lira döviz kaybetmesine sebep olmuştur.» (59) Gene dergide belirtildiğine göre, TPAO, devletin 63 milyon lira sarfederek yaptırdığı keşiflerle Siirt bölgesinde, Batman'da ve diğer bölgelerde petrol istihsalinin kabil olduğunu ve bu petrolün ucuzca nakledilebileceğini ispat etmiştir. Buna rağmen Mobil şirketi Türkiye'ye, dünya fiyatlarının % 35 üstünde fiyatlarla ham petrol sokmuştur. Yılda 500 milyon lira döviz, yabancı petrol şirketleri adına Londra ve New-York bankalarına transfer edilmektedir. Ayrıca yabancı şirketler ana şirkete yaptıkları fuel oil ve benzin ihracından sağlanan 100 milyon lira civarındaki dövizi Türkiye'ye getirmeyip, dışarda bırakarak, önemli bir döviz kaybına daha yol açmaktadırlar. (60)

Yeni Devletçiler, petrolün millileştirilmesinden

58) «Ereğli Çelik, Amerikan Koopers Grubu ile Danış Koper'in Nasıl Çiftliği haline geldi?», YÖN, 25 Aralık 1964, s. 4.
59) Aksoy, Muammer: «Mobil'in Kanunsuz Tutumu ve Ona Göz Yumanlar», YÖN, 13 Ağustos 1965, s. 15.
60) ibid.
Avcıoğlu, D.: «Yabancı Petrol Şirketlerinin Yalanları», YÖN, 4 Haziran 1965, s. 3.

yanadırlar. «Yön» Dergisi'nde petrol konusunun gençlik teşkilatları, sendikalar ve siyasi partilerdeki tepkilerini, bazı yetkili şahıslar tarafından bu konuda hazırlanan bir raporun özetini de yayınladılar. Raporda özellikle yabancı şirketlerin TPAO'nun petrol arama, çıkarma ve nakletme faaliyetlerini baltalamak için aldıkları tedbirler, hükümete yaptıkları baskı belirtiliyor. (61) Bütün bu belgelere dayanarak, «Yön» Dergisi'nde petrol konusunu ele alan aydınlar, C.H.P.'nin B. Millet Meclisi'ne petrol kanununun değiştirilmesi için getirdiği kanun tasarısını da yetersiz buluyorlar. (62) Onlarca, «milli menfaatlere aykırı olan bu kanunun kaldırılması, petrolün millileştirilmesi, sadece kalkınma yolunda değil, Türkiye'mizin ekonomik bağımsızlığı yolunda da önemli bir adım olacaktır». (63)

Bu davranışlarından yeni devletçilerin yerli burjuvaziye karşı tutumları da meydana çıkıyor. Çünkü onlar «Mutlu Azınlık» adını verdikleri büyük şehir burjuvazisinin, yabancı sermayeye bağlanan unsurları üzerinde duruyorlar. Daha doğrusu ekonominin birkaç alanında birden sermayesi bulunan ve yabancı sermayeyle ortaklıklar kuran büyük burjuvaların milli çıkarlara aykırı faaliyetlerini açıklıyorlar.

■ Yeni Devletçilerin Toprak Meselesi ve Köy Kalkınması Hakkındaki Görüşleri

Türkiye'de yarı - feodal üretim ilişkilerine son verilmesi ve köyün kalkındırılması sorunu, çözümü

61) «Cumhurbaşkanına verilen Petrol Raporu : Fethi Çelikbaş'ın ve Yabancı Petrol Şirketlerinin Bilinmiyen Taraflarını Açıklıyoruz», YÖN, 17 Eylül 1965, s. 8.
62) Aksoy, M. : «Petrol Kanununda Değişiklik ve Yabancı Şirketlerin Aşırı Transfer İmkanı», YÖN, 2 Temmuz 1965, s. 8.
63) Avcıoğlu, D. : «Yabancı Petrol Şirketlerinin Yalanları», YÖN, 4 Haziran 1965, s. 3.

oldukça çetin, çapraşık bir meseledir. Bu konuda, «Yön» Dergisi'nin etrafında toplanmış olan aydınların da tam bir fikir birliğinde olmadıkları görülüyor. Bu bakımdan dergi aşağı yukarı bir tartışma platformu haline gelmiştir. Türkiye'nin kalkınması için radikal bir toprak reformuna ihtiyaç olduğunda herkes birleşmiştir. Bu reformla feodalizm kalıntısı olan «ağa»ların ekonomik ve siyasal nüfuzu kırılmalı, ve geniş bir kooperatifçilik sistemiyle tarım kalkındırılmalıdır. Yeni Devletçiler, 1960'tan sonra hazırlanan toprak reformu tasarılarını, bu bakımlardan, yetersiz buluyor ve tenkid ediyorlar. Onların fikrince, bir kere Anayasa, kamulaştırılan toprakların bedelinin 10 yıl gibi kısa bir süre içinde ödenmesi kaydını koymakla, radikal bir toprak reformunun önüne set çekmiştir. (64) İkincisi, toprak sahiplerine bırakılacak toprak üzerinde çok cömert davranılmış, topraksız, az topraklı köylüye dağıtılacak toprak kalmamıştır. Kooperatifçiliği ise, tasarı kökten reddediyor. Bu sebeplerden bu toprak reformu tasarılarıyla iktidarın az sayıda elde toplanmasına son verilemiyecek, yani ağalık sistemi yıkılamıyacak, küçük üretim şeklinden büyük üretime geçilmesi sorunu da çözülemiyecektir. (65)

«Yön» Dergisi'nde yayınlanan makalelerden, bu dergi etrafında toplanmış olan aydınların, toprak meselesinin çözümü etrafında iki ana görüşe sahip oldukları görülüyor.

Birinci görüşe göre, ana dava, küçük mülkiyet şeklini ortadan kaldırmaktır. Bunun için de derhal geniş bir kooperatifçilik sistemine gidilmelidir. Bu

64) Avcıoğlu, D.: «Toprak Reformunun Temel Şartı», YÖN, 27 Haziran 1962, s. 3.

65) «Yeni Toprak Kanunu Tasarısı», YÖN, 14 Şubat 1962, s. 10.

görüşün baş savunucularından olan Doğan Avcıoğlu meseleyi şöyle koyuyor : Onca Türk tarımında hakim unsur ufak işletme şeklidir. Zirai işletmelerin % 84'ü 100 dekardan, % 30'u 20 dekardan küçük toprak parçalarıdır. Aynızamanda dağınık bulunan bu küçük toprak parçalarında modern ve verimli tarım yapmağa imkan yoktur. Öte yandan, ufak toprak sahibi veya topraksız köylüleri «siyasal ve iktisadi bakımdan sömüren ortaçağ kalıntısı ağalar» vardır. Çoğu şehirlerde oturan bu ağalar kötü işletmecilerdir. Bunlar siyasal partilerde ve parlamentoda önemli bir kuvvete sahip oldukları için gerekli reformları da önlemektedirler. (66)

Bunun çaresi bir toprak reformuyla toprak ağalarının bir sosyal kuvvet olarak ortadan kaldırılması ve ufak işletmelerin birleştirilmesidir. Bu sebepten derhal ağa topraklarımn ve ufak işletmelerin yerini «üretim kooperatifleri almalı, çiftçi toprağını ortakça işletmeğe alışmalıdır.» (67) Doğan Avcıoğlu, Ziraat Bankası tarafından finanse edilecek olan bu kooperatifleşmeyi üç safhaya ayırıyor.

1. — Birinci safha : En basit şekildeki kooperatiflerdir. Burada üretim araçları, önceden tesbit edilen işlerde ortaklaşa kullanılır. Bu tip işletmelerde bütün üretim araçlarını, ortak çalışmalar dışında, sahipleri istedikleri gibi kullanabilirler. Ortak işlerden sağlanan kârlar, üyelerin toprak, işgücü, hayvan v.s. bakımından ortaklıklarına göre paylaşılır. Bu, köylüleri ortak çalışmaya alıştıracak bir hazırlık dönemi sayılabilir.

2. — İkinci safhada, topraklar da bir araya getirilerek ortaklaşa işlenecektir. Yalnız öteki üretim

66) Avcıoğlu, D.: «Kalkınma Programı III Ortak Çalışma», YÖN, 21 Mart 1962, s. 8.
67) Ibid.

araçlarını üyelerin serbestçe kullanması düşünülebilir. Bu tip, büyük üretim ünitesinin kurulmasına ve rasyonel üretim yapılmasına hizmet edecektir.

3. — Üçüncü safhada, bütün üretim araçları kollektifleştirilecektir. Bu tip kooperatifte kârın üyeler arasında, hayvan, işgücü v.s. bakımından getirdikleri hisseye göre paylaştırılması mümkündür. Gerçek anlamda üretim kooperatifleri ancak bu tip olacaktır. (68)

Üretim kooperatifleri ilk safhada köy ölçüsünde olabilir. Daha ileri bir safhada birkaç köy birleştirilecektir. Bu yolla tarıma modern tekniğin getirilmesi, tarımın planlanması, verimin arttırılması, köylünün su, gübre, okul, hastane v.s. gibi ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanması da kolaylaşacaktır. Doğan Avcıoğlu'nun çizdiği projeye göre, üretim kooperatifleri yolu ile de üretimin müstehlike ulaşması kolaylaşacak, bir takım aracılar ortadan kaldırılacaktır. Üretim kooperatiflerinin yanında devlet çiftlikleri de birer örnek olarak bırakılacak, hatta bunların sayısı arttırılacaktır.

«Yön» Dergisi'nde çıkan diğer yazılarda ve Yeni Devletçiler'den Hilmi Özgen'in kitabında da toprak reformundan doğrudan doğruya büyük üretim şekline geçilmesi tezi savunuluyor. Bu fikri savunanlara göre, «toprak reformuyla, toplulaştırma fikri birbirinden ayrılamaz». Kooperatifçilik tarımsal verimi arttırmanın, sosyal adaleti gerçekleştirmenin ve siyasal anlamda ağalığa son vermenin tek yoludur. Bu görüşte olanlar daha çok İsrail kooperatifçiliğini örnek alıyorlar. Onlarca Türkiye'ye en uygun kooperatif şekli, İsrail'de uygulanan Moshov Stitufi'dir. Bu tip kooperatifte bütün toprak bir tek işletmedir,

68) Ibid.

ve kooperatifçe işlenir. Yalnız her aile kendi evinde kendi hayatını yaşar. Kaynaklar ihtiyaca göre dağıtılır. Binalar, makineler, hayvanlar kooperatifindir. (69)

İkinci görüşe göre ise ilk önce toprak dağıtılmalı, köylü toprak sahibi edilmeli, kooperatifçiliğe ikinci safhada geçilmelidir. Mümtaz Soysal'a göre köyde sosyalizmin ilk parolası «herkese toprak» olmalıdır. (70) Onca toprağın az çok eşitleştirilmesi sosyalistlerin baş hedefleri arasında olmalı, değişik coğrafi bölgelerde toprak reformunun nasıl gerçekleştirileceği ayrıca düşünülmelidir. Dağıtılmış, bölünmüş ve eşitleştirilmiş toprağı, her bölgenin şartlarına göre toplamak, devlet eliyle ve ikinci safhada yapılmalıdır. Bu, her bölgenin şartlarına göre değişik şekiller alacak bir teşkilat işidir. Aynızamanda, bazı bölgelerde traktör, gübreleme ve silolama istasyonları kurularak aracı tüccar kaldırılacak, köylü devletle doğrudan doğruya temasa geçmiş olacaktır. Mümtaz Soysal'a göre elbette bu merkezler, küçük üretim şeklinin doğuracağı güçlükleri önleyemiyecek, bu sistemin zorlukları kendiliğinden kooperatifçilik sistemine gidilmesine yol açacaktır. İşte bundan sonra toprağın yavaş yavaş kamulaştırılmasına gidilecektir. Fakat ilk safhada önemli olan şey, köylünün üzerinde çalıştığı toprağa gerçekten sahip olması, emeğinin karşılığını, hiç bir sömürücüyle karşılaşmadan, almağa başlamasıdır. (71)

«Yön» Dergisi'nde bu konuyu ele alan Neş'e Deriş'in görüşüne göre «Türk köyü bugünkü hali ile kooperatifleşmeğe hazır değildir. Bunun için evvela

---

69) Yeni Toprak Kanunu Tasarısı, YÖN, 14 Şubat 1962, s. 10 ve özgen, Hilmi: «Türk Sosyalizmi Üzerine Denemeler», 1963 Ankara, s. 23.
70) Soysal, Mümtaz: «Köyde Sosyalizm», YÖN, 5 Eylül 1962, s. 20.
71) Ibid.

toprak mülkiyeti köylünün elinde olmalı, sonra devlet gerekli araçları köylünün eline teslim etmelidir. Bir toprak reformuyla, ağaların toprakları ellerinden alındıktan sonra, bu zümrenin devlet ile köylü arasında aracı rolünü oynayacak bir teşkilata ihtiyaç olacaktır. Bu sebeple, devlet köy kalkınması davasını çözmek üzere «Köy Kalkınma Merkezleri» kurmalıdır. Bu merkezlerde traktör garajı, üretim araçları ve bunları çalıştıracak personel bulunacaktır. Hükümetin bu hizmetini köylü aldığı mahsulle ödeyecektir. Bu merkezlerin idare müdürleri köylüyle devlet arasında irtibatı temin edecekler, köylünün bir çok ihtiyaçlarını sağlıyarak onları sömürücülerin elinden kurtaracaklardır. Bu teşkilat, «köy ağalarının sonu demek olacaktır». (72)

Görüldüğü gibi, toprak reformunun Türkiye'nin şartlarında nasıl gerçekleştirileceği Türk aydınları arasında bir tartışma konusudur. «Yön» Dergisi'nde daha bunun gibi, köyde, köy öğretmenlerinin, eğitimin, dini gericiliğin rolünü belirten, köyün kalkınma davasını çözmek için çeşitli yollar gösteren yazarlar vardır. Önemli olanı bu aydınların hepsinin, kapitalizm öncesi üretim ilişkilerinin, «ağalık sisteminin» kaldırılması için muhakkak surette radikal bir toprak reformuna ihtiyaç görmeleridir. Böyle bir reformla sadece büyük toprak sahiplerinin topraklarına elkonmakla kalınmayacak, aynızamanda köylüyü sömüren aracı tüccar, tefeci de ortadan kaldırılacaktır. «Yön» Dergisi'nde, yarı - feodal ağalar, kapitalist çiftlik beyleriyle beraber iri köy burjuvazisine karşı da savaşılıyor.

---

72) Deriş, Neş'e: «Köyü Devlet Eliyle Kalkındıracak Pratik Çare: Köy Kalkınma Merkezleri», YÖN, 5 Eylül 1962, s. 14.

Aralarında bazı fikir ayrılıklarına rağmen, Yön'cüler esas itibariyle, köyde sömürücülüğü kaldırmak ve tarımı ergeç kollektifleştirmek prensiplerini gütmekle, her halde toprak davasına ilerici açıdan yanaşıyorlar. Böyle mürekkep ve zor bir meselede şimdiden çok kesin genel hükümlere varmak zordur. Bu sebepten, bu meselenin dergide tartışılması da faydalıdır. Fikrimizce, toprak meselesinin çözümünde çeşitli amillerin rolü vardır : Reform gerçekleştirileceği ana kadar, köylünün ulaşacağı şuur seviyesi, devletin maddi imkanları, değişik bölgelerin tabii, ekonomik, sosyal şartları v.s. gibi. Reformun değişik bölgelerin şartlarına göre, değişik şekiller alabileceğini de gözönünde tutmak gerekir. Mesela Adana, Ege gibi istihsalin kapitalistleşmeğe başladığı, köylüde ve ziraat işçileri arasında toprak dağıtımı için mücadelenin başladığı bölgelerde, köylüyü evvela topraklandırmak, muhtemelen bir zaruret olacaktır. Diğer taraftan, Orta ve Kuzey Anadolu'da küçük istihsal şeklinin hakim olduğu ve bu yüzden çok primitif metodlarla, verimsiz ziraat yapıldığı ve hatta köylerden geniş ölçüde göçlerin arttığı bölgelerde, istihsali arttırmak kaygusu, köylüyü topraklandırmak kaygusuna hakim olabilir. Dağıtılacak verimli toprakların kıt olduğu bu bölgelerde, doğrudan doğruya kolektivizasyona geçmek daha doğru olabilir.

Herhalde toprak reformunun somut tatbik şartları, uzun tetkikler sonunda, uzmanlar tarafından kararlaştırılması gereken bir meseledir. «Yön» Dergisi'nde başlayan münakaşanın ve ileriye atılan ilerici temel prensiplerin, bu yönde olumlu bir adım olduğu söylenebilir.

■ Yeni Devletçilerin Köyde Sömürücü Sınıf ve Zümrelere «Ağalara» Karşı Tutumu

«Yön» Dergisi 1960'tan sonra Türk aydınları arasında çok sık kullanılan «Ağa» tabirinin iktisadi bir mana taşımadığını açıklıyor. Gerçekten de «Yön»de ve diğer yayın organlarında «Ağa» tabirinin içine değişik iktisadi kategorilerin girdiği görülüyor. Örneğin, büyük kapitalist toprak sahipleri «Ağa»dır. «Yön» Dergisi'nde bu tip bir kapitalist olan Cavit Oral'dan «Oral Ağa» diye bahsedilir. Doğu illerindeki aşiret beyleri de ağadır. Örneğin «Yön» Dergisi'nde şu satırları okuyoruz : «Doğudaki ağalar, daha doğrusu bunlara ağa bile demek yanlıştır, aslında bunlara aşiret beyi demek gerekir, daha çok bir aşiretin başı veya başına yakın olan insanların nüfuzları, aşiretin ileri gelen insanı olmaktan ileri gelir, yoksa toprakların genişliğinden, zenginliğinden değil». (73)

Orta ve Kuzey Anadolu'da, küçük üretim şeklinin hakim olduğu bölgelerde, diğer köylülere oranla biraz fazla toprağı olan zengin köylü de ağadır. «Yön» Dergisi'nde bu durum şöyle izah ediliyor : «Köyde en çok toprağı ve hayvanı olan kimse ağadır. Ve her köyün mutlaka bir ağası vardır». (74)

İşin ilgi çekici tarafı bazı yerlerde, kasaba tüccarı da ağadır. Dr. Mübeccel Kıray, «Yön» Dergisi'nde bazı kısımları yayınlanan Ereğli Kasabası hakkındaki incelemesinde bu durumu şöyle ortaya koyuyor : «Kasabanın, hatta kazanın... hayatlarında en önemli gurup esnaf ve tüccarlar, özellikle, bunların zengin ve nüfuzlu olanlarıdır... Sayıları mahdut

73) «Ağaların Bilinmeyen Tarafı», YÖN, 21 Şubat 1962, s. 10.
74) Alkan, Erdoğan (Ladik Kaymakam Vekili), «Sosyalizm ve Köy Kalkınması», YÖN, 24 Ekim 1962, s. 7.

olan bu kimselere, kasabalılar tüccar, köylüler ağa, daha doğrusu «ağam» derler.» [75]

Kıray'ın anlattığına göre, bu tip kasaba tüccarları, feodal devirde büyük toprak sahibi ailelerden gelmedirler. Bugün, ellerinde hiç toprak kalmamıştır. Fakat köylü, bütün alışverişini «ağa» bildiği bu tüccarla yapar. Bütün ihtiyaçlarını ondan alır. Ona borçlanır. Borcunu üretimiyle mal olarak öder. «Ağa» kendine bağlı köy veya köylüler üzerinde nüfuz sahibidir. Evlenmek, nikah v.s. gibi olaylarda onun fikri alınır. Bazan, köylünün hastasını tedavi ettirmek gibi sosyal görevleri de onlar yerine getirirler. İlişkiler patriarkaldır.»

Bu durumu şöyle izah etmek mümkündür : Türkiye'de kapitalizmin gelişme seyri içinde yarı - feodal üretim ilişkileri gitgide azalmaktadır. Tarımda hakim unsur bazı bölgelerde kapitalist üretim ilişkileridir. Bazı bölgelerde ise, değişik tipte kapitalizm öncesi üretim şekilleri ve küçük işletmeler yaygındır.

Fakat üstyapıda, feodal gelenekler hâlâ çok önemli bir rol oynamaktadır. Köylerde «Ağa» denen unsur ister aşiret beyi, ister köy zengini, ister tefeci, isterse kapitalist çiftçi olsun, gerici bir rol oynamaktadır. Bu «ağa»lar dini gericiliği de amaçlarına alet ederek köyde okul açılmasından, toprak reformuna kadar her çeşit ilerici harekete engel olmakta, yoksul cahil yığınları sömürmektedirler. Çok sefer, iktisadi değil, fakat sosyal anlamda feodalizm - kalıntısı olan bu unsurlara karşı açılan savaşa «ağalık sistemine» ve bazan hatta yanlış olarak «feodalizme» karşı savaş denmektedir. Bu durumu gözönünde tutarak, Yeni Devletçilerin «Ağalık siste-

75) Doç. Dr. Mübeccel Belik Kıray, «Ereğli, Ağır Sanayiden önce Bir Sahil Kasabası», Ankara 1964, s. 60, 61.

mine karşı şavaş»tan anladıkları şeyin, aslında orta ve büyük köy burjuvazisi ile yarı - feodal toprak ağalarına karşı savaş olduğunu kabul etmek gerekir.

Yeni Devletçilerin «ağa»lara karşı savaşı daha çok sömürücülüğün çok kesif olduğu doğu ve güney doğu bölgelerindeki büyük kapitalist çiftçiler ve yarı - feodal «ağa»lar etrafında toplanıyor. «Yön» Dergisi çeşitli yazılarında, doğu illerinde aşiret reislerinin, 20 - 40 köye sahip bulunduğu bölgelerde sömürme şeklinin ilkel niteliğini anlatıyor. Doğulu ağaların memleketin siyasal hayatında oynadıkları rolü belirtiyor. (76) Onlarca, toprak reformunun gerçekleşmemesinde büyük rolü olan bu ağalar, siyasal partilerin bir çoğunda ve Mecliste önemli mevkiler tutuyor ve alınan kararlara etki yapıyorlar.

«Yön» Dergisi'nde doğulu ağaların Mecliste tuttukları yer hakkında şu açıklama yapılıyor : «Bu devrede Millet Meclisine seçilmiş olan, Gürentaş'ın, Gürentaş şeyhlerinden; Y.T.P.'li Kemal Badıllı'nın, Badıllı Aşiret Reisi olduğundan; C.K.M.P.'nin meşhur lideri Bölükbaşı'nın, Karaca Kürt Aşireti Reisi; Ali Turanlı'nın Şeyh Said'in akrabalarından ve Reşvan Aşireti ileri gelenlerinden... olduğunu biliyor muydunuz?» (77) Dergi, bu yazıda muhtelif partilerin temsilcisi olarak Mecliste bulunan doğulu aşiret reislerinin, «ağaların» listesini veriyor.

Güney - Doğu Anadolu'da üretim ilişkilerinin şekli doğudakinden çok ayrıdır. Burada pamuk ve çeltik yetiştiren büyük ve orta kapitalist çiftlikler ve genel olarak kapitalist üretim şekli hakim unsurdur.

---

76) Bak : «Ağaların Bilinmeyen Tarafları» YÖN, 21 Şubat 1962, s. 10, Avcıoğlu, D. : «Kalkınma Programı III», YÖN, 21 Mart 1962, s. 8. Aksoy, Suat (Dr.), «Toprak», YÖN, 7 Şubat 1962, s. 7.
77) «Ağalar», YÖN, 21 Aralık 1961, s. 5.

Buradaki büyük toprak sahiplerinin bir çoğu şehirlerde yaşayıp, topraklarını kiraya verirler. Bazıları kendileri de çiftçilik yapar, aynızamanda sanayide veya ekonominin diğer alanlarında sermayeleri vardır. «Yön» Dergisi'nde ve basında genel olarak kullanılan terminolojiye göre, bunlar da «ağa»dır. 1960'tan sonra, özellikle, Adana dolaylarında bu tip «ağa»lara karşı, topraksızlaşan ve sömürülen köylülerin gerçek bir savaşı başladı. «Yön» Dergisi bu savaşa geniş yer veriyor ve «ağaların» siyasal nüfuzlarını nasıl kötüye kullandıklarını anlatıyor.

Bu tip «ağa»lara karşı açılan savaşın önemli kısmı Kadirli olayı etrafında toplanmıştır. «Yön» Dergisi bu savaşa olumlu bir şekilde katılmıştır.

Örneğin dergide, Kadirli ağalarından biri şöyle tasvir ediliyordu : «Tatarlı Aşireti ağalarından Tevfik Coşkun'un Kadirli'de avenesi ve dağa çıkmış sadık adamları vardır... Avenenin kasabada adam dövdüğü, yol kestiği, eşkiyalarının da dağda adam vurduğu herkesçe bilinir. Coşkun Ağa Akçasaz Bataklığındaki 200 dönüm tarlasını, bu civarda barınan ahalinin açlık ve hastalıktan kırılmasından faydalanarak, bir kısmını da ahaliyi zorla sürdürerek 8000 dönüme çıkarmıştır... Coşkun Ağa Vilayet Umum Meclisi azası oldu. Halk Partisi ilçe başkanlığına getirildi. Topraklarını tapuladı. 1950 seçimlerinden bir ay önce C.H.P.'den çıkıp, D.P.'ye girdi. 1951'de Sümerbank'a ait çeltik fabrikasını ucuza kapattı. Milletvekili oldu. Belediye arklarını körleterek kendi elindeki arkın suyunun değerini arttırmağa muvaffak oldu. Ağaların kudretini hesaba katmayan Mehmet Can, öldürülmüş belediye arklarını canlandırmaya kalkınca başını taşa vurdu...» [78]

78) «Ağaların ağası Tevfik Coşkun», YÖN, 25 Nisan 1962, s. 2.

Görüldüğü gibi, Yeni Devletçiler her ne kadar «ağa» tabirini ilmi esaslara dayandırmıyor, gerek yarı feodallara, gerekse kapitalist çiftçilere ağa diyorlardıysa da, her iki zümreye karşı açtıkları kampanya ile Türk halk efkarını uyarmak bakımından olumlu bir rol oynadılar. Yeni Devletçilerin bu konudaki tutumlarının Kemalistlerinkinden farklı olduğunu söylemek gerekir. Kemalistler her ne kadar toprak reformundan bahsettilerse de, hiç bir zaman gerçek anlamda bir toprak reformu yapmadıkları gibi, köylüyü şu veya bu şekilde sömüren feodalizm kalıntılarına karşı cephe de almadılar. Zira o devrede iktidarı elinde tutan milli burjuvazi, toprak «ağa»larını kendisine müttefik olarak kabul etmişti. Daha o vakit, büyük toprak sahiplerinden bir çoğu C.H.P.'ye, Meclis'e ve hükümete girmiş, devletin siyasetine nüfuz etmişlerdi. Tarımda kapitalizmin gelişmesiyle beliren kapitalist çiftlik beyleri ise, çok sefer feodal menşeli idiler. Yeni Devletçiler daha ziyade orta tabakaları, orta ve küçük burjuvaziyi, burjuva aydınlarını temsil ettikleri için, nasıl büyük burjuvaziye karşı cephe aldılarsa, feodalizm kalıntılarıyla büyük toprak burjuvazisine de karşı geliyorlardı. Bu zümrelerin Türkiye'nin kalkınması bakımından oynadıkları kötü rolü görüyor ve Türkiye'nin bir kalkınma hamlesi yapabilmesi için bu tabakaların siyasal ve iktisadi gücünü kırmak ihtiyacını duyuyorlardı.

■ Yeni Devletçilerin «Sosyalizm» Anlayışı

Yeni Devletçilerin «sosyalizm» anlayışını üç ana prensip etrafında toplayabiliriz :

1. — Üretimin kâr değil, sosyal fayda hedefiyle yapılması ve yaratılan değerin adil bir şekilde dağıtılması.

2. — «Sosyalizm»e tedricen, parlamenter yolla gidilmesi.

3. — Toplum içinde sınıf çelişmelerinin kesinleşmesini önlemek için sosyal reformlar yapılması, halka geniş demokratik haklar tanınması.

«Yön»cülerin, birinci maddede özetlediğimiz ekonomik prensiplerinde, İngiliz İşçi Partisi'nden ve Avrupa'daki diğer burjuva sosyalizmi akımlarından da ilham aldıkları görülüyor. «Yön» Dergisi, «Sosyalizm» konusuna hasrettiği bir özel sayısında, «Sosyalizm nedir? Ne değildir?» sorusunu, İngiliz İşçi Partisi'nin eski önderlerinden John Strachey'den yaptığı iktibaslarla cevaplandırıyor. Strachey, sosyalizmde mülkiyet hakkının kaldırılmıyacağını, ancak büyük sanayiin, demir yollarının, kamu hizmetlerinin devletleştirileceğini anlatıyor. «Yön» Dergisi'nin naklettiğine göre, Strachey şu fikirdedir : «Sosyalizm bütün üretim araçlarının umumun mülkü olması demektir. Ne var ki bu her şeyin devlet tarafından temellük edilmesi demek değildir». Bunlar mahalli sanayi, mahalli belediyeler tarafından işletilebilir. Önemli olan üretim araçlarının umumun mülkiyeti olması, hususi ellerden, yani buna hakim olan «4 milyonun elinden» alınmasıdır». [79] Daha doğrusu, asıl amaç üretim araçlarının mülkiyetini tekellerin ve büyük işletmecilerin elinden almaktır.

Dikkat edilirse, «Yeni Devletçiler»in savunduğu tez de buna yakındır. Onlar da, «Mutlu azınlık» adını verdikleri büyük sermaye sahiplerinin elindeki ikti-

79) Strachey, J. : «Sosyalizm Nedir?», Sosyal Yayınlar, Çeviren : N. Erken, YÖN, 31 Ocak 1962, s. 16.

sadi teşekkülleri devletleştirmek niyetindedirler. Orta ve küçük müteşebbis ve hatta bazı büyük sanayici, devlet sektörünün yanında iktisadi faaliyette bulunabilecektir. Tabii, Türkiye'de üretimin İngiltere'de olduğu kadar temerküz etmemiş olduğunu ve hâlâ orta ve küçük üretim şeklinin önemli rol oynadığını da hatırlamak gerekir.

Yeni devletçiler, böyle bir sistemin sosyalist sistem olabileceğini ispat etmek için İkinci Enternasyonal'e bağlı «sosyalist» partilerinin de bu görüşte olduklarını ileri sürüyorlar. «Yön» Dergisi'nde belirtildiğine göre, İkinci Enternasyonal'in 30 Haziran 1951'de Frankfurt'ta yapılan kongresinde yayınlanan bildiride bu konu şöyle ele alınıyordu : «Sosyalist planlama, bütün üretim araçlarına el koymayı gerektirmez. Bazı alanlarda, örneğin tarım, el sanatları, perakende ticaret, ufak ve orta çapta sanayide özel teşebbüs serbest bırakılabilir. Devlet, özel teşebbüs sahiplerinin iktisadi güçlerini kötüye kullanmalarını önlemelidir. Planlı ekonomi çerçevesi içinde üretimin artmasına ve refahın sağlanmasına onların da katılması için yardım etmelidir». (80)

Yukardaki bahislerde gördüğümüz gibi, Yeni Devletçiler de böyle bir iktisadi sistemi öngörüyorlar. Kapitalizmden sosyalizme geçişte böyle bir yol tutulması mümkündür. Nitekim bugün bir çok azgelişmiş memleket, sosyalizmi hedef edinmiş olsa dahi, başlangıçta bir tip karma ekonomi sistemi takip ediyor. Hatta Çin Halk Cumhuriyeti gibi sosyalist devletler de, ilk safhada bazı özel sanayiin faaliyetine müsaade ettiler. Sovyetler Birliği, NEP siyasetiyle, özel müteşebbislerin sanayiin bazı kollarında geçici ola-

80) «Demokratik Sosyalizmin Görevleri, Milletlerarası Sosyalist Kongrede Kabul Edilen Bildiri», YÖN, 31 Ocak 1962, s. 9.

rak ekonomik faaliyet yapmalarına imkan vermişti. O vakit Lenin, kapitalizmden sosyalizme ancak, safha safha geçilebileceğini, «devlet kapitalizmi»nin Sovyetler Birliği'nin o günkü şartlarında ileriye doğru bir adım olduğunu belirtiyordu. [81] O vakit, Rus ekonomisinde küçük burjuva kapitalizmi hakim unsurdu. Lenin, «modern ilme dayanan, geniş ölçüde kapitalist üretim, ve devlet eliyle planlama olmadan, üretimde ve dağıtımda milyonlarla kişiye bir tek ölçü kabul ettirilmeden» sosyalizme geçmeğe imkan olmıyacağını söylüyordu. Onca, o safhada en önemli mesele küçük istihsal şeklinden, büyük modern istihsale geçmekti. Bu bakımdan, Sovyet hakimiyeti altında, «büyük ölçüde devlet kapitalizmi ile sosyalizme giden yol birdi». [82]

Bu şartlarda devletin kimin hakimiyetinde olduğu önemlidir. Devlet gerçekten devrimci ve demokratik olmak şartıyla, devlet kapitalizmi sosyalizme doğru atılmış bir adım sayılabilir. Türkiye'nin şartlarında, ilk safhada bütün ilretim araçlarının devletleştirilmemesi tabiidir. Ne var ki, önemli nokta, devletin gerçekten demokratik ve devrimci bir **devlet olması meselesidir.**

«Yeni Devletçilerin öngördüğü devlet sistemi, küçük ve orta burjuvaziye bağlı aydınların önderliği altında orta tabakalara, işçi ve emekçi yığınlara dayanan bir sistem olacaktır. Görüşümüze göre, bu tip demokratik bir devlet, işçi sınıfı ile köylü yığınlar güçlendiği ve siyasal rolünü arttırdığı ve ilerici reformlara destek olduğu ölçüde başarılı olabilir. Yoksa, burjuvazi ile bağlarını koparmamış olan yurtsever burjuva aydınlarının isteyerek veya istemiye-

81) Lenin, V. i.: «The Tax in Kind», Selected Works, 1961, Vol. 3, s. 638.
82) Ibid. s. 638, 639.

rek sömürücü sınıflara tavizler vermesi ve hatta yeniden onların kucağına düşmesi tehlikesi de vardır.

Teori bakımından önemli olan nokta, «Yeni Devletçilerin» öngördükleri sistemin, gerçek anlamda sosyalizm değil, ancak sosyalizme geçiş safhasına ait bir sistem olmasıdır. Böyle bir sistemin sosyalizmin zeminini hazırlayıp hazırlamaması da yukarda işaret ettiğimiz şartlara, yani devletin gerçekten demokratik ve inkılapçı bir devlet olmasına bağlıdır.

■ «Sosyal Adalet», «Sosyal Fayda» Anlayışları

«Yön»cülerin geniş devletçilik sistemine bağlı olarak kabul ettikleri bazı önemli ekonomik prensipler de vardır. Bunlardan bir tanesi, **«Sosyal Adalet»**, ikincisi ise üretimin **«Sosyal Fayda»** esasına göre yapılmasıdır. Onlara göre kalkınma büyük fedakarlıklar isteyecektir. Milli gelir adil bir şekilde dağıtılmadıkça, halk yığınlarını fedakarlığa razı etmek mümkün olmıyacaktır. «Kalkınma ancak fedakarlık ve nimetlerde eşitliğin gerçekleştirilmesiyle mümkündür». [83]

«Türk Sosyalistleri», «Sosyal Adalet» fikrini «sosyalizm» görüşüyle de birleştiriyorlar. Onlarca, mesele sadece vergi adaletini sağlamak değildir. Aynızamanda emeğin değeri tanınmalı ve karşılığı ödenmelidir. Avcıoğlu şöyle diyor : «Bugün tam bir sömürme düzeni içinde yaşıyoruz. Gelir ayrılıkları korkunçtur. Çiftçiler, ağaların ve tefeci tüccarların elinde sürünmektedir... Sermaye saltanat sürmektedir. Vergi yükü fakirlerin sırtındadır ...emeğin üstün

83) Avcıoğlu, D. : «Kemer Sıkalım», YÖN, 21 Aralık 1961, s. 3. Avcıoğlu, D. : «Sistemsiz İyi Niyet», YÖN, 18 Nisan 1962, s. 3.

değeri tanınmalı, fedakarlık ve nimette eşitlik sağlanmalıdır». (84)

Kısaca özetlemek gerekirse, diyebiliriz ki, «Yön»cüler Avrupa'daki bir çok küçük burjuva sosyalistleri gibi, kapitalist sistemin doğurduğu çelişmeleri, sosyal adaletsizliği görüyorlar. Ve hatta bir sömürücülük olduğunu da görüyorlar. Ne var ki, üzerinde önemle durdukları nokta, sömürmeyi kaldırmaktan çok servetin dağıtımında veya kalkınma yükünü paylaşmakta eşitliktir.

Çelişmelerin kesinleşmesini önlemek için, özel teşebbüsün aşırı kârlarına engel olmak baş hedefleri arasındadır. Onlarca, üretimde «azami kâr» değil, «sosyal fayda» hedefiyle hareket edilmelidir. Ekonomi bu esasa göre bir merkezden planlanmalı, hangi sanayiin devletleştirileceği, hangisinin serbest bırakılacağı, hangi tip üretime önem verileceği «sosyal fayda» esasına göre kararlaştırılmalıdır.

«Yön»cülerin bu noktada da, Fabian'lara yaklaştıkları görülüyor. John Strachey, «Sosyalizm Nasıl İşler» adındaki kitabında «sosyal fayda» konusuna bütün bir bahis ayırmıştır. O da, aynı Yeni Devletçiler gibi, kapitalist sistemde üretimin kâr hedefiyle yapılmasının, kaynakların birçok lüzumsuz madde üretimine yol açtığını ileri sürüyor ve şöyle diyor : «Ev, ekmek v.s. gibi halkın ihtiyacı olan bir çok maddeler, eğer kâr getirmiyorlarsa, imal edilmezler. Üretimin böyle düzensiz olması, milli kaynakların israfına, buhranlara ve işsizliğe yol açar». (85)

Yeni Devletçilerin meseleyi aynı bu şekilde koyduklarını, yerli burjuvaziye karşı tutumları ve ekonomik prensipler bahislerinde belirtmiştik. Onlarca,

84) Avcıoğlu, D. : «Yapıcı Milliyetçilik», YÖN, sayı 4, 1962, s. 3.
85) Strachey, J. : «How Socialism Works», London 1963, s. 16 - 47.

üretim iyi teşkilatlanmalı, «fayda için istihsal» prensibi kabul edilmelidir.

D. Avcıoğlu şöyle diyor : «İşsizliği emecek yatırımlar için sermaye bulunmadığını söylüyorlar. En büyük sermaye insan emeğidir. Sermaye biriktirilmiş emekten başka bir şey değildir. Fakat bu sermayeden faydalanmıyor, milyonlarca insanın işsiz kalmasına rıza gösteriyoruz. Bunun sebebi bütün işgücünün kullanılmasına imkan vermiyen kötü organizasyonda ve sosyal fayda yerine, kârı esas tutan iktisadi sistemde aranmalıdır». [86] Onca, Türkiye ancak «sosyalist» yoldan kalkınabilir. Çünkü, sosyalist düzen, «kârın yerine sosyal faydayı geçirecek ve ekonomiyi memleket çapında organize ederek, başta işgücü olmak üzere, kaynakların tam kullanılmasını sağlayacaktır». [87] Burada kaydetmek gerekir ki, gerek «Yön»cüler, gerekse onların kendilerine örnek aldıkları Fabian'lar, her ne kadar bazı prensiplerde Marksizme yaklaşmışlarsa da, temel meselelerde bilimsel sosyalizmden ayrılmışlardır. Temel ayrılık, kapitalist sistemin kendine has çelişmeleri ve doğurduğu adaletsizlikleri çözüm meselesindeki davranışlarıdır. Fabian'lar davaya üretim yönünden, üretim araçlarının dağıtımı ve eski üretim ilişkilerinin kaldırılması yönünden değil de; dağıtım yönünden yanaşmışlardır. Onlar «sosyal adaleti» sağlamak için üretim ilişkilerinin şeklini değiştirmek esasını kabul etmiyorlar.

Fabian sosyalizminin ideologlarından George Bernard Shaw, 1889'da çıkan «Fabian Essays» adlı eserinde, Marx'ın değer teorisi yerine «fayda» teorisini geçirmeğe çalışmıştı. Bu teoriye göre emeğin yarattığı artık değerin kapitalistin elinde birikmesin-

86) Avcıoğlu, D. : «Milyonların Affı», YÖN, 14 Mayıs 1962, s. 3.
87) Ibid.

den doğan çelişmeler yokedilebilirdi. «Rant» ve faizin devletin eline geçmesi suretiyle, sınıf çelişmesi, sınıf kavgası önlenecek, toplum bilinçli olarak ve tedricen sosyalizme geçecekti. Shaw'un «rant»tan kastettiği şey, aşağı yukarı Marx'ın «artı değer» prensibiydi. «Rant» sosyal emeğin «mülk sahibi sınıfı»nın mülkiyetine geçen kısmıydı.

Shaw, böylece dolaylı olarak artı değerin sömürücü sınıfların elinde biriktiğini kabul etmiş, fakat, bunun üretim araçları mülkiyetiyle, üretim ilişkilerinin şekli arasındaki çelişmeden doğduğu prensibini kabul etmemişti. O, sadece, «mülkiyetin hırsızlık» olduğunu, toplumun mülke sahip olanlar ve olmayanlar şeklinde iki sınıfa bölündüğünü belirtmekle yetinmişti. (88)

Fabian'lara göre toplum içinde adaletsizlik, «rantın» mülk sahibi sınıfların elinde birikmesinden doğuyordu. Çünkü «rant», geliri emekten ayırmak suretiyle servetin çalışmayanların elinde birikmesine hizmet ediyordu. Bu tahlil, Fabian'ları bazı üretim araçlarının devletleştirilmesi fikrine kadar getirmişti. Devlet, elkoyma yoluyla çalışmayan tabakaların elinde büyük servetlerin birikmesini önlemeliydi. Devlet, böylece ele geçirdiği «rant»ı tekrar yatırabilmek için onun kaynaklarına da sahip olmalıydı. (89)

Böylece, Fabian'ların «Sosyalizm» teorisi, sosyal adaleti sağlamak için milli gelirin dağıtılmasını esas kabul etmiş, bu noktadan başlamış ve devletleştirme fikrine kadar gelmişti.

Fabian'lar kapitalist sistemin işleyişinde bir temel bozukluk olduğunu, azami kâr hedefi ile üretimin olumsuz sonuçlar verdiğini tesbit etmişlerdi.

88) Dobb, Maurice: «On Economic Theory and Socialism», London 1955, p. 205 - 206.
89) Ibid. s. 194 - 212.

Amma, davanın temelinin üretim araçlarının dağıtımı olduğunu ve bu araçların sosyalleştirilmesi gerektiği tezini kabul etmemişlerdi. Bu sebepten üretim ilişkilerinin şeklini tamamıyla değiştirmek yerine, sınırlı bir devletleştirme ile yetinmişlerdi. Bunda o vakitki burjuva sosyalistlerinin devrimden korkmalarının da rolü büyüktü.

Marx için ise hareket noktası, üretim ilişkilerinin şekliydi. Yani üretim araçlarını ellerinde tutan sınıfların, emeğin yarattığı «artı değere» sahip olmasını, emeğin sömürülmesini önlemekti. Marx kapitalist sistemde üretim araçları sosyalleşirken, bu araçların mülkiyetinin özel ellerde kalmasının bir çelişme doğurduğunu belirtiyor, bu çelişmeyi ve sömürmeyi ortadan kaldırmak için üretim araçlarının sosyalleştirilmesi gerekeceğini ileri sürüyordu.

«Türk Sosyalistleri», Fabian'lardan biraz ileri giderek, «artı değer» ilkesini açık olarak kabul etmek ve hatta emeğin sömürülmesini önlemek tezini savunmakla beraber, onlar da meseleye üretim açısından yanaşmıyorlar. Fabian'lar gibi onların da hareket noktası, üretim ilişkilerinin şeklini değiştirmek değil, servetin az ellerde birikmesini önlemektir. Böyle olduğu için de, «ıslahatçı sosyalizm» fikrini savunuyorlar. Onlar da, Fabianlar, Laboristler ve bir çok Avrupa sosyalistleri gibi «sosyalizme» devrimle değil, tedrici yolla gidilmesini istiyorlar. Şimdi «Türk Sosyalistlerinin», «Islahatçı Sosyalizmden» ne anladıklarını daha etraflı olarak ele alalım.

■ Islahatçı Sosyalizm, Parlamenter Demokrasi

«Türk Sosyalistleri»nin fikrince, sosyalistler halkın oyuyla iktidara gelecek ve şartlar zorlamazsa, çok parti sistemini, parlamentoyu kaldırmıyacaklar-

dır. «Yön» Dergisi'nde bir çok yazılarda, sosyalizmle proleter diktatoryası fikrini birleştirmemek gerektiği üzerinde duruluyor. Onların fikrince, «sosyalizmin» tatbiki burjuva demokrasisinin kalkması manasına gelmiyecektir. Ekonominin bir merkezden planlanması, ferdi hürriyetlerin kısılmasına, diktatoryaya yol açmıyacaktır. (90)

Tersine, çelişmelerin kesinleşmesini ve proleterya diktatoryasma gidilmesini önlemek için Fabian'lardan ve İngiliz İşçi Partisi'nden örnek alınmalı, «ıslahatçı sosyalizme» gidilmelidir. Abdi İpekçi meseleyi şöyle koyuyor : «Fabian hareketi, sosyalist devrimlerin ancak burjuvaziye karşı girişilecek bir ihtilalle gerçekleşebileceği iddiasını çürütmeğe muvaffak olmuş ve bütün dünyaya yayılan demokratik sosyalizmin temellerini kurmuştur». (91)

Bu hareketten doğan İngiliz İşçi Partisi ise, onca, işçi sınıfının parlamenter yoldan iktidara gelebileceğini ve reformlarla bir komünist hareketinin önlenebileceğini ispatlamıştır. İpekçi, Türkiye'de sınıf çelişmelerinin kesinleşmesini önlemek için, Fabian'ların denemesine dayanılarak «ıslahatçı sosyalizm» yolunun tutulmasını tavsiye ediyor.

Aren bu meseleyi biraz başka türlü koyuyor. Onca Türkiye'de sosyalizm, kamuoyuyla, demokratik bir şekilde iş başına gelecektir. Fakat bu, ıslahatçı bir politikayla yetinileceği manasına gelmez. Ancak sosyalizme varış metodu değişmiştir. «Eskiden bu metod devrimci idi, şimdi, şartlar değiştiği için, demokratik olmuştur». (92)

90) Aren, Sadun : «Demokrasi ve Sosyalizm», YÖN, 8 Ağustos 1962, s. 3. Aren, Sadun : «Dernek ve Sosyalizmin Meseleleri», YÖN, 6 Şubat 1963, s. 3.
91) İpekçi, Abdi : «Sosyalizm, Komünizmin Zehiri mi? Panzehiri mi?», YÖN, 17 Ocak 1962, s. 7.
92) Aren, Sadun : «Dernek ve Sosyalizmin Meseleleri», YÖN, 6 Şubat 1963, s. 3.

Kapitalizmden sosyalizme geçiş, her memleketin kendi şartlarına göre değişik şekiller alır. Bugünkü şartlarda bazı kapitalist memleketlerde işçi sınıfı, halkın büyük çoğunluğunu önderliği altına toplamak ve ana üretim araçlarının halkın eline geçmesini sağlamak imkanına maliktir. Sağcı burjuva partileri ve bunların kurdukları hükümetler daha sık iflas etmektedirler. Bu şartlarda işçi sınıfı, etrafına köylü yığınları, intelicensianın büyük bölümlerini, bütün yurtsever kuvvetleri toplayarak kapitalistleri, toprak ağalarına tavizler vermek siyasetinden vazgeçmeyen oportünist unsurları yenilgiye uğratarak, reaksiyoner halk düşmanı kuvvetleri yenebilir. Parlamentoda bir büyük çoğunluk sağlayabilir ve böylece bu müesseseyi bir burjuva demokrasisi organından, bir halk idaresi müessesesine çevirebilir.

Amma Türkiye'nin durumu bundan farklıdır. Meseleyi daha açık olarak şöyle koymak gerekir «Yön»cüler Türkiye'de milli demokratik bir idarenin parlamenter yolla iktidara gelebileceği inancındadırlar. Fakat bu, işçi sınıfının parlamenter yolla iktidara gelmesi meselesi ile karıştırılmaktadır. A. İpekçi'nin İngiliz İşçi Partisi'nden verdiği örnek yersiz ve aldatıcıdır. Zira, gerek kendisi, gerekse öteki «Yön» yazarları, Türkiye'nin bu safhasında işçi sınıfının iktidara geçmesini bahis konusu etmiyorlar. Kaldı ki, İngiltere'de İşçi Partisi'nin iktidara gelmesi de işçi sınıfının iktidara geçmesi anlamına gelmiyor. İngiltere'de sosyal yapıda hiç bir köklü değişiklik yapılmadığı gibi, İşçi Partisi'nin programına koyduğu reformların dahi hepsini gerçekleştirmek kabil olmuyor.

Önemli nokta, iktidara geçiş şekliyle bir devrimin gerçekleştirilip gerçekleştirilemiyeceği mesele-

lerini birbirine karıştırmamaktır. Sosyalizmi gerçekleştirmek, bütün esas üretim araçlarını kapitalistlerin elinden almak, ancak bir devrimle olur. Kapitalizmden sosyalizme geçmek bir bünye transformasyonu, bir devrimdir. Bunun, barışçı metodlarla ve parlamenter yolla mı, yoksa, zor kullanarak mı yapılacağı ikinci meseledir. Sosyalist devrimin barışçı yolla yapılması, işçi sınıfının iktidarı parlamenter yolla ele geçirmesi ve üretim araçlarını sosyalleştirmesi, istismarı kaldırması manasına gelir.

Fakat Türkiye için henüz böyle bir durum yoktur. «Yön»cüler geçiş safhasında aydın kadroların önderliğinde bir demokratik sistem kurulmasını öngörüyorlar. Bir sosyalist devrim bahis konusu değildir. Tersine, onlarca, sınıf kavgalarının toplumun temellerini yıkmasını önlemek için bazı köklü reformlar yapılmalıdır. Yani burjuva demokratik devrimi barışçı yollardan tamamlanmalıdır.

Öte yandan bu devrimi klasik anlamda burjuva demokratik devriminden ayırdetmek gerektir. 19. Yüzyılın burjuva demokratik devrimleri, esas itibariyle, anti - feodal bir nitelik taşıyorlardı. Bugün birçok memleketlerde bu devrimler daha başlangıçtan, feodalizmin kalıntılarından ziyade, burjuvazinin en gerici, monopolcu kanatlarına karşıdır. Diğer bir deyimle, şimdi bir demokratik devrim, esas itibariyle, işçi sınıfının önderlik ettiği sosyalist devrimle aynı düşmana karşı yapılmaktadır. Aynızamanda, bugünkü demokratik hareketlerin bir çoğu; milli bağımsızlık, büyük sermayeye ait mülkiyetin devletleştirilmesi, büyük sermayedarların, monopolcülerin siyasal egemenliğine son verilmesi gibi, o vakit en gelişmiş burjuva demokrasilerinde dahi ileri sürülmeyen isteklerle ortaya çıkıyorlar. Bizde de bugünkü sava-

şın, burjuvazinin feodalizme karşı savaşından ziyade, orta tabakaların, büyük burjuvazi ile feodalizm kalıntılarına karşı savaşı olması, üzerinde dikkatle durulması gereken bir noktadır. Burjuva entellektüellerinin, demokrasi yanında, milli bağımsızlık için ve büyük burjuvazinin imtiyazına karşı yaptıkları savaş da bu harekete özel bir nitelik vermektedir.

«Yön»cüler öngördükleri reformcu demokrasiye, «Sosyalist demokrasi» adını veriyorlar. Onlarca da bu sistemi klasik anlamda «burjuva demokrasisinden» ayırd etmek gerekir.

■ «Sosyalist Demokrasi»

Mümtaz Soysal, sosyalist demokrasiyi şöyle tarif ediyor : «Sosyalist demokrasi, «klasik demokrasi» gibi parlamentoyu ve hükümet üzerinde parlamento denetimini kabul ediyor, ancak buna ek olarak umumun çıkarı uğruna ferdin bazı çıkarlarının kısılması tezini savunuyor. Mülkiyet hakkı, ticaret hakkı v.s. gibi.» Soysal'a göre, «sınıf kavgaları yüzünden toplum temellerinin yıkılmasına ve dolayısıyla bütün özgürlüklerin tamamen ortadan kalkmasına engel olmanın tek yolu, bazı hürriyetlerin ve özellikle iktisadi hürriyetlerin kısılmasıdır». [93] Başka bir deyimle, sınıf çelişmelerinin bir devrime yol açmasını önlemek için burjuvazi sömürülen sınıflara bazı tavizler vermelidir. Soysal, bu tavizler arasında demokratik hakları, çalışma hakkı, dinlenme hakkı gibi sosyal hakları da sayıyor. Yani, 1961 Anayasası'nın öngördüğü demokratik reformlar yapılmalıdır.

Bu görüşte olanlar, Kemalizmin devletçilik sis-

93) Soysal, Mümtaz : «Demokratik ve iktisadi Planlama için Siyasi Mekanizma», Ankara 1958, s. 10.

temiyle yapamadığı şeyi, şimdi sosyal reformlarla, ezilen yığınlara bir takım sosyal ve siyasal haklar tanımak suretiyle yapmak istiyorlar. Şevket Süreyya Aydemir'e göre, «Türkiye'de aşırı sınıf farklılaşmalarını ve sonunda sınıf kavgalarını ve hatta sınıf ihtilallerini önliyecek, ayarlıyacak sosyal bir devletçilik sistemi kurulmalıydı. Kemalizm bu işi yapamadı. Şimdi bu iş, yeni anayasanın sosyal devlet anlayışı içinde yapılmalıdır». (94)

«Yön»cülerin, reform yoluyla çelişmeleri önlemek tezini, İngiliz Sosyalistleri'ninkine bağlamamak kabil değildir. İngiliz İşçi Partisi'nin ideologlarından Harold Laski, «Demokrasi Buhranda» adlı eserinde aynı tezi savunuyor. Laski'ye göre, «Parlamenter demokrasi» sistemiyle ekonomide «Laissez Faire», (Bırakınız yapsınlar) on dokuzuncu yüzyılda burjuvazinin feodalizme karşı yaptığı mücadele sonunda doğmuş müesseselerdi. Fakat sınıf mücadelesi kesinleşince, liberaller dahi, «refah devleti» yoluna sapmağa mecbur olmuşlardır. İşçi hareketinin gelişmesi, burjuvaziyi tavizler vermeğe zorlamıştır. Laski'nin fikrince, kapitalist toplumda demokrasiyi uygulamak günden güne güçleşiyor. Çünkü, kapitalist demokrasi çürüyor. Onca sosyalizme barış yoluyla geçilebileceği çok şüphelidir.(95)

Laski, İngiltere gibi işçi sınıfının güçlü, parlamenter sistemin yerleşmiş olduğu bir memlekette bile, İşçi Partisi'nin sanayii devletleştirmeğe, programındaki reformları gerçekleştirmeğe muvaffak olamadığını belirtiyor ve bunu şöyle izah ediyor : «Çünkü, İşçi Partisi iktidarda olduğu vakit dahi, ekono-

94) Aydemir Ş. S. : «Sosyal Devlet ve Türk Sosyalizmi», YÖN, 19 Eylül 1962, s. 20.

95) Laski, H. J. : «Democracy in Crisis», London 1934, s. 12, 14, 15, 35, 36, 213 - 263.

mik mekanizma burjuvazinin kontrolü altındadır. Kapitalist toplumun müesseseleri, sosyalizmin öngördüğü hedeflerden çok ayrı hedeflere hizmet etmek için kurulmuştur.» (96)

Parlamenter demokrasinin başlıca savunucularından olan Laski, İngiltere'deki uygulama sonucunda şu yargıya varmıştır : Sistemin temeli değiştirilmek istendiği ve bunu isteyenler toplumun iktisadi gücünü ellerinde tutmadıkları vakit, parlamentoda çoğunluk kazanmak suretiyle bunları gerçekleştirebilecekleri şüphelidir. Laski bu şartlarda, işçi sınıfının hedeflerine ulaşmak için zor kullanmak zorunluluğunda kalmasmdan korkuyor. Onca, «sosyalizm», yani İşçi Partisi'nin yapmak istediği reformlar, parlamenter yolla gerçekleşemediği takdirde, toplumun bünyesindeki buhran bir iç harbe yol açabilir. Onun fikrince bu, büyük bir tehlikedir. Bu tehlikeyi önlemek için de burjuvazinin durumu anlayıp, tavizler vermek cesaretini göstermesi gerekir.

Görüldüğü gibi, İngiliz sosyalistleri siyasal iktidarı ele geçirmenin, toplumda köklü reformlar yapmağa yetmiyeceğini, «sosyalizmi» bu yoldan gerçekleştirmenin güçlüklerini görüyorlar. Çelişmelerin kesinleşmesini önlemek için burjuvazinin bazı tavizler vermesini, reformcu yola gidilmesini istiyorlar.

Türkiye'nin şartlarında, parlamenter demokrasinin uygulanması, bu yolla reformlar yapılması, burjuvazinin tavizler vermeğe kandırılması ise daha güçtür. «Türk sosyalistleri» bu güçlüklerin farkındadırlar. Bu tezi savunan Mümtaz Soysal bile, Türk burjuvazisinin bu kabil tavizlere hazır olmadığını görüyor. «Göl Kıyısında» başlıklı yazısında, burjuva partilerinin parlamentoya hakim olduklarını, sosyal

96) ibid. s. 212.

reformları böyle bir parlamentodan geçirmenin güçlüklerini anlatıyor. Onca çıkar yol, yeni fikirlerin, sosyalist görüşlerin halk arasında yayılması ve reformların parlamento dışı kuvvetlere dayamlarak yapılmasıdır. (97)

Böylece «parlamenter demokrasi» fikrini savunanların bir çıkmazda oldukları görülüyor. Doğan Avcıoğlu'nun belirttiğine göre, mesele iki yanlıdır. Bir yandan «Türk demokrasisi ağalara» dayanıyor. Olaylar, tutucu kuvvetlerin çoğunlukta bulunduğu bir parlamentoyla, reformların yapılamıyacağını gösteriyor. Öte yandan ise, halkoyunu aydınlatmak ve teşkilatlandırmak için, anayasanın tanıdığı demokratik haklara, parlamenter demokrasiye ihtiyaç vardır. (98)

«Yön»cüler bu konuyu önemle ele alıyor ve bir hayli derinleştiriyorlar. Avcıoğlu ve Taner Timur Cumhuriyetin kuruluşundan beri parlamenter sistemin bir tahlilini yapıyor, ve şu sonuca varıyorlar : «Son 15 yıl içinde Türkiye'de genel oy mekanizması daha ziyade muhafazakar hükümetleri işbaşına getirmiştir. Bunun nedenleri Türkiye'nin sosyal yapısının özelliklerinde aranmalıdır. Atomlar halinde dağılmış köylerden meydana gelen bir toplumsal yapıda, genel oy mekanizması geniş ölçüde ağalar kanalıyla ve ağalardan yana işlemiştir.» (99)

Avcıoğlu'na göre de «memleketi ileri götürecek devrimci hamleler çok partili hayat ile durmuştur. Toprak ağalarının siyasal nüfuzu ve parlamentodaki temsilcileri günden güne artmaktadır». «İkinci cumhuriyetten sonra da, devrimci kuvvetler ikinci plana

97) Soysal, Mümtaz : «Göl Kıyısında», YÖN, 13 Haziran 1962, s. 3.
98) Avcıoğlu, D. : «Demokrasi Düşmanları», YÖN, 4 Nisan 1962, s. 3.
99) Taner, Timur : «Rejimin Gizli Hastalıkları Ümit Kaynağıdır». YÖN, 21 Mart 1962, s. 14.

itilmiş, devrimci ruh zayıflatılmış, hür fikir boğulmuştur.» [100]

Taner Timur ile Avcıoğlu da bu çıkmaza çare olarak, parlamento dışı kuvvetlere başvurulmasını tavsiye ediyorlar.

Parlamento dışı kuvvetlerden kastedilen şey, işçi hareketi, sendikalar, gençlik teşkilatları, ordunun bazı bölümleri, öğretmen teşkilatları ve genel olarak aydınlardır. Bu güçler arasında işçi hareketi ön safta yer almaktadır.

«Yön»cüler iç şartlardan ötürü, güçlenen işçi sınıfına dayanmak ihtiyacını duyuyor, İngiliz Sosyalistlerini de örnek alarak, bir tip «Laborist» parti kurulmasını veya C.H.P.'nin böyle bir yol tutmasını istiyorlar. Avcıoğlu'nun fikrince, reformların yapılması artık kaçınılmaz hale gelmiştir. Devrimci reformları yapmayan bir iktidar sosyal bünye ile çelişmeye düşecek ve uzun bir süre yaşayamıyacaktır. Bu sebepten, «önderler» ileri güçlere dayanarak reformları yapmalıdırlar.

Bu noktada, İleri Devletçilerle, C.H.P.'nin ilerici kolu arasında bir bağ olduğu görülüyor. Bülent Ecevit, Turan Güneş gibi C.H.P.'li «solcular» ile Doğan Avcıoğlu ve öteki «Yön»cüler C.H.P.'nin reformcu bir siyaset gütmesinde, çalışan yığınlara dayanması konusunda birleşiyorlar. Avcıoğlu «İnönü'nden Beklediklerimiz» başlıklı yazısında şöyle diyor : «İktisadi ve sosval şartlar ihtilalcidir. İhtilalci şartlar altında vürütülen muhafazakar bir politika ise uzun ömürlü olmıyacağı gibi, rejimin geleceğini de tehlikeye atar. Rejimin yaşaması için sosyal şartların icap ettirdiği devrimlerin yapılması gereklidir.» [101]

100) Avcıoğlu, D. : «İnanç Buhranı», YÖN, 28 Şubat 1962, s. 3.
101) A. D. : «İnönü'nden Beklediklerimiz», YÖN, 14 Şubat 1962, s. 3.

Burada «devrim»den kastedilen şey, toplumda köklü değişiklikler yapacak reformlardır.

Yeni Devletçilere göre toprak reformu, sağlık reformu, vergi reformu muhakkak yapılmalı, bir sosyal mesken projesi gerçekleştirilmeli, haksız kazançlara karşı savaşmalı, çalışma seferberliği yapılmalıdır.

«Yön»cüler toplum bünyesinin kökten reformlara, alt yapıda esaslı değişikliklere ihtiyaç gösterdiğini görüyorlar. Hiç değilse, bir toprak reformuyla feodalizmin kalıntılarını ortadan kaldırmak gerektiği onlar için açıktır. Hem devrimci reformlar yapıp burjuva devrimini tamamlamak istiyorlar, hem de bu devrimci hareketin diktatoryaya yol açmasından korkuyorlar. Sınıf çelişmelerinin kesinleşmesinden, bu çelişmelerin bir işçi hakimiyetine yol açmasından korktukları gibi, gerici kuvvetlerin kurabileceği bir burjuva diktatoryası da onları ürkütüyor.

Bu ikinci korku, kapitalizmden sosyalizme geçişi burjuva demokrasisi şartlarında yapmak tezine hak kazandırıyor. Öte yandan, 27 Mayıs'çılar gibi onlar da, bir devrimci hareketin güçlüklerine katlanmadan, devrimci reformlar yapmak çabasında oldukları için çıkmaza giriyorlar. Hem kapitalist sistem içinde köklü değişikliklere ihtiyaç hissediyor, hem de bu değişikliklerin sınıf savaşı yoluyla değil, barışçı yolla, reformlarla yapılmasını istiyorlar. İngiliz «sosyalist»leri gibi onlar da, rejimin korunması için bazı tavizler verilmesinden yanadırlar.

Bu tutumları, «Türk Sosyalistleri»ni bir bakıma tutucu sosyalistler kategorisine sokuyor. Ondokuzuncu yüzyılda, Avrupa'da değişik «sosyalist» akımlar reform yoluyla kapitalist sistem içindeki çelişmeleri önlemek hevesine kapılmışlardı. Marx ile

Engels bu tip sosyalistleri şöyle tasvir ediyorlar : «Burjuva sosyalistleri, modern sosyal şartları sağlamanın doğuracağı güçlüklere katlanmadan bu şartları sağlamak istiyorlar».

Tutucu burjuva sosyalistleri, emekçilerin maddi şartlarında değişiklik yapmak isterler, ne var ki, burjuva üretim ilişkilerini değiştirmeğe yanaşmazlar. Böyle bir değişiklik ise ancak devrimle olabilir. Onların istediği şey, kapital ile emek arasındaki ilişkilere dokunmadan bazı reformlar yapmaktır.

Yukardaki izahtan da görüleceği gibi, «Yön»cüleri, sınıf çelişmelerinin uzlaştırıcı görüşlerinden ötürü, tutucu sosyalist kategorisine sokmak kabildir. Öte yandan, azgelişmiş bir memlekete kalkınma yolu arayan ve henüz bir burjuva devrimini tamamlayıp, onu daha ileri bir safhaya götürmek sorununu çözmek durumunda olan bu aydınların, tabii ki, pek çok özellikleri vardır. Ve bu özellikler onları tutucu sosyalistlerden ayırır.

Bir kere, onların görüşüne göre, Türkiye bugün bir anti - emperyalist savaş safhasındadır. Böyle olduğu için de sınıf savaşına ikinci planda yer verilmesi, bütün demokratik kuvvetlerin emperyalizme karşı birleşmesi gerekir. Gene bu şartlardan ötürü, «Türk Sosyalistleri» demokratik güçlere dayanan bir geniş devletçilik sistemi kurulmasını öngörüyorlar. Daha aşağıda göreceğimiz gibi, kapitalist olmayan bir yol tutulması tezini savunuyorlar. Bu tarz bir kalkınma yolunu, şüphesiz ki 19. yüzyıl Avrupa'sında tutucu sosyalistlerin savundukları sistemden ayırmak gerekir. Zira memleketin şartları, Avrupa'nın o günkü şartlarından tamamıyla ayrıdır. Böyle olduğu için de, «Türk Sosyalistlerinin» sadece bazı reform-

larla kapitalist sistemi korumak istediklerini söylemek doğru olmaz.

«Yön»cülerin ana hedeflerinden biri emperyalizmin ve onlarla çıkar birliği halinde olan sömürücü sınıfların gücünü kırmak, ikincisi ise, köklü bir toprak reformuyla «ağalık» sistemine son vermektir. Mesele bu açıdan ele alındığı vakit, «Türk Sosyalizmi» akımının tutucu değil, ilerici bir akım olduğunu söylemek gerekir. Amma, daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi, «Yön»cülerin bizim için öngördükleri sistem, gerçek ve bilimsel anlamda sosyalizm değil, daha çok az gelişmiş bir memleket için öngörülen demokratik bir kalkınma yoludur. Batı «sosyalizmi»nin ilkelerini Türkiye'nin şartlarına uygulama çabaları olumlu sonuç vermemiştir. Bu sebepten, özellikle 1963 - 64'ten sonra Yön'cülerin «azgelişmiş memleketler sosyalizmi» veya «kapitalist olmayan yol» fikirleri üzerinde durduklarını görüyoruz.

■ «Azgelişmiş Memleketler Sosyalizmi»

«Yeni Devletçilik» veya «Türk Sosyalizmi» akımının, bugün hâlâ olgunlaşmamış, gelişmekte olan bir akım olduğunu daha önce de belirtmiştik. Bu akımın bir özelliği de belli bir teoriye bağlanmamasıdır. «Yön» Dergisi'nde daima «sekter» ve «dogmatik» olmamak gerektiği ileri sürülmüştür. Amma dogmatik olmamayı teoriyi pratiğe yaratıcı biçimde uygulamak şeklinde değil de, bir tür hiç bir teoriye bağlanmamak şeklinde anlıyorlar. Bu sebepten, Yeni Devletçilerin tarihte ve bugün değişik sosyal - ekonomik sistemlerde beliren fikir akımlarından ilham aldıkları ve Türkiye için öngördükleri kalkınma yoluna değişik adlar taktıkları görülüyor.

Belirtmek gerekir ki, «Yön»cülerin Türkiye'nin kalkınma yolu etrafındaki görüşleri oldukça mürekkeptir. «Kemalist Devletçilik» ve «Sosyal Demokrasi Görüşlerine» bir de «Milli Sosyalizm» veya «Azgelişmiş Memleketler Sosyalizmi» fikrinin katılması meseleyi büsbütün karıştırmıştır. Bu karışıklığın sebeplerini kısaca şöyle özetleyebiliriz :

1. — Bir kere «Milli» veya «Memleketçi Sosyalizm» fikriyle beraber, kapitalizm'den ve sosyalizm'den ayrı bir üçüncü sistem fikri ortaya çıkmıştır. Böylece, hem kapitalist sistem içinde ilerici bir devletçilik, hem «sosyalizm» isteyen «Yön»cülerin bir de bunların dışında bir üçüncü sistemden bahsettikleri görülmektedir.

2. — İkincisi, gene bu meseleyle bağlı olarak, «Anti - feodal, anti - emperyalist savaş» meselesi ortaya çıkmıştır. Böylece, evvelce sosyalizmi kurmak bahis konusuyken, şimdi, milli mücadeleyi ön plana almak, sosyalizm savaşını, sınıf mücadelesini ikinci plana atmak fikri ileri sürülmüştür.

3. — Aynızamanda, gene aynı çerçeve içinde «kapitalist olmayan kalkınma yolu» tezi savunulmaktadır. Bu teze bağlı olarak da bir «Milli Demokratik Devlet»in kurulması fikri ileri sürülmektedir. Böylece Türkiye'nin «sosyalizm»e geçmeden önce bir demokratik safhadan geçmesi mi gerektiği, yoksa «Milli Demokratik Devletin» doğrudan doğruya sosyalizmi mi kuracağı meselesi biraz karışmaktadır.

«Yön»cüler Türkiye'de uygulanmasını istedikleri sosyalizme «Türk Sosyalizmi», «Azgelişmiş Memleketler Sosyalizmi» gibi çeşitli adlar veriyorlar. Bütün bunlar, «sosyalizmi» toplumun objektif şartlarından doğan bir ekonomik sistem, tarihi gelişmenin bir merhalesi ve bir dünya görüşü olarak kabul et-

memelerinden geliyor. Onlar sosyalizmi, bir tür kapitalist üretim ilişkileri çerçevesi içinde dahi uygulanacak bir kalkınma metodu olarak kabul ediyorlar.

Böyle olduğu için de, sosyalizme geçiş döneminde uygulanacak değişik kalkınma yollarından bahsedecek yerde, değişik «sosyalizm»lerden bahsediyorlar. Bir yandan «sosyalizm»den bahsederken, bir yandan da Türkiye'de uygulanacak sistem ne kapitalizm ne de gerçek anlamda bir sosyalizm olmalı tezini savunuyorlar. Türkiye onlarca, henüz azgelişmiş, feodalizm kalıntılarını ortadan kaldırmamış, milli kurtuluş savaşı safhasında bir memlekettir. Böyle olduğu için de Türkiye'nin şartlarına uygun «sosyalizm» bugün bir çok azgelişmiş memlekette uygulanan «sosyalizm»e benzer bir kalkınma yolu olmalıdır. Bu kalkınma yolunu onlar, kapitalizmin ve sosyalizmin dışında bir üçüncü yol bir üçüncü sistem olarak görüyorlar.

Bu da toplum gelişmesinin genel kanunlarını gözönünde bulundurmamalarından doğuyor. Kapitalizmin değişik gelişme seviyelerine, ayrı sistemler olarak bakıyorlar. Bu sebepten azgelişmiş bir memleketin gelişmesi için ayrı bir yol, ayrı bir sistem, değişik bir tip «sosyalizm» gerektiği fikrini ortaya atıyorlar.

■ Üçüncü Sistem

Doğan Avcıoğlu «sosyalizm'in tek» olduğunu kabul ediyor. Amma onca bütün sosyalistlerin ortak istekleri şudur : «Bütün insanların hürriyet, eşitlik ve kardeşlik ilkelerinin ışığı altında en iyi yaşamalarına imkan veren bir toplum düzenine ulaşmak». [102] On-

102) Avcıoğlu, D. : «Sosyalizm Anlayışımız», YÖN, 22 Ağustos 1962, s. 3.

ca, «Sosyalistler bu idealin sınıfsız bir toplumda gerçekleşebileceğine inanırlar. Bu da üretim araçlarının kamulaştırılmasıyla mümkündür». Tabii bunu sosyalizmin doğru bir tarifi olarak kabul etmek zordur. Zira daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi, Fransız ihtilalinin şiarları olan hürriyet, eşitlik, kardeşlik daha ziyade burjuva sosyalistlerinin hedefidir. Sınıfsız topluma ise ancak daha ileri bir safhada ulaşılacaktır. Sosyalizm safhasında ancak sınıfların birbirini sömürmeleri kaldırılacaktır. Ne var ki asıl mesele bu değildir. Avcıoğlu'na göre bu ortak hedefte sosyalistler arasında ayrılık yoktur. Ayrılık, bu ortak hedeflerin uygulama şeklinden doğmaktadır. Avcıoğlu bu uygulama şekillerini üçe ayırıyor : «Doğu Sosyalizmi», «Batı Sosyalizmi», «Azgelişmiş Ülkeler Sosyalizmi». [103] Onca Türkiye azgelişmiş bir memleket olduğu için, burada uygulanacak «sosyalizm», bu üçüncü tip sosyalizm olmalıdır.

Ş. S. Aydemir, «Memleketçi Sosyalizm» adını verdiği bu sistemi ve böyle bir sistem ihtiyacını biraz başka terimlerle anlatıyor. Onca bugün dünyada «batı demokrasisi», «Azgelişmiş ülkelerin memleketçi sosyalizmi» ve «komünizm» olmak üzere üç devlet sistemi vardır. Azgelişmiş memleketlerde, milliyetçi aydınların işlere hakim olmaları oranında «memleketçi sosyalizm» eğilimleri gelişmektedir. Türkiye'de ise sosyal hedefler, milli ekonomide kilit noktaların devlet elinde tutulması ve «fayda»nın imtiyazlı sınıflar yetiştirmek için kullanılması değil, halk yığınlarına dağılışının düzenlenmesiyle çözümlenebilir. «Türk Sosyalizmi» bu hedefleri savunmalıdır. [104]

«Yön»cüler böylece, bir yandan sosyalizmin tek

103) Ibid.
104) Aydemir, Ş. S. : «Marksizm, Memleketçi Sosyalizm ve İhtilal», YÖN, 30 Ocak 1963, s. 15.

olduğunu söylerken, öte yandan da değişik «sosyalizm»lerden bahsetmekle tezada düşüyorlar. Kapitalist sistemin gelişmesini tayin eden objektif kanunların bütün memleketlerde aynı olduğunu kabul etmiyorlar. Oysa bu kanunların icabı olarak kapitalist sistemin yerini, sosyalist sistemin alması, esas itibariyle, bütün memleketlerde aynı prosesle olur.

Sosyalizm bir sosyal gelişme teorisidir. Bu teoriye göre, tarihin itici kuvveti maddi değerin yaratıcısı olan emekçi halkların mücadelesidir. Kölelik sisteminden kapitalizme kadar, bütün toplumlarda, emeği sömürenlerle sömürülenler arasındaki çelişme çarpışmalara ve bir sosyal sistemden ötekine geçilmesine yol açmıştır. Kapitalist sistemin içindeki sınıf çelişmesi de, ister istemez, sosyalleşen üretim araçlarının sömürücü sınıfların elinden alınmasına, sosyal mülkiyet haline getirilmesine yol açacaktır. Tarihin tekamül seyri içinde kapitalizmle, sosyalizm arasında bir üçüncü sistem yoktur. Ancak, memleketlerin özel şartlarına göre bir sistemden ötekine geçiş safhaları değişik şekiller alabilir.

■ «Milli Sosyalizm»

Türkiye'nin, kapitalizmden sosyalizme geçiş safhasının da tabii ki bir çok özellikleri olacaktır. «Yön»cüler bu özelliklerden bazılarını gözönünde tutarak, bu geçiş safhasında uygulanmasını istedikleri sisteme aynızamanda «milli sosyalizm» diyorlar.

Doğan Avcıoğlu'nun, daha 1962'de belirttiğine göre, azgelişmiş ülkelerde, batıda olduğu gibi, kalkınmayı gerçekleştirebilecek bir burjuvazi olmadığı

için devletçilik sistemine ihtiyaç hissedilmektedir. Bu devletçiliği rasyonel bir hale getirmek gerektir.

Türkiye'de uygulanacak «sosyalizm», «Türk Sosyalizmi», bu esaslara dayanan bir «Milli Sosyalizm» olacaktır. Sosyalizmin temel hedeflerinden birisi, en kısa zamanda ekonomik bağımsızlığın gerçekleştirilmesi ve dış kredilerin eşit şartlarla alınmasını sağlamak olacaktır. Sosyalizm bu anlamda milliyetçidir. (105) Türk ekonomisi dilencilikle yaşar halden çıkarılmalı, «düyunu umumiye» kaldırılmalıdır. Avcıoğlu'nun anlattığından anlaşıldığına göre, «Türk Sosyalizmi»nin milliyetçi karakteri, antiemperyalizmidir. Yeni Devletçiler, «Azgelişmiş Memleketler Sosyalizmi» fikrini benimsedikleri günden itibaren, yeni tip devletçiliğin anti - emperyalist devletçilik olmasında ısrar ediyorlar. Yani savaş sadece, milli çıkarları çiğniyen büyük burjuvaziye karşı değil, belki ondan da daha çok Türkiye'yi sömürgeleştiren emperyalistlere karşı olmalıdır. Hatta onlarca, «sosyalizm, bugünün değil, yarının meselesidir». (106) Birinci mesele, yeni milli kurtuluş savaşını kazanmaktır.

Böylece sosyalizme geçmeden önce bir geçiş safhasına ihtiyaç gördükleri halde bu safhaya da «sosyalizm» adı veriyorlar. Türkiye'de bugün bahis konusu olan savaşın sınıf savaşı değil, milli savaş olduğunu ve işçi sınıfının önderliğinin bahis konusu olamıyacağını ileri sürüyorlar. D. Avcıoğlu şöyle diyor «Atatürk'le başlayan milli kurtuluş hareketi tamamlanmamıştır. Türkiye bugün birçok azgelişmiş memleket gibi milli kurtuluş hareketi safhasındadır. Bu harekette başarıya ulaşmadıkça sosyalizm yolunda ilerleme kaydetmek mümkün değildir. Sosyalizme

105) Avcıoğlu, D. : «Sosyalizm Anlayışımız», YÖN, 22 Ağustos 1962, s. 3.
106) Avcıoğlu, D. : «Yabancı Sermaye Saltanatı», Sosyalist Kültür Derneğinin oturumda Konuşması, YÖN, 1 Ocak 1965, s. 16.

giden yol, milli kurtuluş hareketinden geçmektedir. O halde sosyalizmin bugün temel meselesi anti - emperyalist ve anti - feodal savaştır». [107]

Görüldüğü gibi, Yeni Devletçiler bir yandan batı tipi sosyal demokrasiyi örnek alıp, Türkiye'nin «sosyalizm» yolu ile kalkınacağını ileri sürerken, bir yandan da üçüncü bir kalkınma yolu arıyorlar. Kemalizmin devletçiliğini, batı tipi sosyal demokrasiyi, azgelişmiş memleketler için kabul edilen «Milli Demokratik Devlet» fikriyle birleştirmeğe çalışıyorlar. Onlarca, Türkiye henüz anti - emperyalist savaş safhasında bir memleket olduğu için böyle bir yol tutulmalıdır. Böylece, Türkiye'nin bir geçiş safhasına ihtiyacı olduğunu gören «Yön» yazarlarında «kapitalist olmayan yoldan» kalkınma fikri gitgide daha çok hakim olmuştur.

■ Kapitalist Olmayan Kalkınma Yolu

Avcıoğlu, bugün bazı azgelişmiş memleketlerde uygulanan «kapitalist olmayan yolla», «milli demokratik idarelerle» kalkınma denemelerinden de örnekler alarak, şöyle bir mülahaza yürütüyor : «Türkiye'nin kalkınma meselesini ele alırken, dünyanın değişen şartlarını da gözönünde bulundurmak gerekir. Çağımızda sosyalizm yükselme, kapitalizm ise çökme safhasındadır. Sovyetler Birliği'nin ve öteki sosyalist memleketlerin emperyalizme karşı savaşan memleketleri desteklemesi, milli kurtuluş devrimi safhasında olan memleketlere yeni imkanlar açmaktadır». [108] Onca, iç şartlar da, «milli kurtuluş dev-

107) Avcıoğlu, D. : «Sosyalist Gerçekçilik», 12 Eylül 1962, s. 20.
108) Avcıoğlu, D. : «Halkçı, Devletçi, Devrimci ve Milliyetçi Kalkınma Yolu», YÖN, 14 Mayıs 1965, s. 8, 9.

rimini bir burjuva demokratik devriminin çerçevesini aşmağa zorlamaktadır. Burjuva demokratik devrimi en başarılı haliyle, feodal toplumdan, kapitalist topluma geçmeyi öngörmektedir». [109] Avcıoğlu azgelişmiş memleketlerden bir çoğunda, burjuvazinin iktidarı ele geçirdikten sonra da toprak reformunu yapmadığını, sanayii geliştiremediğini belirtiyor. Onca, kapitalist yolla kalkınmanın bir mahzuru da, azgelişmiş memleketleri kapitalist blok içinde tutmasıdır. Bu yüzden bağımsızlık ancak siyasal bağımsızlık çerçevesi içinde kalmaktadır.

Avcıoğlu, tahlilinin sonunda, artık bir burjuva devrimiyle yetinilemiyeceği sonucuna varıyor. Onca, azgelişmiş memleketlerde uyanan halklar burjuva demokratik devrimini «daha derin bir sosyal devrime» çevirmek uğrunda savaşıyorlar. Burjuvazinin ilerici unsurları, komprador burjuvaziden ve toprak ağalarından ayrılarak, kapitalizmin dışında kalkınma yolu aramağa gitmektedirler. Avcıoğlu burjuvazinin ilerici unsurlarının gerici burjuvaziye karşı savaşını kapitalizme karşı yapılan bir savaş olarak görüyor ve şöyle diyor : «Hayat... burjuvazinin devrimci unsurlarını, sosyalist olmadıkları halde, anti-kapitalist tutum almaya, komprador burjuvaziyi ve feodaliteyi tasfiyeye ve sosyalist çözümyollarına yaklaşmağa zorlamaktadır». [110] Avcıoğlu bir önemli noktaya daha parmağını basıyor. O da, ilerici güçlerin bu savaşta halka dayanmak zorunluğunu duymaları ve bu savaş seyri içinde halk yığınlarının da uyanmağa başlamış olmasıdır. Böylece ilerici güçlerin halka dayanarak kuracakları sistem «Milli Demokrasi»dir. [111]

109) Ibid.
110) Ibid.
111) Ibid.

Avcıoğlu milli demokrasiyi şöyle tarif ediyor : Milli demokrasi ne burjuva demokrasisidir, ne de sosyalist demokrasi. Çünkü birincisinde milli burjuvazinin egemenliği kesindir. İkincisinde ise işçi sınıfı egemen durumdadır. «Milli demokrasi toplumun anti - emperyalist ve anti - feodal bütün güçlerini temsil eden bir karma tiptir. Milli demokrasiside emekçiler, iktidarı milli burjuvazi ile paylaşmakla beraber, kuvvet ilişkileri emekçiler yararına değişir». (112)

«Kapitalist olmayan yol» ve «Milli Demokratik Devlet» görüşleriyle beraber, Yeni Devletçilerin işçi ve köylü yığınların rolüne de daha büyük bir önem vermeğe başladıkları görülüyor. Avcıoğlu'nun belirttiğine göre, burjuvazinin ilerici güçleri, halka, emekçi yığınlara dayanarak iktidarı ele geçirdikten sonra demokratik reformları yapacaklar, bu şartlarda işçi ve köylü sınıfları kuvvetlenecek ve böylece «sosyalizmin inşasına geçiş için gerekli şartlar hazırlanmış olacaktır». (113)

«Milli Demokrasinin» sosyalizme geçiş safhası olacağını anlatan yazar, bu fikri Kemalizme bağlamaktan da geri durmuyor. Onca, «kapitalist olmayan gelişme ve milli demokrasi devleti... Atatürk'ün büyük bir sezişle bulduğu halkçı, devletçi, devrimci ve milliyetçi kalkınma yoludur». (114)

Evvelce büyük burjuvazi ile «ağa»ların siyasal ekonomik gücünü kırmayı, geniş bir devletçilik sistemiyle «sosyalizmi» kurmayı ön plana alan «Yön»'cüler, şimdi anti - emperyalist, «anti - feodal» savaşı ön plana alıyorlar. «Milli Demokrasi» sistemini anti - emperyalist ve devletçi niteliğinden ötürü de Kemalizme benzetiyorlar. Yani, Türkiye'nin bugünkü

112) Ibid.
113) Ibid.
114) Ibid.

şartlarına göre uygulanacak ileri, demokratik bir devlet kapitalizmi istiyorlar.

Bu sistem, Kemalist devletçilikten farklı olarak, burjuvaziyi korumak hedefini gütmiyecek, milli, demokratik bir devlet sistemi olacaktır. Bütün ilerici güçlerin beraberce kuracağı «Milli Cephe İktidarı» yabancı sermayeye imtiyazlar veren kanunları kaldıracak, yabancı şirketleri tasfiye edecektir. Milli cephe iktidarının dış politikası bütün ülkelerle dostluğa ve işbirliğine dayanan «tarafsızlık politikasıdır». Kalkınmanın bu temel şartları hazırlandıktan sonra, «devletçi, devrimci bir ekonomi politikası» tatbik etmek için yol açılmış olacaktır. [115]

■ Türkiye'nin Özellikleri

Bir milli demokratik, anti - emperyalist savaş safhasının Türkiye için gerekli olduğu açıktır. Ancak, Yeni Devletçilerin Türkiye için çizdikleri kalkınma programında bazı noktalara işaret etmek, ve bu konuyu derinleştirmek gerektir. Türkiye'nin azgelişmiş bir kapitalist memleket olduğunu daha önce de belirtmiştik. Ne var ki, Türkiye'nin bazı önemli özellikleri vardır. Bu özellikler gözönüne alınmadan, hazır kalıplara göre kalkınma yolu çizmek, bazan çelişmelere, bazan da gerçekçi olmayan görüşlere yol açabilir.

Türkiye'yi öteki az gelişmiş memleketlerden ayıran önemli hususiyetleri şöyle sıralayabiliriz :

1. — Bir kere ekonomik gelişme seviyesi bakımından Türkiye'yi öteki azgelişmiş memleketlerin bir çoğundan ayırdetmek gerektir. Çünkü Türkiye yarım

115) Avcıoğlu, D. : «Kalkınmaya Götüren Yol», YÖN, 22 Ocak 1965, s. 9.

yüzyıldan beri sürüp giden bir devletçilik dönemi geçirdiği için, burada kapitalizmin gelişmesi öteki memleketlerin bir çoğundan farklı olmuştur. Modern sanayi kurulmuş, küçük sanayi ve el zanaatlarından orta ve büyük işletme şekline doğru oldukça hızlı bir gelişme olmuştur. Buna paralel olarak, devlet sermayesine dayanan özel sermaye gelişmiş, öteki azgelişmiş memleketlere oranla, oldukça önemli bir sermaye birikimi olmuştur. Bu şartlarda yeni tip bir büyük burjuvazi meydana gelmiştir.

Bu burjuvaziye tam anlamıyla «komprador» burjuvazi demek de doğru değildir. Çünkü, bu burjuvazinin büyük gurupları sadece yabancı sermayeye aracılık etmekle kalmıyor, kendileri büyük yatırımlar yapıyor, ekonominin çeşitli kollarına el atmak suretiyle toplumun ekonomik hayatında hakim rol oynuyorlar. Önce bütün özelliklerini belirtmiş olduğumuz bu büyük burjuvazinin bir kısmı artık anti - emperyalist, devrimci niteliğini yitirmiştir. Aynızamanda yurdun sosyal - ekonomik hayatında halledici rol oynamaktadır.

Burjuvazinin, yabancı sermayeden zarar gören gurupları, bazı iri sanayicilerle beraber orta ve küçük iş adamları, el zanaatkarları ve esnaf, henüz anti - emperyalist mücadelede aktif bir rol oynamıyor. Son zamanlarda, ara unsurlar olan burjuva aydınlarının yaptığı anti - emperyalist savaşa bazı sanayici veya tüccarın katıldığı görülüyor. Bununla beraber, herhalde, Türk burjuvazisini, bu bakımdan öteki geri kalmış memleketler burjuvazisinden ayırd etmek gerekir.

Bir milli cephe kurulması düşünülürken de, bu konu üzerinde önemle durmak gerektir. Zira, azgelişmiş memleketlerin çoğunda, milli burjuvazi, anti -

emperyalist savaşta önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye'de ise burjuvazi, yabancı sermayeye karşı korunmak ihtiyacı duyan bir geri kalmış memleket burjuvazisinden ziyade, yabancı sermaye ile ortaklaşa çalışma yoluna sapan nisbeten gelişmiş bir kapitalist memleket burjuvazisi niteliğini almağa başlamıştır.

2. — İkincisi, anti - emperyalist cepheye öncülük edebilecek olan öteki sınıf, işçi sınıfı henüz kendi haklarını kazanmak prosesi içindedir. Böyle bir savaşa önderlik edecek seviyeye ulaşmamıştır. Türkiye'de uygulanan devlet kapitalizmi, 1960'a kadar işçi sınıfını teşkilatlı ve özgür savaş haklarından yoksun etmiştir. Buna ek olarak, cumhuriyet idaresinin imparatorluktan aldığı sanayi mirası çok zayıftı. Birden, devlet eliyle sanayileşmeğe gidildiği vakit, ve ondan sonra da, işçi sınıfının temel kaynağı şehre göçen köylüler olmuş, bunlar arasında mevsim işçileri önemli bir yer tutmuştur. NATO ve CENTO Paktlarıyla her alanda, özellikle Amerika'ya bağlanmak ise, sendikacılıkta dahi Amerikan etkilerini göstermiştir. Bu ve belki başka bir çok nedenlerden bir milli cephede işçi sınıfının oynıyabileceği rolü kestirmek zordur.

Ancak 1960'tan sonra gelişme olanağını bulan işçi hareketi genç ve tecrübesizdir. Emperyalizme ve güçlü yerli burjuvaziye karşı savaşın önderliğini yapmağa henüz hazır değildir. Bu durum Türkiye'nin özel şartlarıyla sıkı sıkıya bağlıdır.

3. — Türkiye'nin az gelişmiş bir kapitalist ülke olduğunu tesbit etmek yeterli değildir. Türkiye ne tipte ve hangi gelişme seviyesinde bir az gelişmiş memlekettir?

Üretim ilişkilerinde ana unsurun kapitalizm ol-

duğunda şüphe yoktur. Zira, genel olarak zati ekonomi yerini para ekonomisine vermiştir. Sanayide feodal devrin kalıntıları olan küçük el zanaatları yaşamakla beraber, üretim biçimi, esas itibariyle kapitalisttir. Üretim pazar için yapılır. Tarımda ise, daha önce de belirttiğimiz gibi, gerçek ve iktisadi manada feodalizm kalıntıları ancak Doğu Anadolu'da vardır. Burada, 20 - 40 kadar köyü olan «ağa»lar köylerindeki ahalinin evlerine, emeklerine sahiptirler. Bütün üretim araçları ağanın elindedir. Fakat burada da üretim, esas itibariyle, pazar için yapılır. (Özellikle hayvancılıkta). Ve köylü, feodal devirde olduğu gibi, toprağa bağh değildir. Öteki bölgelerde ise, büyük kapitalist çiftliklerin hakim unsur olduğu, Güney Doğu ve Batı Anadolu bir kenara bırakılacak olursa, orta ve küçük üretim şekli görülür. Buralarda da orta ve küçük kapitalist işletmelerin sayısı az değildir. Fakir köylü dahi ürününün bir kısmını pazar için yapmak zorundadır. Bu bölgelerde köylünün toprağa bağlılığı diye bir şey bahis konusu değildir. Üretim araçları kısmen veya tamamıyla köylünün kendi malıdır. Buralarda ufak ölçüde kapitalist üretimden veya, feodalizm - kapitalizm arası değişik üretim şekillerinden söz edilebilir.

Geniş köylü yığınların çok fakir, üretim metodlarının ilkel olması, üretim ilişkilerinin feodal olduğu anlamına gelmez. Ancak, feodal devirden kalma sömürme şekilleri ortakçılık, yarıcılık, marabalık gibi ve sosyal üst yapıda feodal geleneklerin devamı görülür. O halde, Türkiye feodalizm kalıntılarını belli ölçüde koruyan bir kapitalist memlekettir. Ancak kapitalizmin ne ölçüde gelişmiş olduğu bahis konusudur.

Kapitalizmin dengesiz gelişmesi, değişik tipte

kapitalizmlere, kapitalizmin gelişmesinde değişik olgunluk seviyelerine yol açar. Bu gelişme seviyelerini üç guruba ayırabiliriz :

1. — Kapitalizmin çok yüksek seviyede gelişmiş olduğu memleketler. Burada üretim kuvvetlerinin temerküz ve merkezileşme seviyesi çok yüksektir.

2. — Orta derecede gelişmiş memleketler : Buralarda yarı - feodal üretim ilişkilerinin pek çok artıkları vardır. Sosyalizmi kurmanın maddi şartları kısmen vardır. Burjuva demokratik reformları henüz tamamlanmıştır. Bu memleketlerden bazılarında burjuva demokratik devriminden, sosyalist devrime biraz hızla geçmek mümkündür. Bazılarında, hâlâ burjuva demokratik ödevleri olan bir proleterya devrimi olabilir. Geniş bir köylü hareketi önemli, bazan memleketin kaderini tayin edici bir rol oynayabilir.

3. — Sömürge ve yarı - sömürge memleketlerle bağımlı memleketler. Bu memleketlerin bazılarında oldukça önemli bir sanayiin temelleri atılmıştır, amma çoğu tek başına sosyalizmin maddi zeminini hazırlamağa yeterli değildir. Ekonomilerinde ve politik üst yapıda feodal ve ortaçağ ilişkileri hakim unsurdur. Ana sanayi, ticaret müesseseleri, bankalar, ulaştırma, büyük çiftlikler, malikaneler, yabancı emperyalist grupların elinde birikmiştir. Bu memleketlerde, ana ödev feodalizme ve kapitalizm öncesi üretim şekillerine karşı savaştır. Böylece toprak reformunu sistematik olarak yapmak ve emperyalizme karşı milli bağımsızlık için savaşmak gerekir.

Türkiye bugün, yabancı emperyalizme karşı, tam bağımsızlığını sağlamak için savaşmak durumundadır. Amma, buna rağmen, memleketin genel gelişme seviyesi gözönünde tutulursa, Türkiye'yi ikinci tip memleketler arasına koymak daha doğru

olur. Zira burjuva demokratik devrimini henüz tamamlamamış, feodal üretim ilişkilerinin kalıntılarını koruyan, sanayiin kısmen geliştiği memleketler, «orta derecede gelişmiş» memleketler sayılır. Yabancı sermaye, Türkiye'nin ekonomik ve siyasal hayatında oynadığı önemli rol ile, onu bağımlı duruma düşürmüştür. Amma, bu durum, memleketin ekonomisi bir hayli geliştikten sonra meydana gelmiştir. Bu sebepten, Türkiye'yi, yukarda tarif edilen anlamda, sömürge veya bağımlı memleketlerden de ayırdetmek gerekir.

Türkiye böyle bir gelişme seviyesinde bulunduğu için, burjuva demokratik devrimini tamamlamakla yetinilemiyeceği tezi doğrudur. Gene bu sebepten ötürü, toplum bünyesinde yapılacak devrimci değişiklikleri milli burjuvaziden beklemek de doğru değildir. Ara kuvvetler durumunda olan burjuva aydınları bu işi tek başlarına yapamıyacaklarına göre, milli demokratik cephe tezi de doğrudur. Amma, Türkiye'nin şartlarında işçi sınıfının oynayabileceği rolün önemini kavramak şartıyla. Zira, objektif şartlar Türkiye'nin geleceğinin gitgide genişleyen ve kuvvetlenen bu sınıfın elinde olduğunu gösteriyor. Kapitalizm geliştiği ölçüde bu sınıf kuvvetlenecek, bu sınıf kuvvetlendiği ve bilince vardığı ölçüde devrimci reformları yapmak, burjuvazinin nüfuzunu kırmak kabil olacaktır. Tabii, bu proses içinde, nüfusun büyük çoğunluğunu teşkil eden köylü yığınları uyandırmak, bu kitlenin hiç değilse bir bölümünü müttefik olarak kazanmak çok önemlidir.

Görüşüme göre, sınıf çelişmelerini önliyerek kalkınmak tezi, objektif şartlara uygun değildir. Türkiye'de kapitalizm belli ölçüde geliştiği için, artık bu çelişmeler oldukça kesinleşmiştir. Bugüne kadar ya-

pılan denemeler de, emperyalizme ve sömürücü sınıflara karşı yapılan savaşın kuvvetli bir sınıf desteğine ihtiyacı olduğunu gösteriyor. Türkiye'nin şartlarında, bu desteğin milli burjuvaziden gelmesi ihtimali çok zayıftır. Böyle olduğu için, C.H.P.'nin sol kanadı da, Yeni Devletçiler de yüzlerini işçi sınıfına çevirmek zorunda kalmışlardır. Amma, bir yandan bu sınıfın henüz toplum şartlarının gerektirdiği bilinç seviyesine ulaşmamış olması, bir yandan da bu sınıfın önder rolüne geçmesinden korkmaları onları çıkmaza sokuyor.

Bu çıkmaza bir takım eklektik kalkınma teorileri, her gün yeni bir renk alan burjuva «sosyalizmi» akımlarıyla da çare bulamamaları tabiidir. Orta çağ şartlarında yarı - feodal ekonomik seviyede yaşayan memleketler için kullanılan hazır formüller de Türkiye'nin kalkınma davasını çözmeğe yeterli değildir. Türkiye'nin sosyo - ekonomik şartlarının daha derin ve daha bilimsel bir tahlilini yapmak ve Türkiye'nin kalkınma yolunu buna göre ayarlamak gerekir. Pragmatik teorilerden, günü gününe çözüm arama metodlarından kurtulup belli bir ideolojiyi kabul etmek, objektif gelişme şartlarını bilimsel açıdan tahlil etmek de şarttır.

Yeni Devletçiler böyle bir yol tutmadıkları için, çıkmazlara çare bulamıyorlar. Her gün yeni bir teori ortaya atmak, bir takım yüzeyde bilimsel tartışmalara yol açmakla yetiniyorlar. 1965 - 66 yıllarında geliştirdikleri «İslam Sosyalizmi» teorisi de kısmen bu durumun bir sonucudur.

Marx ile Engels, tutucu burjuva sosyalistlerinin, sınıf çelişmelerinin kesinleşmesinden, devrimci hareketlerden çekindiklerini, oysa kapitalizm geliştiği ölçüde sınıf çelişmelerinin de geliştiğini, tutucu sosya-

listlerin, işçi ve emekçileri kötü şartlardan kurtarmak imkanını bulamayınca, istedikleri şartları sağlıyacak yeni bir bilim, yeni kanunlar aradıklarını söylemişlerdi.

İşte Türkiye'de bazı ilerici aydınların da «Yeni Devletçilik», «Türk Sosyalizmi», «Milliyetçi Sosyalizm», «Memleketçi Sosyalizm», «Azgelişmiş Memleketler Sosyalizmi» gibi değişik bir takım eklektik görüşler ortaya atmalarım, sonra bir de «İslam Sosyalizmi» görüşüyle ortaya çıkmalarını, böyle izah etmek mümkündür.

■ İslam Sosyalizmi

Türkiye'de 1960'tan sonra, «Türk Sosyalizmi» akımı ile beraber bir de «İslam Sosyalizmi» fikri ortaya atıldı. İlk zamanlar «Yön» Dergisi'nde çıkan tek tük, seyrek makalelerle başlayan bu akım 1963'te Hilmi Özgen'in «Türk Sosyalizmi Üzerine Denemeler» başlıklı kitabı, ve özellikle Prof. Cahit Tanyol'un 1965'te «Yön» Dergisi'nde çıkan bir seri makalesiyle hız aldı. Bu akımın «Yön»'cülerin «Türk Sosyalizmi» görüşünün bir kolu, bir parçası olduğu söylenebilir. 1965'e kadar oldukça cılız kalan dinci sosyalizm görüşüne 1965'ten sonra «Yön» Dergisi'nde önemli bir yer verilmesi, dergi başyazarı D. Avcıoğlu'nun Fransız yazarı Roger Garaudy'nin «Sosyalizm ve İslamiyet» adlı kitabını Türk diline çevirmesi de ilgi çekici olaylardır.

Dinci sosyalizm akımı Türkiye'nin sosyal - ekonomik kalkınması bakımından bir yenilik getirmemiştir. Bu sebepten, bu kitabın konusu bakımından çok önemli bir akım da değildir. Bununla beraber, bu

hareketi ancak memleketin sosyal - ekonomik kalkınmasını ilgilendirdiği ölçüde ve kısaca ele alacağız.

Bir kere şunu belirtmek gerekir ki, «İslam Sosyalizmi» fikrini savunanların da baş hedefi Türkiye'nin hızlı kalkınmasını sağlamaktır. Türkiye'nin, ancak kendi anladıkları anlamda, «Sosyalist» veya «kapitalist olmayan» bir yolla kalkınabileceği sonucuna vardıktan sonra Prof. Cahit Tanyol'un tabiriyle «İslamiyetle sosyalizm arasında bir köprü kurmağa çalışıyorlar». [116]

Bu hareketin doğmasında iki ana etken bulunduğu söylenebilir. Bunlardan bir tanesi, memleketin içinde bulunduğu politik çıkmazdır. İktidara parlamenter yolla gelmek isteyen «Türk sosyalistleri» oy mekanizmasının demokratik kuvvetlere karşı işlediğini görüyorlar. Bunun da ana nedenlerinden biri, dinci irticaın gerici sınıfların elinde bir sömürme aracı olmasıdır. Menderes devrinde olduğu gibi, 1965 seçimlerinde de, gerici zümrelerin halkın dinci hislerine başvurarak geniş köylü yığınlardan fazlaca oy kazanmaları, «demokratik sosyalizm»in önünde ne kadar büyük engeller olduğunu bir daha ortaya çıkarmıştır. Zaten daha 1961'de hükümet darbesinden sonra köylüyü okutmak üzere köylere giden «yedek subay» öğretmenlerin köylüler tarafından taşlanması, dövülüp öldürülmesi, köylünün kendi deyimi ile, «dinsiz kemalistlere» karşı gösterdiği direnmenin bir ifadesiydi.

Kabul etmek gerekir ki, Kemalcilerin çok ilerici ve doğru olan «laiklik» siyaseti, sonradan din düşmanlığına çevrilmişti. C.H.P. iktidarı devri sayılan 1945'e kadar din konusunda yapılan taktik hataları yüzünden, halk, Kemalistleri, aydınları, burjuvazinin

116) Tanyol, Cahit : «Tehlike Çanı», YÖN, 9 Temmuz 1965, s. 15.

ilerici tabakalarını din düşmanı olarak tanımıştır. Bu durum, köylü yığınlarla ilerici aydınlar arasında büyük bir uçurum açmıştır. Türkiye'nin bugünkü şartlarında, din meselesinin müsbet şekilde çözülememiş olması, ilerici reformları yapacak bir iktidarın kurulmasına da dolayısıyla engel oluyor. Aynızamanda Kemalistlerin taktik hatalarından yararlanmış olan yarı - feodal ağalar ve gerici burjuvazi, din silahına sımsıkı sarılarak, demokratik kuvvetlerin karşısına çıkıyor. Türk aydınlarından bazılarının «İslam Sosyalizmi» gibi bir fikir ile ortaya çıkmalarına kısmen bu sosyal - politik ortamın bir sonucu olarak bakılabilir. Tabii ki, bu, onların bilimsel görüşten tamamıyla ayrılmalarını ve zaten karışık olan ideolojik ortamı büsbütün karıştırmalarını mazur göstermez.

Bu görüşün yayılmasında ikinci etken de, bir çok islam memleketinde, «İslam Sosyalizmi» fikrinin yerleşmesi, ve bu fikrin Arap milliyetçiliği ve sosyalizm fikirleriyle birleştirilmesidir. Başka bir deyimle, bu akıma, Arap memleketlerindeki fikir keşmekeşinin Türkiye'ye de sirayeti olarak bakabiliriz. Bu sirayetin ana nedeni de gene, yukarda izah ettiğimiz, Türkiye'nin iç şartlarıdır.

Bir yazısında bu durumu az çok aydınlatan Dr. Turhan Tokgöz, şöyle diyor : «Türkiye'de sosyalizmi ne işçi sınıfı, ne de halkı arkasına takamayan aydınlar kurabilir. Bugün Türkiye'de sosyalizmin gelişme şansı dinci, milliyetçi kanadın sosyalist ekonomistler bulmasına bağlı görülmektedir. Bu kanat ekonomik görüşlerindeki kararsızlıklardan kurtularak ağanın, eşrafın sözcüsü olmayı şuurlu olarak reddederse, sosyalizmi getirmek şansları herkesten fazladır». [117] İşte son zamanlarda Türk Sosyalistlerinde hakim olan

117) Tokgöz, Turhan Dr. : «Gerçekçi Sosyalizm», YÖN, 19 Eylül 1962.

sekter olmamak anlayışı budur. Onlara göre sosyalizm belli sosyal, ekonomik gelişmeler sonunda ve belli sosyal, ekonomik, politik şartlarda kurulabilecek bir sistem olmadığına göre, onu hangi pratik yoldan kurmak kabilse, o yola sapmalıdır. Bu bakımdan, «İslam Sosyalizmi», bu fikri savunanlardan birçokları için gerçekten müslüman dini ile, kendi anladıkları manada «sosyalizm»in bir sentezi değil, daha ziyade gerekli reformları halka kabul ettirmek için bulunmuş bir formüldür. Bu görüşün baş savunucularından olan Cahit Tanyol ve Hilmi Özgen, Kur'anın eşitlik, adalet, doğruluk v.b.'yi öğütleyen ayetlerini, islam önderlerinin fukaraseverliğini örnek alarak islam dininin sosyalizme yakın olduğunu ispata çalışıyorlar. Örneğin Özgen'in «dinci sosyalizm» anlayışını şöyle özetleyebiliriz.

Hilmi Özgen'in fikrince, kur'an Allah'ın fakirden yana olduğunu gösteriyor. Muhammed'in ve Ali'nin bağlı bulunduğu Haşimi Kabilesi fakir bir kabileydi. Muhammed zenginlere karşı savaşmak ve sonra da fakir köylülerin yaşadığı Medine'ye sığınmak zorunda kaldı. Bu sebepten, «Muhammed Medine'ye yerleştikten sonra daha insani niyetlerle kardeşlik ve eşitlik tezini ileri sürdü. Ramazanın son gününde fıkaraya verilen fitre... ile sosyal adaletin sağlanmasına çalışıldı.» [118]

Görüldüğü gibi, İslam ile sosyalizm arasındaki köprü burjuva sosyalistlerine has «eşitlik», «kardeşlik» anlamlarının müslüman dininde de bulunduğunu göstermek yoluyla yapılıyor. Özgen'in dilinde fakirle zengin arasındaki savaş bir tür sosyalizm savaşı, zenginden para alıp, fakire dağıtmak bir nevi sos-

118) Özgen, Hilmi: «Türk Sosyalizmi Üzerine Denemeler», Ankara 1963, s. 11.

yalizmdir. Örneğin, Özgen, «Allah Sosyalist midir?» sorusuna şu cevabı veriyor : «Göksel kitaplarda kul hakkını yiyenlere türlü cezalar konulup, yoksulluğun erdemleri ileri sürüldüğüne göre, Tanrının da fakirlerden yana büyük bir sevgisi olsa gerek.» [119]

Hatta onca Bektaşilerin bir kaseden şarap içmeleri, Onbeşinci Yüzyılda Anadolu'da bir tarikat kuran Hacı Bayram'ın, «kollektif üretim ve ürünlerin kardeşçe bölünmesiyle fakir ve zengin farkını ortadan kaldırması», [120] sosyalist olduklarına işarettir.

Görüldüğü gibi, Özgen «sosyalizmi» bir hayli basitleştirmiş, ilkel seviyeye indirmiştir. Bu anlamda sosyalizm, tarihsel gelişmenin bilimsel bir izah şekli olmaktan tamamıyla çıkıyor. Bu görüşler, kısmen 18. ve 19. yüzyıllarda, Avrupa'da küçük burjuva sosyalistlerinin ortaya atttıkları bazı ütopik fikirleri hatırlatıyor. Hıristiyan sosyalistleri de, kendi dinlerinin özel mülkiyetin kaldırılmasını, zenginin fakire yardımını istediğini ve bu bakımdan sosyalizme yakın olduğunu iddia ediyorlardı. Ne var ki, Marx ile Engels, «artı değer» teorisi ile, kapitalist sistem içinde esas aksaklığın emeğin sömürücülüğünden doğduğunu tesbit ettikten sonra, Sosyalizm bilimsel bir nitelik kazandı. Bu sebepten bu kabil filantropik, insancı görüşlere, bugün daha çok tarihin o dönemine ait burjuva görüşleri olarak bakılabilir. Böyle olduğu için de, Özgen, ileri sürdüğü örneklerle «İslamiyetle» sosyalizm arasında herhangi bir köprü kuramıyor. Ancak İslam dininde insancı esaslar olduğunu belirtmiş oluyor.

Özgen'in, çizdiği kalkınma programı, «Yön» Dergisi'nin ilk günlerinden beri beraber çalıştığı «Yeni

119) Ibid. s. 11.
120) Ibid. s. 15.

Devletçiler»in çizdiği programa çok yakındır. Ancak o, kalkınma için gerekli gördüğü reformları «İslam Sosyalizmi» fikriyle birleştirmeğe çalışıyor : «İslamın beş şartı olduğu gibi, sosyalizmin de beş şartı vardır,» diyor. Sosyalizmin beş şartı şunlardır :

1. — Toprak reformu.
2. — Dış ticaretin millileştirilmesi.
3. — «Kredi sanayiinin» millileştirilmesi.
4. — «Sigorta sanayiinin» millileştirilmesi.
5. — Büyük sanayiin ve madenlerin millileştirilmesi. [121]

Başlangıçta, ilerici aydınlar arasında pek az destek bulan «İslam Sosyalizmi» akımı, 27 Mayıs'çıların hedef tuttuğu reformları, İslamiyetle birleştirme gayretiydi. Bu taktiğin doğru olmadığını, doğurduğu sonuçlar gösterdi.

Aziz Nesin, «Yozlaştırılan Sosyalizm» başlıklı yazısında, fıkaraseverliği sosyalizm sayanlardan şikayet ediyor; İslamın sadaka, zekat, fitre gibi geleneklerinin sosyalizm gibi gösterilmesinin bir tehlike olduğunu belirterek şöyle diyor : «Türk sosyalizminin yaygınlaşmasından kıvanç duyarken, sosyalizmin sulandırılmasından ve yozlaştırılmasından endişe duyduğumuzu da belirtmeliyiz». [122] Türk halkını kapitalist toplum içindeki haksızlıklara karşı uyandırmakta olumlu rol oynayan «Türk Sosyalizminin», «İslam Sosyalizmi» hareketiyle tehlikeli bir yöne girdiğini belirtmek gerekir.

Cahit Tanyol, E. Tüfekçi, Sencer Divitçioğlu gibi bilgin ve aydınlar «İslam Sosyalizmi» fikrine bir de Batı ve Doğu kültürü meselesi katmakla, Türk fikir alemini büsbütün karıştırmışlardır.

---

121) Ibid. s. 130, 442, 443.
122) Nesin, Aziz : «Yozlaştırılan Sosyalizm», YÖN, 25 Eylül 1964, s. 6.

Bu bilginlere göre Türkiye doğu kültürünün bir parçası olduğuna göre, batı toplumlarının ideolojileri onun şartlarına uygun değildir. Türkiye'nin kalkınma yolunu, marksizm - leninizm'e değil, İslam dininde, İbni Haldun gibi şarklı bilginlerde aramak gerekir.

Cahit Tanyol'a göre, Türkiye'nin kuruluşu batıdan farklıdır. Toplumun bünyesine uymayan batılaşma hareketi, batı taklitçiliği, onun tekrar emperyalistlerin eline düşmesine sebep olmuştur. Asya memleketleri batı emperyalizmine karşı yaptıkları savaşta, «sömürülen» bir sınıfın, «yani işçi sınıfının ideolojisini kabul ettiler, sosyalizm yolunu tuttular». [123] İslam memleketleri ise «İslam Sosyalizmini» kabul ettiler. Tanyol, İslamiyetle sosyalizm arasında kurulan köprüyü şöyle tarif ediyor : «Tek olan sosyalizmin, islam toplumlarının tarihi gerçeklerine yönelerek uygulanması ve «sosyalizm» teriminin başına «İslam» kelimesinin konması». [124]

Böyle bir kelime oyununa ihtiyaç görülmesinin sebebi de «İslam toplumları»nın, «batı toplumları»ndan farklı olduğunu, ve ayrı şahsiyetleri bulunduğunu belirtmek isteğidir. Tanyol, toplumların tarihsel gelişme prosesini, ve üretim ilişkilerinin şekli meselesini bir tarafa bırakarak, batı ve doğu toplumları diye sun'i bir ayırma yaptıktan sonra : «doğu toplumlarında» sınıf yapısının batıdan farklı olduğunu, Türkiye'de batıdaki gibi bir burjuvazi bulunmadığını iddia ediyor. Onca, az gelişmiş toplumlarda devlet, bir sınıfın devleti değildir. Böyle olduğu için de bir sınıf adına halk yığınlarını sömürmez. Onca, Osmanlı İmparatorluğu'nda bir sınıfın diğerini sömürmesi-

123) Tanyol, Cahit : «Tehlike Çanı I», YÖN, 9 Temmuz 1965, s. 15 ve «Tehlike Çanı II», YÖN, 30 Temmuz 1965, s. 7.
124) Ibid.

ne yer yoktu. Mülkiyetin büyük kısmı ve üretim araçları devletin elindedir.

Tanyol, böylece, kapitalist üretim ilişkilerinin hakim bulunduğu az gelişmiş ülkelerde devlet kapitalizminin mevcut olduğunu ve devletin çok sefer feodalizm kalıntılarına ve milli burjuvaziye hizmet ettiği gerçeğini kabul etmiyor. Toplumun objektif gelişme kanunlarını ve bir kapitalist toplumda kaçınılmaz olan sınıf çelişmelerini kökten inkar ediyor. Türkiye'de kapitalizmin değişik şekilde gelişmesini ve bazı özelliklere sahip olmasını, tamamıyla ayrı tip bir kuruluşa sahip olması gibi görüyor. Objektif gerçeklere uymayan bu faraziyesine dayanarak, «batıdan ayrı bir kuruluşa sahip olan Türkiye'de» batı müesseselerinin tatbikinin olumlu sonuç vermeyeceği sonucuna varıyor.

«Batı Müesseseleri»nden kasit, sadece batıdaki parlamenter sistem değildir. Bu görüşe göre «batı ve doğu ülkelerinde uygulanacak sosyalizm»ler de birbirinden farklı olmalıdır. [125] «Yön» Dergisi, Cahit Tanyol'un seri yazılarından birine koyduğu başlıkta şöyle diyor : «Avrupa dışı toplumların gelişmesi, «sınıfsız iptidai cemiyet - kölelik - derebeylik - kapitalizm» şeklindeki klasik şemaya uygun düşmemektedir». [126] Diğer bir deyimle, marksizmin toplumun gelişmesi hakkındaki kanunları «doğu toplumları»na uygulanamaz. Onlarca, Asya memleketlerinde ayrı tipte bir gelişme olmuştur, bu memleketlerde gerçekleşecek «sosyalizm» de ayrı tipte olmalıdır.

Böylece, bazı «Türk Sosyalistleri», «İslam Sosyalizmi» fikriyle bugün dünya alimleri arasında tartışma konusu haline gelen «Asya tipi üretim biçimi»

125) Ibid.
126) «YÖN», 13 Ağustos 1965, s. 16.

teorisi arasında da bir köprü kurmağa çalışıyorlar. Tanyol'un fikrince, İslam memleketlerinin özellikleri, bu memleketlerde feodalizmden sosyalizme devrimsiz geçilebileceğini göstermektedir. Çünkü, onca, «buralarda zaten özel mülkiyet yok, sömürme yok. Tersine kollektif üretim gelenekleri var». [127] Tanyol da Özgen gibi, İslam dininin hak, adalet tanıyan insaniyetçi bir din olduğunu ve bu sebepten sosyalizmin «doğu psikolojisine» yakın olduğunu ileri sürüyor. Ona göre, «batıda sömürücü devletten sosyalist devlete geçmek sınıf savaşı ile olduğu halde, soyguncu devletten (yani «doğu devleti»nden) sosyalist devlete geçmek devletin gelişmesinin zorunlu bir sonucu, ve halk için bir ölüm kalım konusudur». [128] Yani devletin gelişmesiyle kendiliğinden sosyalizme gidilebilir.

Kısaca özetlediğimiz bu teorisi ile Prof. Tanyol da, feodalizm, kapitalizm ve sosyalizm'den ayrı bir sistemin varlığını farz ediyor. Diğer bazı «Türk Sosyalistleri» gibi o da, diyalektik materyalizmi kabul etmediği için, tarihsel gelişmeye metafizik açıdan yanaşıyor. «Sosyalizme» devrimle değil, evolüsyonla gitmek istediğini haklı göstermek için, «doğu toplumunun sosyal bünyesinin bunu icabettirdiğini» iddia ediyor. Azgelişmiş Asya memleketleriyle, gelişmiş kapitalist memleketler arasındaki ayrılıkları sadece, din, örf ve adetler v.s. gibi üst yapıdaki bazı müesseselerle ve sınıfların teşekkülündeki bazı farklarla izaha çalışıyor. Toplum gelişmesinde esas etkenin üretim ilişkileriyle, üretim araçları mülkiyetinin şekline ve bu ilişkilerden doğan çelişmelere bağlı olduğu tezini kabul etmiyor. Toplum gelişmesinin genel

127) Tanyol, C.: «Tehlike Çanı III, Çıkar Yol Niçin Sosyalizmdir?», YÖN, 13 Ağustos 1965, s. 16.
128) Ibid.

kanunlara bağlı olduğunu inkar ediyor. Böyle olduğu için de «doğu» ve «batı» toplumu diye yaptığı ayırma, ve «doğu toplumunun» sosyalizme yakın olduğuna dair gösterdiği deliller sadece sübjektif isteklerini ispat çabası olarak görünüyor.

«İslam Sosyalizmi» tezinin savunucuları, Türkiye için herhangi bir somut kalkınma yolu da göstermiyorlar. Ancak, 27 Mayıs'çılar ve «Yön»'cüler tarafından savunulan, eşitlik ve adalet sağlayan bir sistemle bir müslüman cenneti yaratılacağı, müslümanlığın sosyalizme yakın olduğu gibi ütopik, ilmi gerçeklerden uzak bir takım iddialarla yetiniyorlar.

Doğan Avcıoğlu ile «Yön» Dergisi'nin yeni yazarlarından E. Tüfekçi, Fransız bilgini Roger Garaudy'nin «Sosyalizm ve İslamiyet» başlıklı kitabını Türk diline çevirmek suretiyle, bu cereyana katıldılar. Garaudy, bu kitabında, Özgen ve Tanyol gibi İslam dininin insancı yanlarını belirtiyor. İbni Haldun gibi İslam filozoflarının doğunun bir tür hümanist, ütopik sosyalistleri olduğunu iddia ediyor ve «sosyalizm»in bölgesel kalmaması gerektiği, batının olduğu kadar, doğunun da malı olduğu fikrini ileri sürüyor.

«Sosyalizm»in doğunun veya batının malı olması gibi iddiaların gülünçlüğünü, İbni Haldun'un bir ütopik sosyalist olsa bile, onun felsefesiyle günün davalarının çözülemiyeceğini izaha ihtiyaç yoktur. Bizim için ilgi çekici nokta, Doğan Avcıoğlu ile Tüfekçi'nin bu tezi savunmalarıdır. Avcıoğlu, Garaudy'nin kitabına yazdığı önsözde şöyle diyor : «... Sosyalizm, kaynağını yalnız batı kültüründen alamaz. Sadece Alman klasik felsefesine, İngiliz Ekonomi Politiğine, Ütopik Fransız Sosyalizmine, Yunan Akılcılığına (rasyonalizmine) ve Rönesans teknikçiliğine dayanan

bir «sosyalizm», doğu ülkelerinin katkılarıyla zenginleşecek ve gerçek bir hümanizm haline gelecektir». [129] Tüfekçi'ye göre de, «sosyalizmi batının kültür sınırları içinde hapsetmek, onun evrensel (kainatşümul) niteliğini inkar etmek olur.» [130] Onca, zaten, Türk halkı «Bedrettin Destanı» ile dünya sosyalizmine katkısını yapmıştır.

«Türk Sosyalist»lerinin bu görüşlerini tarihi ve felsefi açıdan incelemeğe bu kitabın çerçevesi içinde yer yoktur. Ancak, Ortaçağ bilginlerinin hümanizmine, bu çağda yer alan isyanlara v.s. dayanarak, «sosyalizmi» doğunun malı yapmak çabaları, bu tezi savunan aydınların, sosyalizmi bilimsel anlamda anlamadıklarının yeni bir delilidir. Zira, sosyalizm fikrinin kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesinden doğduğu çok açık bir gerçektir. Kapitalist toplumda, üretim şekli sosyalleştiği halde, üretim araçlarının özel mülkiyet olarak kalmasından doğan çelişme, sömürülen sınıfların sefaleti, 18., 19. yüzyıl aydınlarını bu sosyal derde bir çözüm aramağa götürmüştür. İlk önce sosyal haksızlıklara çözüm arayan çeşitli burjuva sosyalizmleri belirmiş, sonra da Marx ile Engels sosyal gelişmenin objektif kanunlarını tesbit ederek, sosyalizmi bir bilim haline getirmişlerdir. Kapitalist sistemin kendi içindeki çelişmelerin tabii bir sonucu olarak doğan bir teoriyi Orta Çağ'da yer alan, çok sefer sınıf esasına da dayanmayan bazı isyanlara, o çağın bilim adamlarına bağlamak, dinin insancı yanlarını sosyalizm gibi göstermek elbette bilimsel anlayışa uymaz.

Bilimsel görüşle hiç bir ilgisi olmayan «İslam Sosyalizmi» görüşünün Türk aydın çevreleri için bir

129) Avcıoğlu, D. önsöz : «Sosyalizm ve Islamiyet», yazan : Roger Garaudy, (Türkçeye Tercümesi) : İstanbul 1965, s. 5, 6.
130) Ibid. s. 8.

tehlike, yol şaşırtıcı bir unsur olduğunu, bu akıma katılan bazı aydınlar da sonradan gördüler. Nitekim Avcıoğlu ile Tüfekçi bu tehlikeye işaret ediyorlar. D. Avcıoğlu, kapitalizmin ve sosyalizmin dışında bir de «Asya tipi» üçüncü bir sistem yaratılmasının, sınıfların ve memlekette hızla gelişen kapitalizmin inkarının manasızlığını belirttikten sonra şöyle diyor : «Türk sosyalistlerine şimdi düşen iş, yeni toplumsal gelişme kanunları ve teorileri icat etmek yerine, sosyalist metodu doğru kullanmağa alışarak, Türk toplumunun evolüsyonu hakkında tarihsel ve sosyolojik araştırmalara girişmektir. Bu bilgi de yeni sosyalizmler icat etmek için değil, Türk toplumunun sosyalizme gidiş yolundaki özelliklerini değerlendirmek için yararlı olacaktır». (131) Tüfekçi ise, «İslam Sosyalizminin», dini bir silah olarak kullanan sömürücü sınıflara karşı bir taktik olduğunu belirttikten sonra, şöyle diyor : «Bu silahın geri tepebileceğini... hatırlatmayı gerekli saydık». (132) Tüfekçi başka bir yazısında da, oportünizm tehlikelerini belirttikten sonra, şöyle diyor : emekçi halkı yanıltmamak zorundayız. Günlük politika endişeleriyle ileri sürülen, sosyalist teoriye ve Türkiye'nin gerçeklerine aykırı görüş ve şiarları olaylar en kısa zamanda yalanlamaktadır». (133)

Sosyal gelişme anlayışında hiç bir bilimsel esas kabul etmemek, toplumun objektif kanunlarını inkar etmek elbette çok tehlikeli sonuçlar verebilir. Bu bakımdan, anti - emperyalist olduğu için bir olumlu tarafı olan «İslam Sosyalizmi» akımına, esas itibariyle,

131) Avcıoğlu, D. : «S. Divitçioğlunun kitabı üzerinde...», YÖN, 24 Haziran 1966, s. 13.

132) Tüfekçi, E. : «Açık ve Sağlam bir Tutum», YÖN, 24 Aralık 1965, s. 16.

133) Tüfekçi, E. : «Demokratik Devrim : Kimle beraber, Kime Karşı?», YÖN, 5 Ağustos 1966, s. 10.

gerici ve tehlikeli bir akım olarak bakmak gerekir. Zira, bir kere Türk toplumunun gelişme şartları, sosyo - ekonomik özellikleri bilimsel esaslara göre incelenmediği sürece, memleketin ekonomik gelişme seviyesi ve toplum kalkınması için tutulması gereken yol hakkında doğru bir sonuca varmağa imkan olmıyacaktır. «İslam Sosyalizmi» gibi fanteziler ancak fikir alanında bir kaos yaratabilir. Bu da, toplumda köklü reformlar yapmak isteyen ilerici güçlerin yolunu şaşırtmaktan başka bir işe yaramaz.

İkincisi de, «İslam Sosyalizmini» Türkiye'nin bugünkü şartlarına bir çare olarak sunmak, gerçekçi bir tutum değildir. Zira, gerici sınıfların din silahı ile aldattıkları geniş köylü yığınları uyandırmak için daha somut, daha gerçekçi yollar aramak zorunluğu vardır. Yığınların anlamasına imkan olmayan bu kabil sapık akımların politik bir taktik olarak dahi faydalı olamıyacağını gerçekler göstermiştir. Zira, «İslam Sosyalizmi» fikri Kemalizmin «laiklik» prensibini benimsemiş olan ilerici aydınlar tarafından da desteklenmemiş, sönmeğe mahkum kalmıştır.

■ Sonuç

«Türk Sosyalistleri»nin memleketin kalkınma yolu hakkındaki görüşleri etrafında verdiğimiz bu izahattan çıkan sonuç şudur :

Gerçek sosyalizm ancak üretim araçlarının sosyalleştirilmesi ve üretim ilişkilerinin radikal bir şekilde değiştirilmesiyle, sömürmenin ortadan kaldırılmasıyla mümkündür. Bu yoldan toplumun bünyesinde esaslı bir değişiklik yapılmadan sosyalizm gerçekleştirilemez.

«Yön» Dergisi etrafında toplanan, kendilerinin «sosyalist» olduklarını söyleyen yurtsever aydınlar bu ilkelere bağlı değildirler. Onlar, esas itibariyle, üretim ilişkilerini değiştirmekle ilgilenmiyorlar. Daha çok Türkiye'nin önemli sosyo - ekonomik sorunlarını kapitalist sistem içinde bir takım köklü ilerici reformlarla çözmeğe çalıştıkları görülüyor. «Yön»cüler, 27 Mayıs 1960 hükümet darbesinden sonra meydana gelen elverişli ortamdan da yararlanarak, Türkiye'nin bugüne kadar uyuyan ve uyutulan bir takım temel sosyo - ekonomik sorunlarını ele aldılar. Rakam ve olaylara dayanarak, bu sorunları incelediler ve onlara çözüm yolları aradılar. Bu vesile ile büyük burjuvazinin ve feodalizm kalıntılarının Türkiye'nin gelişmesi bakımından oynadıkları menfi rolü belirttiler. Emperyalistlerin memleketi sömürdüğünü ortaya koydular. Memleketin bir çok önemli sorunları, sosyal haksızlıklar etrafında halk efkarını aydınlatmakla olumlu bir rol oynadılar. Memleketin şartlarına uygun bir kalkınma yolu ararken, hem Kemalizmden hem de tutucu sosyalistlerin bazı ilkelerinden yararlandılar. Aynızamanda, Türkiye'nin ancak «kapitalist olmayan bir yol»dan kalkınabileceği fikrini ileri sürdüler. Bütün demokratik kuvvetlerin anti - emperyalist bir cephede birleşmesi, «Milli demokratik» bir devlet kurulması ilkelerini kabul ederek sosyalizme de yaklaştılar.

Türkiye'nin bugünkü şartlarına göre değerlendirdiğimiz vakit, «Yön»cülerin kalkınma teorilerinin eklektik ve karışık olmakla beraber, ilerici olduğunu kabul etmek gerekir. Zira Türkiye bugün henüz burjuva demokratik devrimini tamamlamak, emperyalistlerin müdahalelerini önlemek ve sömürücü sınıfların siyasal ekonomik nüfuzlarını kırmak safha-

sındadır. Bu safhada demokratik kuvvetlerin öncülüğü altında bir devletçilik sistemi, Türkiye'nin tam bağımsızlığını kazanması, yığınların bilince varıp teşkilatlanması bakımından olumlu bir rol oynayabilir. Hiç değilse, gerici sınıfların ilerici hamlelere karşı direnmesini geçici bir zaman için dahi olsa kırıp, demokratik güçlerin kuvvetlenmesini, bazı reformların yapılmasını sağlayabilir. Dünya şartları da hesaba katılırsa, böyle demokratik, bağımsız bir idarenin, sosyalist memleketlerden de yardımlar görerek sosyalizme giden yolu açması da mümkündür.

Fakat hiçbir teoriye bağlanmadan ve metodsuz olarak yaptıkları araştırmalar, «Türk Sosyalist»lerini bazı çelişmelere düşürmüş, yanlış yollara sürüklemiş ve hatta Türkiye'nin fikir hayatında bir kaos yaratmalarına yol açmıştır. Bu akımın yetersiz ve olumsuz yanlarını üç noktada toplayabiliriz :

1. — Memleketin objektif şartlarını bilimsel esas ve metodlara dayanarak incelemedikleri için, bu şartların tam bir değerlendirmesini yapamamış, teorilerini sağlam esaslar üzerine oturtamamışlardır. Örneğin, Türkiye'nin gelişme seviyesini tesbit için kıstas olarak üretim ilişkilerinin şekli, sermayenin birikim ve temerküzü yerine, milli gelirden adam başına düşen pay gibi refah seviyesini gösteren kıstaslar kullanmışlar, bu yüzden de gerçekçi bir değerlendirme yapamamışlardır. Memleketin özel şartları, gelişme seviyesi hakkında tam isabetli bir sonuca varmadan bir takım genel formüllere sapmak zorunda kalmışlardır.

2. — Hem toplumda devrimci değişiklikler istemek, hem de sınıf çelişmelerinin bir devrime yol açmasından ürkmekle bir tezada düşmüşlerdir.

3. — Tarihsel gelişmenin genel kanunlarını ka-

bul etmedikleri için, bir takım değişik «sosyalizm»ler, kapitalizmle sosyalizm arasında bir üçüncü sistem gibi fikirler ortaya atmışlardır. Böylece, ilk önce, «sosyalizm» etrafındaki tabuyu kırmakla olumlu bir rol oynamış olmakla beraber, sonraları «İslam Sosyalizmi» gibi gerici bir görüşe dahi sapmakla «sosyalizm» kavramını soysuzlaştırmışlardır.

«Yeni Devletçilik» akımının anti - emperyalist niteliğini, sömürücü sınıflara karşı açtığı savaşı ve ilerici güçleri demokratik reformlar etrafında toplama çabalarını gözönünde tutarak, bunu esas itibariyle, ilerici bir akım olarak değerlendirmek gerekir. Genel formüller içinde kalmış olsa dahi, Türkiye için buldukları kalkınma yolu da, bugünün koşullarına göre olumlu ve ilericidir. Öte yandan, bu deneme hiç bir teoriye bağlanmadan, ilkesiz ve metodsuz yapılan kalkınma teorisi aramalarının iyi niyetli burjuva aydınlarını da çok tehlikeli yollara götürebileceğini gösteriyor. Nitekim teoriyi yaratıcı bir şekilde uygulayacak yerde, çıkmazlara çözüm olarak durmadan yeni teoriler aramak «Yön» Dergisi etrafında toplanan Türk aydınlarını ideolojik bakımdan tehlikeli bir çıkmaza sokmuştur.

4 Sosyalist Veya Kapitalist Olmayan Yolla Kalkınma Akımı (T.İ.P.'liler)

Bu akım, esas itibariyle, Türkiye İşçi Partisi etrafında toplanmış olan aydınların hareketidir. T.İ.P. 1961'de 12 sendika önderi tarafından kurulmuştur. 1962'de eski Hukuk Fakültesi doçentlerinden Mehmet Ali Aybar parti başkanlığına getirilmiştir. Bu tarihten sonra, partinin etrafında bir fikir hareketi başlamıştır. Bu hareketin fikir önderliğini yapanlar arasında Parti Genel Başkanı Aybar, eski Doçent Behice Boran, Fethi Naci,[134] Erdoğan Başar, Selahattin Hilav gibi aydınları sayabiliriz. Bu akımı öteki akımlardan ayıran önemli özelliklerden biri, bunun sadece bir fikir hareketi olarak kalmayıp, aynızamanda bir siyasal parti şeklinde çalışmasıdır. Partinin ve partiye önderlik eden aydınların fikirleri 1963'e kadar «Vatan» Gazetesi'nde, bu tarihten sonra «Sosyal Adalet» ve kısmen de «Dönüşüm», «Eylem» dergilerinde, partinin yayınladığı ufak broşür

134) Fethi Naci sonradan TİP'den ayrılmış, YÖN Dergisi yazı heyetine girmiştir. Fakat fikir bakımından TİP akımına bağlı kaldığı için, onu bu akımın içinde ele alıyoruz.

ve dokümanlarda yayınlanmıştır. (Sosyal Adalet Dergisi 1966'da maddi güçlükler yüzünden kapanmıştır).

T.İ.P.'lileri memleketteki öteki sosyo - ekonomik akımlardan ideolojik bakımdan ayıran önemli fark, bu akıma bağlı aydınların, memleketin kalkınması için değişik ideolojilerden alınmış bir takım metodlar değil, bir sistem aramalarıdır. Daha doğrusu, Türkiye'nin nasıl bir sistemle kalkınabileceği sorusunu ortaya atmalarıdır. Yani kalkınma kapitalist sistemle mi, yoksa sosyalist sistemle mi olmalı? T.İ.P.'li sosyalistlerin Türkiye'nin kalkınması hakkındaki görüşlerini eklektik bir teori olarak değil, bir sistem olarak ele almak gerekir. T.İ.P.'liler Türkiye'nin nasıl bir sosyal - ekonomik sistemle kalkınabileceği sorusunu cevaplandırmak için önce memleketin objektif şartlarının hangi gelişme seviyesinde olduğunu ve dünya durumunun bir incelemesini yapıyorlar.

Mehmet Ali Aybar'a göre «Türkiye'deki sistem, Orta Çağ ilişkileri üzerine aşılanmış, gelişmemiş bir kapitalizm»dir. [135] T.İ.P. 1962'den beri bu konuyu daha da derinleştirerek aşağıdaki sonuca varmıştır : «Bugün Türkiye, bütün sanayileşme çabalarına rağmen, tarımsal geri bir memlekettir. İncelemeler, tarımda orta ve büyük işletmelerin az, yüz dönümden aşağı toprağı olan küçük işletmelerin ise çok olduğunu göstermektedir. Toprak mülkiyet ve işletmeciliğinde bir elde toplanmanın (temerküzün) arttığı, orta ve hatta küçük mülk ve işletmelerin gitgide parçalandığı görülmektedir. Yani tarımda sınıflar ve tabakalar arasında kutuplaşma daha kesin bir hal al-

135) Aybar, Mehmet Ali : Vatan Gazetesi Muhabirine Verdiği Mülakat, Vatan, 24 Eylül 1962.

mıştır. Bu toprak mülkiyeti ise, geçirdiği tarihsel değişmeler sonucunda, iki ayrı işletmecilik sistemi şeklini almıştır : 1. — Derebeylik kalıntısı toprak ağalığı sistemi. 2. — Kapitalist tarım işletmeciliği sistemi». (136) T.İ.P.'liler yarı - feodal üretim ilişkilerinin değişik şekillerde sürüp gittiğini belirterek, bu sistemin artık bir kapalı ekonomi sistemi olmadığım da izah ediyorlar : «Çünkü, toprak ağası ulusal ve uluslararası pazarlar için üretim yapmaktadır... Ancak bugünkü toprak ağaları geleneksel olarak eski derebeylik sisteminden artakalmış nüfuzlarını sürdüregelmektedirler». (137) Onlarca bu sistemin yanında kapitalist işletmecilik de gelişmiştir.

T.İ.P.'nin tahlillerine göre, Türk ekonomisinin en zayıf tarafı sermaye stokunun yetersizliğidir. Yatırımların üretim maddeleri sanayiinden çok diğer alanlara yapılması, Türkiye'nin geri kalmasının «başlıca nedenlerinden biridir. T.İ.P.'liler, bu «gerikalmış»lığın nisbi olduğunu, Türkiye'nin diğer azgelişmiş memleketlere oranla bir gelişme kaydettiğini de belirtiyorlar. Kara ve demiryolları başlıca şehirleri birbirine bağlamıştır. Elektrik enerjisi üreten bazı santrallar kurulmuştur. Üretim maddeleri sanayiinin bazı kolları gelişmiş, bundan başka Karabük, Ereğli Demir Çelik tesisleri, kimya sanayii tesisleri ve çimento fabrikaları gibi bazı temel sanayi de kurulmuştur. (138)

Bütün bu esaslara dayanarak, T.İ.P.'liler şu sonuca varıyorlar : «Türkiye geri kalmış ülkeler arasında, gerek kişi başına yatırım ve gelir seviyesi, gerekse gelişme potansiyeli bakımından en geri durumda değildir. Köklü reformlar yapılır ve bugünkü sos-

136) Türkiye İşçi Partisi Programı, İstanbul 1964, s. 28, 29, 30.
137) Ibid, s. 30.
138) Ibid. s. 26, 27.

yal şartlar değiştirilirse Türkiye daha ziyade kendi imkanlarıyla kalkınıp ilerleyebilecektir». [139]

T.İ.P.'liler Türkiye'nin objektif şartlarını böyle değerlendirdikten sonra, iktisadi kalkınmanın kapitalist üretim ilişkileri çerçevesi içinde yapılamıyacağı sonucuna varıyorlar. Aybar şöyle diyor : «Toprak ağalarının ve büyük sermaye sahiplerinin yararına işleyen, serbest teşebbüsçü, üstelik bağımlı bir ekonomi ile Türkiye sanayileşemez». [140] T.İ.P.'liler, Türkiye'nin ne için kapitalist yoldan kalkınamıyacağını şöyle izah ediyorlar :

1. — Geçen yüzyıllar boyunca memleketlerinin kalkınması, emeğin aşırı sömürülmesi sonunda meydana gelen ve biriken özel sermaye ve teşebbüs yoluyla mümkün olmuştur. Çünkü, o tarihte işçi sınıfı haklarını koruyacak güçlü teşkilata henüz sahip değildi. Türkiye'de ise, sendikacılığın ve demokratik kuvvetlerin gelişmesinden ötürü böyle bir sömürme gitgide güçleşmektedir.

2. — Batılılar sermaye biriktirmek için başka memleketleri de sömürmüşlerdir. Türkiye için ise sömürücülük, sömürgecilik söz konusu olamaz.

3. — Batı memleketleri kalkınma yoluna girerken karşılarında kalkınmış memleketler yoktu. Böylece küçük işletmelerini yavaş yavaş büyüterek gelişebilmek imkanına sahiptiler. Türkiye ise gelişmiş kapitalist memleketlerle rekabet etmek, onlara rağmen kalkınmak zorundadır. Buna ve bugünkü tekniğe uygun büyük tesisler kurmağa özel teşebbüsün gücü yetmemektedir.

4. — Özel sektör, eline geçen gelirlerin çok yüksek bir kısmının tüketim harcamalarına gitmesine ve

139) ibid. s. 27.
140) Aybar, M. A.: Vatan, 24 Eylül 1962.

böylece sermaye birikiminin yavaşlamasına sebep olmaktadır.

5. — Ayrıca, kapitalist gelişme mümkün olsa bile, bu istenilen bir çözümyolu değildir. Çünkü bu sistem büyük çelişmeler doğurmaktadır. Nitekim, kapitalist sistemle kalkınma denemesi Türkiye'de de müsbet sonuçlar vermemiştir. (141)

T.İ.P.'li sosyalistler Türkiye'nin kapitalist yoldan kalkınamıyacağı fikrini bir hayli geliştirmişlerdir. Sosyal Adalet Dergisi'nde çıkan çeşitli yazılarda, parti önderlerinin beyanatlarında kapitalist sistem sürüp gittikçe, emperyalist blokun ekonomik ve siyasal nüfuzundan kurtulmağa imkan olmıyacağı belirtiliyor. Emperyalist memleketlerle kurulan bağların Türkiye'nin ekonomisini nasıl yıktığına dair örnekler veriliyor. Yabancı petrol tröstlerinin Türk petrolünü sömürmesi, Ereğli Demir Çelik yolsuzlukları, Shell, Mobil Oil, Kopper, «Enternit Swiss» ve daha bir çok yabancı firma veya tröstün Türk hükümetine, kendi tekellerini kabul ettirmek için nasıl baskı yaptıkları hakkında etraflı bilgi veriliyor.

Bu görüşlerin ortaya çıkardığı sorunları şimdi birer birer inceleyelim.

■ T.İ.P.'lilere Göre Kapitalist Olmayan Kalkınma Yolu

T.İ.P.'lilere göre, Türkiye ancak sosyalist bir sistemle kalkınabilir. Onlarca sosyalizme geçmeğe henüz sübjektif şartlar elverişli değildir. Bu sebepten bir geçiş devresine ihtiyaç vardır. Bu devrede tatbik edilecek sistem, «kapitalist olmayan» bir sistem olmalıdır.

141) Türkiye İşçi Partisi Programı, İstanbul 1964, s. 6 - 63.

Onların fikrince, kapitalist olmayan kalkınma yolu, emekçilerin idare ve kontrolüne katıldıkları planlı bir ekonomik sistemdir. Böyle bir sistemin kurulması için işçilerin iktidara gelmesi gerekir. T.İ.P., «kapitalist olmayan yol»dan gelişmeyi gerçekleştirecek, işçi sınıfını ve bütün emekçi halk yığınlarını eğitip aydınlatacak ve ilerlemenin bilinçli itici kuvveti haline getirecektir. Anayasanın sağladığı hak ve hürriyetlere dayanarak işçi sınıfını yurt işlerinde söz ve karar sahibi yapacak. Yani mümkün olduğu kadar çok miktarda işçi temsilcisini Meclise sokacak ve hatta demokratik seçim yoluyla iktidara gelecektir. (142) Bu savaş içinde işçi sınıfı hem bilince varıp olgunlaşacak, hem de «politik demokrasiye ekonomik ve sosyal bir öz kazandırılarak daha ileri bir toplum düzenine demokratik yoldan geçiş şartları» hazırlanacaktır». (143) Başka bir deyimle, toplum içinde siyasal nüfuzlarını arttıran işçiler sanayileşmeyi ön plana alan, emekten yana ve emekçi yığınların iştirakiyle işleyen, özel sektörü genel plana bağlı duruma getiren bir işçi idaresi kuracak ve bu safhada sosyalizme demokratik yolla geçişin temelleri hazırlanacaktır.

Bu, sosyalizmin dışında ayrı bir sistem, bir «azgelişmiş memleketler sosyalizmi» falan değildir. Bu, sadece ve sadece bir geçiş safhasıdır. «Kapitalist olmayan yol sadece, memleketi sosyalizme götürecek ekonomik ve sosyal bir evrimin başlangıcını gösterir». (144) F. Naci'ye göre, az çok gelişmiş, kapitalist ilişkilerin var olduğu memleketlerde bu, kapitalizmi daha çok geliştirmek safhasını atlıyarak, sosyalist ekonomiye geçişi sağlayan bir mekanizmadır. Bu yolu tutan memleketler değişik gelişme safhalarında

142) T.İ.P. Programı, s. 64, 69.
143) Ibid. s. 65.
144) Naci, Fethi : «Azgelişmiş Ülkeler ve Sosyalizm», s. 74.

olabilirler. Fakat herhalde, çoğunda kapitalizm az gelişmiş durumdadır, ve feodalizm kalıntıları hâlâ önemli bir rol oynamaktadır. Onca Türkiye bu kategoride bir memlekettir. Bu sebepten onun gelişmesine en uygun yol, kapitalist olmayan yoldur.

Bu konuyu, «Azgelişmiş ülkeler ve sosyalizm» adlı kitabında ve Sosyal Adalet Dergisi'nde çıkan yazılarında geliştiren Fethi Naci'ye göre, bu yola geçiş objektif şartların tabii gelişmesine bırakılamaz. «Kapitalist olmayan bir gelişmede ilk rol sübjektif faktöründür; başka bir deyişle, devrimci sınıflarındır; bu sınıfların haklı ve doğru politikasınındır». (145)

Fethi Naci'nin izahına göre, tarihsel bakımdan, kapitalist olmayan yol, bugünkü şartlarda ortaya çıkmış bir imkandır, yani sosyal gelişmenin feodalizm - kapitalizm - sosyalizm şeklinde tabii ardarda gelişimindeki sırayı bozmak ve sosyalizme, kapitalizm devresini büsbütün atlıyarak veya olgunlaşmış bir kapitalizm devresini durmadan geçmek manasına gelir. Başka kelimelerle, «kapitalist olmayan yol, belli bir noktaya kadar, sosyal gelişme kanunlarının kapitalizme ayırdığı tarihsel rolü oynar. Sosyalizm için maddi ve sosyal hazırlık yapar. Fakat kapitalist olmayan gelişme, bu işi son derece kısaltılmış bir tarihsel süre içinde ve kapitalizmin kaçınılmaz aksaklıklarından kurtularak yapmayı mümkün kılar». (146)

Yukardaki izahattan da anlaşılacağı gibi, T.İ.P.'liler toplumun objektif gelişme kanunlarını inkar etmiyorlar. Ancak, bu gelişmenin seyrinde memleketlerin değişik şartlarına göre bazı özellikler olabileceğini, kapitalizmden sosyalizme geçiş safhasını kısa ve zahmetsiz yapmak için objektif gelişmeye müda-

145) Naci, Fethi : «Az Gelişmiş Ülkeler ve Sosyalizm», İstanbul 1966, s. 75.
146) Ibid.

hale edilebileceğini ileri sürüyorlar.

«Kapitalist olmayan yol» diye adlandırdıkları safhada bir «devletçilik» sistemi kurulmasını ve planlı ekonomiyle kalkınılmasını öngörüyorlar. İlk bakışta, ekonomiyi kalkındırmak için ileri sürdükleri hedefler, öteki ilerici akımlarınkinden çok farklı değildir. Türkiye İşçi Partisi'nin programında, tüzüğünde ve diğer belgelerinde belirtildiğine göre, onlar da ilk safhada karma ekonomi sistemini kabul ediyor ve plancı, devletçi bir sistemle ekonomiyi kalkındırmayı düşünüyorlar. Bu karma ekonomi sisteminin ötekilerden farkı, emekçi yığınların, daha doğrusu işçi sınıfının hakimiyetinde bir devlet tarafından tatbik edilmesidir. Bu da çok önemli bir farktır.

Aybar meseleyi şöyle koyuyor : «Bizim planlı, ama emekten yana planlı ekonomiye; bizim devletçiliğe, ama emekten yana, yürütüm ve denetimini emekçilerin yaptığı bir devletçiliğe ihtiyacımız var.» (147)

■ T.İ.P.'lilerin İşçi Sınıfı Hakkındaki Görüşleri

T.İ.P.'nin ve ona bağlı aydınların «İşçi» konusuna büyük bir önem verdiklerine şüphe yoktur. **Sosyal Adalet** Dergisi'nde ve partinin çeşitli dokümanlarında bu konu değişik yönleriyle ele alınıyor. Sarı sendikacılarla mücadeleye, işçide siyasal bilinç uyandırmağa gayret ediliyor. Buna rağmen, işçi sınıfının bir milli demokratik cephede veya bir milli demokratik idarede oynıyacağı rol konusunun yeter derecede derinleştirilmiş olduğu söylenemez.

T.İ.P.'nin fikrince, sosyalizme geçiş safhasında, işçi sınıfının önderliğinde bir milli demokratik dev-

147) Aybar M. A. : Sosyal Adalet dergisinin açık oturumunda konuşması, «Sosyal Adalet», Ocak 1965, s. 28.

let, onların fikrince, Türkiye'nin perspektifi işçi sınıfında olduğu gibi, bugün de bir milli demokratik cepheye öncülük edebilecek tek kuvvet işçi sınıfıdır. Parti programında bu sorun şöyle ele alınıyor :

«Türkiye İşçi Sınıfı, politik bilincin eşiğine varmıştır. Bunun delili işçinin büyük gösteri ve grevlerde gösterdiği bilinç, yabancı sermayeye karşı yaptığı mitingler ve Türkiye İşçi Partisi'nin kuruluşudur». [148] «Halkın öz partisini kurmakla işçi sınıfı demokratik öncülüğünü fiilen ispat etmiştir». [149]

Buna rağmen, işçi sınıfının politik bilince kavuşmasını geciktiren bazı etkenler vardır. T.İ.P.'liler, bunları şöyle sıralıyorlar : 1. — İç ve dış sermayenin emrindeki bazı sarı sendika önderlerinin oynadığı olumsuz rol. 2. — Köy menşeli ve hâlâ köyle bağını kesmemiş işçilerin büyük bir yekun tutması. 3. — Bazı sanayi sektörlerinde işçilerin küçük ve süreksiz işletmelerde çalışmaları. 4. — Egemen çevrelerin türlü yollardan işçi sınıfının siyasal bilince varmasını önlemeğe çalışmaları. [150] 5. — Amerikan sendikalarının Türk sendikaları üzerindeki nüfuzu.

T.İ.P.'liler bu engellere karşı savaşmakta, ve her şeye rağmen, işçide uyanıklığın her gün arttığı inancını taşımaktadırlar. Onlarca, sosyalist aydınların işçiyi uyandırmak için gösterdikleri çaba, Türkiye'nin sanayileşmesi, modern sanayiin yarattığı şartlar, toplu halde ve aynı zor şartlarda yaşama, işçide sınıf bilincinin ve kısmen de siyasal bilincin uyanmasına hizmet etmektedir. [151]

Bu sebeplerden ötürü de onlarca Türkiye işçi sınıfı bir demokratik hareketin öncülüğünü yapacak

148) T.İ.P. Programı, s. 51.
149) Ibid.
150) Ibid. s. 51 - 52.
151) Ibid. s. 53.

durumdadır, ve bunu yapmalıdır. T.İ.P.'liler işçi sınıfının toplum içindeki rolünü tarihsel perspektif içinde görüyor ve şöyle tahlil ediyorlar :

«Türkiye gelişmek, kalkınmak, hızla sanayileşmek zorunda olan bir memlekettir. Bu gelişmenin itici ve gerçekleştirici kuvveti, emekçi halk sınıf ve tabakaları arasında daha çok işçi sınıfıdır. Toplumda köklü değişiklikleri gerçekleştirmek işinde, işçi sınıfı, «bilimsel tarihi açıdan potansiyel olarak en yetenekli (kabiliyetli) halk sınıfıdır.» (152)

Başka bir deyimle, Türkiye sanayileştikçe işçi sınıfının toplumdaki önemi artacak, ve objektif gelişmeler ilerici hamlelerin işçi sınıfına dayandırılması zorunluğunu doğuracaktır. Amma, T.İ.P.'liler işçi sınıfını sadece bir potansiyel kuvvet olarak görmüyor, daha bugünden demokratik bir hareketin öncülüğünü yapabilecek durumda olduğunu ve hatta bu işi yaptığını iddia ediyorlar.

M. A. Aybar'a göre, «27 Mayıs'tan bu yana işçi sınıfı öncülüğü fiilen ele almıştır». (153) Aybar, yığın hareketlerini, miting, grev ve gösterileri işçinin yapmasını bunun bir delili olarak gösteriyor ve diyor ki, «En ilerici şiarları o ortaya atıyor, en ilerici parti onun kurduğu partidir... işçi sınıfına güvenelim ve onun önderliği altında toplanalım.» (154)

B. Boran ise, bu konudaki görüşlerini şöyle açıklıyor : «Sosyal adaletin, demokratik hak ve hürriyetlerin gerçekleştirilmesi konusunda teşkilatlı, faal, cesur, ısrarlı, sesini duyuran, hem iktisadi, hem siyasal alanda savaşını yürüten tek kuvvet olarak işçi sınıfını görüyorum.» (155)

152) Ibid. s. 54.
153) Aybar, M. A. : 'Vatan Gazetesi Muhabirine Verdiği Mülakat', Vatan, 24 Eylül 1962.
154) Ibid.
155) Boran, B. : «Meseleleri Açık Koymak Gerek», Vatan, 9 Eylül 1962, s. 2.

T.İ.P.'li aydınların sadece işçi sınıfının ideologları değil, aynızamanda siyasal bir partinin üyeleri olarak konuştuklarını gözönünde bulundurmak gerektir. Sınıfların, özellikle işçi sınıfının önemini inkar edenlere, sınıf çelişmelerinin kesinleşmesinden korkanlara ve orta tabakaları ön plana alanlara karşı işçi sınıfının tarihsel rolünü ve önemini belirtmek istemeleri, bir siyasal parti olarak işçi yığınlarını kazanmak için bu sınıfa önem vermeleri tabiidir.

Bundan başka, bu eserde bundan önce yapmış olduğumuz tahlillerde Türkiye'de kapitalizmin belli ölçüde gelişmiş olduğunu, bu gelişmenin özelliklerinden ötürü milli burjuvazinin ancak bir potansiyel kuvvet durumunda bulunduğunu belirtmiştik. Türkiye'nin objektif gelişme şartları gerçekten de perspektifin işçi sınıfının elinde olduğunu gösteriyor. Bu sebeplerden, T.İ.P.'li aydınlar bu sınıfı uyandırıp teşkilatlandırmak ve toplumda yapılması gereken köklü değişiklikleri, esas itibariyle, bu sınıfa dayanarak yapmak istemekte tamamıyla haklıdırlar.

Ancak bunu yaparken bazı noktalara dikkat etmek gerektiğine de şüphe yoktur. Bir kere işçi sınıfının bilinç seviyesi doğru ve gerçekçi bir şekilde değerlendirilmelidir. Bazı yazılarında, T.İ.P. önderleri de sınıf bilincinin ancak ekonomik seviyede bulunduğunu, siyasal bilincin ise uyanmağa başladığını kabul ediyorlar. [156] Amma buna rağmen, işçi sınıfının şimdiden demokratik harekete öncülük edecek durumda olduğuna dair bazı iddialardan da kaçınmıyorlar. İkincisi, işçi sınıfının bugün demokratik ve anti - emperyalist savaşta oynayacağı rol ile, ilerde sosyalizme giden yolu açma ve sosyalizmi kurma safhalarında oynayabileceği rol arasında bir ayırma

156) Aybar, M.: «Sorulara Cevap», Sosyal Adalet, 19 Mart 1963, s. 8.

yapmak gerekirdi. T.İ.P.'liler bunu da yapmıyor, bütün safhalarda mutlak olarak öncülük rolünün işçi sınıfında olduğunu iddia ediyorlar.

Aybar, milli kurtuluş hareketlerinde öncülük rolünün işçi sınıfına düştüğü fikrindedir. Onca, işçi sınıfının öncülük etmediği milli kurtuluş hareketleri ergeç soysuzlaşır. (157)

Oysa, T.İ.P.'liler, kendileri de sosyalizme gitmek için bir geçiş devresine ihtiyaç olduğunu, bu devrede anayasamn sağladığı haklardan faydalanılarak, işçi emekçi yığınların şuurlandırılıp, teşkilatlandırılacağını ileri sürüyorlar. Bu konuyu ilerde ele alacağız. Böyle bir devrede işçinin ancak gücüne dayanılacağını ve bu safhanın sonunda demokratik savaş içinde tecrübe kazanan işçi sınıfının önder rol oynıyabilecek duruma geçebileceğini ileri sürmek herhalde daha realist olurdu.

Nitekim, T.İ.P.'lilerden bu konuda ayrılan ve görüşlerini ayrı olarak açıklayan Fethi Naci böyle bir tez ileri sürüyor. Fethi Naci'ye göre, değişik az gelişmiş ülkelerde, işçinin sayı bakımından genişliği, teşkilat ve bilinç seviyesi birbirinden ayrıdır. İşçi sınıfının henüz çok zayıf olduğu memleketlerde dahi, bir milli demokrasi kurulabilir. «Milli demokrasi kurulması bir sınıfın gerçekleştirmesi gereken bir iş değildir. Bir milli demokrasi devleti, şu veya bu demokratik sınıfın idaresi altında kurulabilir. Bu sınıf işçi sınıfı, köylüler, ya da şehir küçük burjuvazisi olabilir.»(158) Onca, azgelişmiş ülkeler kapitalist olmayan gelişme yoluna, yukarda adı geçen sınıflardan herhangi birinin önderliği altında gidebilirler. Amma, bu yolun sonuna kadar giderek, sosyalizme geçişi sağlı-

157) Aybar M. A.: Vatan Gazetesi Muhabirine Verdiği Mülakat, Vatan, 24 Eylül 1962.
158) Naci, F.: «Azgelişmiş Ülkeler ve Sosyalizm», s. 78.

yabilmeleri için, «bilim düşüncesiyle hareket eden bir parti çevresinde toplanmış ve köylülerle güç birliği yapmış bir işçi sınıfına mutlaka ihtiyaç vardır.» [159]

Fethi Naci'ye göre somut olarak Türkiye'nin şartlarında, işçi sınıfının milli cepheye önderlik etmesi ancak karmaşık bir savaş sonunda ve somut mücadelelerle olabilir. Bu rolü oynayabilmesi için işçi sınıfının köylülerle işbirliği kurması, toprak reformu davası, tarım işçilerinin korunması gibi meselelerin çözülmesinde başarı göstermesi gerekir. Türkiye'nin bugünkü şartlarında ise, «şehir küçük burjuvazisinin, aydınların, serbest meslek sahiplerinin birleşmesi... işçi köylü birleşmesinden çok daha önde bir meseledir.» [160]

Görüldüğü gibi, T.İ.P.'lilerin işçi sınıfının bilinç seviyesi ve demokratik cephede oynıyabileceği rol hakkındaki görüşleri tam manasiyle olgunlaşmamıştır. Hatta aralarında tam bir fikir birliği olduğu da şüphelidir. Zira, T.İ.P.'nin içinde veya dışında, ideolojik bakımdan ona bağlı bazı aydınlara göre, işçi sınıfı önderlik rolünü ancak sosyalizme geçiş safhasında oynayacaktır. Önder kadroya göre ise işçi sınıfı şimdiden buna hazırdır.

Objektif gerçekler, bugün Türkiye'de işçi sınıfı savaşının, esas itibariyle, ekonomik savaş seviyesinde olduğunu gösteriyor. Sendikalı işçilerin % 80'i, işçiyi siyasetten uzak tutmak isteyen Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu etrafında toplanmıştır. Türkiye İşçi Partisi ise, bazı sendikalara dayanmakla beraber, henüz geniş işçi yığınlarına yeter derecede nüfuz edemiyor. Bu şartlarda, işçi sınıfının ger-

159) Ibid. s. 79.

160) Naci, F.: «Bölünmek Değil Birleşmek», SOSYAL ADALET, 19 Mart 1963, s. 12.

çekten demokratik cepheye öncülük edebileceğine şüphe ile bakmak gerekir.

T.İ.P.'liler de, bu konudaki güçlükleri gördükleri için, yayınlarında işçi konularına çok geniş yer veriyor. Bir yanda grev, lokavt, ücretler, tarım işçilerinin teşkilatlanması v.s. gibi meselelerle uğraşırken, bir yandan da işçide siyasal bilinç uyandırmağa ve işçileri T.İ.P. etrafında toplamağa çalışıyorlar. (161)

Sosyal Adalet Dergisi'nde çıkan değişik yazılarda, işçinin bütün somut sorunlarının ancak politik yolla çözülebileceği, bunun için de sarı sendikacıların etkisinden kurtulup, «ağaların... büyük sermayecilerin karşısına çıkacak bağımsız bir politik kuvvet kurmaları ve Büyük Millet Meclisi'nde seslerini duyurmaları» gerektiği tezi savunuluyor.

Fikrimce, T.İ.P.'liler her ne kadar işçi sınıfının bilinç seviyesi ve öncülük rolü etrafında bazı gerçekçi olmayan fikirler ortaya atmışlarsa da, toplumda gerekli değişiklikleri gerçekleştirmek için işçi ve emekçi yığınları uyandırmak, teşkilatlandırmak ve onların gücüne dayanmak tezleri doğrudur. Asıl önemli mesele işçi sınıfının değerlendirmesinde yapılan mübalağalardan ziyade, doğru olarak ortaya atılan prensiplerin uygulanmasında çekilen güçlüklerdir.

T.İ.P.'liler işçi emekçi yığınları, demokratik, ilerici, anti - emperyalist prensipler etrafında toplamak-

161) Bak: «Grevcinin Bileğinde Kelepçe», Sosyal Adalet, 16 Nisan 1963.
— Türkkaya Ataöv: «Türk ve Amerikan Sendikacılığını ayıran noktalar», Sosyal Adalet, 18 Haziran 1964, s. 7.
— «Patronun İşçilere Cevabı», Sosyal Adalet, 21 Mayıs 1963, s. 8.
— «Kanunlar Mecliste Görüşülürken Sendikacılar Ankarada», Sosyal Adalet, 9 Nisan 1963, s. 5.
— Aybar, M.: «İşçiler için Hazırlanan Kanunlar Yetersizdir», Sosyal Adalet, İbid. s. 7.
— Tap, Ahmet: «Sendikacılığımız ve İşçi Hakları», Sosyal Adalet, 13 Mayıs 1963, s. 13.
— «Sendikacılarımız Gerçeklere Dönmeli», Sosyal Adalet, 16 Nisan 1963, s. 3.

ta, kendi programlarında da belirttikleri gibi, bazı önemli güçlüklerle karşılaşmışlardır. Hareketin genç ve tecrübesiz olması, maddi zorluklar, diğer memleketlerdeki işçi hareketlerinin tecrübelerinden yeter derecede faydalanamamaları gibi bir çok sebeplerden geniş işçi emekçi yığınlara ulaşmak davasını henüz çözememişlerdir. T.İ.P.'lilerin teoride doğru olan bu prensiplerini, pratiğe tatbik edememeleri sosyalist hareketin gelişmesini güçleştirmekte ve bazı olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Bunlardan bir tanesi, 1965 seçimlerinde işçi oylarının büyük kısmının gelenekçi Adalet Partisine kaymasıdır. Bu seçimlerde, her ne kadar T.İ.P. Meclise 14 milletvekili soktuysa da, aldığı 350.000 oyun büyük kısmım «geleneksel olarak oylarını C.H.P.'ye veren aydınlardan, özellikle, subay, memur ve öğretmenlerden» [162] almıştır.

Yukardaki izahtan da görüldüğü gibi, T.İ.P.'nin yığınlara ulaşamaması bu hareketin daha ziyade aydın çevreler arasında kalması sonucunu vermiştir. Böylece, teoride 27 Mayıs'çılardan, «Yön»cülerden ayrı tutumları olan T.İ.P.'li sosyalistler, pratikte onlar gibi daha ziyade orta tabakalara dayanmak zorunda kalmışlardır. Bu durum, ilerici güçlerin gerici sınıflara karşı savaşında önemli güçlükler doğurmuş ve hatta anti - emperyalist, demokratik savaşta birlik kurmağa çalışan ilerici güçler arasında çıkan anlaşmazlığa bir zemin teşkil etmiştir. Burada yalnız şunu söylemekle yetinelim : Fikrimizce Türkiye'de sosyalist hareketin gelişmesini baltalayan temel nedenlerden biri, bu hareketin yığınlara giden yolu henüz bulamaması ve daha ziyade aydınlar çemberi içinde kalma eğilimi göstermesidir.

162) Seçim Sonuçlarının Tahlili, Milliyet, 14 Ekim 1965.

■ Karma Ekonomi ve Devletçilik Anlayışları

T.İ.P.'lilere göre, devlet işçi sınıfının egemenliğinde olmakla beraber bir tür karma ekonomi sistemi muhafaza edilecektir.

T.İ.P.'lilerin karma ekonomi ve devletçilik anlayışları şöyle özetlenebilir : Onlarca bu sistemde kamu sektörü esas olacaktır. Ağır sanayi ile büyük işletmeler devletin elinde olacak, özel sektördeki gerçek sanayiciler ve milli ekonomiye hizmet eden müteşebbislerle uzun bir süre olumlu bir işbirliği yapılacaktır. (163) Yani belli bir devre için özel teşebbüsün objektif olarak milli çıkarlara hizmet eden bölümüyle işbirliği yapılacaktır.

T.İ.P.'liler, 1965 Seçim Bildirisi'nde bu meseleyi şöyle koydular : «T.İ.P. Türkiye'nin ekonomik hayatının uzunca bir süre karma ekonomi çerçevesi içinde yürütülmesi zorunluğunu kabul eder. Ancak bu karma ekonominin şimdikinden farkı, yönetim ve denetimine emekçilerin de katıldığı kamu sektörünün gittikçe büyümesi, ve milli ekonominin ağırlık merkezini teşkil etmesidir. Buna karşılık özel sektör gittikçe önemi azalan bir yardımcı durumunda olacaktır». (164) Milli ekonominin düzenlenmesini ve gelişmesini, esas itibariyle, kamu sektörü sağlıyacak, özel sektör milli ekonomiye yararlı hale getirilecektir. Ekonomik plan bir merkezden yapılacak, gerek kamu sektörü gerekse özel sektör bu genel kalkınma planının hedeflerine uygun olarak faaliyet gösterecektir.» (165)

T.İ.P.'liler de devletçiliği çok geniş manada an-

163) Türkiye İşçi Partisi Seçim Bildirisi, İstanbul 1965, s. 9.
164) Ibid.
165) Aybar, M. A. : Tercüman Gazetesi Muhabirine Verdiği Cevaplardan, «Sosyal Adalet», Eylül 1964, s. 14.

lıyorlar. Onlarca, «emekten yana planlı devletçilik sistemi» ile milli hasıla ve gelir büyük bir hızla arttırılabilir. Bunu sağlamak için milli ekonomide kilit taşı olan müesseselerden başlanarak ve ekonomik kalkınma ve sosyal ilerlemenin gerekleri gözönünde bulundurularak, ihtiyaç sırasına göre büyük üretim ve ulaştırma araçları ile dış ticaret, bankalar, sigortalar devletleştirilecektir. Ayrıca, planh devletçilik sistemi ağır sanayi temeline dayandırılacaktır. «Özel şirketlerin tröst ve karteller meydana getirmeleri veya her ne yolla olursa olsun milli pazarı tekelleri altına almaları mutlaka önlenecektir.» (166)

T.İ.P. çıkarları milli çıkarlarla bağdaşan bir kısım özel müteşebbise, geçici olarak, özel mülkiyet hakkı tanımakla beraber, bunu da sınırlandırmak fikrindedir. Parti Seçim Programında belirtildiğine göre, «hiç kimsenin malına mülküne dayanarak, vatandaşı sömürmesine» göz yumulmayacaktır. Bu bakımdan özellikle büyük üretim araçlarının devletin elinde bulunması önemlidir. Büyük topraklar, demiryolu şebekeleri, büyük fabrikalar, ormanlar, madenler v.s. özel müteşebbislerin mülkiyetinde olduğu takdirde, «böyle bir sistem insanın insan tarafından sömürülmesine; ilerlemeyi zorlaştırıp, aksatan ekonomik buhranlar ve işsizlik gibi türlü sosyal afetlerin meydana gelmesine yol açar.» (167) Bu sebeplerden İşçi Partisi prensip olarak büyük üretim araçlarının özel mülkiyet olmasına karşıdır.

T.İ.P. hızlı kalkınmayı sağlamak için, ancak gerekli gördüğü bazı üretim araçlarını özel mülkiyette bırakacak. Fakat aynızamanda özel teşebbüsün işçiyi sömürmesini hafifletmek için bazı tedbirler ala-

166) Türkiye İşçi Partisi Programı, s. 71, 72.
167) Ibid, s. 82.

caktır. Örneğin, Seçim Bildirisi'nde belirtildiğine göre, ücretler «oynak merdiven» sistemiyle hayat pahalılandığı ölçüde arttırılacak, İş Kanunu'nda, Grev Kanunu'nda ve işçiyle ilgili diğer kanunlarda işçi haklarını savunacak şekilde değişiklikler yapılacaktır. Lokavt müessesesi kaldırılacak; işsizlik sigortası, sosyal sigortalar ve öteki sosyal tedbirlerle emekçiler hastalık, ihtiyarlık, işsizlik hallerinde yardım göreceklerdir.

T.İ.P., ekonominin en önemli alanlarından biri olan dış ticareti de devletleştirmek niyetindedir. Programlarında belirtildiğine göre, her yıl bu alanda 2 milyar lira kadar kâr sağlanmakta ve bu kâr pek küçük bir azınlığın elinde kalmaktadır. İç ticarette kurulan «tekeller» ihraç mallarının fiyatlarını düşürmekte, milli ekonomiye zarar vermektedirler. Bundan başka bugünkü dış ticaret düzeni döviz kaçakçılığına imkan vermekte, fazla ithalat yüzünden dış borçlara girilmektedir. Bütün bu sebeplerden dış ticaretin devletleştirilmesi gerekir. Aynı şekilde milli ekonominin gelişmesinde büyük rolü olan bankacılık ve kredi sistemini, sigortacılığı emeksiz para kazanmanın yolu olmaktan çıkarmak, devletleştirmek gerekir.

T.İ.P.'lilerin devletçiliği antiemperyalisttir. Onlar Türkiye'nin kendi kaynaklarını seferber ederek kalkınabileceği fikrindedirler. Atatürk'ün «kendi yağıyla kalkınma» ilkesini kabul ettiklerini belirten T.İ.P.'lilere göre, yatırımlar için gerekli tasarrufların bir kısmı dış kaynaklardan sağlanabilir. Ne var ki kalkınma, asıl milli kaynaklara dayanılarak yapılmalıdır. Yabancı sermayeden ancak uygun şartlarla ve devletten devlete kredi şeklinde faydalanılabilir. Amma bu yardımların iktisadi ve siyasal baskı aracı

olarak kullanılmasına imkan verilmemeli, ve kalkınma bu yardımlara bağlanmamalıdır. [168]

T.İ.P.'liler aynızamanda, Kemalistlerin «müdafaa ekonomisi» prensibini de kabul ediyorlar. Onlar, milli sanayiin yabancı sermayeye karşı gümrük duvarlarıyla korunmasından yanadırlar. Bu sebepten, Türkiye'nin Ortak Pazar'a girmesine de karşıdırlar. Onlarca, Ortak Pazar'a girmek ciddi bir sanayileşme hamlesiyle tezat halindedir. Bu teşkilata katılmak Türkiye'yi yarı sömürge şartlarına düşürecektir. Bunun aksine milli sanayii korumak gerekir. [169]

T.İ.P.'liler ağır sanayii milli bağımsızlığın temeli addediyorlar. Bunun için de ağır sanayiin kurulması ve kurulmuş büyük tesislerin devlet elinde olması baş hedeflerinden biridir. Ereğli Demir Çelik Tesisleri gibi işletmelere elkonacağını belirtiyorlar. Bundan başka, makine sanayii, kimya sanayii ve diğer önemli sanayi kolları, millet eliyle, millet yararına kurulup geliştirilecektir. İktisadi devlet teşekkülleri millet yararına çalışan rasyonel tesisler haline getirilecektir.

Aynızamanda yabancı firmalara ait madenleri ve tesisleri millileştirmek fikrindedirler. Yabancı sermayeyi teşvik kanunu yürürlükten kaldırılacak, petrolün devlet eliyle çıkarılması, tasfiyesi ve dağıtımı sağlanacaktır.

T.İ.P.'lilere göre bütün bunlara kapitalist sistem içinde alınacak reformcu tedbirler olarak bakmamak gerekir. Bunlar ilk safhanın icabettirdiği tedbirlerdir. Esas hedef istihsal vasıtalarını sosyalleştirmek suretiyle sömürmeyi ortadan kaldırmaktır. «Sosyal Adalet» yazarlarından Kenan Somer'in belirttiğine

168) Aybar, M. : «Hükümet Programı Elestirme Konusması», Sosyal Adalet, Kasım 1965, s. 9 ve TIP Seçim Bildirisi, s. 9, 10, 11.
169) Ibid.

göre, sosyalizmin ekonomik temeli : «Üretim araçları üzerinde sosyal mülkiyettir». Onun belirttiğine göre, sosyalizmin son hedefi insanın insanı sömürmesini ortadan kaldırmaktır. Bu da ancak sömürülmenin esas sebebi olan üretim ilişkilerini ortadan kaldırmakla olur. Yani, «üretim araçları üzerindeki özel mülkiyete son verilmelidir.» [170]

Ancak, «kapitalist olmayan yol» adı verilen safhada işçi sınıfının egemenliğinde bir karma ekonomi sistemi korunacak ve bazı reformlar yapılacaktır.

Görüldüğü gibi, T.İ.P.'liler ana prensiplerde, öteki ilerici akımlardan ayrılıyor, sosyalizmi bilimsel manada anlıyorlar. Üretim ilişkilerinin şeklinde değişiklik yaparak sömürmeyi ortadan kaldırmak istiyorlar. Kapitalizmden sosyalizme geçiş safhası için öngördükleri yol ise işçi emekçi yığınların egemenliği altında onların menfaatlerini koruyan, anti - emperyalist, ilerici bir devletçilik sistemi kurulmasıdır.

■ Sosyal Adalet Anlayışları

T.İ.P.'lilerin «sosyal adalet» anlayışları da burjuva demokratlarından ayrıdır. Onlar milli gelirin emeğe göre dağıtılması tezini savunuyorlar. Aybar'ın fikrince, «bütün nimetler emeğe göre paylaşılmalıdır. [171] T.İ.P. her vatandaşın harcadığı emeğe göre değer almasını, kazancının da harcadığı emeğe göre hesaplanmasını zorunlu görüyor. Onlarca maddi ve manevi bütün zenginliklerin yaratıcısı insandır, onun

170) Somer, Kenan : «Sosyalizm ve Sosyal Demokrasi», Sosyal Adalet, Mayıs 1965, s. 12.
171) Aybar M. A. : Tercüman Gazetesi Muhabirinin Sorularına verdiği Cevaplardan, Sosyal Adalet, Eylül 1964, s. 14.

yaptığı üretimdir. Bunun için de emek toplumun en yüksek değeridir. «Bütün nimetler emeğe göre paylaşılmalı, yetkiler emeğe göre edinilmelidir...» T.İ.P. milli geliri, 'emeğe göre gelir' prensibinin ışığı altında şahıslar, sınıflar ve bölgeler arasında paylaştıracaktır.» (172)

Görüldüğü gibi, T.İ.P.'liler «eşitlik», «kardeşlik», «milli gelirin adil dağılımı» gibi burjuva kavramlara kapılmıyorlar. Onlarca esas mesele sömürücülüğün ortadan kaldırılması, emekçinin emeğinin değerini almasıdır. Kapitalist üretim ilişkilerini koruyup, bu ilişkilerin yarattığı çelişmeleri hafifletmeğe çalışan «sosyal demokratları» eleştiren Kenan Somer şöyle yazıyor : «Toplum içindeki çelişme, üretim gittikçe sosyalleştiği halde, üretim araçlarının özel mülkiyet elinde kalmasından doğuyor. İnsanlara «daha adil bir düzen» özlemini veren bütün meseleler, bu temel çelişmenin sonucudur. Sosyalistlere göre bu temel çelişme ortadan kalkmadıkça, daha adil bir düzenin nesnel koşulları gerçekleştirilemez.» (173)

■ Planlı Ekonomi Hakkındaki Görüşleri

T.İ.P.'lilerin planlı kalkınma hakkındaki görüşleri de «27 Mayıs'çıların» ve «Yeni Devletçiler'in»kinden ayrıdır. Onlara göre, plan, bir metod değil, bir sistem meselesidir. Serbest piyasa sistemi içinde planlama sadece bir ekonomik programdan başka bir şey değildir. Sosyalist planlamanın ise büsbütün başka bir niteliği vardır. T.İ.P.'li sosyalistler, «Sosyal

172) T.İ.P. Programı, s. 83.
173) Somer, Kenan : «Sosyalizm ve Sosyal Demokrasi», Sosyal Adalet, Mayıs 1965, s. 13.

Adalet» Dergisi'nde Charles Bettelheim'den naklen yayınladıkları bir yazıda, plan hakkındaki görüşlerini açıklıyorlar. Bu görüşe göre, sosyalist ekonomide piyasa mekanizmasının yerini planlama alır. Sosyalist üretim koşulları planla tayin edilir. Bu, geçici devrede, piyasa mekanizmasının tamamıyla ortadan kalkacağı anlamına gelmez. Ne var ki herhalde üretimi ayarlayan baş unsur piyasa mekanizması değil, plandır. Plan sadece bir teknik olmadığı için, ya sosyalizmin koşullarını gerçekleştirmiş, ya da gerçekleştirme yolunda olan memleketlerde uygulanabilir. Bir toplumda sosyalist yapının esas unsurları gerçekleştirilmedikçe, sosyalist planlama sözkonusu edilemez. Kapitalist mülkiyet, özel bankalar, yerli özel sermayedarlar, veya yabancı menfaatlerin egemenliği altında olan bir para sistemi var oldukça, ekonomi plana göre değil, kapitalist piyasanın gereklerine göre gelişir. Ekonomik gelişmenin gerçek niteliğini, ekonomik ve sosyal gelişmeden en çok yararlanan sosyal kategorilerle, toplumun ve devletin sınıf niteliği tayin eder. Sosyalist planlamada planların hazırlanmasına ve uygulanmasına emekçilerin aktif olarak katılmasını sağlayan idari bir yapı vardır. Yani siyasal iktidar, esas itibariyle, emekçilerin elindedir. Planların hazırlanmasına ve uygulanmasına emekçilerin tesirli bir şekilde katılması hiçbir zaman kendiliğinden olmaz. Yığınların uyandırılması, sosyal, ekonomik ve siyasal hayata olumlu bir şekilde katılmalarının sağlanması da şarttır. (174)

Bundan başka, sosyalist planlama bir «indikatif» planlama değildir. Burada somut üretim hedefleri ileri sürülür. Bu hedefler önemlerine göre sıraya ko-

174) Bettelheim, Charles Prof. : «Sosyalist Planlama Nedir?», Sosyal Adalet, Ocak 1965, s. 6, 7, 8, 9.

nur. Plan ekonominin bütün sektörlerini, bütün kaynakları içine alır. Bu kaynakların toplumun ihtiyacına göre kullanılmasını sağlar.

T.İ.P.'liler Türkiye'de sosyalizme geçiş safhasında uygulanacak «planlı kalkınma» sistemini bu esaslara dayandırmak niyetindedirler. T.İ.P. programında belirtildiğine göre, milli ekonominin tümü belli devreler için hazırlanmış bir genel kalkınma planına göre idare edilecektir. «Emekten Yana Planlı Devletçilik» adını verdikleri bu sistemde, ekonomik faaliyetlerin bir azınlığın yararlarını koruması önlenecektir. Planla, ekonominin değişik alanları arasında bağ kurulacak; yatırımların, hem halkın tüketim ihtiyaçlarını karşılayacak, hem de sermaye birikimini sağlayacak şekilde ayarlanması sağlanacaktır. (175)

«Milli ekonomi plana göre dengeli ve oranlı bir şekilde hızla gelişeceği için milli hasıla ve gelir artacak... milli ekonomiyi yöneten ve bunun sonucu olarak milli gelirden emeklerine göre pay alan emekçilerin alım gücü hızla artacaktır.» (176) Türkiye'de emek gücünün bol, sermayenin kıt olduğu da gözönünde tutularak, bütün emek gücünün üretime sokulması için bütün vasıtalardan faydalanılacaktır.

Bundan başka, gerekli yatırım kaynaklarını sağlamak için vergi adaleti sağlanacak, verimsiz harcamalardan tasarruflar yapılacaktır. İç borçların ve gerekli şekilde kullanılmayan özel sermayelerin sosyal bakımdan verimli yatırımlar haline getirilmesi, başlıca finansman kaynaklarından biri olacaktır. (177)

T.İ.P.'liler böylece, planlı ekonomiyle, servet kaynaklarını, yatırım ve harcamaları kontrol altında tutmak, üretim ve tüketimi mümkün olduğu kadar

175) T.İ.P Programı, s. 72, 73.
176) Ibid. s. 73.
177) Ibid. s. 73, 74.

devlet eliyle ayarlamak niyetindedirler. Böylece, «kapitalist olmayan yol» adını verdikleri geçiş devresinde, her ne kadar piyasa mekanizması tamamıyla ortadan kalkmıyacaksa da, ekonominin işleyişinde hakim unsur olamıyacaktır. Bunun baş sebebi, plancılığın geniş bir devletçilik sistemiyle bağlı olması, yani ağır sanayiin, bankaların, ulaştırma araçlarının, dış ticaretin devletin elinde olmasıdır. Bu sayede, sosyalizme geçişi hazırlama döneminde dahi serbest piyasanın çevresini daraltmak, üretimi bir merkezden yapılan plana göre ayarlamak mümkün olacaktır.

■ T.İ.P.'lilerin Toprak Meselesi Hakkındaki Görüşleri

T.İ.P.'liler de, toplum şartlarının, çabuk ve köklü bir toprak reformuna ihtiyaç gösterdiği fikrindedirler. T.İ.P. Seçim bildirisi'nde belirtildiğine göre, Türkiye'de 3 milyon köylü ailesinden 510 bin ailenin hiç toprağı yoktur. 2 milyon 122 bin ailenin de işlediği toprak parçaları 1 ile 100 dönüm arasındadır. Bunların çoğu topraktan geçimini çıkaramamaktadır. Buna karşılık 30 bin, 50 bin, 100 bin dönümlük ve 100 bin dönümden aşkın topraklar bir avuç toprak ağasının elindedir.[178] Onlarca kalkınma davasının çözülmesi, bu şartları değiştirecek bir toprak reformunun yapılmasına bağlıdır. Tarımda üretimin arttırılması hem sanayie destek olacak, hem de işsizliği kısmen önlemeğe hizmet edecektir. T.İ.P.'li sosyalistlere göre, toprak reformunun iki ana hedefi vardır. Bunlardan biri politik, ötekisi ise ekonomiktir. Ekonomik hedef, köylü aileleri toprağa kavuşturarak, ve tarım alanına teknik yardımlar yaparak, üre-

178) T.İ.P Seçim Bildirisi, İstanbul 1965, s. 13.

timi arttırmaktır. Siyasal hedef ise «toprak ağalarının yoksul köylü vatandaş, ve genellikle, memleket politikası üzerindeki antidemokratik... gerici nüfuz ve egemenliklerini sona erdirmektir.» [179]

T.İ.P.'liler bu iki hedefi sıkı sıkıya birbirine bağlamakta, ve özellikle siyasal hedefin önemi üzerinde durmaktadırlar. Onlarca, «yarı - feodal ağaların, köy zenginleri ve büyük toprak sahiplerinin ekonomik ve siyasal nüfuzlarını kırmak için toprağın, onu işleyene verilmesi ve toprak mülkiyetine bir tavan sınır konulması gerekir. Bu sınırı aşan toprak mülkiyeti, kamulaştırılıp topraksız köylüye dağıtılmalıdır.» Bu, tarım kesiminde yeni bir gelir dağıtımının ve büyük toprak sahipleri rantının topraksız köylüye devrinin sağlanmasıdır. Yani, «toprak ağalığı müessesesinin ekonomik bakımdan tasfiyesidir». [180] Onlarca, bu mesele çözülmeden, toprak, üzerinde üretim yapan köylünün mülkiyetine verilmeden tarım meselelerinden herhangi birisini çözmeğe imkan yoktur. T.İ.P. programında şöyle deniyor : «T.İ.P. toprak reformunu, topraksız yada yeteri kadar toprağı olmayan köylüyü toprak sahibi etmek ve sömürücü toprak mülkiyetini sınırlamak anlamında kabul eder.» [181]

T.İ.P. bu hedefe ulaşmak için aşağıdaki tedbirleri almayı öngörüyor :

1. — Bir toprak kanunu ile, büyük toprak sahiplerinin elindeki toprakları, [182] kendilerine en çok 500 dönüm bırakılarak kamulaştırmak. Kamulaştırılan bu toprakları ve ağalar tarafından sürülen hazine topraklarını topraksız köylüye dağıtmak. Dağı-

179) Ibid.
180) Aksoy, Suat : «Toprak Reformu ve ötesi», «Sosyal Adalet», 11 Haziran 1963.
181) T.İ.P. Programı, YÖN, 3 Eylül 1965, s. 7.
182) Aksoy, Suat : «Toprak Reformu ve ötesi», Sosyal Adalet, 11 Haziran 1963.

tılan toprakların, tarım bölgelerine göre, bir ailenin geçimini sağlaması gözetilecektir. Toprak köylüye parasız olarak dağıtılacak, bu toprak sahiplerine mülkiyet ve miras hakkı tanınacaktır. Dağıtılan topraklar köylünün kendisi tarafmdan işlenecek, kiraya veya ortakçıya verilemiyecektir.

2. — Toprak reformunun gerçekleşmesine köylünün doğrudan doğruya katılması sağlanacaktır.

Bunun için de aşağıdaki tedbirler alınacaktır :

Toprak reformu kanununu gerçekleştirmek üzere «köy kurulları» kurulacak, kanun, merkezi teşkilat ile köylerde kurulacak bu kurullar tarafından beraberce gerçekleştirilecektir. Bu köy kurullarını, topraksız, az ve orta topraklı köylüler kendi aralarından seçerek kuracaklardır. Köy kurulları, toprak reformunu kendi bölgelerinin şartlarına göre uygulayacaklardır.

3. — Tarımda verimin arttırılması için memleket, coğrafya şartlarına ve tarımsal ürün çeşidine göre, bölgelere ayrılacak, her bölgede bir tarım istasyonu kurulacaktır. Bu istasyonların yardımıyla köylü modern tarım usullerini de öğrenecektir.

4. — Kendilerine toprak dağıtılan köylü aileleriyle topraklarına dokunulmayan orta köylülere gerekli bütün teknik yardımlar ve kredi sağlanacaktır. Ayrıca köylünün ürününü tüccara yok pahasına kaptırması önlenecek, ürünün uygun fiyatla satılması sağlanacaktır. [183]

T.İ.P.'liler ayrıca toprak reformunun gerçekleştirilebilmesi için, değişik bölge şartlarının incelenmesi gerektiğini belirtiyorlar. Halil Aytekin, «Sosyal Adalet» Dergisi'nde çıkan bir yazısında, bu konuda

183) Türkiye İşçi Partisini Tanıyalım, İstanbul 1965, s. 7, 8. Türkiye İşçi Partisi Programı, YÖN, 3 Eylül 1965, s. 7. Türkiye İşçi Partisi Seçim Bildirisi, s. 13.

yaptığı bir araştırmanın sonuçlarını yayınlıyor. Onca, değişik bölgelerde toprağın verimlilik derecesi ve tarım şartları, ekilen ürünler birbirinden çok ayrıdır. Toprak dağıtılırken ve büyük çiftçilerin mülkiyetinde bırakılacak toprağın sınırı tayin edilirken bu nokta gözönünde bulundurulmalıdır. (184)

T.İ.P.'lilerin üretim kooperatiflerinin kurulması hakkındaki görüşleri de «Yön»cülerinkinden ayrılır. Onlarca kooperatiflerin kurulmasında acele etmemek, ilk önce köylüyü topraklandırmak, kooperatifleşmeyi ikinci safhaya bırakmak gerekir. Bu konuda, Hilmi Özgen ile bir tartışmaya girişen Suat Aksoy, meseleyi şöyle koyuyor : Onca birinci safhada hedef : «Ağalık müessesesinin ekonomik bakımdan tasfiyesi» olmalıdır. Bundan başka, bugün toprağa susamış olan köylü kolayca kooperatife girmeğe kandırılamaz. Oysa, köylü işçi birleşmesine önem veren T.İ.P., köylünün istek ve dileklerini gözönünde tutmak zorundadır. Köylü toprak istediği, toprak için savaştığı bir sırada üretim kooperatifleri fikrini ortaya atmak, onu işçiden uzaklaştırabilir. Köylüyü yalan vaadler yapan politikacıların, ağaların kucağına düşürebilir. Bu tehlikeyi önlemek için ilk safhada topraksız ve az topraklı köylüyü topraklandırmakla yetinmek gerekir. Yoksa, T.İ.P. prensip olarak daha verimli bir üretim şekli olan kooperatifçiliğe taraftardır. (185)

T.İ.P. programında da, partinin prensip olarak kooperatifçilikten yana olduğu belirtiliyor. Ve hatta küçük işletme sahiplerinin, «kendi ortak meselelerini çözmek ve işlerini görmek amacıyla kooperatifleşme

184) Aytekin, Halil : «Toprak Reformundan Ne anlıyoruz?», Sosyal Adalet, 21 Mayıs 1963, s. 10.
185) Aksoy, Suat : «Toprak Reformu ve ötesi», Sosyal Adalet, 11 Haziran 1963, s. 9.

hareketine girmeleri teşvik olunacaktır,» [186] deniyor. Ancak, kooperatiflerin üreticilerin kendi istekleri üzerine kurulacağı ve köylüyü kooperatife sokmak için hiç bir şekilde zor kullanılmıyacağı belirtiliyor.

Kooperatiflerin yanında devlet çiftlikleri de muhafaza edilecek ve devlet bölge tarım istasyonları kurulacaktır. «Devlet Üretme Çiftlikleri», devlet sanayi işletmeleri gibi, demokratik şekilde çalışacak, tarım işçileri çiftlik işlerinin yürütülmesinde söz sahibi olacaklardır. Tarım istasyonlarının temel hedefi ise, küçük toprak sahiplerini kalkındırmak, onları modern teknolojiye kavuşturmak olacaktır. Bütün memleket genişliğinde tarım işletmecileri bu istasyonlar etrafında toplanacaktır. Bu istasyonlar, köylüye araç, donatım v.b. teknik yardımları sağlıyacaklardır.

Aynızamanda devlet satın alma ve kredi müesseseleri kurulacaktır. Böylece devlet, köylünün ürününü gerçek değeriyle sattırmak olanağını bulacaktır. Aracı tüccarın, fiyatları kırarak, ürünü değerinden çok aşağı fiyatlarla alması ve bundan aşırı kârlar sağlaması önlenecektir. Dış ticaret devletleştirileceği için, tarımsal ürünleri satın alan devlet müesseselerinin sayısı da çoğalacaktır. Bu müesseselerin doğrudan doğruya köylüye bağlanması ve onun yararına çalışması sağlanacaktır.

Devlet kredi müesseseleri gerek üretim sırasında, gerekse satıştan önce fakir köylüyü sıkıntıdan kurtarmak için gerekli bütün tedbirleri alacaktır. Zaten bankacılık devletleştirileceği için, tarım kredileri tamamıyla devletin elinde olacak, devlet kredileri küçük bir azınlığı değil, «büyük çoğunluğu kalkındırmak için kullanacaktır.» [187]

186) Türkiye İşçi Partisi Programı, s. 92.
187) Ibid. s. 95, 96.

Görüldüğü gibi, T.İ.P.'liler ilk safhada küçük özel toprak mülkiyetine dokunmamak, tersine bunları geliştirmek fikrindedir. Fakir köylü devlet yardımlarıyla kalkındırılacak ve kooperatifleşmeğe teşvik edilecektir. Onların fikrince, toprak reformu yapıldıktan sonra, kiracılık ve ortakçılık tamamıyla ortadan kalkmış olmıyacaktır. Çünkü, bu şekil işletmecilik büyük toprak sahiplerine özgü değildir. Reformdan sonra da, bugün olduğu gibi, orta ve hatta küçük toprak sahiplerinin topraklarını kiraya veya ortakçıya verdikleri görülecektir. Mal sahibi ile ortakçı veya kiracı arasındaki ilişkiler «bir örnek sözleşme»ye bağlanacaktır. Bu sözleşmede her iki tarafın hak ve ödevleri belirtilecek, ortakçı ve kiracının hakları korunacaktır.

T.İ.P.'liler, ilk hamlede bütün feodalizm kalıntısı sömürme şekillerini ortadan kaldıramıyacaklarını gördükleri için, büyük özel toprak mülkiyetini kaldırmayı birinci hedef olarak kabul ediyorlar. Bunun için de, ortakçılık ve kiracılık yoluyla daha büyük işletmelerin daha küçük işletmeleri ele geçirmeleri ve böylece yeniden büyük toprak ağalarının türemesini önlemek için de tedbirler düşünüyorlar. Mülkiyete sınır konacak, «büyük özel işletmelerin meydana gelmesi yasaklanacaktır.» [188]

T.İ.P.'lilerin toprak davası hakkındaki, buraya kadar anlattığımız ana prensiplerini şöyle özetleyebiliriz : 1. — Toprak dağıtımıyla 500 dönümden yukarı toprağa sahip, büyük çiftlik sahiplerinin ve yarı - feodallerin ekonomik ve siyasal nüfuzunu kırmak. 2. — Toprağı onu işleyenin malı yapmak suretiyle ve devlet yardımlarıyla fakir köylüyü korumak, üretimi arttırmak. 3. — Reformu köylüye mal et-

188) Ibid, s. 95, 96.

mek. Yani köylüyü sınıf bilincine ulaştırarak, ona dayanarak yapmak, uygulamaya köylüyü doğrudan doğruya katmak. 4. — Kooperatifleşmeye yavaş yavaş ve zor kullanmadan gitmek.

T.İ.P.'liler toprak meselesinde «tepeden inme» bir reform yapılmasına karşıdırlar. Onlarca önce yığınları şuurlandırmak, sonra bu yığınları teşkilatlandırarak demokratik yollarla reformları yapmak gerektir. Toprak reformunu zor kullanmadan, köylüye hiçbir baskı yapmadan onunla beraber yapmak tezini savunuyorlar. Onlarca, bu uzun vadeli bir yoldur. Fakat kestirme yol da yoktur. Köylü arasında bazı kıpırdamalar, toprak reformu için gösteriler başlamıştır. Bu yoldan yürümek köylüyü uyandırmak, teşkilatlandırmak gerektir.

■ Türkiye İşçi Partililerin Köylü Sınıfı Hakkındaki Görüşleri

T.İ.P.'liler, bu sınıfta, en çok köylü nüfusun büyük çoğunluğunu teşkil eden topraksız ve az topraklı köylüler üzerinde duruyorlar. Onlarca tarımda makineleşme büyük köylü yığınların topraksızlaşmasına yol açmıştır. Bu yüzden fakir köylü ailelerinin bir kısmı topraksız kalmış, bunlar ya tarım işçisi haline gelmiş, ya dağ kenarlarında daha verimsiz toprakları sürmeğe başlamış, ya da iş bulmak için şehirlere göçmüşlerdir. Tarım işçisi olarak çalışanların sayısı 1 milyonu aşmaktadır. Topraktan kopan köylülerin bir kısmı da, kasaba ve şehir etrafındaki mülkler üzerinde yeniden ortakçı olarak yerleşmektedirler. Şiddetli toprak darlığı ve toprak isteği yüzünden bu topraklar üzerindeki ortakçı tarım işletmeleri son

zamanlarda artan bir küçülme göstermiş, ortakçılık şartları ağırlaşmış ve köylü aileleri bu cüce işletmelerden geçimlerini sağlayabilmek için pek çok zahmete katlanmak zorunda kalmışlardır. (189)

T.İ.P.'lilerin hesaplarına göre tarımda 3,5 milyondan fazla gizli işsiz vardır. Bu da köylü yığınların yükünü arttıran etkenlerden biridir.

Yaptıkları tahlillere göre, tarımda makineleşme ve kapitalistleşmenin bazı olumlu sonuçları da vardır. Örneğin köylü, bu sayede hareketli hale gelmiş ve biraz uyanmıştır. Durumunun kötülüğünü eskisi gibi tevekkülle kabul etmemekte, düzelmesini istemektedir. «Çukurova'nın topraksız köylülerinin toprak istemek için yaptıkları yürüyüşler bu uyanışın açık işaretidir.» (190) Köyün eski içe kapanıklığı az çok kırılmış, köy ekonomik ve sosyal bakımdan dış etkiler altında kalmağa başlamıştır. Bu durum, yoksul köylülerde köklü değişiklikleri isteyecek bir ruh haleti yaratmıştır.

T.İ.P.'nin programında şöyle deniliyor : «Yoksul köylü yığınların sosyal gelişmemizde özel bir yeri vardır. Emekçi sınıflar arasında en kalabalık sınıf olduklarından... köylü yığının desteği ve aktif iştiraki olmadan reform yapılmaz.» (191) Yayınlarından T.İ.P.'lilerin köylü ile işçi arasında sıkı bir işbirliğini, ilerici reformları gerçekleştirmenin şartı olarak kabul ettikleri görülüyor. Ancak bu hususta, henüz ilk adımların atıldığı söylenebilir. Zira dağınık ve teşkilatsız olan köylü yığınlara ulaşmak zaten zordur. Köylü yığınların tarihi, ekonomik, siyasal, sosyal bir takım nedenlerden ötürü gerici sınıflara bağlı durumda bulunmaları ve bir çok maddi güçlükler bu

189) T.İ.P. Programı, s. 55, 56.
190) T.İ.P. Programı, s. 56.
191) Ibid. s. 57.

yığınlarla bağlar kurulmasını güçleştirmektedir. Bu sebeplerden, programlarına «topraksız ve az topraklı köylüleri... Türkiye'nin kaderi üzerinde söz ve karar sahibi kılmak» hedefini koyan T.İ.P.'lilerin bu yönde ancak bazı adımlar attıkları söylenebilir.

T.İ.P.'lilerin veya onlara bağlı gençlerin çabalarıyla tarım işçilerinin toprak için yaptıkları savaşa yön verilmiş ve 1965 seçim kampanyası sırasında parti teşkilatı yurdun değişik köşelerindeki köylere giderek buralarda sempatizanlar kazanmağa ve teşkilat nüveleri kurmağa muvaffak olmuşlardır. Amma, bu alanda daha çok iş görülmesi gerektiğini T.İ.P.'liler de kabul etmektedirler.

■ Reformları Gerçekleştirme Yolu Hakkındaki Görüşleri

T.İ.P.'lilerin, esas itibariyle, 27 Mayıs'çılar ve «Yön»cüler ile birleştikleri nokta, toprak reformu, vergi reformu gibi reformların bir an önce gerçekleştirilmesi, dış ticaretin, bankacılığın, sigortacılığın, ağır sanayiin devletleştirilmesidir. Ancak onlar bütün bunları geçiş safhasının icapları olarak görüyorlar. Mesele, reformların hangi yollardan gerçekleştirileceği, hangi güçlere dayanılarak nasıl bir siyasal mekanizmayla yapılacağı meselesidir.

T.İ.P.'li sosyalistlerin bu konudaki görüşlerini üç temel prensipte toplayabiliriz :

1. — Onların fikrince, reformların gerçekleştirilmesi sorunu toplumun sınıf yapısı ve sınıflar dengesi sorunuyla sıkı sıkıya bağlıdır. Yani reformlar ancak, köklü değişikliklerde çıkarları olan sınıfların uyanması ve teşkilatlanması ile gerçekleştirilebilecektir.

2. — Kestirme yol yoktur. Reformları demokratik yollardan yapmak, bunun için de yığınları uyandırmak meselesini ön hedefler sırasına koymak gerektir.

3. — Anayasanın garantilediği demokratik hak ve hürriyetlerin gerçekleştirmesine, bir burjuva demokrasisi safhasına ihtiyaç vardır. İlerici aydınlar bu hak ve hürriyetlerin gerçekleştirilmesinde birleşmelidirler.

«Sosyal Adalet» Dergisi'nde bu konuyu işleyen Behice Boran şöyle yazıyor : «Askeri hükümet darbelerinin yer aldığı azgelişmiş memleketlerde, çok kez eski ekonomik - sosyal düzen, yani feodal sistem bozulmuş, amma tamamıyla tasfiye olmamıştır. Kapitalist üretim sistemi başgöstermiş ve şu veya bu derecede gelişmiş, amma bütün ekonomiye hakim olacak duruma gelmemiştir. Bu durumda ne eski düzenin artığı toprak bey ve ağaları sınıfı, ne de yeni ticaret ve sanayi sermayecileri sınıfı ekonomiye ve topluma tam hakim olabilecek ve kendi üretim sistemlerine göre toplumu kalkındıracak güçtedirler.» [192]

Boran'a göre, bu durumun yarattığı ağır şartlar altında ezilen halk yığınları da henüz gerici sınıflara karşı koyacak güçte değildirler. Zira, ekonomik şartların zorluğu ve dünyada demokratik hareketin gelişmesi her ne kadar bu sınıf ve zümreler üzerinde etkiler yapıyorsa da, henüz yeni uyanmağa başlamış olan halk yığınları sosyal - ekonomik meselelerin kendi çıkarlarına çözülmesini sağlayabilecek duruma gelmemiştir.

T.İ.P.'li sosyalistler 27 Mayıs'çıların hedef edindikleri reformların gerçekleştirilememiş olmasını da

192) Boran, Behice : «Halk Yararına Olan Demokrasi Bütün Güçlükleri Çözecektir». Sosyal Adalet, 11 Haziran 1963, s. 3.

şöyle izah ediyorlar : «Sosyal Adalet» Dergisi'nin bir başyazısında 27 Mayıs hükümet darbesinden sonra Türkiye'nin «maddi yapısında herhangi bir değişiklik olmadığı» belirtiliyor. «Reformlar gerçekleştirilmediği gibi planlı kalkınma da temel yapıyı değiştirecek yerde, emekçi halk yığınlarına ağır bir yük olmuştur,» [193] deniyor. «Sosyal Adalet» Dergisi bu durumun nedenini şöyle izah ediyor : «Bir hükümet darbesiyle iktidara gelen kadro, yukarıdan aşağı tedbirleri halka kolay kolay kabul ettiremiyecektir, ettiremez. Zira, halk benimsemediği tedbirlere karşı koymak eğilimindedir : Emekçi yığınların büyük bir kısmı aldatılmış, devrimlere karşı kışkırtılmıştır.» [194] Gerici sınıfların direnmesine karşı koyacak kadar şuurlu ve teşkilatlı değildir. Yazıda bu durum belirtildikten sonra şu sonuca varılıyor : «Türkiye'de devrimlerin gerçekleşebilmesi için, ilk önce emekçi halkın uyandırılıp şuurlandırılması, devrimleri benimsemesi lazımdır. Bundan dolayı bizde devrimci yolun mutlaka demokrasiden geçmesi şarttır.» [195]

Behice Boran, bir askeri hükümet darbesiyle iktidarı ele geçirerek reformları gerçekleştirmek tezine karşı yazdığı bir yazıda, bu şekilde iktidarı ele alacak kimselerin reformcu bir kadroyu işbaşına getirip getirmiyecekleri sorusunu ortaya koyuyor. Onca bu sorunun cevabı mutlaka olumlu değildir. Bundan başka, böyle reformcu bir aydın kadro işbaşına geçmiş de olsa, burjuvazinin gerici zümrelerinin, yarı feodallerin direnmesine uğrayacaktır. İktidarı ele geçirmiş olan güçler ile onların işbaşına getirdiği aydınlar arasında fikir ayrılıkları çıkabilir. Aydın kadronun kendi içinde çelişmeler doğabilir. Sonra, bu

193) «Köklü Reformlar Yapılmadıkça», Sosyal Adalet, 30 Nisan 1963, s. 3.
194) ibid.
195) ibid.

kadro faaliyete geçtiği sırada henüz toplumu, gerçekleştirmek istediği reformlar için hazır bulmayacaktır. Yani halk yığınları uyandırılıp, teşkilatlandırılmamış, bir hareket içinde politik eğitim görüp bilince varmamış aydınlara karşı kuşkulu bir durumda olacaktır. (196)

Behice Boran'ın fikrince, önce reformları yaparak halkı kazanmak ve uyarmak tezi de yanlıştır. Çünkü reformların, planların ilk uygulama anında muhakkak bir takım güçlükler ve yanlışlıklar olur. Çok kez bunların uygulanması bazı fedakarlıklar ister. Reformlar her ne kadar halkın yararına ise de, «uzun bir süre halkın daha fazla, daha randımanlı çalışmasını ve elde edilen gelirin büyük kısmının yiyip içmeye, giyinip kuşanmaya değil, biriktirmeye ve yatırıma ayrılması gerekecektir.» (197) Önceden bilince vardırılıp, güveni kazanılmamış yığınlara bu durumu kabul ettirmek zor olur. Onca zaten yoksul ve yorgun bir halk yığınından yeni fedakarlıklar istemenin zorlukları küçümsenmemelidir.

Boran'ın fikrince reform hedeflerine ulaşmak için kestirme yol yoktur. Sık sık ileri sürülen «Arap Sosyalizmi» örneği de bunun bir delilidir. Nasır idaresi bugünkü «Arap Sosyalizmi»ne gelinceye kadar tam 10 yıl kaybetmiştir. Savunduğu «sosyalizmin» nasıl bir «sosyalizm» olduğu da tartışılır bir konudur. Boran'ın vardığı sonuç şudur : «Anayasa teminatı altında, demokratik, teşkilatlı bir politik hareket içinde halk kitleleriyle aydınlar kadrosu kaynaşmadıkça, kitleler kadar aydınlar da bu hareket içinde politik eğitim, karşılıklı güven, ekip halinde çalışma ve iktidar için demokratik mücadele tecrübesi ka-

196) Boran, Behice : «Kestirme Yol Yoktur», Sosyal Adalet, 28 Mayıs 1963, s. 3.
197) Ibid.

zanmadıkça, kestirmeden işbaşına getirilecek bir kadro halkın yararına reformları sanıldığı gibi kısa bir sürede yapıp başarıyla uygulayamaz.» [198]

Azgelişmiş ülkelerin bir çoğunda, askeri hükümet darbeleriyle reformları gerçekleştirmek çabasını ele alan Fethi Naci, bu yola başvurulmasının nedenini şöyle anlatıyor : Feodalizm kalıntılarının hâlâ önemli bir rol oynadığı bu memleketlerde, burjuvazi, feodal sistemin tasfiyesinde halk yığınlarına dayanmak istemiyor. Bunun köklü bir devrime yol açmasından korkuyor. Bundan başka, bu memleketlerde ilerici reformları yapmak isteyen kuvvetler, halk desteğinden yoksun oldukları için, askeri diktatoryaya gidiyorlar. Bu sebeplerden azgelişmiş memleketlerin bir çoğunda burjuvazinin ilerici bölümleri, çoğu sefer orta tabakalardan gelen aydınlar yada ordu iktidara geliyor. Fethi Naci, bu şekilde kurulan idarelere, «üniformalı orta sınıf diktatörlüğü» adını veriyor. [199]

Onca iktidara bu yoldan gelmenin demokrasi ile bir ilgisi yoktur. Halk yığınları teşkilatlanmadıkça, siyasal bilinç seviyeleri yükselmedikçe, bağımsız bir kuvvet olarak memleket meselelerinin çözümüne katılmadıkça, askeri darbeler bir sonuç vermeyecektir. [200]

Görüldüğü gibi, T.İ.P.'liler Türkiye'de sosyalizmin şartlarını hazırlamayı dahi uzun vadeli bir iş olarak görüyorlar. Onlarca Türkiye'de toplumun subjektif şartları henüz bir devrime elverişli değildir. Bu şartlar gelişmeden girişilecek reformcu, devrimci hareketler neticesiz kalmağa mahkumdur. Bu sebepten, haklı olarak, işçi sınıfının ve emekçi yığınların şuur-

198) Ibid.
199) Naci, Fethi : «Azgelişmiş Ülkelerde Askeri Darbeler ve Demokrasi», Sosyal Adalet, 16 Temmuz 1963, s. 7.
200) Ibid.

landırılmasına, teşkilatlanmasına günün ana meselesi olarak bakıyorlar.

Onların fikrince 27 Mayıs hareketi, yığınların uyandırılması ve teşkilatlandırılması bakımından elverişli bir ortam yaratmıştır. 1961 Anayasasıyla halka bir çok siyasal, sosyal, demokratik haklar tanınmıştır. Onlarca anayasanın getirdiği «sosyal devlet», «sosyal adalet» kavramları, vatandaş hak ve hürriyetlerinin teminat altına alınması ve devlete bir çok sosyal ödevler yüklenmesi ile «Türkiye» batıdaki demokratik gelişmelerin uzun safhalarını atlamış bulunuyor. [201]

Bundan başka, 1960'tan bu yana sendika faaliyeti canlanmıştır. İşçiler bütün memleket davalarına ilgi gösteriyorlar. «Kendi teşebbüsleriyle, tavizsiz, öz partilerini kurmak suretiyle de siyasal teşkilatlanma bilincine varmıya başladıklarını gösteriyorlar.»[202] Behice Boran'a ve diğer T.İ.P.'li sosyalistlere göre, köylülerde de uyanma belirtileri ve tarım işçilerinde teşkilatlanma istekleri vardır. Aydınlara düşen iş, bu gelişmeleri hızlandırmak ve bunlara yön vermektir.

Onlarca, Atatürk'ün ilkelerini günün şartlarına göre uygulamak isteyen aydınların sayısı artmaktadır. Bu aydınlara düşen iş, anayasa teminatı altında bulunan haklara dayanarak bütün bu hakların kağıt üstünden hayata geçmesi için savaşmaktır. Halk yığınlarını bu hedefler etrafında teşkilatlandırmak ve «onları memleketin siyasal sahnesinde kendi çıkarlarına, aktif rol oynamağa hazırlamaktır.» [203] Böylece halk, gerçek bir politik kuvvet haline getirilerek, kendi çıkarlarına uygun düzeni korumak isteyen ge-

201) Boran, Behice: «Kestirme Yol Yoktur», Sosyal Adalet, 28 Mayıs 1963, s. 3.
202) Ibid.
203) ibid.

rici sınıflara karşı çıkabilir. Aydınlar da, yığınlar da gerekli reformların yapılmasına ancak bir politik savaş içinde hazırlanacaklardır.

Behice Boran'a göre halk yığınlarını kendilerini aldatan gerici partilerin etkisinden kurtarıp kendi hakları uğruna politik savaşa sokmak gerekir. «Sosyal gelişme tıkanıklığının biriktirdiği kuvvetler bir kere yol bulunca, gelişme ve değişme çok hızlı olur.» (204)

Görüldüğü gibi, T.İ.P.'li sosyalistler, sosyalizme demokratik yoldan gidilmesinde ısrar ediyorlar. Onlarca, sosyalizmin gerçekleşmesi için işçi sınıfının seçim yoluyla iktidara gelmesi lazımdır. Bunun için de işçi sınıfının teşkilatlanması, kuvvetlenmesi gerekir. Demokrasi, sosyalizmi gerçekleştirecek kuvvetlerin teşkilatlanmasını sağlıyacak ortamdır. (205)

■ Demokrasi Anlayışları

«Sosyal Adalet» yazarlarından Mustafa Aslan'a göre, bu sebepten bugün Türkiye'de sosyalizmin önde gelen sorunu demokratik ortamı hazırlamak, bu yolda demokratik ve bağımsız kuvvetleri ve işçi sınıfını teşkilatlandırmak meselesidir.

Şunu da belirtmek gerekir ki, T.İ.P.'li sosyalistlerin demokrasiden anladıkları şey sadece, yığınlara bazı demokratik hak ve hürriyetler sağlayan burjuva demokrasisi değildir. Behice Boran demokrasiyi şöyle tarif ediyor : «Demokrasi bütün bir toplum düzeni ve bütün bir toplum felsefesidir. Siyasal alanda olduğu kadar ekonomik alanda da, sosyal ve kültürel

204) Ibid.
205) Aslan, Mustafa : «Niçin Aşağıdan Yukarı», Sosyal Adalet, 11 Haziran 1963, s. 6.

alanda da demokrasi, toplumu demokratik esaslar üzerinde aşağıdan yukarıya teşkilatlandırarak... gerçekleştirilebilir.» [206] Onca böyle bir demokrasi ancak tam gelişmiş bir sosyalist düzende gerçekleştirilebilir. Yani demokratik bir toplum ancak bir sınıfın diğerini sömürmediği, sınıf çelişmelerinin bulunmadığı bir toplumdur. Amma, sınıflı parlamenter demokrasi rejimlerinde de düzenin imkan nisbetinde halk yararına işlemesi, demokratik hak ve hürriyetlerin hayata getirilmesi mümkündür. Toplumun daha ileri bir safhaya geçebilmesi için, böyle bir merhale gereklidir. Onlarca, iktidara nasıl geçileceği, iktidarın nasıl el değiştireceği her toplumun kendi şartlarına bağlıdır. Ama halk yığınları iktidara katılmadığı sürece o iktidar halktan yana bir iktidar olamaz. Halkçı, demokratik bir idare halkın iktidara geçtiği veya hiç değilse iktidar üzerinde kuvvetli bir nüfuz sahibi olduğu idaredir. [207]

Bu yola giden ortamı yaratmakta, demokratik kuvvetlerin ve işçi sınıfının teşkilatlanmasını sağlamakta aydınlara önemli ödevler düşmektedir. Anayasanın garantilediği demokratik hakların gerçekleşmesi uğrunda bütün ilerici güçlerin, özellikle ilerici aydınların, birleşmesi gerekir. Fethi Naci'nin fikrince, ilkel bir «laborizm» veya yığınlardan kopmuş bir aydınlar hareketi «Türkiye'yi kurtaramıyacaktır.» Yapılacak iş, sosyal ve ekonomik hakları yaşar hale getirmek için iktidarlar üzerinde baskı yapmaktır. Bunun için de emekçi yığınların, köylülerin, aydınların, aydın gençliğin, şehirde orta tabakaların birleşecekleri platformu bulmaktır. [208] Bu plat-

206) Boran, Behice: «Halk Yararına Olan Demokrasi Bütün Güçlükleri Çözecektir», Sosyal Adalet, 11 Haziran 1963, s. 8.
207) İbid.
208) Naci, F.: «Azgelismiş Ülkelerde Askeri Darbeler ve Demokrasi», Sosyal Adalet, 16 Temmuz 1963, s. 6.

form onca, anayasada yer alan siyasal hürriyetler ve sosyal reformlardır.

Başka bir deyimle, T.İ.P.'liler reformların demokratik yolla, halk eliyle gerçekleşmesini istiyorlar. Bunun için de, emekçi yığınların ve halk kitlelerinin uyandırılacağı uzun bir devreye ihtiyaç vardır. Bugün yapılacak iş, böyle bir burjuva demokrasisi devresini sağlamak için anayasanın gerçekleşmesini teminat altına almaktır. Bunun için de bütün demokratik güçlerin demokratik hak ve hürriyetleri, anayasayı korumak savaşında birleşmeleri, halkın iktidara geçmesini sağlıyacak zemini hazırlamaları gerekir.

■ T.İ.P.'lilerin Milli Burjuvazi Hakkındaki Görüşleri

T.İ.P.'li sosyalistler milli burjuvazinin toplum gelişmesinde oynıyabileceği rol hakkında çok iyimser değildirler. Prensip olarak az gelişmiş memleketlerin bir çoğunda milli burjuvazinin devrimci niteliğini, anti - emperyalist, anti - feodal savaşta önemli bir rol oynadığım kaydediyorlar. Ne var ki Türk burjuvazisini bu açıdan inceledikleri vakit olumlu bir sonuca varamıyorlar.

T.İ.P. programında burjuvazi sorunu şöyle ele alınıyor :

Türkiye iç pazarı gelişmemiş, ham madde ve zirai maddeler ihracatçısı ve mamul eşya ithalatçısı bir memlekettir. Bundan ötürü de ithalatçı ve ihracatçı tüccarlar kuvvetli ve hakim bir tabaka teşkil ederler. Bu tabakamn daha ağır basan büyük toprak sahipleri sınıfı ile yakın bağları vardır. Ayrıca,

büyük toprak mülkiyeti ile ithalat ve ihracat ticaretinin aynı kişiler elinde toplandığına da rastlanmaktadır.

Yabancı sermaye çevrelerine dış ticaret yolu ile bağlı olan bu ithalatçı ve ihracatçı tabaka, sömürücü yabancı sermayenin Türkiye'de aracılığını ve temsilciliğini yapmaktadır. Türkiye ekonomisinin bağımlı kalmasında, hızla sanayileşmemiş bulunmasında, bu tabakanın tutucu etkileri büyüktür.

İç pazarın gerektiği kadar gelişmemiş olması yüzünden, tüccar tabakasının iç ticaretle uğraşan kısmı, ithalatçılar ve ihracatçılar yanında çok daha güçsüz ve onlara bağlı durumdadırlar. Bu tabaka, ticaretini genişleterek modern bir ticaret işletmeciliğine gidememekte, biriken sermayesini genellikle taşınmaz mallara, ya da sanayi imalatının ilk safhasını teşkil eden işlere yatırmaktadırlar. Sosyal-ekonomik tutumları bakımından tüccarlar tabakasının bu grubu da, ithalatçı ve ihracatçılar gibi tutucu, hatta onlardan da gericidirler. (209)

T.İ.P.'lilere göre, «ticaret kapitali gibi, sanayi kapitali de aracı bir nitelik göstermektedir.» (210)

1950'den beri montaj, ambalaj v.s. gibi bir çok sanayi dalları yabancı sermayeye dayanarak gelişmekte, böylece sanayici de yabancı sermayeye bağlı duruma düşmekte, ona aracılık etmektedir. Onlarca, sanayiin memleket ekonomisindeki yeri zayıftır, ve buna bağlı olarak sanayiciler, büyük toprak sahiplerinin, ithalatçı ve ihracatçı tüccarların yanında çok daha güçsüzdür.

Gerek M. A. Aybar, gerekse Behice Boran, Türkiye'de sanayi burjuvazisinin henüz kuvvetlenme-

209) T.İ.P. Programı, s. 33, 34.
210) Ibid. s. 35.

miş, bağımsız bir şahsiyet kazanmamış olduğu fikrindedirler. [211] Behice Boran'a göre, milli burjuvazinin demokratik cepheye girip girmemesi meselesinden önce, böyle bir burjuvazinin var olup olmadığını araştırmak gerekir. Onca, Türkiye'de sanayi az gelişmiş olduğu için sanayi burjuvazisi de zayıf kalmıştır. Boran soruyor : «Burjuvazinin ihracatçı, ithalatçı ve rantiye guruplarını çıkardıktan sonra, sanayici gurubun sayısı ve iktisadi gücü nedir? Ne dereceye kadar bunlardan koparak ayrı bir sanayi burjuvazisi niteliğini almıştır?» [212] Bu soruyu cevaplandırmak için yeter derecede istatistik bilgi ve araştırmalar olmadığını iddia eden Behice Boran, burjuvazi ile ilgili iki önemli konuya değiniyor. Bunlardan biri, yerli sanayicilerin yabancı sermayeye karşı koymaktan ziyade, onunla işbirliği yapmak çabasında olmasıdır. İkincisi de, onca, Türk burjuvazisi için toplumda sınıf çelişmelerinin gelişmesi, emperyalizmle olan çelişmeden daha büyük bir tehlikedir. Yani burjuvazi için işçi hareketinin gelişmesini önlemek, yabancı sermayeye karşı savaşmaktan daha önemlidir. Boran, «kâr peşinde olan yerli sanayici gurubu, yabancı sermayeye karşı direnmenin mümkün olmadığı sonucuna varmış, onunla işbirliği ederek kârını çıkarmak yoluna sapmıştır,» [213] diyor. Buna karşılık, bu sanayici gurubu grev ve toplu sözleşme kanunlarına ve işçilerin yararına olabilecek diğer tedbirlere şiddetle karşı koymuşlardır.

Boran'ın bu düşüncesi, bu eserde önce ileri sürdüğümüz bir tezi, yani Türkiye'de kapitalizmin bir hayli gelişmiş ve sınıf çelişmelerinin kesinleşmiş ol-

211) Avbar, M. A. : «Vatan Gazetesi Muhabirine verdiği Mülakat», Vatan, 24 Eylül 1962.
212) Boran, B. : «Türkiyede Burjuvazi yok mu?», YÖN, 12 Eylül 1962, s. 8.
213) ibid.

duğu görüşünü doğruluyor. Hatta sınıf çelişmelerinin yavaş yavaş ön plana geçtiği, emperyalizmle olan çelişmeyi ikinci planda bırakmağa başladığı fikrini uyandırıyor.

Fethi Naci, Türk Burjuvazisinin değişik tabakaları etrafında yaptığı tahlilde, milli burjuvaziyi adeta arıyor. Onca, milli burjuvazi, «iç pazarın sömürülmesiyle ve bu pazar üzerinde emperyalist monopollerin hakimiyetinin kaldırılmasıyla yakından ilgili olan burjuva tabakasıdır.» [214] Dış sömürücülerle hiçbir çatışması olmayan büyük ithalatçı zümre elbette bu kategoriye giremez. İhracatçıların ihraç mallarının fiyatlarından ötürü sömürücülerle çatışmaları oluyor. Fakat onlar fiyat farkını köylülere yüklemek suretiyle meseleyi hallediyorlar. Bu bakımdan onlardan da emperyalizme karşı herhangi bir hareket beklenemez. Özel sektörün milli burjuvazi kategorisine girecek bölümü ancak sanayiciler olabilir. Fakat Fethi Naci'ye göre de, Türkiye'de bağımsız bir sanayiciler zümresi yoktur. Ekseriya bir özel müteşebbis hem sanayici hem toprak ağasıdır. Onca, mevcut milli burjuva unsurları demokratik cepheye çekmekteki başka bir zorluk da bunların organize olmamasıdır. Odalar Birliğine sanayiciler değil, ithalatçılar hakimdir. [215] Bu şartlarda T.İ.P.'liler adeta emperyalizme karşı işbirliği yapacak bir filli burjuvazi aramakta, fakat bulamamaktadırlar. Gerek Fethi Naci, gerekse Behice Boran, haklı olarak, burjuvazinin değişik tabakalarının incelenmemiş olmasını günün en büyük eksiklerinden biri olarak kabul ediyorlar.

Gerçekten de T.İ.P.'lilerin derin bir bilimsel in-

214) Naci, F.: «Bölünmek Değil, Birleşmek», Sosyal Adalet, 19 Mart 1963, s. 12.
215) Ibid.

celeme yapmadan vardıkları bu sonuçların doğruluğundan şüphe edilebilir. Acaba, Türkiye'de sanayi gelişmemiş olduğu için, sanayi burjuvazisinin de zayıf olduğu hükmü doğru mudur? Zira, T.İ.P.'lilerin de «Sosyal Adalet» Dergisi'nde belirttikleri gibi, devlet eliyle kurulmuş sanayiin önemli bir kısmı özel ellere devredilmiş, ve bu şekilde büyük özel sanayiciler belirmiştir. Rakamlar, sanayiin ekonomideki rolünün günden güne arttığını göstermektedir. Daha önceki bahislerde de belirtmiş olduğumuz gibi, Türk sanayii öteki azgelişmiş memleketlere oranla, nisbi bir gelişme yapmıştır. Ancak, İkinci Dünya Harbi'nden bu yana gelişen büyük burjuvazinin bir karma burjuvazi niteliği taşıdığı doğrudur. Sanayi burjuvazisi bu burjuvazinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Amma, acaba bu hal sanayi burjuvazisinin zaafını mı, yoksa gücünü mü gösteriyor?

Fikrimce, Türk burjuvazisinin yabancı sermayeye karşı direnmemesinin nedenlerini daha etraflı olarak ele almak gerekir. Zira, iktisaden Türkiye'den daha az gelişmiş, sanayiin daha geri bulunduğu memleketlerde milli burjuvazinin Türk burjuvazisinden farklı bir nitelik taşıdığı ve emperyalizme karşı direndiği görülüyor. Türkiye'de de kırk yıl önce, milli burjuvazi daha az gelişmiş olduğu halde, emperyalizme karşı direnecek güçteydi. O vakitten beri özel sermaye devlet sermayesine dayanarak oldukça büyük bir gelişme yapmış, kısmen de yabancı sermayeye dayanarak semizlenmiştir. Yani, bağımsız bir sanayi burjuvazisi gelişmemişse bunun nedenlerini gene Türkiye'de kapitalizmin gelişme seviyesinde ve bu gelişmenin özelliklerinde aramak gerekiyor.

Daha önceki bahislerde de belirtmiş olduğumuz gibi, İkinci Dünya Harbi'nden sonra orta tabakalar

eriyip dağılma prosesine girmiştir. Bir yanda, yeni tip bir büyük karma burjuvazi belirirken, öte yanda da orta ve küçük burjuvazi ezilmeğe başlamıştır. 27 Mayıs hareketinde bu ezilen tabakaları temsil eden yurtsever aydınların emperyalizme değil, doğrudan doğruya büyük burjuvaziye karşı çıktıkları görülmüştür. Yani Türkiye'nin kendi içindeki tabakalaşmalar ve burjuvazinin iç savaşı ön plana çıkmıştır. 1960'tan sonra buna, işçi sınıfının burjuvaziye karşı aktif ve açık savaşı da katılmıştır. Bütün bunlar Türkiye'de kapitalizmin gelişme seviyesi ile sıkı sıkıya bağlıdır. İşçi sınıfı sayı bakımından genişledi, sömürücülere karşı savaşı arttı ise, her halde bunun sanayiin ve sanayi burjuvazisinin gelişmesiyle bir ilgisi vardır. T.İ.P.'liler meseleyi bir de bu yönden ele almış, Türkiye'de kapitalizmin gelişme seviyesi ve özellikleri etrafında daha derin incelemeler yapmış olsalardı, belki Türkiye'de milli burjuvazinin durumu ve emperyalizme karşı tutumu hakkında daha gerçekçi sonuçlara varabileceklerdi.

Şüphe yok ki, bu konuyla ilgili olarak, emperyalizmin Türkiye'ye girişinin bazı özelliklerini de incelemek gerekir. Rakamlar, 1960'a kadar yabancı sermayenin Türkiye üzerindeki ekonomik baskısının sınırlı olduğunu gösteriyor. Bu tarihe kadar, emperyalizmin nüfuzu daha ziyade askeri ve siyasal alanlardadır. Bu tarihten sonra ise yabancı sermaye yatırımlarının arttığı, yerli-yabancı sermaye rekabetinin yüze çıktığı görülüyor. [216] Nitekim, burjuvazi içinde emperyalizme karşı kıpırdamalar da bu tarihten sonra başlamıştır.

Fakat herhalde bugün için, milli burjuvazinin daha ziyade bir potansiyel kuvvet durumunda oldu-

216) Bak: s. 165 - 174.

ğunu ve bu durumun izahı için daha derin tahlillere lüzum olduğunu kabul etmek gerekir.

Milli burjuvazinin üst tabakalarından ümidi kesen T.İ.P.'li sosyalistlerin kendilerine müttefik olarak el zanaatkarlarıyla, esnafı seçtikleri görülüyor. Onlarca, Türkiye'nin az gelişmiş olmasından ötürü, toplumda küçük tüccar, esnaf ve zanaatkarlar hâlâ kalabalık ve önemlidirler. Bu tabakalar geçim sıkıntısı içinde ve geleceklerinden emin değildirler. Kredi ve ham madde bulmakta, mamullerini gereği gibi değerleyip, pazarlamakta büyük sıkıntılar çekiyorlar. Bundan ötürü de ekonomik, sosyal gelişmelere daha istekli hale gelmişlerdir. Gelir ve vergi dağılımında adalet, sosyal sigortaların kuvvetlenmesi, iç pazarın genişletilmesi, kısacası anayasanın sağladığı sosyal hakların uygulanması ve kalkınmanın başarılması bu tabakaların çıkarlarına uygundur. «Amma bu tabakalar, kendi başlarına güçlü olmadıklarından, ancak işçi sınıfı ve öteki emekçi yığınlarla iş ve kader birliği halinde, aynı örgüt içinde veya etrafında toplanıp, hareket ederek toplumun gelişme ve kalkınmasında ve kendi çıkarlarını sağlamakta etkili olabilirler». [217]

T.İ.P.'nin programında, orta tabakalardan aydınların da burjuvazinin önemli bir bölümü olduğu belirtiliyor. Bunlar, «kamu sektörü ile özel sektörün ücretli ve maaşlı memurları ve serbest meslek mensuplarıdır». [218] Bunlar genellikle orta burjuvaziye girmekle beraber, yüksek ihtisas sahibi meslek sahipleri ve yüksek kademelerdeki memurlar, daha ziyade, burjuvazinin üst tabakalarına bağlıdır. Öte yandan gelirleri ve yaşama seviyeleri çok düşük olan

217) T.İ.P. Programı, s. 40
218) Ibid. s. 41.

serbest meslek sahipleriyle memur ve ücretlileri, «daha ziyade, emekçi halk yığınlarından saymak doğru olur». [219] Bunlar şiddetli bir geçim sıkıntısı içindedirler : Üstelik, okumuş, yazmış olmanın verdiği bir «içtimai mevki» anlayışına da sahip bulunduklarından, geçim sıkıntısını ayrı bir kesinlikle duymaktadırlar. Yeteri kadar iş yapmağa olanak bulamayan yüksek tahsilli, fakat dar gelirli serbest meslek sahiplerinin durumu da budur. «Bu sebepten şehirli orta burjuvazinin bu tabakaları huzursuz, hallerinden şikayetçi, sosyal değişmelere ve gelişmelere eğilimli, sosyal adaletten ve sosyal devletten yanadırlar». [220]

Bu esaslara dayanarak, T.İ.P.'liler 1965 seçimleri için çıkardıkları bildiride işçiler ve ırgatlarla beraber zanaatkarlara, küçük esnafa, küçük tüccar ve memurlara, subaylara ve Atatürkçü aydınlara hitabediyor, onları sömürücü sınıfların sömürücülüğüne karşı ve 27 Mayıs'ın hedeflerine ulaşmak için birlikte savaşa çağırıyorlardı. Aynızamanda, T.İ.P.'nin bir teşkilat olarak 27 Mayıs'çı subaylardan bazılarıyla işbirliği yaptığı, bu subaylardan bazılarının partiye girdiği, Yeni Devletçilerle, Atatürkçü, ilerici aydınlarla bir çok meselelerde beraber hareket ettikleri de görülüyor. Petrol davası, toprak reformu v.s. gibi.

Bütün bunlardan çıkarılacak sonuç şudur : T.İ.P. demokratik devrimin tamamlanması, «Milli Demokratik Cephe»nin kurulması ve milli bağımsızlığın sağlanması için, burjuvazinin bazı zümreleriyle işbirliği yapılabileceği ve yapılması gerektiği inancındadır. Olaylar, T.İ.P.'li sosyalistlerin, işçi sınıfından sonra en çok burjuva aydınlarına ve küçük burjuva-

219) Ibid.
220) Ibid. s. 42.

ziye yaklaştıklarını gösteriyor. Sanayi burjuvazisinin üst tabakalarına karşı tereddütlü durumdadırlar. Daha doğrusu bu zümrelere yaklaşmak, onlarla birlik kurmak için bir zemin bulamıyorlar. Bu da Türkiye'nin yukarda belirttiğimiz sosyo - ekonomik şartlarıyla sıkı sıkıya bağlıdır.

■ Sonuç

T.İ.P. etrafındaki aydınların geliştirdikleri «sosyalist yolla kalkınma» akımının toplumdaki rolünü şöyle özetleyebiliriz :

Bu akımın, 1960'tan sonra Türkiye'de gelişme olanağım bulan fikir hareketlerinin en ilericisi olduğu söylenebilir. Zira T.İ.P.'liler sadece sömürücü sınıflara ve emperyalizme cephe almakla kalmamış, aynızamanda soysuzlaştırılan «sosyalizmin» bilimsel niteliğini ortaya koymuşlardır. T.İ.P.'liler 1960'tan sonra beliren öteki demokratik akımlardan ayrı olarak, üretim araçlarının sosyalleştirilmesi hedefini gütmüş, dergi ve yayınlarında milli gelirin emeğe göre dağıtılması ve sömürücülüğün bu yollarla ortadan kaldırılması tezini savunmuşlardır. Sosyalizme hazırlık safhasında kurulacak devletin işçi yığınların egemenliği altında olması fikri de onlar tarafından ileri sürülmüştür.

Burjuva Demokratların Türk fikir aleminde karışıklıklar yarattıkları bir sırada, T.İ.P.'lilerin «Sosyalizm»in bilimsel anlamını yayın vasıtalarından faydalanarak ortaya koymakla oynadıkları rolün önemi küçümsenemez.

T.İ.P.'liler üretim araçlarının mülkiyeti, milli gelirin dağılımında kullanılacak kriter, sınıf çelişmele-

rinin kesinleşmesi konularında olduğu gibi, Türkiye'nin sınıf bünyesi hakkındaki değerlendirmelerinde de «Yön»cülerden ayrılırlar. T.İ.P.'liler objektif olarak, Türkiye'de kapitalizmin gelişme seviyesini ve sanayiin gelişme hızını nisbeten yüksek gördükleri için, demokratik, anti - emperyalist savaşın başarısını işçi sınıfının bilince varıp teşkilatlanmasına bağlıyorlar. «Yön»cüler ise her ne kadar işçi sınıfının ve onunla birleşmenin önemini kabul ediyorlarsa da, esas itibariyle, orta tabakalara ve aydın kadrolara bel bağlamışlardır.

Bununla beraber, her iki akımın da, Türkiye'de kapitalizmin gelişme seviyesi etrafında yeter derecede derin ve olgun fikirleri olduğu söylenemez. Türkiye'nin kalkınma yolu, değişik sınıfların toplum içindeki tutum ve durumları hakkındaki bazı mübalağalı, gerçekçi olmayan veya tereddütlü görüşlerin temel sebebini burada aramak gerekir. T.İ.P.'liler de, öteki bütün ilerici hareketler gibi, bu konular üzerinde tartışma ve araştırmaların ancak 1960'tan sonra başlamış olmasının sıkıntısını çekiyorlar. Bu sebepten derin bilimsel araştırmaların yok denecek kadar az olduğunu söylemek doğru olur.

Bazı konularda teoriyle pratiği birleştirememelerinin önemli sebeplerinden biri de budur. Zira Türkiye'nin objektif şartları ne kadar iyi tahlil edilir, teori ve prensipler ne kadar doğru değerlendirmelere dayandırılırsa pratiğe uygulanmaları da o kadar kolay olur.

Örneğin, T.İ.P.'liler milli demokratik savaşta milli burjuvaziyle işbirliği yapmak prensibini kabul etmişlerdir. Ne var ki burjuvazinin değişik zümrelerinin tahlilini istedikleri kadar derine götüremedikleri gibi, bu prensibi pratiğe de iyi uygulayamamış-

lardır. «Tek Cephe» bahsinde de göreceğimiz gibi, 1965 seçimlerinde milli burjuvazinin önemli bir kolu olan C.H.P.'nin sol kanadına karşı da cephe almışlardır. Tabii, bu konuda ve «işçi sınıfı»nın önderliği konusunda teorinin pratiğe iyi uygulanmasının tek nedeni bilimsel tahlillerin yetersizliği değildir. Bunda bazı siyasal endişelerin, hareketin genç ve tecrübesiz olmasının ve bazı aydınların dogmatik davranmasının da rolü vardır.

Bu kabil noksanlarına rağmen T.İ.P. etrafındaki sosyalist akımın gerek bir fikir hareketi, gerekse işçi sınıfının siyasal bir partisi olarak Türk toplumunun sosyal ve siyasal hayatında çok önemli bir yer tuttuğunu belirtmek gerekir. Türkiye'nin kalkınması için çözülmesi gereken temel sorunları ortaya koymak, Türkiye'nin sosyo - ekonomik şartlarını bilimsel gözle incelemek, kapitalizmin ve emperyalizmin oynadığı olumsuz rolü belirtmek, ve sosyalizmin temel prensiplerini anlatmak suretiyle Türk aydınlarını, işçi ve emekçi yığınları uyandırmak ve şuurlandırmak bakımından oldukça olumlu bir rol oynadıkları açıktır. Kendi ifadelerine göre, 1965 seçim kampanyasında köylülere de ulaşmak, buralarda ilerici teşkilatların tohumunu atmak olanağını bulmuşlardır. Böylece, T.İ.P.'nin bir fikir hareketi ve teşkilat olarak Türkiye'nin kalkınma davasında olumlu ve ilerici bir rol oynadığı şüphesizdir.

5 Demokratik Kuvvetler Arasında Birlik Meselesi (Demokrasi ve Bağımsızlık Savaşı)

1960 hükümet darbesinden sonra, tutucu sınıflara ve emperyalistlere karşı savaşan kuvvetler arasında bir birleşme eğilimi olmuştur. 27 Mayıs hareketini yapan subaylar bir siyasal parti veya teşkilat kurmadıkları, hedeflerine ulaşmakta başarı kazanmadıkları için, zamanla «sosyalist» akımların etrafına toplanmak eğilimini gösterdiler. «Yön»cüler de daha ilk günden bütün ilerici aydınları bir kalkınma felsefesi etrafında toplamak tezini ileri sürmüşlerdi. Bu sebepten bazı durum ve konularda T.İ.P. ile aynı platformda savaştıkları, 27 Mayıs'çılarla elele yürüdükleri görülüyordu. «Yön» Dergisi'nde C.H.P. içindeki ilerici akımın, yani «genç C.H.P.'lilerin» fikirlerini de yansıtmağa önem verilmiş, bu gurupla da öteki demokratik akımlar arasında yaklaşmalar olmuştur. 1960'tan 1966'ya kadar fikir olarak ve kısmen de eylemde bir «Milli Cephe» hareketinin başladığı, böyle bir cephenin kurulmasına gayret edildiği

görülmektedir. Bu hareket, her ne kadar bütün demokratik kuvvetlerin malı ise de, başlangıçta bir teşkilat olarak, öncü ve itici rolü T.İ.P.'nin oynadığı görülüyordu.

Bu değişik kuvvetleri birleştiren ortak savaş hedefleri iki ana sorun etrafında toplanıyordu.

1. — Demokrasi savaşı : Yeniden bir burjuva diktatoryasına gidilmesi, 1961 Anayasası'nın sağladığı demokratik hakların çiğnenmesi tehlikesi, bütün demokratik kuvvetleri ürkütüyordu. Bu sebepten, Anayasanın gerçekleştirilmesi, Anayasaya aykırı anti - demokratik kanunların kaldırılması ortak bir savaş konusu olmuştur. Aynı şekilde, Anayasanın öngördüğü demokratik reformların yapılması konusunda da, bütün ilerici güçler birlikte savaşmışlardır.,

2. — Anti - Emperyalist savaş : 1960'tan sonra gelişen ilerici akımlar emperyalizmin ekonomik, siyasal alanlarda Türkiye'ye yaptığı zararları belirtmeğe, bu konuda kamuoyunu uyandırmağa muvaffak olmuşlardır. Kısmen bunun sonucu olarak bu tarihten sonra yabancı sermayeye verilen imtiyazların ve Türk topraklarındaki Amerikan üslerinin kaldırılması, memleketin tam bağımsızlığına kavuşması etrafındaki savaş artmıştır. Bu savaşa, aydınların yanında işçiler ve işçi sendikaları da katılmağa başlamış, cephe hareketinin zemini genişlemiştir.

■ Cephe Meselesi Etrafında Görüşler

Bir «Milli Demokratik Cephe»nin kurulması için fiilen çalışan T.İ.P.'liler, bu hareketin temelinin demokratik ve anti - emperyalist savaş olacağını düşünüyorlardı. Onlarca milli demokratik hareket, feoda-

lizm kalıntılarına, gerici burjuvaziye, emperyalizme karşı bir milli cephe şeklini almalıydı. Bunu yapabilmek için, milletin bir bütün olarak çıkarlarını gözönünde tutan ve aynızamanda bir milli cephe içinde işbirliği yapan sınıf ve zümrelerin ortak bir programını ortaya koymak gerekti. [221] T.İ.P.'lilerin öngördükleri ortak program, Atatürk ilkelerinin ve 1961 Anayasası'nın savunulması ve gericiliğin sindirilmesi esaslarına dayandırılmaktadır. Aybar, ortak platformu şöyle tarif ediyor : «Atatürk ilkelerini, çağımızın insan hak ve hürriyetlerini, emekten yana olmayı, barışçılığı bir platforma olarak kabul edebiliriz... Bu cepheye ilericilik adına sadece laikliği, kara çarşafla savaşmayı savunandan, toplumculara kadar herkes girmelidir». [222]

T.İ.P.'liler, «Sosyal Adalet» Dergisi'nin ilk sayısında bu veya buna benzer bir platform etrafında anlaşmak üzere bütün ilerici kuvvetlerin bir kongre halinde toplanmasını teklif ediyorlar. Bu konuyu ele alan Aybar ve onun destekleyen Boran, bütün ilerici kuvvetlerin bazı somut konular üzerinde anlaşmaya varmalarını, bu kongrede ortak bir programı beraberce çizmelerini teklif ediyorlar.

Onlarca, bu hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için memlekette bir tehlike teşkil edecek kadar kuvvetlenen gerici güçlere karşı savaşmak gerekir. Bu güçler partilere, derneklere sızmışlardır. Meclise girmişlerdir. Bir çok dergiler, gazeteler çıkarıyorlar. Halkın dinci inançlarını politikaya alet etmek olanağını buluyorlar. Bu güçler, bugün ilerici hamleleri önledikleri gibi, ilerde yeni Anayasanın getirdiği demokratik hakları da kaldırabilirler. Yeniden bir burjuva dikta-

221) Naci, Fethi : «Azgelişmiş Ülkeler ve Sosyalizm», s. 77.
222) Aybar, M. A. : «Vatan», 24 Eylül 1962.

toryasına ve hatta «faşizme» gidebilirler. [223] Suat Aksoy bu tehlikeyi şöyle anlatıyor : «Yerli ve yabancı büyük sermaye guruplarının kısa ve uzun vadeli olmak üzere, iki safhalı bir planları vardır. Kısa vadede, bir korku ve terör havası yaratıp, mutlak bir çoğunlukla iktidarı ele geçirmek amacını güdüyorlar. Uzun vadede ise, içerde karanlık bir dikta rejimi kurarak, memleketi yabancı ve onlara ortak yerli sermayenin mutlak sömürüsüne teslim etmeyi planlıyorlar». [224]

T.İ.P.'lilere göre, işte bu tehlikeye karşı bütün Atatürkçülerin, 27 Mayıs Anayasası'nı ve bu hareketin hedeflerini savunanların, sosyalist eğilimli ilerici kuvvetlerin birleşmesi gerekir.

T.İ.P.'liler bu cephenin sınıfi temellerini şöyle izah ediyorlar : «İlerici hamleleri önleyen, demokratik hürriyetleri tehdit eden zümreler çıkarlarıyla emperyalizme bağlı olan büyük toprak ağaları ve büyük sermaye sahipleridir. Bunlara karşı kurulacak cepheye başta işçi sınıfı olmak üzere, köylüler, şehirli küçük burjuvazi, aydınlar girmelidir. Büyük sermaye sadece işçi sınıfının ve köylülerin değil, aynızamanda küçük iş sahiplerinin, el zanaatkarlarının ve aydınların da karşısındadır. Bu durum bir milli demokratik cephe için geniş bir zemin hazırlamaktadır». [225] Cepheye girebilecek teşkilatlı kuvvetleri de şöyle sıralıyorlar : Sendikaların içinde ve dışındaki işçiler, sendikalarda teşkilatlanabilecek aydınlar ve memurlar, yüksek tahsil gençlik teşkilatları ve

---

223) Avbar, M. : «Aşoğıdan Yukarıya Doğru», Sosyal Adalet, 19 Mart 1963, s. 8.

224) Aksoy, Suat : «Anayasa Düzeni ve Türkiye İşçi Partisi», Sosyal Adalet, Ağustos 1965, s. 26.

225) Boran, Behice : «İlerici Demokratik Hareketin Başarı Şartları», Sosyal Adalet, 26 Mart 1963, s. 10 ve Naci, F. : «Bölünmek Değil, Birleşmek», Sosyal Adalet, 19 Mart 1963, s. 12.

«Anayasanın dayanağı ve kurucusu olan ordu». [226]

«Yeni Devletçi»ler de, daha ilk harekete geçtikleri günden beri, bütün «zinde kuvvetler»in gerici sınıflara ve emperyalizme karşı birleşmesi gerektiği fikrindedirler. 1962 yılında yayınladıkları bildiride, «Türk toplumuna yön verebilmek durumunda bulunan öğretmen, yazar, politikacı, sendikacı, müteşebbis ve idareci gibi kimselerin, belli bir kalkınma felsefesinin hatları üzerinde anlaşmaya varmaları» [227] fikrini ortaya atmışlardı. Sonraları bu fikir, «Yön» Derigisi'nde bir «milli cephe»nin kurulması şeklinde geliştirilmiştir.

Yeni Devletçiler, 27 Mayıs 1960'tan sonra reform, hızlı kalkınma, demokrasi isteyenlerin, Atatürk'ün milli bağımsızlık, devletçilik ilkelerini savunan şahıs ve zümrelerin gitgide genişlediği fikrindedirler. Onların görüşüne göre, bu dağınık fikirler ve akımlar bir cephe hareketi içinde birleştirilmelidir. Bunun için de, «memleketi sosyal adalet içinde hızlı kalkınma yoluna sokacak asgari bir program etrafında birleşmek» [228] gerekir. «Yön» Dergisi, bütün Atatürkçü aydınları böyle bir eylem programı etrafında fikirlerini açıklamağa çağırmıştır. [229]

Doğan Avcıoğlu, bu cephe hareketi meselesini şöyle koyuyor : Onca bugün Türkiye'nin temel meselesi «anti - emperyalist, anti - feodal» savaştır. Bu savaş bütün yurtsever demokratik kuvvetleri ilgilendirir. Bu savaşta ana hedef, ekonomik bağımsızlığın sağlanması, köylüleri «tabi vatandaş olmaktan çıkaracak» ve bilinçlendirecek bir toprak reformunun yapılması, Anayasaca tanınan demokratik hak ve hür-

226) Başar, Erdoğan : «Milli Kurtuluş Cephesi», Vatan, 19 Eylül 1962.
227) «Bildiri», YÖN, 7 Mart 1962, s. 8.
228) Avcıoğlu, D. : «Cepheler Beliriyor», YÖN, 17 Ekim 1962, s. 3.
229) Ibid.

riyetlerin gerçekleştirilmesidir. Bu hedefler etrafında birleşen demokratik kuvvetlerin kuracağı cepheye, «Milli Kurtuluş Cephesi» veya «İlericiler Cephesi» denebilir. (230)

Avcıoğlu'na göre bu cepheye işçi, köylü, aydınlar ve bunlar arasında özellikle ordu ve gençlik katılmalıdır. Onca, işçi sınıfı sosyalist savaşın ön safında yer almalıdır. Amma, Türkiye'de bugün işçi hareketi başlangıç safhasındadır. Nüfusun % 75'ini teşkil eden köylü ile işçi arasında kurulacak birlik kuvvetli bir sosyalist hareketin temelini teşkil etmelidir. Amma, bugün, milli kurtuluş hareketi safhasında, savaşın ideolojik alanda öncülüğünü, istense de istenmese de, aydınlar yapacaktır. (231)

Demokratik, anti - emperyalist mücadelede öncülük rolünü kimin yapacağı, daha ilk günden beri T.İ.P.'lilerle, «Yeni Devletçiler» arasında bir tartışma konusu olmuştur. Bu münakaşayı aşağıda ele alacağız.

Şimdi demokratik hak ve hürriyetlerin tanınması ve Türkiye'nin tam bağımsızlığına kavuşması etrafındaki bu hareketi daha etraflı olarak ele alalım.

■ Milli Cephe ve Demokrasi Savaşı

Gerici sınıf ve zümrelere karşı yapılan savaşta demokratik haklar savaşının önemli bir yer tuttuğu görülüyor. Bu savaş 27 Mayıs ilkelerine ve 1961 Anayasası'na dayanılarak yapılmaktadır. 1961 Anayasa-

230) Avcıoğlu, D.: «Sosyalist Gerçekçilik», YÖN, 12 Eylül 1962, s. 20.
231) Ibid.

sı'nın sağladığı grev ve toplu sözleşme hakkının basın, fikir ve söz hürriyetlerinin gerçekleştirilmesi T.İ.P.'lilerle beraber, «Yeni Devletçilerin», bazı Halk Partililerin, bir çok gençlik ve sendika teşkilatının ve önemli sayıda subayın dört elle sarıldıkları davalar haline gelmiştir. Bu savaşa 27 Mayıs hareketinin ana ilkelerinin gerçekleştirilmesi ve 1961 Anayasası'na aykırı anti - demokratik kanunların kaldırılması savaşı da denebilir. Böylece demokratik hak ve hürriyetlerin korunması savaşıyla, eski D.P. varislerine karşı savaş birleştirilmiş, ordu mensuplarını ve gençliği de içine alan geniş bir cephenin temelleri atılmıştır. Milli Birlik Hükümetinden sonra iktidara gelen hükümetlerin Bayar - Menderes taraftarlarına verdikleri tavizler, eski devrin sorumlularını af için girişilen teşebbüsler, ilerici hareket içinde birliği kuvvetlendiren etkenler olmuştur.

1963 Nisan'ında, Celal Bayar'ın hapisten çıkarılması olayı Ankara ve İstanbul'da büyük gösterilere, 27 Mayıs'çılar arasında kaynaşmalara yol açtığı sırada T.İ.P. bütün ilerici güçleri birleşmeğe çağıran bir bildiri yayınladı. Bu bildiride şöyle deniyordu: «T.İ.P. kurulduğu günden beri demokratik, sosyal, Atatürkçü, 27 Mayıs'çı Anayasa nizamının en samimi savunucusu olmuştur. Emekçi halk yığınlarının hak ve menfaatleri ancak bugünkü Anayasamızın getirdiği düzen içinde gerçekleşebilir... Anayasa nizamı tehlikededir. Bu tehlikeyi görerek Anayasayı savunan bütün kuvvetlerin işbirliği yapması memleketin yüksek menfaatleri gereğidir». [232]

Anayasanın teminat altına aldığı hak ve hürriyetlerin korunması :

Demokrasi savaşının en önemli sorunlarından

232) «Anayasa Savaşçısı Genç Bir Parti», Sosyal Adalet, 2 Nisan 1963, s. 5.

biri Yeni Anayasaya aykırı anti - demokratik kanunların kaldırılması meselesiydi. Örneğin, Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. maddeleri, bir sınıfın diğer bir sınıf üzerine hakimiyet kurmasını ve vatandaşların bu maksatla teşkilatlanmasını yasaklıyordu. Faşist İtalyan Ceza Kanunu'ndan alınmış olan bu kanun maddelerinin ana hedefi, işçi sınıfının diğer sınıflar üzerine hakimiyet kurmasını önlemekti. Genel olarak komünistlere karşı kullanılan bu muğlak kanun maddelerinin, toplumda köklü değişiklikler isteyen bütün ilerici kuvvetlere karşı kullanılması mümkündür. Toprak ağalarının ve büyük burjuvazinin hakimiyetine karşı savaşan bütün 27 Mayıs'çılar, «sosyalist»ler ve diğer ilericiler, bu kanun maddelerini, yapmak istedikleri ilerici hamleler önünde bir engel olarak görüyorlardı.

Aynızamanda bu maddeler, Anayasanın inanç ve düşünce hürriyeti prensiplerine aykırıydı.

T.İ.P. Anayasaya aykırı kanunların ve özellikle Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. maddelerinin kaldırılması etrafında geniş bir kampanya açtı, mitingler, toplantılar, açık oturumlar tertip etti. Gerici gençlerin hücumuna uğrayan bu toplantılara değişik siyasal görüşlerden üniversite profesörleri, yazarlar, gençler katılıyor, toplantılar tam bir demokratik cephe manzarası gösteriyordu. T.İ.P. aynızamanda Anayasaya aykırı anti - demokratik kanunların kaldırılması için Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştu.

T.İ.P.'nin kaldırılmasını istediği kanunlar iki ana guruba ayrılabilir : «Hürriyeti yok edici, kısıtlayıcı kanunlar ve iş mevzuatı». En başta Türk Ceza Kanunu'nun ölüm cezası ile ilgili maddesi ve 141. ve 142. maddeleri geliyor. T.İ.P.'lilere göre bu maddeler Anayasanın «Herkese yaşama, maddi ve manevi varlığım

geliştirme ve kişi hürriyeti» sağlayan 14. maddesine ve kişinin dokunulmazlığı, felsefi inanç ve düşünce hürriyeti, söz ve inanç hürriyeti prensiplerine aykırıdır. Aynızamanda onlarca bu maddelerle Anayasanın toplumcu nitelikte siyasal düşünce ve bunun etrafında teşkilatlanma, parti kurma hakkını tanıyan 56. ve 57. maddeleri de ihlal ediliyordu.

T.İ.P. aynızamanda İş Kanunu'nun grev hakkı ile ilgili bölümünün değiştirilmesini, tarım işçilerinin de kanun içine alınmasını, lokavt hakkının kaldırılmasını, seçim, memurluk ve askerlik kanunlarında da demokratik esaslara dayınlarak bazı değişiklikler yapılmasını istiyordu. (233)

Yapılan toplantı ve mitingler, T.İ.P.'nin bu savaşta geniş bir destek bulduğunu gösteriyor. 7 Aralık 1964'te A.P.'lilerin çeşitli tehditleri altında tertiplenen açık oturuma «Yön»cülerden Prof. Muammer Aksoy, Sosyalist Kültür Derneği Üyesi Cemal Reşit Eyüboğlu, Y.T.P. Milletvekili Burhan Apaydın ve C.H.P. milletvekili, eski Adalet Bakanı Sahir Kurutluoğlu, T.İ.P.'ten Mehmet Ali Aybar katılmışlardır. Değişik siyasal parti ve görüşleri temsil eden aydınlar 141. ve 142. maddelerin Anayasaya ve demokrasi ilkelerine aykırı olduğunda birleştiler. Prof. Muammer Aksoy, Yeni Anayasa'nın garanti ettiği devrimci görüşü sağlamak için, lüzumsuz sosyal sınıfları ortadan kaldırmak gerektiğini, bunu yasaklayan kanunların ise sosyal gelişmeyi engelliyeceğini söyledi. Burhan Apaydın, bu maddeler yüzünden bir çok yurttaşların komünist gösterildiklerini, bunun da toplumda kökten değişiklikler yapılması konusunun tartışılmasını önlediğini belirtti. Eyüboğlu, 1945'te anti - de-

233) Halkacı, Yılmaz : «Türkiye İşçi Partisi ve Anayasaya Aykırı Kanunlar», Sosyal Adalet, 26 Mart 1963, s. 8, 9.

mokratik kanunları tesbitle görevli bilim kurulunun, bu maddeleri demokratik bulmadığım hatırlattı. Kurutluoğlu, Faşist İtalyan Ceza Kanunu'ndan alınmış olan bu maddelerin, faşist rejimi komünizme karşı koruma hedefini güttüğünü söyledi. Böyle bir kanunla demokrasinin korunamayacağını açıkladı. Mehmet Ali Aybar da, 141 - 142 nci maddelerin sadece sermaye guruplarının kurduğu partilere yaşama olanağı verdiğini, emekçi kitlenin teşkilatlanmasına, siyasal bir parti halinde eşit şartlarla ortaya çıkmasına engel olduğunu açıkladı. «141 - 142 nci maddeler 1961 Anayasası'nın halkçılık, devrimcilik ve demokratik sosyal hukuk devleti esasıyla bağdaşamaz,» dedi.

Bu oturum gibi, diğer toplantılar, «Yön», «Sosyal Adalet», «Eylem», «Dönüşüm» gibi dergilerde ve hatta C.H.P. neşriyatında yapılan yayınlar, Sosyalist Kültür Derneği'nin oturumlarındaki tartışmalar oldukça geniş bir aydın zümrenin Anayasanın temel ilkelerde ve demokratik haklar konusunda birleştiklerini gösteriyor. Bir çok konularda fikirleri T.İ.P.'li sosyalistlerle uyuşmayan Prof. Cahit Tanyol bile Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınladığı bir makalede T.İ.P.'nin 141 - 142. maddeler etrafında açtığı kampanyayı övüyor ve şöyle diyordu : «İşçi Partisi, Meclise bir milletvekiline sahip olunca, ilk iş olarak Anayasa Mahkemesine başvurdu, anti - demokratik kanunlar için büyük bir dosya sundu ve demokrasinin palavrası değil, yeni bir anlamı olduğunu bize hatırlattı». [234]

«Yön» Dergisi, kırk üçüncü sayısında anti - demokratik kanunların kaldırılması etrafındaki kampanyanın genişlediğini, parlamentodaki partilerden

234) Tanyol, Cahit : «Şehzade Kavgaları», Cumhuriyet, 8 Mart 1963.

ümidini kesen aydınların Cumhurbaşkanına ve Anayasa Mahkemesine başvurduklarını haber veriyor. Dergi aynızamanda T.İ.P.'nin açmış olduğu bu kampanyaya Temel Hakları Yaşatma Derneği, Türk Devrim Ocakları, Siyasal Bilgiler Fakültesi Fikir Kulübü ve Türk Edebiyatçılar Birliği gibi teşkilatların katıldığını haber veriyordu. (235)

Ankara'da kısa bir süre çıkan «Öncü» Gazetesi bu kanunların kaldırılması için, «Demokrasiye Çağrı» adıyla bir bildiri yayınlamış, bu çağrıya binlerle aydın imza göndermişti.

Demokratik haklar gibi, demokratik reformlar için de birlikte savaşılmıştır. Toprak reformunun gerçekleştirilmesi, feodalizm kalıntılarına son verilmesi, sağlık, eğitim reformlarının yapılması gibi bir çok konularda ilerici güçlerin ortak bir dil buldukları görülüyordu.

Özellikle, «Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı»nın gerçekleştirilmesi etrafındaki savaşta «zinde kuvvetler» arasındaki birliğin bir örneği görülmüştür. Önceki bahislerde belirtmiş olduğumuz gibi, özel müteşebbisler planın gerçekleşmesine bağlı olarak teklif edilen vergi reformu, servet beyanı, üretimin merkezi plana göre ayarlanması gibi bir takım tedbirlere karşı idiler. Bu yüzden Devlet Planlama Teşkilatı uzmanlarıyla büyük sermayeciler arasında çıkan çatışma, bazı uzmanların teşkilattan istifasıyla sonuçlanmıştı. İlerici kuvvetler, plancılar ve plan hedefleri etrafında geniş bir kampanya açmak suretiyle bu konuyu da bütün 27 Mayıs'çı ve «Sosyalist» aydınları içine alan bir mücadele haline getirmişlerdir. Demokrasi ve reformlar etrafındaki savaştan daha bunun gibi pek çok örnekler verilebilir.

235) «Demokrasinin Gerçek Sahipleri», YÖN, 10 Ekim 1962, s. 4.

■ Anti - Emperyalist Savaş

Milli Birlik Hükümeti iktidarı sırasında dış siyasete, batılı memleketlerle yapılan ittifaklara ve askeri paktlara bağlılık siyasetinin hakim olduğunu belirtmiştik. Bu siyaset, iktidar sivil idareye devredildikten sonra da devam etmiş, hatta 1963'te hazırlanan Beş Yıllık Kalkınma Planında dahi, sermaye kaynağı olarak emperyalist memleketlerden gelen borçlara özel bir yer ayrılmıştı.

Öte yandan daha 1961'de «Atatürk'ün anti - emperyalist dış politikasına» dönülmesini isteyen sesler duyuluyordu. Bu tarihte, «Forum» Dergisi yayınladığı bir seri makalede, Kemalizmin prensiplerine uygun bir dış politikaya dönülmesi tezini savunmuştu.

«Yeni Devletçiler» de zaman zaman «Yön» Dergisi'nde kırk yıl önce milli kurtuluş harbi yapmış bir milletin bugün emperyalist kampta bulunmasından şikayet ediyordu. Şevket Süreyya Aydemir «Milli Kurtuluş Hareketi'nin milletlerarası manası tamamen unutuldu, hatta inkar edildi,» diyordu. (236)

27 Mayıs'çı subaylardan Tabii Senatör Ahmet Yıldız 1963'te yayınladığı bir yazıda, dünya politikasındaki değişikliklere paralel olarak, Türkiye'nin politikasında da değişiklik yapmak gerektiğini, bağımlı dış politikadan kurtulmak lazım geldiğini belirtiyordu. (237)

Basında daha bunun gibi Amerikan yardımının getirdiği zararları belirten yazılar çıkıyor. Karşılıklı anlaşmalar ve NATO anlaşması yoluyla «adli kapitülasyonların geri getirilmesi», yani memlekette ödev-

236) Aydemir, Ş. S. : «Çağın Gerisinde Kalmak», YÖN, 7 Şubat 1962, s. 6.
237) Ahmet Yıldız : «Yeni Dünya Politikası ve Türkiye», Cumhuriyet, 16 Ekim 1963.

li olarak suç işleyen Amerikan askerlerinin Türk mahkemelerinde yargılanmaması tenkid ediliyordu. Hatta, bazı Amerikan subaylarının Türk vatandaşlarını öldürdükleri halde, bu anlaşmalara sığınarak ceza görmeden Türkiye'yi terk etmeleri, İstanbul, Ankara, Zonguldak gibi şehirlerde bazı gösteriler yapılmasına dahi yol açmıştı.

Bütün bunlara rağmen, 1964 yılına kadar, anti-emperyalist savaşın dağınık ve tek tek protesto olaylarından, basında seyrek yazılardan ibaret kaldığını, çevresini genişletemediğini söylemek doğru olur. Fikir olarak da bu mesele daha ziyade T.İ.P.'liler ve zaman zaman «Yön»cüler tarafından ele alınmıştı. Ancak 1964 yılında bu savaş birden hızlanmış ve çevresi genişlemiştir.

Bu olayı şöyle izah etmek mümkündür : Bir kere 1960'tan sonra yabancı sermaye yatırımlarının artması, yerli - yabancı büyük ortaklıkların yerli sermayeyi piyasadan kovacak monopolist metodlar kullanmaları, bazı yerli sanayi kollarını zedelemiş, burjuvazi arasında yabancı sermayeden şikayetlerin artmasına yol açmıştı. İkincisi, 1961'den sonra güçlü emperyalist monopollerin memleketin servet kaynaklarına hakim olmak için hükümet üzerine yaptıkları baskılar, ve genel olarak emperyalistlerin ekonomi ve siyaset alanlarında oynadıkları kötü rol demokratik basın tarafından açığa vurulmuş, kamuoyu sömürgeciliğe karşı uyandırılmıştı.

Ekonomik nedenlerin yanında milli hisleri emperyalizme karşı galeyana getiren bazı önemli siyasal olaylar da gene 1964'te yer almıştı. Bunların başında Kıbrıs olayı gelir. Gene aynı yıl içinde, Amerikalıların İsmet İnönü'yü devirmek için el altından teşebbüse giriştiklerine dair çıkan haberler emper-

yalistlerin müdahaleci rolüne karşı tepkiyi arttırdı. Bu tarihten sonra C.H.P.'nin de kendisine bağlı kitle teşkilatlarıyla beraber anti-emperyalist cepheye doğru eğildiği görülmektedir.

Milli hislerin galeyana geldiği bu sırada «Forum» Dergisi, «Müttefikiz, Peyk Değil» [238] başlıklı yazısında «Amerika'nın kendi arzusunu yerine getirecek adamları iktidara getirmek için tertipler» kurmasından şikayet ediyordu. Bir çok öğrenci teşkilatları da Amerikan Elçisi Raymond Hare'in «istenmeyen adam» ilan edilmesini teklif ediyorlardı.

Buna benzer bazı siyasal olayların ve kısmen de memleketin ekonomik çıkmazının bir sonucu olarak, 1964 sonlarında artık değişik demokratik kuvvetlerin emperyalizme karşı savaşta birlik kurmağa doğru gittikleri görülüyor. T.İ.P. Genel Başkanı M. A. Aybar, 3 Eylül 1965 tarihinde «Yön» Dergisi'ne verdiği bir mülakatta, Türkiye'de yabancı nüfuz ve hakimiyetini reddeden bütün siyasal ve gayri siyasal kuruluşların ve namuslu bütün yurtseverlerin Anglo-Amerikan emperyalizmine karşı tek bir cephe halinde savaşmaları gerektiğini söylüyordu. Aybar şöyle diyordu : «Kıbrıs buhranı iç politikamızda bir billurlaşmaya yol açmıştır. 8-9 aydan beri yeniden kuvayı milliye ruhunun canlanışına şahit oluyoruz. Memleketimizdeki bütün ilerici kuvvetler bir defa daha bir kurtuluş hareketi içinde bulunuyorlar». Aybar bu harekete katılan teşkilatları da şöyle sıralıyordu. Başta T.İ.P. olmak üzere, öğrenci dernekleri, Sosyalist Kültür Derneği, Öğretmenler Federasyonu ve yöneticileri uyanmış bazı sendikalar.

1966 sonunda, T.İ.P.'ne bağlı gençlerin çıkardığı «Dönüşüm» Dergisi de, «Barış Derneği»nin teşebbü-

238) FORUM, 1 Eylül 1964, sayı 250, s. 2.

süyle, «Türkiye Anti - Emperyalist Milli Cephesi»nin kurulduğunu ilan ediyor ve bu cephenin protokolünü yayınlıyordu. (239)

■ Anti - emperyalist Hareketin Temel Prensipleri

Bu savaşın temel prensiplerini iki nokta etrafında toplayabiliriz :

A. — Ekonomik Bağımsızlık meselesi.

B. — Siyasal Bağımsızlık meselesi.

A. — Ekonomik Bağımsızlık

Memlekette, C.H.P.'nin ilerici unsurları dahil, bütün demokratik güçler, ekonomide tam bağımsızlık konusunda hemen de birleşmektedir.

Demokratik güçleri emperyalizme karşı, ekonomik alanda mücadeleye sevk eden amillerin iki ana mesele etrafında toplandığını söyleyebiliriz. Bunlardan bir tanesi Türkiye'de yabancı sermaye yatırımlarının günden güne artması ve bunun yerli sanayiin gelişmesini baltalamasıdır. İkincisi ise, emperyalist memleketlerle yapılan iktisadi ve askeri anlaşmaların Türkiye'nin ekonomisi için yıkıcı olması ve memleketi bağımlı duruma düşürmesidir.

Bundan önceki bahislerde de belirtmiş olduğumuz gibi, rolü gitgide artan yabancı sermaye muhtelif yollardan Türk ekonomisinin gelişmesine engel olmaktadır. Emperyalist memleketlerle yapılan iktisadi ve askeri anlaşmalar da Türkiye'ye ağır masraflar yüklemiş ve memleketi borçlu duruma düşürmüştür.

İşte bütün bu şartlardan ötürü, ilerici aydınlar

239) «Dönüşüm», 1 Kasım 1966, s. 1. 1 Aralık 1966, s. 12.

arasında ve burjuvazinin bazı bölümlerinde yabancı sermayenin Türk ekonomisine karışmasına karşı direnme artmaktadır. «Yön», «Sosyal Adalet», «Dönüşüm» gibi ilerici dergilerde, bazı gazetelerde, Sosyalist Kültür Derneği'nde, Gençlik ve Öğrenci teşkilatlarında ve kısmen de Meclis ve Senatoda yapılan bu savaşta aşağıdaki meseleler üzerinde durulmaktadır.

Anti - emperyalist bir devletçilik sistemi izlenmesi. Yani yerli sanayiin yabancı sermayeye karşı korunması. Kemalistlerin yaptığı gibi bir himaye siyaseti güdülmesi. Yabancı sermayenin elindeki milli kaynakların devletleştirilmesi. Dışardan ancak elverişli şartlarla ve memleketin egemenliğine zarar getirmiyecek biçimde kredi alınması.

Avcıoğlu bu konudaki görüşünü şöyle açıklıyor : «Kayıtsız şartsız dış yardımlar, iyi kullanıldığı takdirde, kalkınmanın gerekli kıldığı fedakarlıkları hafifletecek, vazgeçilmez bir destektir. Ama, siyasal, askeri ve ekonomik bir sömürme aracı olarak kullanılan ve yöneticilerimiz üzerinde afyon tesiri yapan dış yardımların kesilmesi, milletçe uyanışımızın ve şahlanışımızın başlangıcı olarak, belki de daha çok fayda sağlar». (240)

Aybar da yabancı yardımlara karşı ihtiyatlı olmak gerektiği, bu yardımları ancak devletten devlete kredi şeklinde ve elverişli şartlarla almak gerektiği fikrindedir. Onca bu tip yardımların «siyasal... ve iktisadi baskı ve sömürme vasıtası olarak kullanılmaları» tehlikesi önlenmeli, kalkınmada büyük ölçüde dış yardımlara dayanılmamalıdır. (241)

«Genç C.H.P.'liler her ne kadar prensip olarak

240) Avcıoğlu D. «Tarafsız Dış Politika ve Türkiye», SOSYAL ADALET, 15 Temmuz 1964, s. 9.
241) Aybar M. «Hükûmet Programı Eleştirme Konuşması», SOSYAL ADALET, Kasım 1965, s. 9.

dışardan yardım almağa karşı değilseler de, bu yüzden memleketin bağımsızlığını yitirmesi onları da endişeye düşürüyor. Prof. Nihat Erim (C.H.P.) bu konuda şöyle diyor : «Kendi yağımızla kavrulmak mümkün değildir. Yalnız yardımın şartlarını ben tesbit etmeliyim. Şimdiye kadar bir yana itildiğimiz için ne verdilerse aldık. Şimdi durum değişmiştir, yeni şartlardan yararlanmak lazımdır».

Böylece görüldüğü gibi, aralarında bazı farklar olmakla beraber, bütün ilerici kuvvetler, Kemalist esaslara dayanan anti - emperyalist bir ekonomi politikasının temel ilkelerinde beraberdirler.

Bunun en iyi örneklerinden biri petrolün yabancı sömürücülerin elinden alınması için yapılan mücadeledir. Petrolün millileştirilmesi davasını, yukarda adı geçen siyasal partilerin organları, gençlik ve öğrenci teşkilatları bütün güçleriyle ele almışlardır.

1965 Mayıs'ında, İstanbul Teknik Üniversitesi Talebe Birliği'nin tertiplediği bir toplantıda, Prof. Dr. Muammer Aksoy, Petrol Kanunu'nun Max Ball adında bir Amerikalıya hazırlatıldığını, Amerikalı Petrolcülerin bu kanuna, bir sömürgeye dahi utanç verecek maddeler koydurttuklarını anlattı. İstanbul Teknik Üniversitesi Talebe Birliği Başkanı Uygut Beyaz, «Gençlik olarak, petrol davamızın hallini ancak, petrolün millileştirilmesinde görüyoruz,» [242] dedi. Ve bunu C.H.P.'li gençleri de içine alan sürekli bir savaş izledi. Ulus Gazetesi gençlik ve talebe teşkilatlarının petrol konusunda yayınladıkları bildirileri büyük manşetlerle birinci sahifesine koyuyordu.

Türkiye Milli Talebe Federasyonu İkinci Başkanı, Ankara Üniversitesi Talebe Birliği Başkanı ve daha bir çok talebe teşkilatı başkanları yayınladıkları

242) YÖN, 14 Mayıs 1965, s. 10.

bir ortak bildiride Türk petrolünü yabancı şirketlere peşkeş çeken Enerji Bakanı Mehmet Turgut'un istifasını, petrolün millileştirilmesini istiyorlardı. (243)

Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı Başkanı basın toplantısında Türk gençliğinin Erzurum'dan İzmir'e kadar yurdun her köşesinde Bakan Turgut'a karşı galeyan halinde olduğunu söylüyor. «Koalisyon hükümetinin bütün ortaklarını ikaz ediyoruz. Bakan Turgut'un yerinde kalması, gençliği harekete geçirebilir,» (244) diyordu.

B. — Siyasal Bağımsızlık

«Atatürkçü dış politikaya dönüş», 1964 yılından bu yana ilerici güçlerin şiarı haline geldi. Bu politika üç ana prensibe dayanıyordu : 1. — Tarafsız ve bağımsız bir dış politika güdülmesi. 2. — Bütün devletlerle, özellikle komşularla, dostluk kurulması. 3. — Barış siyaseti güdülmesi. Bu üç esasın uygulanması birbirine sıkı sıkıya bağlıydı.

Demokratik kuvvetler **tarafsız bir dış politika** güdülmesi tezini, aşağıdaki esaslara dayandırıyorlar : Onlarca, bugün azgelişmiş memleketlerin tutması gereken yol, büyük devletlerin kavgasına karışmamak olmalıydı. İkinci Dünya Harbi'nden sonra böyle bir siyaset gütmek, hem daha kolay hem de daha lüzumlu hale gelmişti. Çünkü, İkinci Dünya Harbi'nden sonra, bu memleketler, sosyalist memleketlerin ikinci bir kuvvet olarak dünya politikasında önemli bir yer almasından faylanarak bağımsızlıklarını çok daha kolay elde edebiliyorlardı. Bundan başka, olaylar ittifaklara, paktlar katılmanın bu memleketlere fayda yerine zarar getirdiğini gösteriyordu. Kıbrıs olayı, Türkiye'ye yüklenen ağır harp masrafları, Türkiye'-

243) Ulus, 15 Eylül 1965.
244) Ulus, 17 Eylül 1965.

nin batı memleketlerinin harp stratejisinin bir parçası haline getirilmesi bunun birer örneğiydi. Bu bağımlılık siyaseti yüzünden Türkiye egemenliğini kaybetmiş, kalkınma hamlesi yavaşlamıştı. Hızlı kalkınma ancak bağımsızlık şartlarında olabilirdi.

Bu esaslara dayanarak gerek T.İ.P.'nin, gerek «Yön»cülerin gerekse bazı 27 Mayıs'çıların ve gençlik teşkilatlarının tarafsız bir dış politika güdülmesi tezini savundukları görülüyor : T.İ.P. 1965 seçim bildirisinde bütün devletlerle dostluk esasına dayanan, tarafsız ve bağımsız bir dış politika güdülmesini istiyor. Böyle bir politika Türkiye'nin milli bağımsızlığı ve çıkarlarıyla bağdaşmayan bütün anlaşma ve sözleşmelerden ayrılması manasına gelecek ve Aybar'ın ifadesi ile, «bütün devletlerle ilişkilerde aynı titizlik gösterilecek... Bağımsızlık bahasına hiç bir tercih yapılmıyacak... Türkiye sadece Türkiyelilerin olacaktı». [245]

D. Avcıoğlu ve öteki «Yön» yazarları da çeşitli yazılarında, azgelişmiş memleketlerin tarafsız bir dış politika gütmesi tezini savunuyorlar. [246]

Yüksek tahsil gençlik teşkilatları, yayınladıkları bir ortak bildiride, son yıllarda dünyada «barışın ve sosyal adaletin temsilcisi olan bir bağımsız blok»un teşekkül ettiğini belirtiyor ve Türkiye'nin de bu bloka katılmasını tavsiye ediyorlar. [247]

Siyasal bağımsızlık mücadelesinin diğer iki yönü : Komşularla dostluk ve askeri alanda bağımsızlık meseleleri bu kitabın konusu dışında olduğu için, bunlara ancak kısaca değineceğiz.

---

245) Aybar, M. A. : «Hükümet Programını Eleştirme Konuşması», (T.B.M.M. de yaptığı konuşma), Sosyal Adalet, Kasım 1965, s. 16.

246) Bak. Avcıoğlu D. «Milliyetçiliğin Yeniden Uyanışı», YÖN, 6.11.1964, s. 3.

247) «Gençlik Konuşuyor - Açık Oturum», YÖN, 6 Kasım 1964, s. 8.

Türkiye'yi komşularından tecrit edilmiş durumdan kurtarmak ve Atatürk'ün dış politikasına dönmek, tarafsız ve bağımsız bir dış politika gütmek prensipleriyle sıkı sıkıya bağlıdır. Demokratik kuvvetler, aynızamanda bağımsız dış politikanın barışçı bir dış politika olmasını, Atatürk'ün «yurtta sulh cihanda sulh» ilkesine sadık kalınmasını istiyorlar. Onlarca, Türkiye'nin Amerika'nın harp stratejisinin bir parçası haline getirilmesi hem harp masraflarını ağır bir yük haline getirmiş, hem de Türkiye'nin güvenini tehlikeye koymuştur. Üstüne üstlük askeri paktlara bağlanmak memleketi hem iktisadi, hem siyasal, hem de askeri bakımdan bağımlı duruma düşürmüştür. Bu sebeplerden, barış ve komşularla dostluk siyaseti, bağımsız bir dış politikanın ayrılmaz bir parçasıdır. (248)

1964'ten sonra ve özellikle, 1965 ve 1966 yıllarında başta 27 Mayıs hükümet darbesine öncülük etmiş olan eski subaylar olmak üzere, hemen de bütün ilerici kuvvetler, «Milli Savunma stratejisine dönüş» şiarı altında, Türkiye'nin askeri alanda bağımsızlığa kavuşması sorununu ele almaktadırlar. Bu konuyla ilgili olarak incelenen sorunları şöyle sıralayabiliriz. Askeri pakt ve anlaşmalara girmenin getirdiği zararlar. Bu anlaşmalarla ilgili olarak Türk topraklarında kurulmuş olan yabancı askeri üsler ve Türk silahlı kuvvetlerinin bağımsızlığını yitirmiş olmaları meseleleri. (249)

---

248) Bak: Ibid ve Aybar M. A.: «Dış Politika Konuşması», (Ankara'da 6 Eylül 1964'te yapılan T.I.P. Genel Yönetim Kurulu Toplantısında) Eylül 1964, Sosyal Adalet Ilavesi, s. 7-8 ve «Devlet Teşkilatımızda Amerikan Ajanları», YÖN, 15 Temmuz 1966, s. 4.
Avcıoğlu D.: «Durum Muhakemesi», YÖN, 15 Temmuz 1966, s. 3.
«T.I.P. Seçim Bildirisi», Istanbul 1965, s. 6.

249) Bak: Aybar, M. A.: «Hükümet Programını Eleştirme Konuşması», Sosyal Adalet, Kasım 1965, s. 15; Karan, Muzaffer: «Milli Savunma Stratejisi», YÖN, 25 Şubat 1966, s. 7; Erkanlı O.: Sosyalist Kültür Derneğinde yaptığı konuşma, YÖN, 21 Ocak 1966; «Dış Politika Tartışmalarının Bilançosu», YÖN, 21 Ocak 1966, s. 4.

Bu savaşta özellikle 35 milyon metre karelik toprağın, A.B.D.'ne üs olarak verilmiş olması üzerinde durulmuş; böylece Türkiye'nin egemenliğinin çiğnendiği ve güvenliğinin tehlikeye girdiği belirtilmiştir.

Türk topraklarında bulunan Amerikan askeri kuvvetlerine verilen yetkilerin, Türkiye'yi kendi haberi olmadan dahi harbe sokabilmesi ihtimali ve Türkiye'nin egemenliğinin böylece çiğnenmesi değişik siyasal görüşlerden uyanık aydınları ve özellikle eski veya daimi ordu mensuplarını endişeye düşürmüştür. Bu endişe, Mecliste, Senatoda ve basında ifadesini bulmuş, bu konuda değişik siyasal partilere, fikir hareketlerine bağlı aydınlar aynı dille konuşmuşlardır. Askeri paktlara bağlılık yüzünden, Türk ordusunun bağımsızlığını kaybetmiş olması da aynı derecede büyük bir endişe doğurmaktadır. (250)

Şüphe yok ki, askeri bağımsızlık siyasal bağımsızlığın ayrılmaz bir parçasıdır. Böyle olduğu için de demokratik kuvvetler bağımsızlık konusunu bir tüm olarak ele almakta, bu bağımsızlığı kazanmamn esas prensiplerinde anlaşmaktadırlar. 27 Mayıs'çılar, C.H.P. içinde ilerici unsurlar, Yeni Devletçiler, T.İ.P.'liler, ordunun içinde ve dışındaki Atatürkçüler Türkiye'nin bağımsız, tarafsız, barışçı bir dış politika gütmesi fikrinde beraberdirler. Bu politikayla Türkiye'nin tam bağımsızlığını sağlamak için de bazı somut tedbirler teklif ediyorlar.

Örneğin, T.İ.P., bütün anlaşmaların gözden geçirilmesi ve Türkiye'nin bağımsızlığı ve egemenliğiyle

250) Karon, Muzaffer : «Milli Savunma Stratejisi», YÖN, 25.2.1966, s. 7.
Erkanlı, Orhan : Sosyalist Kültür Derneği'nde Yaptığı Konuşma, YÖN, 21 Ocak 1966.
Aybar M. A. : «Hükümet Programını Eleştirme Konuşması», Sosyal Adalet, Kasım 1965, s. 15.
«Amerikan Üsleri Meselesi», YÖN, 19 Kasım 1965, s. 6.
«Dış Politika Tartışmalarının Bilançosu, YÖN, 21 Ocak 1966, s. 4.

bağdaşmayan bütün anlaşmaların ortadan kaldırılması fikrindedir.

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Genel Başkan Yardımcısı Numan Esin de, Türkiye'nin NATO'dan ayrılmağa hazırlanması ve 1969'da bu anlaşmayı yenilememesi, bu tarihe kadar silahlı kuvvetlerin «milli savunma stratejisi»ne göre hazırlanması fikrini ileri sürüyor.

Orhan Erkanlı (C.H.P.), Türkiye'nin NATO'da kalmasını, fakat askeri kuvvetlerinin bir kısmım NATO'dan çekerek bir milli kuvvet kurmasını, yeni bir milli harp sanayii yaratmasını tavsiye ediyor.

Eski Kurmay Yarbay Senatör Mustafa Ok (C.H.P.), Türkiye'nin ve Orta Doğu'nun atom silahlarından temizlenmesi, NATO'nun ve Amerika'nın tahriklerini bu yoldan yapmasına imkan verilmemesi fikrindedir. Mustafa Ok'un Senatoda savunduğu bu teze göre «Atomsuz Avrupa» fikri Orta Doğu'ya uygulanacak, böylece Türkiye de yabancı üslerden kurtulmuş olacaktır.

Bu fikir hareketlerinin yanında, eylemde de emperyalistlere karşı mücadele günden güne şiddetlenmiştir.

1965 seçim kampanyasında bağımsızlık savaşına platformunda ön yeri veren T.İ.P. özellikle büyük şehirlerdeki aydınları, demokratik güçleri etrafına toplamağa muvaffak oldu. Ankara ve İstanbul'da T.İ.P. seçim toplantılarında Aybar ile Boran'ın yanında Çetin Altan, Sadun Aren, eski Albay Muzaffer Karan gibi eskiden C.H.P.'de, Sosyalist Kültür Derneği'nde veya Milli Birlikçiler arasında çalışmış olan şahsiyetlerin aday olarak konuşmaları geniş yığınlara hitap etmek olanağını arttırmıştı. Aşağı yukarı bütün demokratik, anti - emperyalist kuvvetlerin toplantı-

ları haline gelen T.İ.P. mitinglerinde Türkiye'de eşine az rastlanan bir heyecan havası esiyor, toplantı salonlarından caddelere yayılan büyük kalabalık hep bir ağızdan, «35 milyon metre karelik vatan toprağının Amerikan işgalinde olmasını» protesto ediyordu.

Böylece 1965 seçimlerine kadar demokratik, anti - emperyalist hareketin bir hayli geliştiği ve hatta bir milli demokratik cephenin kurulabilmesi için oldukça sağlam bir zemin hazırlandığı söylenebilir. Seçimlerden sonra da, anti - emperyalist hareketler devam etti.

1966 Nisan'ında, Amerikan Dışişleri Bakanı Dean Rusk, CENTO toplantısına katılmak üzere Ankara'ya geldiği vakit artık gençlik sokaktaydı. Kızılay meydanında biriken gençler pardesülerinin içinde plakatlar gizlemişlerdi. Bu plakatlarda şu ibareler vardı «Türkiye'de Amerikan tesisi istemiyoruz», «Kıbrıs'ı sizin yüzünüzden kaybediyoruz», «Yankee Go Home», «Dünya Johnson'ın çiftliği değildir». CENTO toplantısının yer aldığı günler Ankara sokakları polisle talebeler arasında çatışmalara sahne oldu. «Yön» Dergisi'nin bildirdiğine göre, polis coplarla dağıtmağa çalıştığı gençlerden 75'ini tevkif etti. (251)

Bu savaşa işçiler de dolaylı yolla katılmaktadırlar; 1966 Mayıs'ında ise NATO - İş Sendikası, 30 Mayıs'ta başlamak üzere, bir grev kararı almış ve bunu 800 üyesinin çalışmakta bulunduğu Amerikan üslerine ilanlar yapıştırmak suretiyle duyurmuştu. 30 Mayıs'ta yapılması öngörülen grev Amerikan Tuslog Karargahı'nda, eşya pazarında ve Amerikalılara ait diğer tesislerde yapılacaktı. Amerikalıların Türk iş-

251) «Arka yoldan gelen önemli bir misafir : Dean Rusk», YÖN, 22.4.1966, s. 4.

çilerini sömürmesini protesto maksadıyla bu hareketi İzmir NATO - İş ve Adana Harp - İş sendikaları da desteklediler. Adana'daki İncirlik Hava Üssü ve diğer Amerikan üslerinde çalışan işçiler greve çağrıldı. Bu hareketin esası ücret ve diğer meselelerdeki anlaşmazlıklar olmakla beraber, memlekette esen anti - Amerikan hava içinde özel bir mana taşıyordu.

1967 Kasım'ında, Kıbrıs olayları dolayısıyla İstanbul ve Ankara'da binlerle gencin katıldığı büyük nümayişler, Johnson'un özel elçisi Vance'ın ancak arka yollardan Ankara'daki elçiliğe ulaşabilmesi, Amerikan emperyalizminin müdahalelerine karşı uyanıklığın daha da arttığının somut birer ifadesiydi.

■ Demokratik Kuvvetler Arasında Fikir Ayrılıkları

1965 seçimlerinden sonra, demokratik güçler arasındaki görüş ayrılıklarının kesin bir hal aldığı, ve hatta kurulmağa başlayan cephe içinde bölünmeler, parçalanmalar olduğu görülmektedir. Esas anlaşmazlık T.İ.P.'lilerle «Yön»cüler ve «Ortanın Solcuları» arasındadır.

Bu fikir ayrılıkları üç ana mesele etrafında toplanmıştır :

1. — «İşçi sınıfının önderlik rolü» meselesi ve bu konuyla ilgili olarak memlekette bugün ana savaşın emperyalistlere karşı bir mücadele mi, yoksa sınıf mücadelesi mi olduğu meselesi.

2. — Yığınlara ulaşmak ve iktidara geliş şekli meselesi. Yani ilk önce yığınları uyandırıp, teşkilatlandırıp uzun vadeli bir yoldan iktidara gelmek ve sonra reformları yapmak yolu mu tutulmalıdır, yok-

sa bir kestirme yoldan iktidara gelip, derhal reformları yapmak ve böylece yığınları kazanmak metodu mu kullanılmalıdır?

3. — Burjuvazinin değişik bölümlerinin değerlendirilmesi, bunlara ve özellikle C.H.P.'nin sol kanadına karşı tutum meselesi.

Bu ana fikir meselelerinin yanında, ilerici kuvvetleri birbirinden ayıran pek çok siyasal, kişisel sorunlar ve taktik meseleleri de vardır. Bütün bunlar çok önemli olmakla beraber, bu kitabın konusunun dışında olduğu için, biz yalnız fikir ayrılıkları üzerinde duracağız.

■ İşçi Sınıfının Önderliği Meselesi

Demokratik savaşta öncülük rolünü hangi sınıfın oynıyacağı meselesi daha 1962'den beri «Yön»cüler ile bazı T.İ.P.'liler arasında tartışma konusu olmuştur. Evvelce de belirttiğimiz gibi bazı T.İ.P.'liler milli cepheye işçi sınıfının önderlik edeceği fikrindedirler. «Yön»cüler ise, Türkiye'nin bugün bir milli kurtuluş savaşı safhasında olduğu ve bu safhada demokratik kuvvetler arasında birlik kurulmasına ön yer verilmesi gerektiği inancındadırlar. Onlarca, bu sırada «işçi sınıfının» öncülüğü konusunu ortaya atmak demokratik kuvvetleri bölebilir.

1962'de, Şevket Süreyya Aydemir'in bu konudaki bir yazısını cevaplandıran Behice Boran, şu fikri ileri sürüyordu : Sosyalist cephede birliği bozmak endişesiyle, «işçi sınıfının» önderliği yerine, «sosyal adalet ilkelerini ve sosyal savaşı benimsemiş bütün aktif tabakaları birleştirmek» fikriyle ortaya çıkmak

doğru değildi. Zira, onca, sosyal adalet ilkelerini ve sosyal savaşı benimsemiş «en aktif sınıf işçi» sınıfıdır. (252)

Şüphe yok ki, T.İ.P.'lilerle «Yön»cüler arasında çıkan bu tartışmada, bu sonuncuların sınıf savaşını önleyerek reform yapmak iddialarının rolü büyüktür. Yukarda adı geçen yazısında, bu konuyu da ele alan Boran, Ş. S. Aydemir'in, geri kalmış ülkelerde sınıf kavgalarına düşmeden kalkınılabileceği tezini tenkid ediyor ve kapitalist sistem içinde sınıf çatışmalarının inkar edilmez bir objektif gerçek olduğunu izah etmek gereğini duyuyor.

O tarihte, bu tartışma her ne kadar iki akım arasında kesin bir ayrılma konusu olmağa meyletmişse de, her iki tarafın çabasıyla ortak savaş zemini bulunmuş, işçi sınıfının önderliği meselesi ikinci plana atılmıştı. Aybar ve Fethi Naci, işçi sınıfının önderlik rolünü oynayıp oynamamasının objektif şartlara, bu sınıfın gelişmesine, bilinçlenmesine bağlı olduğunu, bu tartışmanın yersiz ve gereksiz olduğunu ileri sürmüşlerdi. (253) Ayrıca, Aybar, Sosyalist Kültür Derneği hakkındaki bir soruya verdiği cevapta, aydınlar arasında işbirliğinin lüzumu üzerinde durmuş, derneğin ve bütün ilerici sendikaların, T.İ.P.'li sosyalistlerin tabii müttefiki olduklarını belirtmişti. (254)

1965 seçimlerinden sonra ise bu ve diğer konular etrafında tartışma çok kesin bir hal almıştır. Bu tartışma Doğan Avcıoğlu'nun «Yön» Dergisi'nde çıkan bir makalesi ile kızışmıştır. Avcıoğlu bu yazı-

252) Boran, B. : «Meseleleri Açık Koymak Gerek», Vatan, 9 Eylül 1962.

253) Bak : «Aybar'ın Vatan Gazetesi Muhabirine Verdiği Mülakat», Vatan, 24 Eylül 1962.
Naci, F. : «Bölünmek Değil Birleşmek», Sosyal Adalet, 19 Mart 1963, s. 8.

254) Aybar, M. Sosyal Adalet, 19 Mart 1963, s. 8.

sında T.İ.P.'nin demokratik hareketin önderliği konusundaki tutumunu şöyle eleştiriyordu :

T.İ.P.'nin «işçi sınıfının önderliği» konusundaki görüşü hatalıdır. Bu da, sosyalist teorinin yanlış değerlendirilmesinden doğan bir hatadır. Avcıoğlu'na göre, «Öncü, işçi sınıfı değil, işçi sınıfının öncüsü olan partidir. Partide ilerlemeyi olağan kılacak tek ölçü, üyenin sosyalistliği olmalıdır.» T.İ.P.'liler, seçim kampanyasında, «en iyi sosyalistler Meclise» yerine, «Eli nasırlılar Meclise» demekle hata etmişlerdir. Onca, T.İ.P. «yanlış bir sınıf öncülüğü anlayışı» yüzünden, parti organlarına seçileceklerin yarısının işçilerden gelmesi zorunluğunu kabul etmiş, böylece sosyalizmden haberi olmayan bir takım bürokrat küçük burjuva aydınları olan sendikacılara imtiyazlar tanımıştır. Gene bu yüzden, T.İ.P. Parlamentoda yeteri kadar güçlü bir kadro tarafından temsil edilmemektedir.

Avcıoğlu'na göre, Türkiye'nin bir numaralı meselesinin bugünkü bağımlı durumdan kurtulmak olduğu noktasında bütün «sosyalistler» birleşmişlerdir. T.İ.P. ise bir yandan anti-emperyalist savaşı bir numaralı mesele sayarken, öte yandan klasik bir proleter - burjuva savaşımın sloganlarını ön plana çıkararak güçleri dağıtmakta ve zayıflatmaktadır. Başka bir deyimle T.İ.P. «aynı anda iki meydan muharebesi vermekte, üstelik ikinci muharebe yüzünden, ilk muharebeye hazır güçlerin azalmasına ve amaçların dağılmasına yol açmaktadır.» [255]

T.İ.P.'lilerin görüşüne göre ise, anti - emperyalist mücadele sosyalizm için yapılan mücadeleden ayrılamaz ve her iki safhada da öncülük rolünü işçi sınıfı yapmalıdır. Behice Boran bu görüşü şöyle ifade

255) Avcıoğlu, D. «T.İ.P.'e Dair», YÖN, 17 Haziran 1966, s. 3.

ediyor : «Bağımsızlık davası aynızamanda sosyalizm davasıdır, çünkü gerek bağımsız, yüzde yüz milli menfaatlere göre ayarlanmış bir dış politikayı, gerekse köklü dönüşümlerle sosyal adalet içinde hızlı kalkınmayı, sanayileşmeyi ancak emekçi sınıfların iktidarı gerçekleştirir.» [256] Boran'ın fikrince, Türkiye'nin ekonomik bağımsızlığa kavuşması, sosyalizme yönelmiş, kapitalist olmayan bir kalkınma yolu izlenmesiyle mümkündür. «Bağımsızlıktan yana güçlerin birleşik hareketinde sosyalist hareket, itici yönetici güç olmak durumundadır.» [257].

Diğer bir deyimle, Boran'a göre, gerek anti-emperyalist mücadele safhasında, gerek kapitalist olmayan bir devlet kurulduğu sırada öncülük rolü işçi sınıfında olmalıdır. Böyle bir tutumla, burjuvazinin en gerici güçlerini izole edecek gerçek manada bir milli cephenin gerçekleşebileceği biraz şüphelidir. Çünkü, Anayasanın garantilediği demokratik hak ve hürriyetlerin gerçekleşmesini, toprak reformunun ve diğer reformların yapılmasını, yerli büyük sermayedarlarla emperyalizmin gücünün kırılmasını isteyen pek çok yurtsever, işçi sınıfının önderliğinde birleşmeğe razı olmayabilir. Zaten, Aybar'ın da belirtmiş olduğu gibi, böyle bir cepheye ve hatta ondan sonra kurulacak devlete kimin önderlik edeceği, sübjektif isteklere değil, toplumun objektif ve sübjektif şartlarına bağlıdır. Daha cepheyi kurmak safhasında böyle bir münakaşa yersiz görünüyor.

Boran'ın fikrince, devletin tek bir sınıfın değil de, bu işbirliği eden sınıflar blokunun çıkarlarını temsil edebileceği tezi, bilimsel sosyalizmin temel prensiplerine uygun değildir. Çünkü milli burjuvazi iki

256) Boran, B. «Ilerici Güçlerin İşbirliği ve Sosyalizm», Dönüşüm, 1.2.1966, s. 5.
257) Ibid.

yönlüdür, iktidara geldikten sonra emperyalizme ve feodalizme tavizler verir, toprak reformunu yapmaz ve nihayet, sermaye sahibi olan milli burjuvazi ile, işçi sınıfı arasında menfaat çelişmesi vardır. Boran «burjuvazinin öncülük ettiği ve iktidarı ele aldığı devlet nasıl olur da sömüren ve sömürülen sınıfların çıkarlarını bir arada temsil eder?» [258] diyor.

İşbirliği eden sınıflar blokunun çıkarlarını temsil edecek bir sınıflar blokunun devlet hakimiyetini elinde tutmasının, bilimsel sosyalizmin prensiplerine aykırı olduğu, bu kadar sert ve kategorik olarak söylenebilir mi? Fikrimce değişik safhalarda kurulacak devletlerin şekli, her memleketin somut şartlarına göre değişebilir. Tarihi gelişmenin değişik safhalarında, burjuvazinin feodaller veya yarı feodallerle müştereken devletler kurduğu veya burjuvazinin bazı bölümlerinin feodallere karşı işçi ve köylü yığınlarla iktidarı ele geçirdiği, işçi sınıfının iktidarı ele geçirdikten sonra dahi devlet idaresini burjuvazinin ilerici güçleri ile paylaştığı görülmüştür.

Azgelişmiş memleketlerin durumunu incelemiş olan Sovyet alimleri Minayev ve Fyodorov'un fikrince, işçi sınıfının güçlü olduğu memleketlerde, bu sınıf kapitalist olmayan yolu gerçekleştirmekte öncü rolü oynayabilir. Köylü sınıfı işçinin en güvenilir müttefikidir. İşçi ve köylü sınıflarının ittifakı, ekonomik ve sosyal ilerlemeyi sağlıyacak radikal ve demokratik bir değişikliği sağlamanın temel şartıdır. Bu birlik, geniş bir milli cephenin nüvesidir. Bu cephe işçi sınıfını, köylüleri, el zanaatkarlarını, küçük tüccarı ve orta tabakalara mensup diğer zümreleri, demokratik görüşlü aydınları, serbest meslek sahip-

258) Boran, B.: «Az Gelişmiş Ülkelerde Anti-Emperyalist Mücadelelerin Niteliği», Dönüşüm, 1 Ocak 1967, s. 7.

lerini ve milli burjuvaziyi birleştirir. İşçi sınıfının henüz güçlenmemiş olduğu memleketlerde ise, işçi sınıfı çıkarlarının en iyi koruyucusu «demokratik inteligentsia», yani aydınlardır. «Demokratik, inkılapçı aydınlar kolonializmin kalıntılarına ve emperyalizmin kullandığı yeni sömürme şekillerine şiddetle karşı koyarlar. Devletin başında bulundukları vakit, emekçi halkların çıkarlarına uygun sosyal ve ekonomik tedbirler almakla, demokratik olduklarını gösterirler. Aydınlar arasında inkılapçı demokratlar, 'kapitalist olmayan yol'a taraftardırlar ve sosyalizmin kurulmasına temel olabilecek tedbirler alırlar.» (259)

Somut denemeler, demokratik reformların ve ilerici hamlelerin sadece ve sadece işçi sınıfının önderliğinde yapılmadığını göstermektedir. Bizim milli kurtuluş inkılabımız milli burjuvazinin önderliği altında yapılmıştır. Her ne kadar bir çok önemli noksanları var idiyse de, bu kitabın birinci bahsinde etraflı şekilde anlatmış olduğum gibi, inkılabın Türkiye'nin tarihi gelişmesi bakımından müsbet bir rol oynadığı inkar edilemez. Bugün Türkiye'de, işçi hareketinin ve sosyalist cereyanların gelişmesine imkan veren Anayasa da, gene burjuva yurtseverlerinin önderliği altında hazırlanmıştır ve onlar tarafından savunulmaktadır.

Fikrimce, mesele bilimsel sosyalizm açısından ele alındığı vakit, milli burjuvazinin iki yön'lülüğü gerçekten de iki yön'lülük olarak anlaşılmalı, burjuvazinin tek ve menfi yönü görülmemelidir. Emperyalizme bağlı olmadığı, anti - emperyalist, anti - feodal bir inkılabı gerçekleştirmekte menfaat gördüğü ölçüde milli burjuvazi ilerici bir rol oynayabilir, sosyal da-

259) L. Minayev, L. Fyodorov : «Struggle for Socialism in the World», M. 1966, s. 86 - 87.

vaların çözülmesine hizmet edebilir. Milli burjuvazinin toprak reformunu gerçekleştirmediği de kategorik olarak söylenemez. Azgelişmiş memleketlerin bir çoğunda, toprak reformu dahil bir çok reformlar milli burjuvazinin önderliği altında gerçekleştirilmektedir.

Diğer taraftan, sosyal gelişme prosesi içinde işçi sınıfı ile burjuvazi arasmdaki münasebetler ister istemez bozulur. Sınıf tezatlarının kesinleşmesiyle, burjuvazi emperyalizmle ve memleket içinde gerici zümrelerle işbirliğine meyleder.

Yeni bağımsızlığına kavuşan veya kavuşma mücadelesi yapan memleketlerin bazılarında işçi sımfı veya ilerici, sosyalist akımlar, burjuvazinin bu iki yönlülüğünü görmekte ve onun müsbet yönünden faydalanma yolunu tutmaktadırlar. Yani burjuvazinin ilerici, demokratik, reformcu unsurlarıyla işbirliği yaparak, gerici sınıf ve zümreleri tecrid etmek metodu kullanılmaktadır. Bu yolla kurulan ve sosyalizmi hedef edinen demokratik devletler köklü demokratik reformları gerçekleştirmektedirler. Aynızamanda, işçi hareketi, sosyalist akımlar, gelişmek için müsait bir zemin bulmaktadır. Buna bazı Güney Amerika ve Arap memleketlerinden örnekler verilebilir.

Bizde ilerici aydınlara düşen iş de, Türkiye'nin somut şartlarını doğru olarak tesbit ettikten sonra, işçi sınıfının gerçekten harekete öncülük edebilecek teşkilat ve şuur seviyesine ulaşıp ulaşmadığını ve kimlerle ittifak etmesi gerektiğini tesbit etmek olsa gerektir. Eğer bir milli mücadele varsa, elbette bu mücadeleye katılacakların çevresi, sosyalizm mücadelesine katılanlardan daha geniş olacaktır. Yok, iç tezadı çözmek ön planda geliyorsa, o vakit Türki-

ye'nin somut şartlarında sınıf mücadelesinin ne anlama geldiğini, bu mücadeleye katılacak ve öncülük edebilecek güçlerin hangisi olduğunu tesbit etmek gerekir. T.İ.P.'liler, bu iki mücadelenin bir olduğunu iddia ederken, ister istemez mücadelenin değişik safhalarını da birbirine karıştırmaktadırlar.

O vakit T.İ.P. Genel Yönetim Kurulu üyesi olan Rasih Nuri İleri'nin fikrince, «sosyalist bir düzen kurulmadan bağımsızlığa kavuşamayız. Milli bağımsızlık ancak iç ve dış sömürücü güçlerin kırılmasıyla elde edilebilir.» [260]

R. N. İleri'nin izahına göre, 27 Mayıs hareketinin başarıya ulaşamamasının sebebi de egemenliğin sömürücü sınıfların elinde kalmasıdır. Bu sınıflar ve partileri de yabancı sermaye ile ortaklık kurmuşlardır. Bu sebepten, bağımsızlık meselesi, doğrudan doğruya, «iç ve dış sömürücü kuvvetlerin demokratik yoldan kırılması ve sosyalist bir düzenin kurulması meselesidir.» Bu, gerçek Atatürkçülere ve yığınlara anlatılmazsa, «Avcıoğlu'nun bir numaralı savaşı bir aldatmacadan ibaret kalır.» R. İleri, bütün burjuva partilerinin emperyalizme imtiyazlar tanımakta birleştiklerini, halkı demagojik vaadleriyle aldattıklarını söyledikten sonra, şöyle diyor : «hakiki milliyetçi, Atatürkçü kardeşlerimizi... sosyalist savaş platformuna sürükleyebilmeliyiz. Yok anti - emperyalist savaş, emperyalizmi yurda sokan kapitalizme karşı savaştan ayrılırsa bu bir C.H.P. oyunundan ileri gidemez.» [261] Görüldüğü gibi, İleri, bu sözleriyle objektif olarak Türkiye'de ana ve halledici çelişmenin iç çelişme olduğunu, iç çelişme çözülmeden dış çelişmenin çözülemiyeceğini kabul etmiş oluyor. İleri'nin ay-

260) İleri, R. N. : «Bağımsızlık, Sosyalizm ve İşçi Sınıfı», YÖN, 8 Temmuz 1966, s. 10.
261) Ibid.

nızamanda Türkiye'yi sosyalizme geçiş safhasında gördüğü anlaşılıyor. Böyle olduğu için de demokratik harekete işçi sınıfı önderlik etmelidir, diyor.

İleri'ye göre, öncülük rolü sosyalist aydınların değil, işçi sınıfınındır. Sosyalizm ancak işçi sınıfının eliyle gerçekleşebilir. Bu görüşü elbette sadece İleri'nin değil, T.İ.P. yöneticilerinin önemli bir kısmının görüşü olarak kabul etmek gerekir. Zira, Aybar'ın, sadece sosyalizme geçiş safhasında değil, milli kurtuluş devrimi safhasında dahi öncü rolü işçi sınıfının oynamasına taraftar olduğunu ve T.İ.P.'lilerin savaş safhalarını yeter derecede açık olarak birbirinden ayırmadıklarını görmüştük.

Aybar, 1966'da yaptığı bir konuşmada da şöyle diyor : «Şartlar halkın sosyalizmi kurmasına, hem de kısa zamanda kurmasına, son derece elverişlidir.» Çünkü, onca, dünyada sosyalizm fikri kitlelere nüfuz etmiş, sosyalizmin kapitalizme üstünlüğü somut örneklerle ispatlanmıştır. Türkiye'de ise halkın çoğunluğu uyanış içindedir ve 27 Mayıs Anayasası sosyalizme açık bir belgedir. (262)

Bu tartışmalar ilerici aydınların önünde iki önemli teorik mesele durduğunu gösteriyor. Bunlardan bir tanesi, daha önce de işaret etmiş olduğumuz gibi, Türkiye'nin gelişme seviyesinin ve bu gelişmedeki özelliklerin somut olarak tespitidir. İkinci mesele ise, bu esasa dayanarak toplum gelişmesinin itici kuvveti olan çelişmeyi, ana çelişmeyi ve aynızamanda ikinci plandaki çelişmeleri de tesbit etmek ve buna göre, memleketin hangi yoldan, hangi sınıfların birleşmesi, hangi sınıfın öncülüğü ile kalkınabileceğini kararlaştırmaktır.

Zira, genel olarak proleterya ile burjuvazi ara-

262) Dönüşüm, 1 Aralık 1966, s. 2.

sındaki çelişme sosyalist devrimle çözülür. Feodallerle köylü yığınlar ve burjuvazi arasındaki çelişme demokratik devrimle, emperyalistlerle geniş halk yığınları arasındaki çelişme ise milli kurtuluş devrimleriyle çözülür. Bir toplumun değişik gelişme şartlarına göre, değişik şekilde yer alan devrimlerde elbetteki öncülük rolü oynayan sınıflar ve bu sınıfların müttefikleri de birbirinden ayrılır. Şüphe yok ki, bu konuda herhangi bir yargıya varmadan önce, toplumun tarihsel gelişmesi ve somut şartları doğru olarak değerlendirilmelidir. Bu meselelerde sübjektif, keyfi yargılarla yetinilmeyip, objektif gelişmenin içindeki somut çelişmelerin bu gelişmenin somut şartlarına göre tesbit edilmesi gerekir.

Türkiye'nin somut şartları ve gelişme seviyesi etrafındaki değerlendirmeleri, ilerici aydınlar kendileri de haklı olarak yeterli bulmuyorlar. Örneğin, T.İ.P.'li sosyalistlerden Muvaffak Şeref, T.İ.P.'nin yapmış olduğu aşağıdaki değerlendirmenin doğruluğundan şüphededir : «Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısı, derebeylik kalıntısı ilişkiler üzerine kurulmuş, bağımlı bir ticaret kapitalizmi olarak tanımlanır.» (263)

Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi, rakamlar bu tahlili doğrulamıyor. Tersine, ekonomide ticaretin rolünün azaldığını, sanayiin rolünün arttığını ve içine sanayi ve banka burjuvazisini de alan bir büyük karma burjuvazinin geliştiğini, sanayiin gelişmesine paralel olarak işçi sınıfının da sayıca arttığını gösteriyor. Bazı T.İ.P.'li sosyalistler, Türkiye'yi ticaret burjuvazisi ile «toprak ağa»larının hakimiyeti altında azgelişmiş bir kapitalist memleket olarak tarif ettikleri halde, sosyalizme geçecek seviyeye ulaştığını, ana

263) Şeref, M. : «Metod ve Teori Meselemiz», No. 2, YÖN, 26.8.1966. s. II.

çelişmenin işçi sınıfı ile sömürücü sınıflar arasında olduğunu farz etmekle tezada düşüyorlar.

Zaten, daha önce de gördüğümüz gibi, gerek «Yeni Devletçiler», gerekse T.İ.P.'liler sosyalizme ancak safha safha gidileceğini ve sosyalizmin şartlarım hazırlayacak bir «kapitalist olmayan yol» safhasından geçmek gerektiğini kabul etmişlerdi. Gerek bu bahiste, gerekse bu eserin öteki bahislerinde yaptığımız tahliller, bu safhada işçi sınıfının önder rolü oynaması üzerinde ısrarın yersiz olduğunu gösteriyor. Zira, T.İ.P.'lilerin de bazı yazılarında belirttikleri gibi, bu sınıfta siyasi şuur ancak uyanmağa başlamıştır. İşçi sınıfının mücadele tarihi kısa ve tecrübesi azdır. Fikrimce, T.İ.P.'li sosyalistler objektif şartların değerlendirilmesinde yeteri kadar derinlere ulaşamamış ve biraz da sübjektivizme kapılarak, «işçi sınıfının önderliği» konusunda gerçekçi olmayan bir sonuca varmışlardır. Amma, bu yetersizlik T.İ.P.'lilere özgü değildir. «Yön»cüler de Türkiye'nin azgelişmiş, bağımlı bir memleket olduğunu tesbit etmekle yetiniyor ve bu esasa dayanarak, ana davanın emperyalizme karşı savaş olduğunu iddia ediyorlar.

Oysa, böyle bir yargıya varmadan önce de, toplumun objektif şartlarını ve çelişmelerini daha derinden incelemek, toplum gelişmesinin bütün özelliklerini gözönünde tutmak gerekir. Özellikle azgelişmiş bağımlı bir memlekette toplumun objektif şartlarıyla beraber, dış müdahalelerin, emperyalizmin bu şartlar üzerindeki etkilerini de belirtmek gerekir. Zira bu memleketlerde emperyalist müdahaleler ana çelişmelerle ikinci plandaki çelişmeler arasındaki ilişkileri oldukça mürekkepleştirmektedir.

Örneğin, emperyalizm böyle bir memlekete harp açtığı vakit, ufak bir zümrenin dışında bütün sınıf-

lar geçici olarak bu ortak düşmana karşı birleşebilir. Böyle bir durumda emperyalizmle, bu memleketin geniş yığınları arasındaki çelişme ana çelişmedir. Emperyalizm harp açmadığı, ekonomik, siyasal, kültürel v.s. yollardan sömürmeğe giriştiği hallerde, bağımlı memleketteki idareci sınıfların önemli bölümleri emperyalistlerle işbirliği kurabilir. Bu hallerde halk yığınları, bazan burjuvazinin bir bölümü ve işçi ve köylü yığınlar, emperyalistlerle birleşmiş olan yerli sömürücü sınıflara karşı da savaşmak zorundadırlar. Emperyalizm askeri, ekonomik «yardım» v.s. gibi metodlarıyla sömürücü zümreleri geliştirir, iç çelişmenin kesinleşmesine hizmet eder.

Türkiye'ye emperyalizmin yeniden girişinin bir takım özellikleri vardır. Stratejik ve ekonomik giriş şeklini alan müdahaleleriyle, emperyalistler Türkiye'de bilinçli olarak yerli burjuvazinin üst tabakalarını maddeten desteklemişler ve kendilerine bağlamışlardır. Bu olay, objektif olarak sınıf çelişmelerinin kesinleşmesine hizmet etmiştir. Emperyalizmin memlekete giriş şekli, emperyalistlerle değişik sınıf ve zümreler arasındaki ilişkilere etki yapmıştır. Türkiye'de doğrudan doğruya yabancı sermaye yatırımları 1950 - 60 arasında kısır kalmış, 1960'tan sonra bazı sanayi alanlarında yabancı sermayenin yayıldığı görülmüştür. Üretim araçlarının mülkiyeti ancak sınırlı bazı sanayi kollarında yabancı sermayenin elindedir. Emekçilerin yabancı sermaye tarafından sömürülmesi hali de bu belli sanayi kollarına ve askeri tesislere münhasırdır. Tarımda ise yabancı sermaye mülkiyeti yoktur. Böyle olduğu için de, bir çok yarı - sömürge veya bağımlı memleketten farklı olarak, bizde sömürülen sınıflarla emperyalistler arasında direkt çıkar çatışması çok azdır.

Ancak, toplumun genel olarak sömürülmesi, yabancı sermaye ile rekabet halinde olan bazı sanayi kollarının ezilmesi, halk yığınlarının dolaylı olarak emperyalist baskı altında bulunması olayı vardır. Bunun bilincine varanlar ve buna karşı tepki duyanlar da daha çok orta tabakalara bağlı aydınlardır. Memlekette emperyalistlere karşı savaşın daha çok gençlik, ordu, basın ve genel olarak yurtsever aydınlar, orta tabakalar tarafından ele alınması her halde bir tesadüf değildir. İşçilerin ancak, 1960'tan sonra ve doğrudan doğruya yabancı patronların sömürmesine uğradıkları yerlerde emperyalistlere karşı grev ve gösterilere girişmiş olmaları ilgi çekicidir. Bizde anti - emperyalist savaş, bugün için genel olarak, toplumu bağımlı durumdan kurtarmak için yapılan ve daha çok yurtseverlik duygularına dayanan bir savaştır. Burjuvazinin çıkarları emperyalizmle çarpışan kolunun bu savaşa katkısı azdır.

Görüldüğü gibi, Türk halkı ile emperyalistler arasındaki tezadın pek çok özellikleri vardır. Böyle olduğu için de, emperyalizme karşı savaşın bir numaralı savaş olduğu hükmünü vermeden önce bütün bunları gözönüne almak gerekir.

İç çelişmeye gelince, Bilimsel Sosyalizmin genel teorisine göre, kapitalist toplumda ana çelişme, üretim araçlarını elinde tutan burjuvazi ile, emeği sömürülen proleterler arasındadır. Amma, Türkiye'nin iç çelişmesini somut olarak ele almak istersek, sadece burjuvazi ile proleterya arasındaki çelişmeyi belirtmekle yetinemeyiz. Bu eserde izah ettiğimiz gibi, bizde burjuvazinin kendi içindeki çelişme oldukça büyük bir önem taşımaktadır. Ezilen orta tabakalar arasında sömürücü büyük burjuvaziye ve toprak «ağa»larına karşı kızgınlığın Türkiye'nin sosyal ve

siyasal hayatına etkisi büyüktür. 27 Mayıs hareketin zeminini bu çelişme teşkil etmiştir. Öte yandan, daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi, kapitalizm geliştikçe işçi sınıfıyla burjuvazi arasındaki çelişme de kesinleşmekte ve işçi sınıfının gerek önemi gerekse gücü günden güne artmaktadır. Böylece, sömürücü sınıflarla çelişme halinde olan orta tabakalarla işçi sınıfı toplum içinde oldukça büyük bir kuvvet teşkil etmektedirler.

Ezilen köylü yığınlar ile büyük kapitalist toprak sahipleri, yarı - feodaller ve köy burjuvazisi arasındaki çelişme ise küçümsenmiyecek bir önem taşımaktadır. Bu çelişme, her ne kadar bugün için pek de üste çıkmamışsa da, Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğunu teşkil eden köylü yığınların potansiyel bir kuvvet olarak memleketin sosyal, ekonomik, siyasal davalarının çözümünde çok önemli bir yeri olduğu açıktır. Örneğin 1965 seçimlerinde bu yığınların büyük çoğunluğu, sömürücü sınıfları temsil eden Adalet Partisi'ne oy vermiştir. Bu da demokratik güçlerin durumunu çok güçleştirmiştir.

Mesele böyle ele alınınca, T.İ.P.'lilerin önce iç çelişmeyi çözme meyli büsbütün haksız olmayabilir. Amma iç çelişmeyi bütün cepheleriyle ele almak ve günün meselelerinin çözülmesini sadece işçi sınıfına bağlamamak şartıyla. Bizde bugün gerici sınıflara karşı savaşan sınıflar küçük ve orta burjuvazinin bir kısmı ve daha çok bu sınıflara bağlı aydınlar ile işçilerdir. Karşılarındaki büyük burjuvazi ile büyük toprak sahipleri ise emperyalizme dayanarak ve uzun yıllar hakimiyette bulunmalarından yararlanarak semizlenmişler, ekonomide ve siyasal üst yapıda kilit noktaları ellerine almışlardır. Bu şartlarda ne burjuva aydınlarının, ne de işçi sınıfının tek başına, müt-

tefiksiz ve yığınlara dayanmadan bu savaşı başarıya ulaştırmalarına imkan yoktur. Böyle olduğu için de bugün için ilerici kuvvetlerin önünde duran ana mesele, şu sınıf veya zümrenin önderliği meselesi değil, gerici sınıflara karşı çıkarları birleşen güçleri birleştirmek ve geniş emekçi, köylü yığınların desteğini kazanmaktır.

Yığınları uyandırmakta, genel siyaset ve stratejiyi tayin etmekte, aydınların ön saflarda rol oynayacaklarına ve oynadıklarına şüphe yoktur. Amma, aydınların bu rolünü işçi sınıfına karşı bir allerji haline getirmek, işçiyi ve yığınları meclise sokmayı hatalı görmek de çok tehlikelidir. Güçlü büyük burjuvaziye, «ağa»lara ve emperyalizme karşı savaşı aydınların, yığınlardan kopuk olarak başaramıyacakları açıktır. Demokratik kuvvetleri orta tabakalardan gelen aydın kadroların önderliği altında birleştirmeyi düşünen burjuva demokratları işçi sınıfının önemini takdir ediyorlar. Amma, «Yön» Dergisi'nde açılan «sosyalizm» tartışmalarında işçinin Meclise girmesine, parti içinde mevki almasına karşı gösterdikleri direnme ile yığınların önemini küçümsedikleri görülüyor. Bu tutum da, «işçi sınıfının önderliği» iddiası kadar demokratik güçleri bölücü bir nitelik taşıyor.

İki akım arasında sınıf önderliği etrafında çıkan ayrılıkta, kendi sınıfi temellerinin de şüphesiz rolü büyüktür. «Yön»cüler daha çok orta tabakalara dayanan «sosyalist»ler oldukları için, milli demokratik hareketi daha çok bu sınıflara bağlı aydınların hakimiyetinde tutmak istiyor, veya bu yolu daha gerçekçi görüyorlar. İşçi sınıfının toplumda gitgide artan önemini görmek, ona dayanmak ihtiyacını duymakla beraber, emekçi yığınlara yeter derecede güven gösteremiyor, yaklaşamıyorlar. T.İ.P.'li sosyalistler

ise, işçi sınıfının ideologları oldukları için tabii olarak bu sınıfın toplum içindeki rolünü arttırmak istiyor ve belki de biraz da sübjektivizme kapılarak bu sınıfın hazırlık derecesinde mübalağaya sapıyorlar.

Bütün bunlara rağmen, ilerici akımların bu konuda ortak bir görüşe ulaşmaları kabildir. Bunun için de her şeyden önce, memleketin objektif şartlarını tahlilde daha yaratıcı ve derin bilimsel araştırmalara ihtiyaç vardır. Memleketin gelişme seviyesinde, ana çelişmenin tesbitinde aydınlığa varılmadan, memleketin özel şartları somut olarak tesbit edilmeden herhangi bir görüş birliğine varmak zordur.

■ Yığınlara Ulaşmak Meselesi

«Yön» Dergisi'nde «sosyalizm» etrafında açılan tartışmalarda bir mesele daha yüze çıkmıştır. Bu da işçi, köylü yığınlara ulaşmak meselesidir. Bildiğimiz gibi, «Yön»cüler öteden beri, bugün uyanmakta olan aydınlara, orta tabakalara dayanarak kestirme bir yoldan iktidara gelmek, sonra bir takım reformlar yaparak yığınlara ulaşmak tezini savunuyorlar. T.İ.P.'li sosyalistlere göre ise, bunun tam tersine, önce yığınları uyandırmak, teşkilatlandırmak, sonra onlara dayanarak iktidara gelmek ve reformları yapmak gerekir. Bu tutum, T.İ.P.'li sosyalistleri öteki ilerici guruplardan ayıran bir özelliktir.

Çetin Altan bu konuya değinerek şöyle diyor : «Bugün yüzdeyüz halka inanan sosyalistler olarak biz kalabalık değiliz. Ama bunun günahı bizden çok halka inanmayı romantiklik addedip, daha hızlı yollardan medet umanlardadır.» (264)

264) Altan, Çetin : «O Kadar Kolay Değil», Akşam, 22 Haziran 1966.

T.İ.P. Genel Yönetim Kurulu Y. Üyesi Aslan Başer Kafaoğlu da, «Yön» Dergisi'ndeki tartışmalarda meseleyi şöyle koyuyor : «Halksız sosyalizm olamıyacağına göre, halkla beraber iktidara gelmek gerekir. Onun için de halkı iktidara hazırlamak lazımdır. Bu hazırlığın iki devresi vardır : Eğitim ve halkı teşkilatlandırmak. Bu da sadece işçi ve köylüleri parti teşkilatına sokmakla olmaz. Halkın somut meselelerini ele almak, onun teşkilatlarına girmek, halkın günlük dertlerini çözecek teşkilatlar kurmak, köy ve mahalle temsilcileri etrafında teşkilat nüveleri kurmak gibi tedbirler almak lazımdır.» [265] Başka bir deyimle, teşkilatlarla köylüye kadar uzanmak yolu tutulmalıdır.

Görüldüğü gibi, tecrübe, T.İ.P.'li sosyalistlerden bazılarına halka giden yolları arama ihtiyacını duyurmuştur. Demokratik reformların yığınlara dayanmayan aydın kadrolar tarafından tepeden inme yapılamıyacağına inanan T.İ.P.'liler, buna örnek olarak, Atatürk «devrim»lerinin halk tarafından benimsenmemiş olmasını gösteriyorlar. T.İ.P.'li işçilerden Yakup Erdem şöyle diyor: «Kemalistler devrimleri yaparlarsa, zamanla bunların iyi şeyler olduğunu halkın anlayacağını ve kabulleneceğini sanmışlardı. Demokrasi ve sendikalar meselelerinde de aynı hata yapılmıştır. Sayın Avcıoğlu'nun «öncü işçi sınıfı değil, işçi sınıfının öncüsü olan partidir» yolundaki düşüncesi önümüzdeki bu örneklere bir yenisini eklemekten başka sonuç doğuramaz. Nasıl ki, bugün halk, devrimlere, Anayasaya ve demokrasiye gerçek anlamıyla sahip çıkmıyorsa, yarın sosyalizme de sahip çıkmıyacaktır.» [266]

265) Kafaoğlu, A. B. : «Derhal Düzeltilmesi Gereken Eylem ve Düşünceler», YÖN, 30 Eylül 1966, s. 12.
266 Erdem, Yakup : «Tartışmaya Dair», YÖN, 15 Temmuz 1966, s. II.

Başka bir deyimle, parti yığınlara dayanmalı, demokrasi yığınlara dayanmalı, sosyalizm yığınların malı olmalıdır. Bu görüşlerini uygulamada büyük güçlüklerle karşılaşan T.İ.P., özellikle 1965 seçimlerinden sonra, emekçi ve köylü yığınlara ulaşmak meselesine daha büyük bir önem vermeğe başlamıştır. M. Aybar, 1967 başlarında yaptığı Ege gezisinde, parti çalışmalarının bundan sonra «köye çevrileceğini» haber vermiştir. (267)

«Yön» Dergisi'ndeki tartışmalarda da bazı T.İ.P.'lilerin yığınlara ulaşmak için bir çok somut tedbirler teklif ettikleri görülüyor. Bunlar arasında, köylerde partiye bağlanmış veya oy vermiş unsurlardan yararlanarak teşkilatın genişletilmesi, ilçe teşkilatları yoluyla köyle bağ kurulması, gençlik teşkilatı, kadın teşkilatı gibi yığın teşkilatlarının kurulmasına, genişlemesine önem verilmesi, sendikalar içinde faaliyetin arttırılması gibi teklifler vardır. (268)

T.İ.P.'lilerin, yığınlara karşı ilgilerini arttırmakla çok önemli bir meseleye parmak bastıklarına şüphe yoktur. Zira Türkiye'de geniş emekçi yığınların çok uzun süreden beri ihmal edilmiş, teşkilatsız, eğitimsiz, bilinçsiz kalmış olması ilerici hamlelerin önünde en büyük engellerden biri olmuştur. M. Kemal zamanında yapılan bazı üst - yapı reformları yığınlara mal edilememiş, bu yüzden de halk yığınları ile demokratik burjuva aydınları ve işçi sınıfının ideologları arasında uçurumlar açılmıştır.

Ezilen yığınların dağınık ve bilinçsiz kalmasından yararlananlar, sömürücü sınıflar ve emperyalistler olmuştur. İktidarı elinde tutan gerici sınıflar, siyasal ve ekonomik güçlerine dayanarak kitleleri bas-

267) Cumhuriyet, 22 Ocak 1967.
268) Bak: «Sosyalizm Tartışmaları», YÖN, 7.10.1966, s. 15, 15.7.1966, s. 11, 30.9.1966, s. 12.

kıları altına almağa, oy mekanizmasını kendi çıkarlarına işletmeğe muvaffak olmuşlardır. Demokratik güçlerle, halk yığınları arasında temasın kurulması, bu yığınların demokratik, anti - emperyalist savaşa gitgide daha geniş ölçüde katılması, şüphe yok ki, memleketin sosyal, ekonomik davalarının çözülmesinde hayati bir rol oymyacaktır.

1960'tan sonra doğan ilerici sosyo - ekonomik akımlar arasındaki anlaşmazlıkların en sağlam çözüm yollarından biri de, gene hareketi aydınlar çemberinin dışına çıkarmak, yığınlara ulaştırmak olabilir. Bu yolla, demokratik harekete yeni bir enerji kaynağı ve eylem sahası açılacağı, hareketin genişleyip güçleneceği muhakkaktır.

Devrimlerde olduğu gibi, milli kurtuluş harplerinde, demokrasi savaşlarında da yığınların rolü çok önemlidir. Zira, diğer bir çok memleketlerde olduğu gibi, bizde yapılan denemeler de, yığınların bilinçli savaşı ve desteği olmadığı yerde toprak reformu, vergi reformu, yerli-yabancı özel mülkiyetin millileştirilmesi, siyasal hak ve hürriyetlerin sağlanması gibi tedbirlerin ya kağıt üstünde kaldığım, yada sınırlandırıldığını veya kısa bir süre içinde yok edildiğini göstermektedir.

Bilimsel sosyalizmin teorisine göre, tarihi yapan yığınlardır. Halkların kurtulması ancak kendi savaşlarıyla olur. Toplumsal değişiklikleri önleyen gerici güçlere karşı savaş, halk yığınlarının savaşma bağlıdır. Başarı yığınların bir bölümü tarafından yalnız başına da elde edilemez.

Bu sebepten, Türkiye'nin şartlarında iç çelişmenin bütünüyle ele alınması, halk yığınlarını içine alan geniş bir milli demokratik cephenin kurulması önemlidir. Dünya halklarının tecrübeleri, halk adına sa-

vaşmak, halka tepeden inme haklar, hürriyetler getirmek tezini doğrulamıyor. Halk yığınları toplumda demokratik, devrimci değişiklikleri ancak bilinçli, teşkilatlı bir savaş sonunda iktidarı sadece ele geçirecek değil, aynızamanda koruyabilecek duruma geldikten sonra gerçekleştirebiliyorlar.

Halk yığınlarının sadece öncü kadrolar ve aydınlar tarafından kurtarılması ancak geçici bir kurtuluş olabilir. Zira, yığınlara önderlik edebilmek için, onlardan öğrenmek, onlarla sıkı temas halinde olmak, onların istek ve eğilimlerini yoklamak gerekir. Bunu yapmadan, tepeden inme bir takım plan ve tedbirleri mekanik şekilde uygulamak, bir çok geri tepkiler yapar ve önder kadronun yığınlardan kopması sonucunu verebilir. Bizde, Milli Kurtuluş Devrimi'nden sonra din ve kültür alanlarında yapılan olumlu ve ilerici reformların yığınlara mal edilmemesi yüzünden tepkiler uyandırması ve sonunda Atatürkçü aydın kadroları yığınlardan ayırması buna bir örnek olarak verilebilir.

Öncü, yığınlardan ayrıldığı ölçüde, öncülük rolünü oynamaktan, öncü olmaktan da uzaklaşır. «İşçi sınıfı önderliğinin, parti önderliği» olduğu iddiası da ancak, önder kadroları yığınlardan uzaklaşmış parti ve teşkilatlar için doğru olabilir. Öncü kadrolar, en geniş yığınların azami çıkarlarını temsil ettikleri, görev ve eylemlerini günün şartlarına ve halk yığınlarının ihtiyaçlarına göre ayarladıkları, halkın tepkilerine bakarak yanlışlarını düzeltebildikleri ölçüde yığınlardan kopmaktan kurtulur, gerçek anlamda öncülük rolünü oynayabilirler.

Üçüncü anlaşmazlık konusu «sosyalistlerin» burjuvazinin ilerici unsurlarına, daha somut olarak, C.H.P.'ye ve «Ortanın Solu» akımına karşı tutumları

meselesidir. Bu meselede, taktik ile teori birbirine karışmaktadır.

■ Burjuvazinin Değişik Bölümlerine Karşı Tutum Meselesi

Gerek «Yön»cülerin gerekse bazı T.İ.P.'li sosyalistlerin, demokratik ve anti - emperyalist savaş safhasında milli burjuvazi ve burjuvazinin demokratik unsurları ile birleşmek ilkesini kabul ettiklerini belirtmiştik. Tahliller, bizde milli burjuvazinin ancak potansiyel bir kuvvet olduğunu göstermektedir. Demokrasi ve milli bağımsızlık savaşına aktif olarak katılan 27 Mayıs'çıların, Atatürkçü memur, öğretmen v.s. gibi burjuva aydınlarından bir çoğunun C.H.P. etrafında toplandıkları görülmektedir. Kapitalizmin gelişmesi prosesinde ezilen küçük ve orta burjuva tabakaları da genel olarak C.H.P.'nin kitlesini teşkil etmektedir. Bununla yetinmeyip, işçi sınıfının da desteğini kazanmak isteyen bazı C.H.P.'li idareciler Kemalist devletçiliği, 27 Mayıs'ın öngördüğü reformları savunmak ve emperyalizme karşı cephe almak yolunu tutmuşlardır. Böyle olduğu için de milli demokratik bir cephenin kurulması ve gelişmesi bakımından «sosyalist»lerin C.H.P.'ye ve bu partinin sol kanadına karşı tutumları oldukça önemlidir.

T.İ.P.'li sosyalistlere göre, C.H.P. ile A.P. arasında hiç bir fark yoktur. Her ikisi de burjuva partileridir. Reform istekleri ve anti - emperyalist çıkışlar halkı aldatmak için ileri sürülen vaadlerdir.

Suat Aksoy, T.İ.P.'nin bu konudaki görüşünü şöyle açıklıyor : «C.H.P.'nin devletçiliğinin bir devlet kapitalizmi olduğu ve halkçılıkla hiç bir ilişkisi bulunmadığı, bu partinin eylemlerinden anlaşılıyor. İki

parti arasında kalkınma yöntemi bakımından bir fark yoktur. Ancak oy avcılığında tutum farkları vardır.» [269] «Sosyal Adalet» Dergisi'nde çıkan çeşitli yazılarda, C.H.P.'deki bağımsız dış politika, «sosyal adalet», petrolün millileştirilmesi, toprak reformunun yapılması gibi akımların samimi olmadığı ve partinin bütünü tarafından desteklenmediği belirtiliyor. Onlarca, «ortanın solu» sloganı «seçimlere girerken aydınların reform isteklerini dile getirip, partinin eski kuvvetlerini kazanmak» [270] isteğinden doğuyordu.

T.İ.P'liler C.H.P.'nin uzun iktidar yılları boyunca reformlardan hiçbirini gerçekleştirmediğini, yabancı sermayeye kendisinin teslim olduğunu belirtiyor ve «taşra eşrafıyla, büyük tüccara dayanan» bu partiden, «ne toplumculuk, ne sosyal adalet ve ne de demokrasi ve hürriyet düzenini gerçekleştirmek beklenebilir» diyorlar. [271]

Seçim kampanyası sırasında, «Ortanın Solu» programı yüzünden «solculuk» ve «komünistlik» **ithamları altında kalan bazı C.H.P. önderlerinin,** Anayasayı ve demokratik hakları savunmaları, T.İ.P.'i ikinci planda bırakarak hücumlarını A.P.'ye çevirmeleri de, T.İ.P.'lilerce kötü niyetin sonucuydu. Suat Aksoy'a göre, C.H.P.'nin maksadı T.İ.P.'i yutmaktır. «Toplumculuk akımını yozlaştırmak için her çareye başvuran C.H.P., Türkiye İşçi Partisi'ne himayekar görünerek, sol akımın önderliğini ele geçirmeğe çalışıyor.» [272]

Meseleye daha çok politik açıdan yanaşan T.İ.P., bu esaslara dayanarak, seçimlerde C.H.P.'yi (içinde-

269) Aksoy, Suat : «Partiler ve Kalkınma Yolları», Sosyal Adalet, Eylül 1965, s. 22.
270) «C.H.P. ve Seçimler», ibid, s. 4.
271) Aksoy, S.: «C.H.P.'nin Reformculuğu», Sosyal Adalet, Şubat 1965, s. 8-9.
272) Aksoy, S.: «Anayasa Düzeni ve T.İ.P.», Sosyal Adalet, Ağustos 1965, s. 26.

ki guruplaşmaları da gözönüne almadan) bütünüyle karşısına aldı. «Sosyal Adalet» Dergisi'nde, «C.H.P. ile T.İ.P. arasında seçim öncesinde herhangi bir cephe birliğinin söz konusu olmadığı» belirtildi. (273)

«Yön»cüler ise, seçim sırasında T.İ.P.'ni geniş ölçüde desteklediler. C.H.P.'nin orta ve sağ kanatlarını, büyük burjuvaziye ve emperyalizme taviz eğilimlerini tenkid ettiler, «Ortanın Solu» akımını ise olumlu ve ilerici olarak değerlendirdiler. «Yeni Devletçilerin» gerek «Yön» Dergisi'nde, gerekse Sosyalist Kültür Derneği'nde savundukları tez şudur :

Emperyalizmle savaşta, bütün milliyetçilerin mümkün olan en geniş cephede toplanması gerektir. «Toplumcular en azından, yabancı petrol şirketlerinin karşısına dikilen, maden kanunu tasarısına hayır diyen ve dış politikadaki bağımlı durumu değiştirmek için olumlu adımlar atan siyasal teşekküllerle, yabancı devletlerin ağzıyla konuşan teşekküller arasında ayırım yapmak zorundadırlar.» (274)

Demokratik, anti - emperyalist cepheyi geniş tutmak, C.H.P. içindeki ilerici gurup ve unsurları da bu cepheye katmak fikrinde olan «Yön»cüler, T.İ.P.'nin C.H.P.'nin ilerici gurubuna karşı davranışını tenkid ediyorlar. Onların fikrince T.İ.P.'nin «A.P. ile C.H.P.'yi aynı sepete koyma tezi... hatalı ve sekter»dir. (275)

«Yön» yazarlarından Adil Aşçıoğlu meseleyi daha genel esaslar üzerinden ele alıyor ve şöyle diyor : «Türkiye'de sosyalist akımın emperyalizme karşı açtığı savaşta milli burjuvaziyi kendi yanında bir müttefik olarak bulması son derece güçtür. Emperyalizmin Türk ekonomisi üzerinde nüfuzu azaldığı takdir-

273) Ibid.
274) «Sosyal Adalet Dergisi ve YÖN», YÖN, 13 Ağustos 1965, s. 7.
275) Ibid.

de, bu burjuvazinin ancak tarafsız bir duruma girmesi ümit edilebilir. Ekonomide sanayiin rolünün ticarete kıyasla artması, milli burjuvazi arasında sömürücülere karşı bir direnme yaratabilir. Fakat «şimdilik emperyalizme karşı yapılan savaşta milli burjuvazinin sadece az sayıdaki aydınları ve millliyetçileri sosyalist akımın en tabii müttefikleridir.» (276)

«Yön»cüler bu esasa dayanarak «Ortanın Solu» akımını destekliyor ve ona büyük bir önem veriyorlar. C.H.P.'de bu gurup hakimiyeti ele geçirdikten sonra, bu hareketin önemi onlarca daha da artmıştır. Bu durumun demokratik kuvvetler arasında birlik ve cephe kurulması bakımından önemi büyüktür. Zira genel olarak demokratik cephe içinde Atatürkçüler, 27 Mayıs'çılarla T.İ.P. arasında orta mevkide olan «Yeni Devletçilik» akımının C.H.P.'ye doğru kaymasıyla cephe içindeki bölünme daha da kesin bir hal almaktadır.

Görüldüğü gibi, bu konuda burjuvazinin değişik zümrelerinin ayrı ayrı değerlendirilmesi ve buna göre bir taktik çizilmesi meselesiyle siyasal endişeler birbirine karışmaktadır. Milli burjuvazi ve yurtsever burjuva aydınlarıyla ortak bir platform etrafında birleşmeyi isteyen ve hatta bu uğurda savaşan T.İ.P., «Ortanın solu»nu, burjuvazinin bir kolundan ziyade, bir siyasi rakip olarak görüyor. Bundan başka T.İ.P.'lilerin üzerinde C.H.P.'nin uzun iktidar yılları boyunca burjuvazinin çıkarlarını koruması, ilerici güçlere baskı yapması, işçi hareketinin gelişmesine meydan vermemesi gibi olayların etkileri hâlâ devam etmektedir. «Ortanın solu» akımına önderlik edenlerin işçi meselesindeki ikili tutumları, sınıf çelişmelerinin kesinleşmesinden korkuları v.s. de T.İ.P.'lilerin bu gu-

276) Aşçıoğlu, A. : «Sosyalizm ve İşçiler», YÖN, 22 Temmuz 1966, s. 10.

ruba karşı güvenini kırmaktadır.

Milli burjuvazinin ve bu sınıfa bağlı aydınların ikili tutumları; bir yandan demokratik, anti - emperyalist bir savaş yaparken, bir yandan da bu savaşa destek olacak çelişmenin kesinleşmesinden korkmaları, elbette işçi sınıfı ideologlarının daima gözönünde bulundurmaları gereken bir olaydır. Şüphe yok ki, sosyalizmden çok uzak olan değişik ideolojilere bağlı grupları sosyalistlerle bir araya getirmek çok büyük sabır, taktik ve uyanıklık istiyen bir iştir. Burada, burjuva, küçük burjuva grupların kararsızlığım ve bütün hareketi kendi amaçlarına kullanma eğilimlerini hesaba katmak gerektir.

Öte yandan, burjuvazinin değişik gurup ve zümrelerini birbirinden ayırt etmek ve gerici sömürücü zümrelere karşı ilerici demokratik zümreler ile birleşmek de çok önemlidir. Burjuvazinin içindeki bölümleri sadece klasik ölçülere vurmak ve komprador, milli burjuva ayrımıyla yetinmek de doğru değildir. Avrupa'da Birinci Dünya Harbi'nden ve özellikle Almanya ve İtalya'da faşizmin yerleşmesinden sonra, burjuvazinin daha sağduyu sahibi grupları, rejimi korumak için «yumuşak yol» tutmak, demokratik metodlar kullanmak yolunu seçmişlerdir. Bu zümreler sınıf çelişmelerinin kesinleşmesini önlemek için, yığınlara bazı demokratik hak ve hürriyetlerin tanınmasından ve reformlar yapılmasından yanadırlar. Zaman zaman bu unsurların, burjuva diktatoryasına, faşizm tehlikesine karşı şiddetle savaştıkları görülmektedir. Bu unsurlar sosyalist veya komünist olmamakla beraber, demokratik hak ve hürriyetlerin kısılmasına, sosyalist ve komünist partilerin kapatılmasına karşıdırlar.

İşte, bizde, C.H.P.'nin sol kanadını temsil eden

«Ortanın Solu» akımını böyle bir kategoriye koymak mümkündür. Genç C.H.P.'liler «aşırı sol»a yani komünizme karşı olmakla beraber, demokratik haklardan ve reformlardan yanadırlar. Burjuvazinin, var olan düzeni savunmak için Anayasa'mn garantilediği hak ve hürriyetleri kaldırmağa, burjuva diktatoryası kurmağa eğilen guruplarına, bir «komünizm aleyhtarlığı» isterisi yaratılarak demokratik güçlerin kanunsuz yollardan ezilmesine karşıdırlar.

Genç C.H.P.'liler aynızamanda milliyetçi burjuva aydınlarıdırlar. Yani, emperyalizme tamamıyla teslim olmaya karşıdırlar. Klasik anlamda milli burjuva unsurları olmamakla beraber, orta ve küçük burjuvaziye ve kısmen de işçi sınıfına dayanmak tezini savundukları için, bu sınıfların çıkarlarıyla bağdaşan reformları yapmaya taraftardırlar. Bu gurubun reformculuğuna, halkı aldatma oyunundan ziyade, sosyal, ekonomik şartların baskısı olarak bakmak gerekir. Genç C.H.P.'liler, C.H.P.'nin ancak, büyük burjuvazi ve emperyalistler tarafından ezilen orta tabakaların partisi olarak ve geniş yığınların desteğini kazanarak yıkımdan kurtulabileceği inancındadırlar. Orta tabakaların ise, özellikle Türkiye'nin şartlarında, bir demokratik hareket içinde oynayabilecekleri rol çok önemlidir.

Bütün bu sebeplerden, bugün bizde bütün burjuva partilerini bir teraziye koymamak, demokratik, anti - emperyalist savaşta müttefik olabilecekleri seçmek gerçekten de önemlidir. Sosyalistlerin, burjuvazinin demokratik guruplarıyla her meselede anlaşamıyacakları açıktır. Amma burjuvazinin gerici zümrelerine ve emperyalizme karşı ortak bir platform bulmak da kabil ve çok önemlidir.

Türkiye'nin şartlarında bu işi zorlaştıran başlıca

etken, işçi hareketinin henüz genç, tecrübesiz ve nisbeten zayıf olmasıdır. Böyle olduğu için de, işçi önderleri değişik ideolojilerden guruplarla birleşmekte aşırı tereddüt ve endişelere kapılmaktadır. Bunun dışında, burjuvazinin değişik zümrelerini somut şartlara göre değerlendirmekte de sübjektivizm'den tamamıyla kurtulmuş oldukları söylenemez. Öte yandan küçük burjuva aydınlarının çelişmelerin kesinleşmesinden korkmaları, emekçi yığınlara ihtiyat ve endişe ile yanaşmaları da demokratik kuvvetler arasında birliği güçleştiren başlıca etkenlerdendir.

■ Sonuç

Bu bahiste verdiğimiz izahatta görüldüğü gibi, Türkiye'de demokratik kuvvetler arasında bir cephe kurulması için yeterli zemin vardır. Demokratik hak ve hürriyetlerin gerçekleşmesi ve emperyalizmin baskısından kurtulma savaşında 27 Mayıs'çılar, «Yön»cüler ve T.İ.P.'li sosyalistler arasında bir hedef beraberliği vardır. Böyle olduğu için de bu güçler zaman zaman ortak düşmana karşı birleşmektedirler.

Öte yandan aralarındaki önemli fikir ayrılıkları, memleketin objektif şartlarının değerlendirilmesindeki noksanlar, yığınlara yeter derecede ulaşılamamış olmasının doğurduğu zaaf ve daha bir çok sebepler tam bir birlik kurulmasına engel olmaktadır. Bu sebeplere demokratik hareketin henüz genç ve tecrübesiz olduğunu da eklemek gerekir. Bu yüzden bazan sübjektivizm'e ve hatta sekterliğe sapılması veya burjuva aydınlarının ikili tutumları, samimiyetsiz hareketleri gerçek bir birlik kurulmasını güçleştirmektedir. Hatta kurulmakta olan cephenin parçalanıp bölünme yolunda olduğu da söylenebilir.

Bununla beraber, 1965'ten sonra iktidarı ele geçiren gerici burjuvazinin baskıyı gitgide arttırması, 27 Mayıs'çılara ve 27 Mayıs hareketinin hedeflerine açıkça karşı çıkması, dağılmakta olan ilerici kuvvetleri yeniden bir birliğe doğru itebilir. Emperyalizm, nüfuzunu ve hakim zümreleri himaye rolünü genişlettiği ölçüde, yurtsever aydınların buna karşı tepkisi de artmaktadır. Bu sebeplerden, demokratik kuvvetlerin aralarındaki anlaşmazlıklara bakmıyarak yeniden birleşmeğe doğru gitmeleri, her şeye rağmen bir birleşme zemini bulmaları hâlâ mümkündür. Zira günün şartları onları bu birliği kurmağa zorlamaktadır.

Son Söz

Türkiye'de gelişmekte olan sosyo - ekonomik akımlar etrafında yaptığım araştırma ve incelemelerden sonra aşağıdaki genel yargılara ve sonuçlara vardım :

1. — Türkiye'nin kalkınması etrafındaki sosyo - ekonomik akımlar, memlektin objektif şartlarından doğmuş, sosyal bünyedeki gelişmelere paralel bir gelişme seyri takip etmiştir. Milli Kurtuluş devriminden sonra, iktidar milli burjuvazinin elinde bulunduğu yıllarda, henüz zayıf olan bu sınıfı koruyacak bir devletçilik sistemi güdülmüştür. İki harp arasında burjuvazi devlet sermayesine dayanarak gelişmiş ve özellikle İkinci Dünya Harbi yıllarında bir bölümü devrimci, anti - emperyalist niteliğini yitirmeğe başlamıştır. 1950 - 60 arasında iktidarı ele alan bu zümre, devletçiliğe, kendi çıkarlarına uygun liberal bir şekil vermiştir. Bu on yıl içinde kapitalizm nisbeten süratle gelişmiş, bu proses içinde çelişmelerin kesinleşmesi, orta tabakaların ve emekçi yığınların ezilmesi, yeni akımların doğmasına yol açmıştır. Kapitalizmin,

artık toplumun çok önemli sosyo - ekonomik meselelerini çözemez hale gelmiş olması da, bu hareketlerin doğmasında başlıca amillerdendir. Bu sömürme sisteminin doğurduğu derin sosyal, ekonomik meseleler, yurtsever burjuva aydınlarını, işçi sınıfının ideologlarını, Türkiye'nin kalkınma davasına kapitalizmin dışında bir yol aramağa veya bu sistem içinde köklü reformlar yapmak fikrine sürüklemiştir.

2. — Türkiye'ye yeni bir kalkmma yolu arayan aydınların üzerinde şüphe yok ki, dünyada sosyalizmin yayılmasının, bu sistemin uygulandığı memleketlerde sağlanan hızlı iktisadi gelişmenin, bir çok az gelişmiş memleketin sosyalist veya «kapitalist olmayan» bir kalkınma yolu tutmasının da etkisi çok büyüktü. Ekim sosyalist devriminin nasıl Kemalistler üzerinde tesirleri olmuşsa, bugün dünyada sosyalizmin tatbikinin de Türkiye'deki ilerici akımlar üzerindeki tesiri büyüktür. Bundan başka, yurtsever burjuva aydınları üzerinde İngiltere'deki Laborist akımın, Avrupa'daki diğer burjuva sosyalizmi görüşlerinin de bazı etkileri olmuştur.

3. — Bu karışık etkiler altında gelişen ilerici akımlardan bazıları, henüz tam manasıyla kristalleşmemiş, olmakta olan akımlardır. Çünkü, henüz Türkiye'nin objektif şartlarının tamamen tatmin edici bir değerlendirilmesi yapılmadığı, gelişme seviyesi hakkında açık ve doğru bir sonuca varılmadığı gibi, sübjektif etkenlerin bu gelişme üzerinde oynayabileceği rol hakkında da tatmin edici bir değerlendirme yoktur. Özellikle, işçi sınıfının örgüt ve bilinç seviyesi, milli burjuvazinin durumu ve niteliği, burjuvazinin değişik zümrelerinin sosyal ve siyasal rolü hakkında açıklık olmaması doğru sonuçlara varılmasını güçleştirmektedir.

4. — 1960'tan sonra sosyal hayattaki gelişmelerin özelliği, kapitalist sistemi olduğu gibi korumak isteyen gelenekçilerin karşısına oldukça ilerici, demokratik akımların çıkmış olmasıdır. 27 Mayıs hareketi Türkiye'de ilk defa olmak üzere halk efkarını sömürücü sınıflara karşı uyarabilecek legal fikir hareketlerinin doğmasına yol açmıştır. Bu fikir hareketleri halk tarafından benimsendikleri ölçüde objektif gelişmeler üzerinde tesirler yapabilirler. K. Marx, fikirlerin kitlelere mal edildikleri vakit, maddi bir kuvvet halini aldıklarını söylemişti. Bizde de, ilerici fikir akımlarının doğmasından sonra, orta tabakalar ve kısmen de işçi sınıfı arasında bu fikirler yayılmış, belli fikirler etrafında teşkilatlı savaş hızlanmıştır.

5. — Bir toplumda sosyal bilincin uyanması tabü ki mürekkep bir şeydir. Devrimci eğilimler yanında, gerici akımlar da bulunur. Bir yanda eskiyen, çürümekte olan sınıfların ve artık toplum ihtiyaçlarına cevap vermeyen bir sistemin savunucusu olan gerici fikirler vardır. Bir yanda da ilerici, demokratik, devrimci sınıfların sosyal hayatın ihtiyaçlarına cevap veren ideolojileri doğar ve günden güne daha çok etkili olmağa başlar. Bu fikirler, halk yığınlarını ileriye doğru harekete iter.

İdareci sınıfların ideolojisi ne kadar toplum gerçeklerinden ayrılmış olursa olsun, uzun bir müddet için hakim ideoloji olmağa devam eder. Çünkü, bu uzun süreden beri yerleşmiş bir takım geleneklere dayanır. Sonra, devlet ve ona bağlı müesseseler bu sınıfların elinde bulunduğu için, ideolojileri de bu müesseselerden kuvvetli bir destek bulur. Yeni fikirlerin gücü ise, sosyal gelişmenin doğurduğu ihtiyaçlara cevap vermesine bağlıdır. Sosyal şartlara

uyan yeni fikirler ergeç yığınlara mal olur ve onları harekete getirir. Böylece sosyal fikir hareketleri tarihin gelişme seyri içinde önemli bir yer tutabilir.

Bugün Türkiye'deki sosyo - ekonomik akımlar toplumun ana sosyal meselelerine parmak basmışlardır. Toprak reformunun yapılması, kapitalist sisteme yapılacak müdahalelerle özel sermayenin ve emperyalistlerin imtiyazlarına son verilmesi, sömürülen yığınların şartlarını düzeltecek demokratik reformların yapılması, demokratik hak ve hürriyetlerin garanti altına alınması, egemenliğin burjuvazinin gerici zümrelerinden ilerici kolunun ve kısmen de işçi sınıfının eline geçmesi v.s. gibi. Amma, ilerici guruplardan bazıları bu fikirleri bir ana ideoloji etrafında sistemleştirmemişler veya teoriyi pratiğe yaratıcı şekilde uygulayamamışlardır. Bu da bu fikirlerin yığınları bilinçlendirmesi bakımından güçlükler doğurmaktadır.

6. — Bu, aynızamanda, memlekette ilerici sosyo - ekonomik akımların önünde henüz çözülmemiş önemli sorunlar bulunduğunu göstermektedir : Bir kere, bu guruplardan bazıları teori meselesini çözmemişlerdir. Yani değişik sosyal sistemlerin, «feodalizm»in, «kapitalizm»in, «sosyalizm»in açık ve bilimsel bir tarifini yapmıyor, toplumun objektif gelişme kanunları hakkında açık bir fikre sahip görünmüyorlar. Sosyalizm, üretim araçlarının sosyalleştirilmesi, insanın insan tarafından sömürülmesini kaldıracak bir işçi idaresinin kurulması şeklinde anlaşılmazsa, toplumun objektif gelişme kanunları inkar edilir, kapitalist istihsal sistemi içinde yapılacak çeşitli reformlara «sosyalizm» adı verilirse, bu fikir aleminde bulanıklık yaratmaktan başka bir sonuç

vermez. Hiç bir teoriye bağlanmadan, eklektik ve pragmatik metodlarla kalkınma yolu arayan ilerici aydınların yığınları bilinçlendirmek bakımından oynadıkları rol ikili bir nitelik almaktadır. Bunlar, bir yandan kapitalist sistemin çürüklüğünü, kapitalistlerle emperyalistlerin oynadıkları olumsuz rolü göstermek, toplumun sosyal-ekonomik meselelerini açığa çıkarmak bakımından olumlu bir iş görüyorlar. Bir yandan da çelişmelere düşmek, sapık akımlara kapılmak suretiyle fikir keşmekeşine yol açıyorlar. Türkiye'nin somut şartlarına uygun kalkınma yolunu tesbit edip, yığınlara yol gösterecek yerde, yeni teoriler aramakla vakit geçiriyorlar. Bu yüzden de, hem yığınlardan kopuk bir aydın hareketi olarak kalıyor, hem de memleketin kalkınma davasını bir çıkmaza sokuyorlar.

Bu sebepten ilerici aydınlardan bazılarının ilk önce teori meselesini, yani memleketin kalkınması için nasıl bir ideolojiyi kabul etmek gerektiği meselesini çözmeleri gerekir.

7. — İkinci önemli mesele de teorinin yaratıcı şekilde uygulanması meselesidir. Yani objektif şartların bilimsel, realist bir şekilde değerlendirilmesi. Daha ileri veya daha geri bir sistem için doğru olabilecek nazariyeleri Türkiye'nin şartlarına mekanik olarak uygulamaktan kurtulmak meselesidir.

Türkiye'ye kapitalist sistem çerçevesi içinde kalkınma yolu arayan, burjuva reformları istiyen aydınlar, gelişmekte olan sınıf çelişmelerinin bu reformların gerçekleşmesinde oynıyabileceği olumlu rolü görmemek ve bu çelişmelerden korkmakla objektif gerçeklerden uzaklaşıyorlar. Türkiye'nin doğrudan doğruya sosyalizme geçebileceğini veya de-

mokratik, anti - emperyalist savaş safhasında da önderlik rolünü işçi sınıfının oynıyacağını iddia edenler de daha ileri bir safhanın şartlarına göre konuşuyorlar. Aynı şekilde, bugün Türkiye'de birinci meselenin anti - emperyalist ve hatta anti - feodal savaş olduğunu söyleyen aydınlar da Türkiye'nin gelişme seviyesi, toplumdaki ana çelişme ve emperyalizmin memlekete gelişindeki özellikleri hesaba katmadan, hazır formülleri Türkiye'nin şartlarına tatbike çalışıyorlar. Teorinin pratiğe tatbikindeki bu zorluklar elbette bu ilerici akımlar arasında çekişmelere yol açtığı gibi, bunların toplum şartlarına cevap veren, yığınlar tarafından benimsenen fikir akımları haline gelmelerini de güçleştiriyor.

8. — Çözülmesi gereken pratik meseleler ise demokratik güçler arasında birliğin kurulması, geniş yığınlarla demokratik fikir hareketleri arasında organik bağların kurulmasını sağlıyacak somut yolların, teşkilat, propaganda şekillerinin bulunmasıdır.

9. — Önlerindeki bütün güçlüklere ve henüz çözülmemiş olan bir çok önemli problemlerine rağmen, memlekette 1960'tan sonra gelişen ilerici sosyo - ekonomik fikir akımları kısa bir süre içinde büyük adımlar atmışlardır. Orta tabakalara bağlı geniş aydın yığınların yukarda bahsettiğimiz meseleler üzerine eğilmiş olmaları; anti - emperyalist, demokratik savaşın oldukça geniş zümreleri, teşkilatları, siyasal partileri içine alması; orta tabakaların bilinçli savaşı günden güne arttırmaları; işçi ve sendika hareketinin gelişmesi, işçi sınıfının bilinçli, teşkilatlı ekonomik savaşını genişlettiği gibi siyasal alanda da bilince varmağa başlaması; köylü yığınlara ulaşmağa önem verilmesi, bu yönde yeni tedbirler alınması ve

nihayet değişik demokratik burjuva görüşlerinin yanında, «bilimsel sosyalizm» fikrinin de yayılması memleketin sosyal - ekonomik hayatında önemli gelişmelerin bir ifadesidir.

Bu ilerici fikir hareketlerinin, gelenekçilerin direnmesini kırmakta, önlerindeki zorlukları yenmekte ve objektif gelişmeler üzerinde müspet rol oynamakta ne hızla ve ne dereceye kadar başarılı olacaklarını gelişmeler gösterecektir.

Bibliyografya

■ Türkçe Kitaplar ve Makaleler

Aksoy, Suat, «**Toprak Reformu ve Ötesi**», Sosyal Adalet, Haziran 1963.

Aktan, Reşat, «**Türkiye'de Ziraat Mahsulleri Fiyatları**», Ankara 1955.

Alp, Tekin, «**Kemalizm**», İstanbul 1936.

Altan, Çetin, «**Memleketin Görünmeyen Yönü**», Milliyet, 6 Ekim 1963.

Aral, N. Z., «**Memlekette Sosyalist Cereyanlar**», Türkiye İktisat Gazetesi, 30 Ocak 1963.

Aren, Sadun, «**İstihdam, Para ve İktisadi Politika**», Ankara 1963.

Aren, S., «**Devletçilik, Sınır Meselesi**» Yön, 17 Ocak 1962.

Aren, S., «**Niçin Devletçilik**» Forum, 15 Nisan 1961.

Ataöv, Türkkaya, «**Türk Sosyalizmine Doğru**», Yön, 7 Mart 1962.

Aytekin, Halil, «**Toprak Reformundan Ne Anlıyoruz**», Sosyal Adalet, 21 Mayıs 1963.

Avcıoğlu, D., «**Sosyalist Kültür Derneği Açılış Oturumu Konuşması**», Yön, 23 Mayıs 1963.

Avcıoğlu, D., «**Kalkınma Programı II, III**», Yön, 14 Mart - 21 Mart 1962.

Avcıoğlu, D., «**Sosyalizm Anlayışımız**», 22 Ağustos 1962.

Aybar, M., «**Demokrasimizin Temeli Anayasa**», Sosyal Adalet, 28 Mayıs 1963.

Aybar, M., «**Aşağıdan Yukarıya Doğru**», Sosyal Adalet, 28 Mayıs 1963.

Aydemir, Ş. S., «**İnkılap ve Kadro**», Ankara 1931.

Aydemir, Ş. S., «**Suyu Arayan Adam**», İstanbul 1963.

Aydemir, Ş. S., «**Artık Devletçilik Yetmez**», Yön, 12 Eylül 1962.

Aydemir, Ş. S., «**Sosyal Devlet ve Türk Sosyalizmi**», Yön, 19 Eylül 1962.

Aydemir, Ş. S., «**Marksizm, Memleketçi Sosyalizm ve İhtilal**», Yön, 30 Ocak 1963.

Barkan, Ö. L., «**Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Türkiye'de Zirai Bir Reformun Ana Meseleleri**», İst. 1946.

Barlas, C. S., «**Sosyalistlik Yolları ve Türkiye Gerçekleri**», İstanbul 1962.

Barlas, A. İ., «**Türkiye ve Sovyetler Birliği**», Sosyal Adalet, 11 Haziran 1963.

Başar, A. H., «**Demokrasi Buhranları**», İstanbul 1956.

Başar, A. H., «**Milletçe Kalkınma Davamız**», İstanbul 1951.

Başar, A. H., «**Demokrasi Yolunda Nereye Gidiyoruz?**», İstanbul 1959.

Başar, Erdoğan, «**Milli Kurtuluş Cephesi**», Vatan, 19 Eylül 1962.

Belen, Fahri, «**Demokrasiden Diktatörlüğe**», İstanbul 1960.

Belen, Fahri, «**Demokrasimiz Nereye Gidiyor**», İstanbul 1959,

Belik, M. K., «**Ereğli, Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası**», Ankara 1964.

Berkes, Niyazi, «**200 Yıldır Neden Bocalıyoruz?**», İst. 1965.

Bilkur, Şefik, «**Türkiye İktisadi Planı**», Türk Ekonomisi, 1951.

Boran, Behice, «**Halk Yararına Olan Demokrasi Bütün Güçlükleri Çözecektir**», Sosyal Adalet, 11 Haziran 1963.

Boran, B., «**Kestirme Yol Yoktur**», Sosyal Adalet, 28 Mayıs 1963.

Boran, B., «**Türkiye'de Burjuvazi Yok mu?**», Yön, 12 Eylül 1962.

Boran, B., «**İlerici Demokratik Hareketin Başarı Şartları**», Sosyal Adalet, 26 Mart 1963.

Boratav, Korkut, «**Türkiye'de Devletçilik**», İstanbul 1963.

«**Büyük Kurtuluş, 27 Mayıs Devriminin Açıklaması**», İstan-

bul 1960.

«Dünyada ve Türkiye'de Sanayi Kredisi», Ankara 1962.

Ecevit, Bülent, **«Türkiye'nin İktisadi Kalkınmasında Sosyal Adalet ve Demokratik Devletçilik»**, Sosyal Siyaset Konferansları, İstanbul 1963.

Elevli, Avni, **«Hürriyet İçin, 27 Mayıs Devrimi»**, İstanbul 1960.

Erdemir, Sabahat, **«Milli Birliğe Doğru»**, Ankara 1961.

Erişçi, Lütfü, **«Türkiye İşçi Sınıfının Tarihi»**, İstanbul 1951.

Ferman, Cumhur, **«Türkiye'de Sanayi Kredisi»**, İst. 1951.

Fındıklıoğlu, Z. F., **«Tarih Boyunca Sosyalizm ve Türkiye'de Sosyalizm Denemesi»**, İstanbul 1962.

Giritli, İsmet, **«Demokrasi Yolunda»**, İstanbul 1960.

Giritli, İ., **«Kalkınma ve Türkiye»**, İstanbul 1962.

Giritli, İ., **«27 Mayıs'tan İkinci Cumhuriyete»**, İstanbul 1961.

Garuady, R., **«Sosyalizm ve İslamiyet»**, (Tercümesi), İstanbul 1965.

Göktürk, Hakkı, **«27 Mayıs ve Uygarlık Savaşımız»**, İstanbul 1961.

Halil, Neşet, **«Büyük Meclis ve İnkılap»**, Ankara 1933.

İnan, Afet, **«Atatürk'ten Hatıralar»**, Ankara 1956.

İpekçi, Abdi, **«Sosyalizm Komünizmin Zehiri mi, Panzehiri mi?»**, Yön, 17 Ocak 1962.

Karaosmanoğlu, Y. K., **«Atatürk»**, Ankara 1961.

Kaynar, Reşat, **«Türkiye'de Hukuk Devleti Kurma Yolundaki Hareketler»**, İstanbul 1966.

Kazgan, Gülten, **«Teoride ve Tatbikatta Sosyalizm»**, Cumhuriyet, 5 Ağustos 1965.

Koçtürk, Osman N., **«Gıda Emperyalizmi»**, Ankara, 1966.

Koçak, Sadi, **«Türkiye İçin Tek Kurtuluş Yolu Sosyalizmdir»**, Akis, 5 Ocak 1963.

Kubalı, H. N., **«Manevi Kalkınma»**, Cumhuriyet, 31 Ekim 1963.

Küçük, Sami, **«Gerçek Milliyetçilik»**, Cumhuriyet, 9 Eylül 1965.

Küçükömer, İdris, **«Bağımsızlık Sorunu»**, İstanbul 1966.

Lang, O., **«Kalkınma Yöntemleri»** (Türkçeye Tercümesi), A. 1965.

Nesin, Aziz, **«Yozlaştırılan Sosyalizm»**, Yön, 25 Eylül 1964.

Naci, Fethi, **«Azgelişmiş Ülkeler ve Sosyalizm»**, İst. 1966.

Naci, F., **«İleri Türkiye'ye Giden Yol»**, Yön, 23 Eylül 1964.

Naci, F., «**Azgelişmiş Ülkelerde Askeri Darbeler**», Sosyal Adalet, 16 Temmuz 1963.

Naci, F., «**Bölünmek Değil Birleşmek**», Sosyal Adalet, 19 Mart 1963.

Okyar, Osman, «**Kalkınma, Devletçilik ve İktisadi Sistemler**», Forum, 1 Eylül, 15 Eylül 1960.

Okyar, O., «**Devletçiliğin Doğuşu**», Forum, 15 Ocak 1963.

Okyar, O., «**Kalkınma Hızı Etrafında Tartışmalar**», Forum, Ankara 1964.

Ökte, Faik, «**Varlık Vergisi Faciası**», İstanbul, 1951.

Özgen, Hilmi, «**Türk Sosyalizminin İlkeleri**», Ankara, 1962.

Özgen, H., «**Türk Sosyalizmi Üzerinde Denemeler**», Ankara 1963.

Öngören, Ferit, «**Cumhuriyet Halk Partisi Ne Olacak?**», İstanbul 1961.

Peker, Recep, «**İnkılap Dersleri Notları**», Ankara, 1936.

Soysal, Mümtaz, «**Demokratik ve İktisadi Planlama İçin Siyasi Mekanizma**», Ankara 1958.

Soysal, M., «**Sosyalizmin Sınırları**», Yön, 31 Ocak 1962.

Sarç, Ö. C., «**Türkiye Ekonomisinin Genel Esasları**», İstanbul 1949.

«**Sanayide Yatırım ve Sermaye Teraküm**», Sosyal Etüdler Konferansları, İstanbul 1963.

Sav, N. A. «**Sanayi İktisadı ve Türk Sanayii**», İzmit 1950.

Savcı, Bahri, «**Demokrasimiz Üzerinde Düşünceler**», Ankara 1963.

Savcı, B., «**Sosyal Görüş Noksanı**», Cumhuriyet, 22 Eylül 1963.

Serin, Necdet, «**Türkiye'nin Sanayileşmesi**», Ankara 1963.

«**Sosyal Demokrasi Nedir?**», (Hazırlayan : Sosyal Demokrat Parti), Ankara 1965.

Şişmanof, D., «**Türkiye'de İşçi ve Sosyalist Hareketi**», Sofya 1965.

Talas, Cahit, «**İçtimai İktisat**», Ankara 1961.

Tanyol, Cahit, «**Tehlike Çanı I, II, III**», Yön, 9 Temmuz, 30 Temmuz, 1 Ağustos 1965.

Tansel, Selahattin, «**27 Mayıs İnkılabını Hazırlayan Sebepler**», İstanbul 1960.

Tarancı, H., «**Milletçe Kalkınmanın Esasları ve Şartları**», İstanbul 1952.

Torun, O. N., **«Sosyalizmi Halka Yaymak»**, Sosyal Adalet, 19 Mart 1963.

Tökin, İ. H., **«Cumhuriyet Halk Partisi'nin İktisadi Siyaset Sistemi»**, Ankara 1946.

Tökin, İ. H., **«Müdafaa Ekonomisi»**, Ankara 1940.

Tuna, Orhan, **«İşçi Fırkaları ve Sosyal Demokrasi Fırkaları»**, İstanbul 1952.

Tunaya, T. Z., **«Türkiye'de Siyasi Partiler»**, (1859 - 1952), İstanbul 1952.

Tunaya, T. Z., **«Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılaşma Hareketleri»**, İstanbul 1960.

Tüfekçi, **«Batı Nedir, Artık Bilmeliyiz»**, Yön, 27 Ağustos 1965.

Türk, İsmail, **«İktisadi Kalkınmanın Finansmanında Vergi Politikası»**, Ankara 1961.

«Türkiye İşçi Partisi'ni Tanıyalım», İstanbul 1965.

«Türkiye'de Sermaye Piyasasının Gelişmesi İçin Gerekli Tedbirler», Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Borsaları Birliği, Ankara 1964.

«Türkiye'de Toprak Reformu», (İdari Reform Çalışmaları), İstanbul 1961.

Şeref, M., **«Metod ve Teori Meselemiz»**, Yön, 26.8.1966.

Ülken, H. Z., **«Siyasi Partiler ve Sosyalizm»**, İstanbul 1963.

Üstünel, Besim, **«Azgelişmiş Ülkeler ve Türkiye»**, Cumhuriyet, 1, 2, 3 Aralık 1965.

■ Yabancı Dilde Kitap ve Dergiler

Alexandre, A. P., **«Turkey»**, In : Pepelasis A. E. «Economic Development Analysis» New York, 1964.

Alibekov, I. B., **«Türkiye'de Devlet Kapitalizmi»**, M. 1966, (Rusça).

Altuğ, R., **«Turkey's Agriculture Is Being Mechanized»** «Great Britain And The East», London, June, 1955.

Bonne, Alfred, **«The Economic Development In The Middle East»**, London 1955.

Bilkur, Şefik, **«National Income In Turkey»** A. 1949.

Conker, Orhan, **«Redressement Economique Et Industrialisation De La Nouvelle Turquie»**, Paris 1937.

Danilov, V. I., **«Le Caractere Du Coup D'etat Du 27 Mai 1960 En Turquie»**, Etudes Balkaniques, T. 5, Sofia 1966.

Engels, F., **«Anti Dühring»**, 1959.

Engels, F., **«Socialism Utopian and Scientific»** 1962.

Dobb, Maurice, **«On Economic Theory And Socialism»**, 1955.

Hansen, A. H., **«Turkey Today»**, Political Quarterly, L. 1955 n. 4.

Hershlag, Y., **«Turkey, An Economy In Transition»**, The Hague 1958.

«Investments In Turkey», Basic Information For Us Businessmen, W. 1956.

Karpat, Kemal, **«Turkey's Politics. The Transition To A Multiparty System»**, Princeton, 1959.

Keynes, J. M., **«The General Theory Of Employment, Interest And Money»**, London 1936.

Köymen, N., **«Handicrafts And Small Industry In Turkey»**, N. Y., 1955.

Laski, H. J., **«Democracy In Crisis»**, London 1934.

Lenin, V. I., **«The Tax In Kind»**, Selected Works, M. 1960.

Lenin, V. I., **«The National Liberation Movements In The East»**, M. 1962.

Lewis, Bernard, **«Democracy In Turkey»**, Middle East Affairs, Washington, Feb. 1959.

Lingemen E. R., **«Turkey, Economic And Commercial Conditions Of Turkey»**, London, 1948.

Marx, K., **«The Capital»** Vol. 2, 1961 M.

Marx, K., **«Critique Of The Gotha Programme»**, Marx and Engels, Selected Works, Vol. 2 M. 1962.

Meyer, A. J., **«Middle Eastern Capitalism»**, Cambridge, 1959.

Minayev, L., Fyodorov L., **«Struggle For Socialism In The World»**, Moscow 1966.

Moiseef, P. P., **«Bugünkü Türkiye'de Zirai Münasebetler»**, M. 1966. (Rusça).

Nicholls, W. H., **«Investment In Agriculture In Underdeveloped Countries»**, American Economic Review, W. 1955. No. 2.

«Political Progress And Economic Problems In Turkey», L. «Statist», Feb. 4, 1961.

Price, Philips, **«Democratic Trends In Turkey : Economic**

Hopes And Difficulties», Manchester Guardian Weekly, 1947, Vol. 57, No. 5.

«Processes And Problems Of Industrialisation In Underdeveloped Countries», U. N., N. Y., 1955.

Robinson, R. D., **«The First Turkish Republic. A Case Study In National Development»**, Cambridge, Mass. 1963.

Rozaliev, Y. N., **«Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesinin Özellikleri»**, M. 1962, (Rusça).

Sarpkaya, S., **«Banking In Turkey, Diversity In Economic Growth»**, Banker's Magazine, L. 1964, No. 1440.

Schmidt, P., **«Die Krise Des Türkischen Etatismus»**, Weltwoche, Zürich, 1949, No. 815.

Shaw, B., **«Fabian Essays»**, L. 1889.

Staley, E., **«The Future Of Underdeveloped Countries»**, N. Y., 1954.

Strachey, John, **«Why You Should Be A Socialist»**, London, 1938.

Strachey, J., **«The Theory And Practice Of Socialism»**, London 1936.

Thornburg, M. W., Spry, Soule G., **«Turkey : An Economic Appraisal»**, N. Y., 1949.

Timur, I., **«La Turquie Est Toujours Malade»**, Democratie Nouvelle, Paris 1962.

Vdoviçenko, D. I., **«Türkiye'de Milli Burjuvazi»**, M. 1962, (Rusça).

Wolf, Günter, **«Turkei, Entwicklungsiander Zwischen Inflation Und Stagnation»**, Hamburg 1962.

Yuriev, M., **«Dollar Jig In Turkey»**, **«International Affairs»**, Moscow 1964, No. 10.

■ Kaynaklar

«Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri», (1919 - 1938), Cilt I, İstanbul, 1945; Cilt II, Ankara, 1952.

«Aylık İstatistik Bülteni», Ankara, 1956 - 1959.

Aybar, M. A., **«Hükümet Programını Eleştirme Konuşması»**, (Meclis Açılışında), Ankara, 1965.

«Beş Yıllık Kalkınma Planı», Maliye Enstitüsü Konferansları, Ankara, 1963.

«**Bildiri**» (Yeni Devletçiler'in Açıklaması), İstanbul 1962.

«**1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları**», Cilt I - II, Ankara - İstanbul, 1931 - 1932.

«**Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963 Yılı Programı**», Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete, 3.2.1963.

«**Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 - 1967)**», Türk Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, Ankara, 1963.

«**Cumhurbaşkanı Bayar'ın Meclisi Açış Nutku**», Ankara, 1952.

«**Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri**» (1946 - 1950), Ankara, 1956.

«**Celal Bayar'ın 1950 ve 1954 Yılları Seçim Kampanyalarında Söylev ve Demeçleri**», Ankara, 1956.

«**Cumhuriyet Halk Partisi'nin On Yıllığı**», (1923 - 1933), Ankara, 1934.

«**Cumhuriyet Halk Partisi Programı ve Tüzüğü**», Ankara, 1948.

«**Cumhuriyet Halk Partisi, Yedinci Büyük Kurultayı**», Ankara, 1948.

«**Devlet Planlama Teşkilatının Yabancı Sermayeli Şirketler Hakkındaki Araştırması**», İst., 1965.

«**Düstur**», 3 üncü tertip, Cilt 5 - 25, İst., 1955.

«**İkraz Anlaşması, T.C. ve A.B.D. Hükümetleri Arasında**», Ankara, 1963.

«**İnönü, İsmet - Senato Konuşması**», Ankara, Ocak 1964.

«**İstatistik Yıllığı**», Cilt 3, 5, 6, 11, 15, 17, 18, 19, 21, Ankara, 1930 - 1953.

«**Kalkınma Planı**», (Birinci Beş Yıl), Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 1963.

«**Küçük İstatistik Yıllığı**», Ankara, 1947.

«**Milli Birlik Komitesi'nin 27 Numaralı Tebliği**», Ankara, 1960.

«**Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**», T.C. Resmi Gazete, 20 Temmuz 1961.

«**1961 T.C. Anayasası İktisadi Hükümleri ile İlgili Seminerin Bildiri ve Tutanakları**», Ankara, 1961.

«**Türkiye - Avrupa Ekonomik Topluluğu Ortaklık Anlaşması**», Ankara, 1963.

«**Türkiye Büyük Millet Meclisi Kanunlar Dergisi**», Cilt 33 - 34, Ankara, 1951 - 1952.

«**Türkiye İş Bankası'nın 10 Yılı**», (1924 - 1934), Ankara, 1934.

«Türkiye İş Bankası 1963 Yılı Raporu», Ankara, 1963.
«Türkiye İşçi Partisi Programı», İstanbul, 1964.
«Türkiye İşçi Partisi Seçim Bildirisi», İstanbul, 1965.
«Türkiye'de Nüfus Hareketleri», 1954 - 1962, Ankara, 1962.
«Türkiye Sanayi Kalkınma Bankası Hesap Yılı, 1952», İstanbul, 1953.
«Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği İktisadi Raporu, 1964», Ankara, 1964.
«Türk Kültür Derneği Tüzüğü», Ankara, 1960.
«Türk İş Hukuku», İst., 1954.
«Toprak Reformu Tasarısı», Ankara, 1965.
«Yabancı Sermayeyi Teşvik Komitesinin Kararları»
«Zırai Mahsul Fiyatları İstatistiği 1938 - 1951», Ank., 1952.
«Agreement Between the USA Government and the Government of the T.R. on Aid to Turkey And Greece», Wash., 1947.
«Economic Development in the Middle East 1959 - 1961», U.N. N.Y., 1962.
«Economic Survey of Europe», U. N. Economic Commission Geneva, 1964.
«International Labour Office Report To The Government of Turkey on the Organisation and Function of Man - Power Planning Programme», Geneva, 1962.
«Statistical Data.», Council of Europe Documentation Section, Strasbourg, 1961.
«Turkey, Review of Commercial Conditions», His Majecty's Stationary Office, London, 1945.
«The Economy of Turkey, An Analysis and Recommendations for a Development Programme», Washington, 1931.
«Turkey's Agricultural Economy in Brief», Wash., 1964.
«Turkey a Promising Field for Foreign Investments», Union of Chamber of Commerce and Commodity Exchange, İstanbul 1958.

■ Dergi ve Gazeteler

«Akis», Ankara, 1956 - 1966.
«Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi», Ankara, 1960.

«Dönüşüm», Ankara, 1967.
«Forum», Ankara, 1957 - 1967.
«İktisadi Yürüyüş», İstanbul, 1954 - 1966.
«İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası», 1943 - 1960.
«İktisadi Yürüyüş», 1962 - 1964.
«Kadro», Ankara, 1938.
«Türk Ekonomisi», Ankara, 1947 - 1952.
«Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete», Ankara, 1959 - 1966.
«Türkiye İktisat Mecmuası», 1956.
«Sosyoloji Dergisi», İstanbul 1954 - 1961.
«Sosyal Adalet», İstanbul, 1963 - 1966.
«Yeni Çağ», Prag, 1964 - 1967.
«Yön», Ankara, 1962 - 1966.
«Akşam», İstanbul, 1960 - 1967.
«Cumhuriyet», İstanbul, 1957 - 1967.
«Milliyet», İstanbul, 1960 - 1967.
«Türkiye İktisat Gazetesi», İstanbul, 1958 - 1967.
«Ulus», Ankara, 1955 - 1967.
«Vatan», İstanbul, 1955 - 1962.
«American Economic Review», Washington D.C., 1955.
«Banker's Magazine», London, 1964.
«Democratie Nouvelle», Paris, 1962.
«Etudes Balkaniques», Sofia, 1966.
«Great Britain and the East», L. 1950 - 1954.
«International Affairs», Moscow, 1960 - 1967.
«L'Afrique et L'Asie», Paris, 1959 - 1960.
«La Pensee», Paris, 1965.
«La Turquie Moderne», İstanbul, 1958.
«L'Economiste D'Orient», İstanbul, 1946 - 1951.
«Middle Eastern Affairs», New-York, 1958 - 1963.
«Problems of Peace and Socialism», L. 1960 - 1967.
«Political Quarterly», L. 1955.
«Statist», L. 1961.
«The Middle East Affairs», W. 1960 - 1963.
«The Middle East Journal», W. 1958 - 1962.
«The American Journal of Sociology», 1958 - 1963.
«The Economist», L. 1960 - 1967.
«Weltwoche», Zürich, 1949.
«World News and Views», L. 1960 - 1967.

İçindekiler

Önsöz 5

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Türkiyenin Sosyo - Ekonomik Kalkınma Davası ve Kemalist Devrim 9

- Cumhuriyetin Kuruluşu Döneminde Ekonomik Koşullar 11
- Cumhuriyetin Kuruluş Döneminde Sınıf Bünyesi ve Devrimin Önünde Duran Ödevler 15
- Kemalistlerin Seçtiği Kalkınma Yolu 19
- Devletçilik Siyasetinin İlk Döneminde Elde Edilen Sonuçlar 22
- Burjuvazinin İçindeki Çarpışmalar (Liberalizm - Devletçilik Tartışması) 24
- 1929'dan Sonra Devletçilik Teorisi 28
- Kemalistlerin Kalkınma Prensiplerinin Esasları 29
- Devletçilik Teorisinin Uygulanması ve Elde Edilen Sonuçlar (1923 - 1939) 43

2. İkinci Dünya Harbi Sırasında ve Sonra Sosyal - Ekonomik Durumun Özellikleri 54

- İkinci Dünya Harbinden Sonra Burjuvazinin Sosyo - Ekonomik Görüşlerinde Değişiklikler 65
  A. Harpten Sonra CHP'nin Kalkınma Siyaseti 70
  B. Harpten Sonra Burjuvazinin Emperyalizme Verdiği Tavizler 73
- Bayar - Menderes İdaresinin Ekonomi Politikası 76
  A. 1950 - 1960 Arasında Köy Ekonomisinde Bazı Önemli Gelişmeler 77

B. Tarımda Kapitalizmin Gelişmesi 78
C. Toprak Reformu Meselesi 81
D. 1950 - 60 Arasında Sanayi Alanında Bazı Gelişmeler - Özel Sanayiin Teşviki 82
E. Yabancı Sermayeyi Teşvik 83
F. Sanayide İşletme Şekilleri 85
G. Sanayiin Genel Durumu 90
H. Orta ve İri Sanayiin Gelişmesi 91
I. Sermaye Birikimi 95
J. 1950 - 1960 Arasında Ticarette Bazı Gelişmeler 97
K. Harp Ekonomisi ve Dış Borçlar 100
L. Ekonomik Buhran 102

■ Devlet Kapitalizminin Aldığı Yeni Şekil ve Burjuvazinin İçindeki Gelişmeler 104

3. 27 Mayıs Darbesi ve Sosyal - Ekonomik Hayata Getirdiği Yenilikler 115

■ Sosyal Reform Tedbirleri 119
A. Vergi Reformu 119
B. İşçi Hakları ... 121
C. Toprak Reformu ve Özel Mülkiyetin Devletleştirilmesi Üzerinde Çelişmeler 122
■ 1961 Anayasasının Dayandığı Sosyal - Ekonomik Prensipler 124
A. Sosyal Devlet 126
B. Demokratik Hak ve Hürriyetler 126
■ 27 Mayıs Hareketinin Niteliği ve Getirdiği Yenilikler ... 131
■ 1960'tan Sonra İşçi Sınıfında Gelişmeler 137
A. İşçi Hareketleri 139
B. Sendikalar 144
C. Sonuç 148
■ Burjuvazide ve İç Kavgasında Bazı Gelişmeler 149
A. Vergi Gelirini Arttırmak Sorunu 151
B. Harcamaların Kısılması Sorunu 154
C. Toprak Reformu Üzerinde Çelişmeler 155
D. Özel Teşebbüsün Gelişmesi 157
E. Yabancı Sermayenin Nüfuzunu Arttırması 165
F. Emperyalist Devletlerin İç İşlere Karışmaları 169
■ Sonuç 174

İKİNCİ BÖLÜM

1. 1960'dan Sonra Sosyo-Ekonomik Kalkınma Etrafındaki Akımlara Genel Bakış 177

■ İlerici Akımların Doğuşu ve Sosyal Temelleri 177
■ Gelenekçi Akım ... 179
■ Gelenekçilerin Sosyal Adalet ve Eşitlik Üstüne Görüşleri 182

2. Güdümlü Kapitalizmle Kalkınma Akımı (27 Mayıs'çılar) 187

■ Devletçilik Anlayışı 189
■ Sosyal Adalet İçinde Kalkınma 193
■ Planlı Kalkınma ... 197
■ Demokratik Yolla Kalkınma 200
■ Cumhuriyet Halk Partisinde 27 Mayısçılar 204
■ Sonuç 210

3. Yeni Devletçilik veya Türk Sosyalizmi Akımı (Yön'cüler) 215

■ Akımın Doğuşu ve Ana İlkeleri 215
■ Yeni Devletçilik Akımının Sınıfsal ve İdeolojik Temelleri 217
■ Yön'cülerin Devletçilik Anlayışı 220
■ Özel Teşebbüsün Ekonomideki Yeri 222
■ Planlama 223
■ Devletin Dayanacağı Sınıflar 225
■ Yeni Devletçilerin Yerli Burjuvaziye ve Yabancı Sermayeye Karşı Tutumları 228
■ Yeni Devletçilerin Toprak Meselesi ve Köy Kalkınması Hakkındaki Görüşleri 231
■ Yeni Devletçilerin Köyde Sömürücü Sınıf ve Zümrelere Karşı Tutumu 238
■ Yeni Devletçilerin Sosyalizm Anlayışı 242
■ «Sosyal Adalet» ve «Sosyal Fayda» Anlayışları 246
■ Islahatçı Sosyalizm, Parlamenter Demokrasi 250
■ Sosyalist Demokrasi 254
■ Azgelişmiş Memleketler Sosyalizmi 261

■ Üçüncü Sistem 263
■ «Milli Sosyalizm» 265
■ Kapitalist Olmayan Kalkınma Yolu 267
■ Türkiye'nin Özellikleri 270
■ İslam Sosyalizmi 277
■ Sonuç 289

4. Sosyalist veya Kapitalist Olmayan Yol'la Kalkınma Akımı (TİP'liler) 293

■ TİP'lilere Göre Kapitalist Olmayan Kalkınma Yolu 297
■ TİP'lilerin İşçi Sınıfı Hakkındaki Görüşleri 300
■ Karma Ekonomi ve Devletçilik Anlayışları 308
■ Sosyal Adalet Anlayışları 312
■ Planlı Ekonomi Hakkındaki Görüşleri 313
■ TİP'lilerin Toprak Meselesi Hakkındaki Görüşleri 316
■ Türkiye İşçi Partililerin Köylü Sınıfı Hakkındaki Görüşleri 322
■ Reformların Gerçekleştirilme Yolu Hakkındaki Görüşleri 324
■ Demokrasi Anlayışları 330
■ TİP'lilerin Milli Burjuvazi Hakkındaki Görüşleri 332
■ Sonuç 340

5. Demokratik Kuvvetler Arasında Birlik Meselesi (Demokrasi ve Bağımsızlık Savaşı) 343

■ Cephe Meselesi Etrafında Görüşler 344
■ Milli Cephe ve Demokrasi Savaşı 348
■ Anti - Emperyalist Savaş 354
■ Anti - Emperyalist Hareketin Temel Prensipleri 357
A. Ekonomik Bağımsızlık 357
B. Siyasal Bağımsızlık 360
■ Demokratik Kuvvetler Arasında Fikir Ayrılıkları 366
■ İşçi Sınıfının Önderliği Meselesi 367
■ Yığınlara Ulaşmak Meselesi 382
■ Burjuvazinin Değişik Bölümlerine Karşı Tutum Meselesi 387
■ Sonuç 393

Son Söz 395
Bibliyografya 403

Yıldız Sertel, annesi ve babası, Sabiha ve Zekeriya Sertel'in Amerika'da bulundukları sırada, 1923'te, New York'ta doğmuştur. Orta öğrenimini İstanbul'da yapmış, 1943-46 yılları arasında Londra Yüksek Ekonomi Okulu'nda ekonomi ve sosyoloji, 1946'dan sonra da New York'ta Colombia Üniversitesi'ne bağlı olarak eğitim ve sosyoloji öğrenimi görmüştür. 1948'de Türkiye'ye döndükten sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi sosyoloji kürsüsüne bağlı olarak Sivas ve Kayseri köylerinde bir bilimsel araştırma yapmaya teşebbüs etmiş, ancak Tan Olayları dolayısıyla "Sertel" adı yönetici çevrelerde damgalanmış bulunduğundan bu araştırma üniversite yöneticilerince engellenmiştir. Yurtta çalışma, hattâ serbest yaşama olanağı kalmadığı için Sertel ailesi 1950'de yurt dışına çıkmak zorunda kalmış, Yıldız Sertel de önce Paris'te bilimsel çalışmalarına devam etmiş, daha sonra Azerbeycan'da geniş çalışma olanağı bulmuştur. 1963 yılından beri Bakü'de Türkiye'nin ekonomisi üzerine ihtisas yapmakta, yurdumuzun sosyal-ekonomik sorunlarını incelemektedir. "Türkiye'de İlerici Akımlar ve Kalkınma Davamız" adlı bu eserini 1967 yılı başında tamamlamıştır.

DURAN OFSET MATBAASI TELEFON : 27 71 24

15 Lira